

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE AYDIN VİLAYETİNDE
SOSYAL YAPI VE ADLİ VAZİYET (1908-1916)

Fatih ÖZTOP

DOKTORA TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK

Konya 2014

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel etik sayfası	iv
Tez kabul formu	v
Ön söz	vi
Özet	xi
Summary	xii
Kısaltmalar	xiii
Tablolar Listesi	xv
Grafikler Listesi	xvi
Giriş	1
Osmanlı Devleti'nin Genel Ekonomik Durumu	1
Aydın Vilayetinin Büyümesinde İzmir Limanının Rolü	8
Aydın Vilayetinin Osmanlı Ekonomisindeki Rolü	12
BİRİNCİ BÖLÜM - AYDIN VİLAYETİNİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU	14
1.1. Nüfus ve Kentler	14
1.1.1. İzmir Sancağı	17
1.1.2. Aydın Sancağı	20
1.1.3. Denizli Sancağı	22
1.1.4. Saruhan Sancağı	23
1.1.5. Menteşe Sancağı	26
1.2. Yaşam ve İlişkiler	28
1.2.1. Türkler	28
1.2.2. Rumlar	37
1.2.3. Yahudiler	46
1.2.4. Ermeniler	48
1.2.5. Levantenler	50
1.3. Basın	58
1.4. Başlıca Ekonomik Faaliyetler	61

1.4.1. Zirai Üretim.....	61
1.4.2. Tekstil ve Dokumacılık.....	68
1.4.3. Sanayi.....	73
İKİNCİ BÖLÜM - SUÇ CETVELLERİNE GÖRE AYDIN VİLAYETİNDE	
MEYDANA GELEN CİNAYET SUÇLARI VE FAİLLERİ.....	77
2.1. Osmanlı Ceza Hukukuna Göre Cinayet.....	77
2.2. Aydın Vilayetinde Meydana Gelen Cinayet Suçları.....	77
2.2.1. Adam Öldürme.....	78
2.2.2. Eşkîyalık.....	99
2.2.3. Rüşvet.....	109
2.2.4. Cebren Kız Kaçırarak.....	113
2.2.5. Tecavüz.....	122
2.2.6. Kundakçılık.....	128
2.2.7. Kürtaj (Çocuk Düşürme).....	130
2.2.8. Hırsızlık.....	133
2.2.9. Darp ve Yaralama.....	141
2.2.10. Sahte Para Basarak ve Piyasaya Sürmek.....	149
2.2.11. Devlet Malını Çalmak.....	151
2.2.12. Sahtekârlık.....	153
2.2.13. Eşkîyaya Yardım ve Yataklık.....	155
2.2.14. Tüm Cinayet Suçları ve Failleri.....	156
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - SUÇ CETVELLERİNE GÖRE AYDIN VİLAYETİNDE	
MEYDANA GELEN CÜNHA SUÇLARI, KABAHAHLER VE	
FAİLLERİ.....	166
3.1. Osmanlı Ceza Hukukuna Göre Cünha ve Kabahat.....	166
3.2. Aydın Vilayetinde Meydana Gelen Cünha ve Kabahatler.....	166
3.2.1. Yol Tezkeresi ve Pasaport Sahtekârlığı.....	166
3.2.2. İğfal.....	168
3.2.3. Yanıcı Madde İmal ve Dağıtım.....	170
3.2.4. Tehdit.....	172
3.2.5. Korkutmak Amacıyla Silah Çekmek.....	173
3.2.6. Hakaret ve İftira.....	177

3.2.7. Devlet Memuruna ve Askerlere Hakaret.....	181
3.2.8. Mahkûm Kaçırarak, Suçlulara Yardım ve Yataklıkta Bulunmak.....	183
3.2.9. Yetkisiz Resmi Görev İcra Etmek.....	185
3.2.10. Kasıtsız Adam Yaralama.....	186
3.2.11. Fuhuşa Teşvik ve Alenen Ahlakdışı Eylem Gerçekleştirmek.....	187
3.2.12. Gençlere Tacizde Bulunmak ve Ahlaksızlığa İtmek.....	190
3.2.13. Yalancı Şahitlik.....	191
3.2.14. Dolandırıcılık.....	192
3.2.15. Adi Hırsızlık.....	194
3.2.16. Yankesicilik.....	198
3.2.17. Adıyven Hayvan Hırsızlığı.....	200
3.2.18. Emniyeti Suiistimal.....	201
3.2.19. Kumar ve Piyango Oynatmak.....	203
3.2.20. Serserilik.....	205
3.2.21. Sarhoşluk.....	207
3.2.22. Çeşitli Cünha Suçları ve Kabahatler.....	209
Sonuç.....	214
Kaynakça.....	219
Tablolar.....	xvii
Grafikler.....	xxxvi
Ekler.....	lix
Özgeçmiş.....	lxiii

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

FATİH ÖZTOP

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatih ÖZTOP		
	Numarası	054102041001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Yakınçağ Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☒	
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK		
Tezin Adı	II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)" başlıklı bu çalışma 04/11/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK

Danışman ve Üyeler
Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK
S.Ü. Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

İmza

Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU

Doç. Dr. Ferudun ATA

Doç. Dr. Necmi UYANIK

Doç. Dr. Yaşar SEMİZ

ÖN SÖZ

Tanzimat Fermanı'nın en önemli vurgularından bir tanesi olan can, mal, ırz ve namus güvenliğini sağlamak adına hukuki reformlar gerçekleştiren Osmanlı Devleti, şer'i mahkemelerin cezaî yargılama yetkisini Nizamiye Mahkemelerine devretmiştir. Bu değişiklik, hem yozlaşmış ve güvenilirliğini kaybetmiş olan şer'i mahkemelerin ve dolayısıyla ulemanın etkinliğini azaltmak amacını güderken, öte yandan Osmanlı halkını bir arada tutarak “hukuk önünde eşitlik” sağlamayı da amaçlamıştır. Ancak, sosyal bir olgu olan suç, toplumun yaşadığı olaylara, felaketlere, gelişimlere bağlı olarak arttığı veya azaldığı için II. Meşrutiyet dönemi içerisinde yaşanan büyük savaşlar, alınan hukuki tedbirlerin işlerliğini azaltmıştır. Özellikle Balkan Savaşları sonrası, Aydın Vilayeti içerisinde yaşanan eşkıyalık faaliyetleri, 1913 yılında örfi idare, yani sıkıyönetim ilanını sağlamıştır.

Bu tez çalışması, 1908-1916 yılları arasında Aydın Vilayeti içerisinde gerçekleşen suçların ve aynı zamanda suçu işleyen kişilerin, niteliklerini araştırıp ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma içerisinde, karmaşık bir nüfus yapısına ve hareketli bir ticari hayata sahip olan Aydın Vilayeti'nde, sosyal, ekonomik ve coğrafi yapıdan yola çıkarak hangi suçun, hangi mahalde fazla olduğu; suçu işleyen kişilerin medeni, mesleki ve eğitim durumları, yaşadıkları mahaller, suça karışmalarındaki maksatlar gibi temel sorulara yanıt aranmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlara dair bir istatistik çalışması yapmak isteyen araştırmacıların başvuracağı en önemli arşiv belgeleri, “vukuat-ı cinaiye cetvelleri” ve “ceraim-i umumiye cetveleri”dir. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde suçların cinayet, cünha ve kabahat olarak tasnif edilmiş olmasından dolayı vukuat-ı cinaiye cetvellerinde sadece cinayet suçlarına değinilmiştir. Ancak, 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre cinayet suçu sayılan rüşvet, sahtekârlık, devletin iç güvenliğini ihlal gibi suçlar, ceraim-i umumiye cetvellerinde yer bulsa da, vukuat-ı cinaiye cetvellerine kaydolunmamıştır.

Belirli bir şablona göre ve her kaza için ayrı ayrı hazırlanan vukuat-ı cinaiye cetvellerinin fiziki yapısından bahsedilecek olursa; suçun tarihi, suçun işlendiği

mahal, suçun türü, fail, mağdur veya maktul, suçlunun yakalanma tarihi, yakalanmadı ise ihmali olan memurların isimleri ve son olarak suçun açıklaması başlıklarını içermektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi içerisindeki ilk vukuat-ı cinaiye cetveli, teşrin-i sani 1306 yılı Tuz kazasına ait olan cetveldir. Bir sonraki örnek, H. 1307 şevval ayında düzenlenmiş ve Erzurum ve Bitlis vilayetlerinde işlenen cinayetlerin sadaret makamına aktarıldığı cetvellerdir. Sonraki örnekler ise II. Meşrutiyet dönemine aittir ve hemen her vilayet için hazırlanmıştır. Aylık olarak hazırlanması gereken bu cetvelleri düzenli aralıklarla tutulması, suça ait bir kronoloji çıkartılmasını engellemektedir.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde kimi zaman, fail ve mağdurun isimleri ters olarak yazılmıştır. Osmanlı memurları, bazen bu hataları bulup düzeltmeler de, bazen de bu yanlışlık sürüp gitmiştir. Bu hata neticesinde, katil ve maktul kimi belgelerde karıştırılabilmektedir. Yahut bir “kız kaçırma” suçunda fail bir kadın ve mağdur bir erkek olabilmektedir.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerindeki bir diğer problem, birden fazla suç işlendiği durumlarda tek bir suç üzerinden kaydolunmasıdır. Mesela bir gasp esnasında fail, mağduru öldürür veya yaralarsa, bu durumda suç “yaralama” veya “öldürme” olarak not edilmektedir. Yahut örnekleri metin içinde zikredileceği üzere, bir hırsız, girdiği hane içerisinde tecavüz suçu işlerse, bu durumda suç “tecavüz” veya “hırsızlık” olarak kaydolunmaktadır ki, vakanın izahatı kısmına bu durum not edilmemişse eğer, ikincil suçtan araştırmacının haberi olmayacaktır. Pek sık karşılaşılmasa da ikincil suçların izahat kısmına yazıldığı da olmuştur.

Kimi cinayet suçları, bir başka suçun tetiklemesinden doğmuştur. Metin içerisinde detayları verilecek olan bir hadisede olduğu gibi, bir erkek, uğradığı tecavüz neticesinde intikam alarak, kendisine tecavüz eden kişiyi öldürmüştür. Bu durum, ilgili cetvele “öldürme” vakası olarak yansımıştır fakat aynı cetvel içerisinde herhangi bir tecavüz vakası kayıtlı değildir. Bütün olayların izahatının yapılmaması bu türden, bir başka suç tarafından tetiklenmiş suçların varlığı hakkında fikir edinilmesini zorlaştırmaktadır.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine ait değinilecek son problem ise birden fazla failin bulunduğu kimi suçlarda, faillerin isimleri tek tek yazılmamış, bir tanesinin ismi yazıldıktan sonra suça ortak olan diğer kişi, bir kişi ise “refiki”, birden fazla kişiye “rüfekası” yazılmıştır. Kimi zamanlarda da “2 refiki” ya da “5 refiki” gibi rakam belirtilmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvelleri, vilayet içerisinde işlenmiş bütün suçlara dair bilgiler veren istatistikî cetvellerdir. Suçun adedi, faillerin cinsiyeti ve medeni durumu, failin önceden sabıkası olup olmadığı, mesleği, milliyeti, okur-yazarlık durumu, ikametgâhı (şehir veya köy), suçun işlendiği mahal (şehir veya kır), failin içinde bulunduğu yaş grubu ve son olarak suçun nedeni başlıklarını içermektedir.

Failer hakkında, toplu halde ve rakamsal bilgiler veren ceraim-i umumiye cetvelleri, tek tek faileri değerlendirmede için, yeterli veri toplanmasını engellemektedir. Mesela, meydana gelen 40 öldürme vakasının 100 faili varsa, kimin hangi gruba mensup olduğu tam olarak anlaşılmamaktadır. Yani kaç zanaatkâr, şehirli ve okur-yazar, kaç çiftçi okur-yazar, okur-yazar olanlar Rum mu yoksa İslam mı gibi soruların yanıtı bu belgelerde mevcut değildir.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, araştırmayı zorlaştıran bir diğer husus da, bazı suçların çok fazla gruba ayrılmasına rağmen, bazı suçlar da tek bir başlık altında incelenmiş olmasıdır. Örneğin öldürme suçları, “planlayarak öldürme”, “planlamadan öldürme”, “kazara ölüme sebebiyet verme”, “alt ve soydan birisini öldürme” ve “darben ölüme sebebiyet vermek” gibi başlıklara ayrılmışken, “darp ve yaralama” suçları tek başlık altında incelenmiştir. Yaralama suçu, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde yer bulan bir cinayet suçu olabileceği gibi, basit çiziklere yol açan bir kabahat da olabilmektedir. Yani ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde ölümcül yaralamalarla basit darp vakaları tek bir başlık altında incelenmiştir, böylece ciddi vakaların tasnifi imkânsız hale gelmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde olduğu gibi, meydana gelen birden fazla suçun ne şekilde kaydolunduğudur. Hırsızlık amaçlı olarak girilen bir evde hane sahibine tecavüz eden ve akabinde öldüren bir faile ait

bilgiler hangi başlık veya başlıklar altında verilmiştir? Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde, bu türden vakalar, tek bir suç olarak tasnif edilmiş ve detaylar ancak –şayet yazılmışsa– izahat kısmından öğrenilmiştir. Ya da “cebren kız kaçırma” vakaları için, suçun nedeni kısmında, bazı suçlar için “ırza tasallut” amacıyla gerçekleştiği yazılmıştır. Bu durumda bu vaka, iki başlıkta birden verilmiş midir? Bu hususlar, ceraim-i umumiye cetvellerinde net değildir. Metodolojik olarak, belgeler nasıl düzenlendiyse, çalışma içerisinde de bu şekilde verilecektir ancak bu durum elde edilen verilen hatalı olmasını da sağlayabilir. Zira hırsızlık, tecavüz ve öldürme suçunu tek seferde işleyen 5 kişiye ait bilgiler, üç farklı başlık altında verilmişse, bu durumda eldeki fail sayısı 5 değil, 15 olacaktır. Çünkü aynı faillerin işlediği suç, çalışma içerisindeki bir diğer başlıkta ayrıca verilecektir.

Ceraim-i umumiye cetvelleriyle ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus, faili meçhul suçlarla ilgilidir. Bir suçun faili tespit edilememişse, faile ait bilgiler de boş bırakılmış ve istatistiğe dâhil edilmemiştir. Bu meçhul kişiler tablo içerisinde firari olarak da gösterilmemiştir. Yani, ceraim-i umumiye cetvelleri vasıtasıyla hazırlanan tablolardaki firariler, kimlikleri tespit edilmiş suçluları ifade etmektedir.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde olduğu gibi, ceraim-i umumiye cetvelleri de düzenli olarak tutulmadığı için suçlara dair bir kronoloji çıkartmak pek mümkün olmamaktadır. Ancak iki cetvel türü de içerisinde binlerce suç ve suçluyu barındırdığı için, suçların coğrafi dağılımıyla birlikte suçlulara dair istatistikler bir ortalama çıkartmak için yeterlidir.

Aydın Vilayeti’nde işlenen suçlara dair, vukuat-ı cinaiye cetvelleri temel alınarak Bahar Arslan tarafından hazırlanan “*II. Meşrutiyet Dönemi’nde Aydın Vilayeti’nde Güvenlik*” isimli yüksek lisans tez çalışmasında, suçların mevsimsel ve bölgesel dağılımları ile suça iştirakin rakamsal oranları incelenmiştir. Aydın Vilayeti’nde II. Meşrutiyet dönemini inceleyen diğer yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ise belli bir kaza yahut sancak üzerinden sosyal, ekonomik, kültürel ve idari yapısını inceleyen çalışmalardır. Bu tez çalışmaları şunlardır: Nejdet Bilgi, “*XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)*” (doktora tez çalışması); Raziye Kişi, “*II. Meşrutiyet’in İlk Yıllarında (1908-1911) İzmir’de İktisadi Hayat*” (yüksek

lisans tez çalışması); Selçuk Soytürk, “*Marmaris Şer’iyye Sicillerine Göre H.1303-1329/M.1885-1911 Tarihleri Arasında Marmaris’te Sosyo-Ekonomik Hayat*” (yüksek lisans tezi); Cahit Telci, “*XX. Yüzyılın Başlarında (1900-1930) Karaburun*” (yüksek lisans tezi); Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, “*Aydın Sancağı 18455-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari Kültürel Durum)*” (doktora tez çalışması).

Çalışmanın başından sonuna kadar büyük bir iyi niyetle yardımcı olan, her türlü soruyu “en içten” şekilde yanıtlayan ve şevkle çalışmamı sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK’e; çalışmanın kontrolü ve hataların giderilmesi adına tavsiyelerini paylaşıp çok önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU, Doç. Dr. Yaşar SEMİZ, Doç. Dr. Ferudun ATA ve Doç. Dr. Necmi UYANIK’a; arşiv çalışmalarının sürdüğü aylar boyunca maddi ve manevi destekte bulunan Yrd. Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN, Yrd. Doç. Dr. Cengiz POYRAZ ve Şafak HALICI’ya; yıllar boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemenen, uygun çalışma koşulları sağlamak adına çok büyük fedakârlıklarda bulunan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Fatih ÖZTOP

Konya 2014

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatih ÖZTOP	054102041001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Ana Bilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK	
Tezin Adı		II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)	

ÖZET

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti tarafından verilen kapitülasyonlar nedeniyle, yükselen iş ve ticaret hacmi, küçük bir kasaba olan İzmir'in büyümesini sağlamış, bu büyüme çevre kentleri de etkilemiştir. Kapitülasyonlar, ticaret konusunda imtiyaz sahibi olan Rumların ve Levantenlerin zenginleşmesini sağlarken, buna karşılık Türkler ise gün geçtikçe fakirleşmiştir.

1908-1916 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı, devletin sınır güvenliğini sağlamaya mecbur olduğu ve oldukça kanlı geçen savaşlardır. Osmanlı Devleti'nin ilgisinin sınırlarda olduğu bu süreçte, iç bölgelerde çeşitli güvenlik zafiyetleri oluşmuş ve pek çok suç meydana gelmiştir. İşlenen suçlar, vukuat-ı cinaiye cetvelleri ve ceraim-i umumiye cetvellerine kaydolunmuş ve böylece Osmanlı Devleti, vilayet ve kazalarda işlenen suçlar toplu halde görebilmiştir.

Bu çalışma dâhilinde, toplumların refah seviyesiyle ters orantılı olarak artan ve azalan suç olgusunun, II. Meşrutiyet döneminde, Aydın Vilayeti'nde ne şekilde ortaya çıktığı, faillerin nitelikleriyle birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydın Vilayeti, II. Meşrutiyet, Suç,

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatih ÖZTOP	054102041001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Dursun GÖK	
Tezin Adı		Social and Justical Situation in Aydın Province in the 2nd Constitutional Period (1908-1916)	

SUMMARY

Because of the capitulations permitted by Ottomans after 16th century, raising business and trading volume have caused growth of a small town İzmir. This growth also has affected nearby cities as well. Capitulations lead to concessioneries such as Greek and Levantines to become richer on the other hand native manufacturers to become poorer every passing day.

Balkan Wars and World War I, taken place between 1908-1916, were tough battles in which Ottoman Empire had to pay attention to border safety. While the empire paid maximum attention to the borders, there were security weakness inboard which resulted in lots of crime cases. All the crimes were recorded under felonies tables which enabled the empire to monitor crimes in provinces and towns.

It is shown under this study how crimes came up along with characteristic of perpetrator; increasing and decreasing of crime facts depending on the welfare level of the citizens during 2nd constitutional period in Aydın Province.

Key Words: Aydın Province, 2nd Constituonal Period, Crimes.

KISALTMALAR

Age. / age.	Adı geçen eser
Agm. / agm.	Adı geçen makale
Agt. / agt.	Adı geçen tez
Bk.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cilt
çev.	Çeviren
ÇTTAD	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
der.	Derleyen
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ET	Erişim Tarihi
GnKur. Bşk.	Genel Kurmay Başkanlığı
Göst. Yer	Gösterilen yer
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
METU JFA	Middle East Technical University, Journal of the Faculty of Architecture
MÖ	Milattan Önce

MŞH.ŞSC	Meşihat Şeriyye Sicil (Defteri)
No:	Numara / Sayı
OSAV	Osmanlı Araştırmaları Vakfı
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R.	Rumi
s.	Sayfa
S	Sayı
sad.	Sadeleştiren
TALİD	Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
USA	Amerika Birleşik Devletleri
vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume (Cilt)
Yay.	Yayına Hazırlayan
YKY	Yapı Kredi Yayınları

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1: II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Bütçesi (1906-1915)
- Tablo 2: H. 1308 (1891) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu
- Tablo 3: H. 1313 (1895) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu
- Tablo 4: H. 1323 (1905/1906) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu
- Tablo 5: H.1323 (1905/1906) Tarihinde İzmir Sancağı Nüfusu
- Tablo 6: H. 1323 (1905/1906) Tarihinde Aydın Sancağı Nüfusu
- Tablo 7: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Denizli Sancağı Nüfusu
- Tablo 8: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Saruhan Sancağı Nüfusu
- Tablo 9: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Menteşe Sancağı Nüfusu
- Tablo 10: 1909 Yılında Aydın Vilayetinde Tahıl Ekimi (Dönüm)
- Tablo 11: 1913 Yılında Aydın Vilayetinde Tahıl Ekimi (Dönüm)
- Tablo 12: 1909 Yılında Aydın Vilayeti'nde Tahıl Üretimi (Ton)
- Tablo 13: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde Üretimi (Ton)Tahıl
- Tablo 14: Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine Göre Adam Öldürme Suçunun Kazalara Göre Dağılımı
- Tablo 15: Tecavüz Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 16: Darp ve Yaralama Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımları
- Tablo 17: Cinayet Suçlarının Türlerine Göre Dağılımı
- Tablo 18: Cinayet Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Tablo 19: Cinayet Suçu Faillerinin Yaşlarına Göre Dağılımı
- Tablo 20: Hakaret Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımları
- Tablo 21: Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 22: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 23: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Mesleki Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo 24: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Milletlerine Göre Dağılımı

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1: Cinayet Suçlarının Sancaklara Göre Dağılımı
- Grafik 2: Adam Öldürme Vakalarının İzmir Sancağı'ndaki Dağılımı
- Grafik 3: Adam Öldürme Vakalarının Aydın Sancağı'ndaki Dağılımı
- Grafik 4: Adam Öldürme Vakalarının Denizli Sancağı'ndaki Dağılımı
- Grafik 5: Adam Öldürme Suçunun Saruhan Sancağı'ndaki Dağılımı
- Grafik 6: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Grafik 7: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Milletlere Göre Dağılımı
- Grafik 8: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı
- Grafik 9: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Suçlarının Nedenlere Göre Dağılımı
- Grafik 10: Eşkıyalık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 11: Kız Kaçırma Vakalarının Sancaklara Göre Dağılımı
- Grafik 12: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 13: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Grafik 14: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı
- Grafik 15: Kız Kaçırma Suçunun Nedenlere Göre Dağılımı
- Grafik 16: Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 17: Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Grafik 18: Darp ve Yaralama Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 19: Darp ve Yaralama Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı
- Grafik 20: Darp ve Yaralama Suçunun Nedenlere Göre Dağılımı
- Grafik 21: Cinayet Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 22: Cinayet Suçlarının Nedenlere Göre Dağılımı
- Grafik 23: Fuhuşa Tahrik ve Alenen Ahlakdışı Eylemde Bulunmak
- Grafik 24: Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Grafik 25: Yankesicilik Suçu Faillerinin Mesleklere Göre Dağılımı
- Grafik 26: Sarhoşluk Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik 27: Sarhoşluk Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı
- Grafik 28: Sarhoşluk Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı
- Grafik 29: Muhtelif Cünha ve Kabahat Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Genel Ekonomik Durumu

Klasik Osmanlı ekonomik sisteminde, devletin en önemli gelir kaynakları, çeşitli isimler altında alınan öşür, cizye, gümrük resmi gibi vergiler olmuştur. Bu kaynakların önemli bir bölümü mülk, dirlik yahut vakıf şeklinde bazı kişilere ve kurumlara tahsis edildiği için kalabalık bir bürokrasiye ihtiyaç duyulmadan, vergiler düzenli bir şekilde toplanabilmiştir. Ancak, devletin kurumsal ve askeri yönden zafiyete uğradığı yıllarda, bu gelir kaynakları yetersiz kalmış ve artan masraflar için yeni çözüm yolları bulunmak istenmiştir. Avarız vergilerinin olağan bir şekilde toplanmaya başlanması, paranın değerinin düşürülmesi, tımarların mültezimlere verilmesi ve son çare olarak Galata bankerlerinden borç alınması, geçici çözümlerden bazıları olmuştur. Ceza sisteminin bir parçası olan müsadere yöntemi de, zafiyet yıllarında cezai yaptırım olmaktan çıkarak âdeta devlet için bir gelir kapısına dönüştürülmüştür¹. Savaşlardaki başarısızlıklar ve ordunun büyütülmesi, beraberinde ekonomik dengesizliği getirmiş fakat devletin güvenliği hala sağlanamamıştır. Bu nedenlerle reforma ihtiyaç duyulmuş fakat reform girişimleri de devlete pek çok yeni yükler getirmiştir.

Osmanlı adına acı bir tesadüftür ki, Osmanlı reform girişimleri aynı zamanda Avrupa'daki “*yüzyıl ortası ekonomik canlanma dönemine*”² yani Sanayi Devrimine denk gelmişti ve Avrupa'nın hammaddeye olan ihtiyacı sürekli artıyordu. Öte yandan Osmanlı Devleti, her geçen gün ekonomik bir darboğazda sıkışıyor ve çözüm yolları arıyordu. Çözüm yollarından birisi, Avrupalılaşmaktı. Rus tehditleri de Osmanlı

---

¹ Seyfettin Gürsel, “Osmanlı Dış Borçları”, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C III, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.673; Arapça bir kelime olan müsadere, suçlu bir kimsenin malının, hükümetçe, padişah adına zapt edilmesi, ya da kanunen yasaklanmış olan eşya ve mallara yine kanuna uygun olarak el konulması şeklinde açıklanabilir. Müsadere yöntemi, gayrimeşru yöntemlerle mal ve mülk edinenleri cezalandırma yöntemi olarak geliştirilse de, zamanla devlet hazinesinin çıkarları için keyfi olarak uygulanmış ve devlet adamlarından pek çoğunun mal ve mülklerine devlet el koyabilmiştir. Detaylar için bk. Tuncay Ögün, “Osmanlı Devleti'nde Müsadere Uygulamaları”, **Osmanlı**, C 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.371-383.

² Erick Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, 20. Baskı, İstanbul 2006, s.97.

Devleti'ni Avrupa'nın isteklerine boyun eğmeye itmiş, sonuçta Avrupa'ya verilen imtiyazlar her geçen gün artmıştır. En büyük sömürge imparatorluğu konumundaki İngiltere, Osmanlı Devleti'nin kaynaklarını özgürce kullanabilmek adına fırsat bekliyordu. Bu fırsat, Kavalalı Mehmed Ali Paşa³ isyanıyla ortaya çıkmış ve akabinde imzalanan 1838 yılında imzalanan Ticaret Antlaşması ile Osmanlı kapitalist sistemin bir unsuru olmuştur. Bu antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, kıymet üzerinden ithalattan %5 ve ihracattan %11 vergi alacaktı. Ayrıca, bütün iç gümrükler ve tekeller⁴ zaman içinde kaldırılmış ve İngiltere ile olan ticaret, 1850 yılına kadar olan süreçte %400'den daha fazla bir artış göstermiştir⁵. Bu durum, önceleri Osmanlı Devleti adına da bir avantaj olmuştur, çünkü ülkede bol olan tarım ürünleri için kendisine büyük pazarlar sağlamıştır. Ancak gümrük vergilerinin Osmanlı tebaasının aleyhine düzenlenmesi ve Avrupalı tüccarların daha düşük vergilerle ithalat ve ihracatta bulunması, iç piyasanın büyük bir boşluğa düşmesine neden olmuş, özellikle sanayiye yönelik tarım ürünlerinin ülkeden toplanıp gitmesine, ülke içindeki işletmelerin (daha çok tezgâhların) boş kalmasına yol açmıştır. Bu boşluğun oluşmasında, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin gelir kaynaklarına -yer altı ve yer üstü- yönelik ve bu kaynakların nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin yaptığı araştırmaların meyvelerini almaları da etkili olmuştur. Özellikle Urquhart'ın⁶

³ Kavalalı Mehmed Ali Paşa, tekel sistemini çok düzgün bir şekilde kullanarak, bütün dış ticareti Mısır Hükümeti tekeline almış ve buradan elde edilen gelirleri sanayileşme ve askeri reformlara ayırarak Mısır'ın önemli bir güce erişmesini sağlamıştır. Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme**, s.19.

⁴ Osmanlı Devleti'nde Yed-i Vahid olarak adlandırılan tekel düzeninde, devlet bir malın herhangi bir bölgedeki ihracatını sadece bir kişinin tekeline bırakabilmekte veya olağanüstü dönemlerde darlık çekiliyorsa bazı ürünleri ihracatını yasaklayabilmekteydi. Savaş dönemlerinde ise olağan üstü vergiler getirilerek hazineye daha fazla gelir sağlanırken 1838 tarihli Balta Limanı Serbest Ticaret Antlaşması ile Osmanlı Devleti, bu haklarından vazgeçmekte ve tüm tekeller kaldırılmaktaydı.

⁵ İsmail Yıldırım, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918), **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 11, S 2, Elazığ 2001, s.317.

⁶ Osmanlı Devleti'ni ve sistemini yakından tanıyan, hatta sadece bu toprakları ve kaynakları daha iyi tanımak ve rapor yazmak için Anadolu'ya gelen Urquhart, reform fikirleriyle ilgili şunları söylemektedir: "*Avrupa'da tamamen cahil kabul edilecek bir kişi sadece dürüstlüğü sayesinde Türkiye'de mükemmel ve yetenekli bir yönetici olabilir. Çünkü o kişinin üstesinden gelmesi gereken temel meseleler, takip etmesi gereken parti fikirleri, uyması gereken kanun maddeleri yoktur, zaten idari ve mali meselelerle ilgili olarak karar vermek zorunda da değildir, sadece çıkar ilişkilerinin doğal işleyişine müdahaleyi önlediği zaman yetkisini doğru kullanmış olur. Öyleyse, Avrupalılar yanlış bir ölçüt kullanarak Türklerin idari yeteneği hakkında yanlış bir yargıya mı vardılar, Türkiye'yi çevreleyen önemli tehlikelere yenilerini mi eklediler, diğer düşünceler sebepsiz yere Avrupalıların haksız önyargularından mı kaynaklandı (...) Bir Türk ıslahatçısının sermaye ya da banka tekelleri, iflas kanunları, ferağ muamelesinin sırları ve şirket hakları hakkında bilgilendirilmeye ihtiyacı yoktur. Tartışılması ya da düzeltilmesi gereken, miras alma usullerini*

çalışmaları sayesinde, Osmanlı'nın zenginliklerinin İngiltere açısından ne gibi faydalar sağlayacağı incelenmiş ve II. Mahmud döneminden itibaren “serbest ticaret teorisi” etrafında İngiltere⁷, Osmanlı'nın her türlü kaynağından faydalanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti ise, ihraç ettiği mallardan edilen kârı ekonomik zenginliğin bir parçası olarak kabul ettiği için⁸, dış ticaret konusunda fazla kısıtlayıcı olmamıştır. Gerçi 1838 Antlaşması açısından bakıldığında, gümrüklerini sonuna kadar açmış olan Osmanlı Devleti'nin bu konuda pek de bir pazarlık hakkı olduğu söylenemez. Ancak kapitülasyonların yol açtığı zararları gidermek maksatlı olarak, 1860'larda ülkeler bazında bir takım girişimlerde bulunduysa da, bir tek Amerika Birleşik Devletleri'ne bu durumu kabul ettirebilmiştir. Avrupa devletleri ise gümrük vergilerinin yükseltilmesini ancak 1907 yılında (gelirlerin Düyun-ı Umumiye İdaresine bırakılması şartıyla) kabul etmiştir.

Kırım Savaşı sonrasında borçlanma yoluna gidilmesi, Osmanlı hükümetlerinin daimi olarak zafiyeti haline gelmiştir. Borçlanma sürecinden önce, Osmanlı Devleti bütçe açıklarını kapatmak için düşük ayarlı sikke basımına gidip, göreceli olarak açığı kapatabilmiştir ancak, kapitalist sisteme entegre olduktan sonra her ayar düşürme, belli başlı Avrupa paraları karşısında hemen bir değer kaybı olarak yansımıştır⁹. Kâğıt para (kaime) basımı nedeniyle, 1862 yılında, İstanbul'da büyük bir karmaşa çıkmıştır. Halkın itimat etmediği kaimeler, esnaflarda geçmez olmuş ve

---

belirleyen kanunlar veya büyük evlat hakkını düzenleyen kurallar mevcut değildir. Aslında hiçbir sistematik bozukluktan bahsedilemez, sadece ıslahatçının maksadında dürüst ve kararlı olması gerekir. Her konuda kanun ne diyorsa onu yapmak yoluyla, paraya eski değerini yeniden kazandırmalı veya daha çok paranın kıymet yitirmesi önlenmelidir, adli yetkiyi idarî yetkiden ayırmak suretiyle asayişin baş sorumlusu olan paşaların yalnızca gerçek vazifelerini yapmaları sağlanmalıdır. Ayrıca orduyu yeniden düzenlemelidir ve ordudaki tüm ıslahatlar tamamlanmalıdır. Hepsinden daha önemlisi, dinî sebeplerden dolayı gayrimüslimlere ya da meclislere yönelik kanun çıkarmaktan kaçınmalıdır.” David Urquhart, **Turkey and Its Resources: Its Municipal Organization and Free Trade; The State and Prospects of English Commerce in The East, The New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions**, Saunders and Otley, London 1833, s.121-122.

⁷ Rifat Önsoy, “Tanzimat Döneminde İktisadi Düşüncenin Teşekkülü”, **Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler Ankara 13-14 Mart 1985**, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1994, s.91-92.

⁸ Elena Frangakis-Syrett, **18. yüzyılda İzmir'de Ticaret (1700-1820)**, çev. Çiğdem Diken, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2006, s.9.

⁹ Zürcher, **age.**, s.98-99.

elinde kaimesi olanlar bunlarla ekmek dahi temin edememişlerdir. Sokaklarda ekmek kavgaları başlayınca da sultan bir fermanla olaya müdahale etmiştir¹⁰.

Kırım Savaşı öncesi Osmanlı iç borcu, yaklaşık 15.000.000 Sterlin dolayındayken, savaş sonrası bu borç 20.000.000 sterline çıkmıştır¹¹. Kırım Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ne maliyeti ise yaklaşık 1,4 milyar kuruş olmuştur¹². Savaş öncesi bütçe açığı 1841'de %0,7, 1848/49'da %5,8¹³ iken Savaş sonrasında, gelirlerin giderleri karşılama oranını yaklaşık %12,4 etkilemiş, diğer bir anlatımla devletin gelirleri, giderlerin %87,6'sını karşılamaya yeter hale gelmiştir¹⁴. 93 Harbi ise devletin gelir-gider dengesini tam anlamıyla alt üst etmiştir ve gelirlerin giderlere oranı %43,4'e inmiştir¹⁵.

Osmanlı'nın toprak kayıpları beraberinde yeni sorunları da getirmiştir. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı'nın özellikle Anadolu'daki toprakları yoğun biçimde muhacir akınına uğramıştır¹⁶. Kaybedilen topraklardaki Müslüman halk, topraklarını işgal etmiş olan yeni yöneticilerinin baskı ve zorlamalarından korkarak derhal Anadolu'ya gelmiş ve burada iskân edilmişlerdir. Ayrıca, Osmanlı'nın Balkanlarda kaybettiği topraklar, ülkenin neredeyse en gelişmiş topraklarıydı. Romanya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kafkaslar ve Kıbrıs gibi kayıplar devletin ekonomisini tam anlamıyla sarsmıştır. Bu topraklar, bir zamanlar hammadde ve mamullerin serbestçe dolaştığı yerlerdi. Ayrıca bu bölgelerden alınan vergiler artık

¹⁰ Cevdet Paşa, **Tezâkir 13-20**, C II, Yay. Cavid Baysun, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1991, s.226.

¹¹ Arıkan Tarık Saygılı, "Impacts of Wrong Financial Decisions on Collapse of an Empire: The Ottoman Case", **African Journal of Business Management**, Vol. 3, Issue: 4, www.academicjournals.org/AJBM 2009, s.154.

¹² Kırım Savaşı sonrası gerçekleştirilen dış borç alımlarıyla ilgili ayrıntılar için bk. Refii Şükrü Suvla, "Tanzimat Devrinde İstikrazlar", **Tanzimat 1**, MEB Basımevi, İstanbul 1999, 263-288.

¹³ Tevfik Güran, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)**, TTK Basımevi, Ankara 1989, s.19.

¹⁴ Tevfik Güran, **Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler 1841-1918**, TC. Başbakanlık DİE, Ankara 2003, s.10.

¹⁵ **Age.**, s.11.

¹⁶ Balkan Savaşlarından sonra, Makedonya üzerinden Anadolu'ya gelen muhacirlerin sayısı 242,807'dir. Detaylı bilgiler için bk. Mehmet Yılmaz, "Balkan Savaşları'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 10, Konya 2010, s.13-38; 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte ise Anadolu'ya göç eden Müslüman muhacir sayısının 4,000,000 civarlarında olduğu tahmin edilmektedir. Bekir Koç, "Osmanlı İslahanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 6, S 2, Gaziantep 2007, s.40.

gelmeyeceği gibi, göçlerle Anadolu'ya gelen muhacirlerin iskân ve iaşeleri de yeni sorunlar yaratmaktaydı. Örneğin, Kırım Savaşı'nı takip eden yedi yıl boyunca yaklaşık 4 milyon insan Rusya'dan kaçarak Osmanlı'ya sığınmış ve bazı şehirler aşırı nüfuslu hale geldiği gibi, göçmenler ve kentin yerlileri arasında kimi çatışmalar dahi yaşanmıştır¹⁷.

Ekonomik anlayış olarak, Batılı ülkeler yeni kaynaklar yaratmayı hedeflerken, Osmanlı Devleti mevcut kaynaklardan daha çok imkân sızdırmayı hedeflemiştir¹⁸ ancak 1881 Muharrem Kararnamesi ile kendisine ait kaynakların yönetimini de Duyun-ı Umumiye İdaresine (DUI) bırakmıştır. Teorik olarak DUI, Osmanlı maliyesinin bir dairesi olarak görünse de, kararname içerisine sıkıştırılan bir takım siyasi maddeler, bu idareye uluslararası bir statü kazandırmıştır¹⁹. Osmanlı Devleti'nin DUI memurları üzerinde yaptırım hakkı olmaması, idare çalışanlarını zorbalığa sevk etmiş ve üreticinin elindeki ürünler kimi zaman gaddârane bir şekilde alınarak, üreticilerle silahlı çatışmalar dahi yaşanmıştır²⁰. Bu durumda da, daha fazla gelir elde etmek isteyen kimi kesimler, kaçakçılık yoluna başvurmuşlardır. Bir kurumdan ziyade bir şirket gibi hareket eden²¹ DUI, bazı vilayetlerin vergileri, tuz ve tütün tekelleri, alkollü içkiler gibi çeşitli alanlardaki vergi türünden kimi gelir kaynaklarını doğrudan yönetmiş, bu gelirler de, masraflar çıkartıldıktan sonra devlet borçlarının (daha doğrusu borç faizlerinin) ödenmesinde kullanılmıştır. Ancak DUI vasıtasıyla Osmanlı Devleti, Avrupa Devletlerinin müdahalesine açık bir hale gelmiş, sadece finans sistemi değil, askeri ve politik hareketleri dahi Avrupalı Devletlerin gözetimi altında tutulmuştur²².

¹⁷ Donald Quataert, "Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri", **Tanzimat – Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, haz. H. İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2006, s.485.

¹⁸ Şerif Mardin, "Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C VI, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1698.

¹⁹ Özge Varol, **II. Abdülhamit Dönemi'nde Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Kuruluşu ve İşleyişi**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007, s.90.

²⁰ BOA, DH.EUM.MTK 34/9; 61/14; 77/10.

²¹ Fatmağül Demirel, "Osmanlı Devleti'nde Tuz Gelirlerinin Düyun-ı Umûmiye'ye Devredilmesinden Sonra Tuz Kaçakçılığı", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S 1, Yıl: 1, İstanbul 2002, s.148.

²² Saygılı, **agm.**, s.156.

Osmanlı ekonomisinin bir diğer problemi ise para konusu idi ve Osmanlı Devleti, 16. yüzyıldan beri, altın ve para ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmıştır. Buna rağmen, tahta çıkan her padişah da kendisi adına para bastırmak zorundaydı. II. Mahmud döneminde 36 çeşit gümüş para tedavüldeydi ve bu durum ilerleyen yıllarda bir bulmacaya dönerek, halkın dahi paralardan ve değerinden bihaber olmasıyla sonuçlanacaktı²³. Ancak bu durum, şehirden şehre de değişiklik gösterebilmekte, İstanbul'da 20 kuruş eden 1 Mecidiye, İzmir'de 33 kuruşa sarraflara satılabilmekteydi²⁴. Paradaki bu değer farkının oluşmasına, mahsulün bereketli olduğu yörelerde artan mecidiye talebi neden olmuştur²⁵. Nitekim Bab-ı Âli, paradaki bu karmaşaya son vermek için 1908²⁶ sonrası çalışmalara başlamış ve "1 Lira=100 Kuruş" oranı benimsenerek her türlü çürük kuruşun tedavülden toplanması önerilmiştir. Ancak Trablusgarp ve Balkan Savaşları, arkasından gelen I. Dünya Savaşı, parada gidilmesi düşünülen reform için gerekli olan sakin ve istikrarlı ortamın oluşmasına izin vermemiştir. Öte yandan parasal sorunlar da gittikçe

²³ Bab-ı Âli, ilk olarak Mecidiye basılmasına son verir ve 9 Ocak 1881 tarihli yasayla Osmanlı lirasını esas olarak benimser. Ancak tedavüldeki madeni sikkelerin çoğu gümüş paralardan oluşmaktadır. Gümüşün değerindeki düşüş nedeniyle hazine, 20 kuruşluk bir mecidiyeyi 19 kuruştan geri almaya başlar. Yani 100 kuruş olarak ödenmesi gereken vergiler, 105 kuruş ve 10 para olarak ödenmelidir. Ancak sarraflarda gümüşün değeri daha düşük olduğu için, bu kez halk elindeki mecidiyeyi sarraflara 108 kuruşa bozdurarak, vergisini yine gümüşle öder. Böylece, piyasada Mecidiye'ye olan talep sürekli artar. Kuruşun değeri ise Osmanlı lirasına oranla üç değişik şekilde ortaya çıkar. Birincisi, altının %1'ini oluşturan altın kuruş; İkincisi 1 altının 108 kuruş ettiği piyasa fiyatı. Üçüncüsü ise 19 tanesi 20 kuruşluk mecidiyeye denk gelen miri kuruştur ki halk arasında "Mecidiye 19 kuruştan" olarak anılır. Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Para ve Bankacılık", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C III, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.765.

²⁴ Bu para bulmacası, tam anlamıyla halkın da kafasını karıştırmış olmalı ki, İstanbul'dan İzmir'e gelen bir askerın anılarına bu durum şöyle yansımıştır:

"Kemeraltı'nda şimdiki pasajların oralarda bir Cihan Oteli Kahvesi vardı (...) Bir mecidiye bozdurayım da, 33 kuruş alayım, dedim... Kağıdın içinden (...) toplam 19 kuruş çıktı(...)

Verdiğim paraları camekânın üzerine koydu, Bizim iki kuruşlukları 3,5 kuruştan hesap ederek, hakikaten mecidiyeyi 33 kuruşa getirdi; ama hakikatte 19 kuruş var.

(...) Sarraf bizim cahilliğimizi anladığından açıklama yaptı. Dedi ki :

Bu palamut parasıdır. Eğer züm parası hesap edersek, bir mecidiye, 27 kuruşa gelir. (...) Alışveriş yaparken kuruş olarak konuşursan tokadı yedin demektir; çünkü kuruş kelimesi çürük para imiş. Sekizlik diye konuşacaksın. Sekizlik demek, iki kuruş demektir; ama sağlam para."

Levent Alpat, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Şenocak Yayınevi, İzmir 2010, s.58.

²⁵ Toprak, **agm.**, s.765.

²⁶ 1908 Yılında tedavülde olan Osmanlı sikkeleri şunlardır: 5'li Osmanlı Altını, 2,5'li Osmanlı Altını, Tam Osmanlı Altını, Yarım Osmanlı Altını, Çeyrek Osmanlı Altını, Mecidiye (Gümüş), Yarım Mecidiye, Çeyrek Mecidiye, İkilik, Kuruş, Yarım Kuruş, Mısır Altını, 50 Kuruşluk (Altın), 20 Kuruşluk (Altın), 10 Kuruşluk (Altın), 5 Kuruşluk (Altın), 20 Kuruşluk (Gümüş), 10 Kuruşluk (Gümüş), 5 Kuruşluk (Gümüş), 2 Kuruşluk (Gümüş), 1 Kuruşluk (Gümüş). Değer ve milyemleri için bk. **1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: 64. Sene**, Matba-i Ahmed İhsan, Dersaadet 1326, s.428.

büyüdüğünden Bab-ı Âli önce, kâğıt para uygulamasına döner ve ardından 8 Nisan 1916 tarihinde Tevhid-i Meskûkât Kanunu'yla 1911'deki komisyon önerilerini yürürlüğe sokarak para konusundaki bulmacanın sonlanması sağlanır.

Osmanlı Devleti, bütçe açıklarını (bk. Tablo 1²⁷) kapatmak için 1908 yılında gümrük gelirlerini; 1909 yılında bazı vilayetlerin aşar gelirlerini; 1910 yılında Soma-Bandırma demiryolu ve müstemilatının hâsılatını; 1911 yılında İstanbul gümrük gelirlerini ve 1914 yılında da yine bazı gümrük ve aşar karşılık gelirlerini göstererek devlet tahvili satmıştır ve karşılığında borçlanmıştır²⁸.

Osmanlı'nın ziraat ve sanayide iş gücü yetersizliği, devletin son zamanlarına kadar büyük bir sorun olmuştur. Avrupa ve Akdeniz dünyasındaki en düşük nüfus yoğunluğuna sahip olan Osmanlı Devleti'nin endüstriyel gelişmesi de bu bakımdan zorda kalmıştır. Ancak Osmanlı için düşük nüfus yoğunluğunun avantaj olan yönü, büyük bir kısmı zengin olan toprakların daha geniş miktarda kullanılıyor olmasıydı²⁹ ki, bu durum daha yüksek bir verimlilik getirmekteydi. Dezavantaj olan yönü ise Türk köylülerin bu verimlilikten en az hisse alan kişiler olmasıydı. Batı Anadolu açısından bakıldığında; Ege'nin geniş ve bereketli ovalarının pek çoğunu Türk köylüler işlemesine rağmen, üretici olarak hisselerine düşen paydan gerektiği kadar faydalanamamaları bir tarafa, ihraç malı üretenlerden ziyade, aracılık eden yahut ihraç edenlerin zenginleştiğine şahit oluyorlardı. Şahit oldukları durumun daha vahim yönü ise aracılar, Osmanlı Devleti'ne baş kaldırmış olan Rum ve Ermeniler, ihraç edenler ise bu unsurlara ilaveten gayrimüslim Levantenlerdi.

Osmanlı Devleti, tarımdan önemli bir gelir elde etmesine rağmen bu gelirleri sanayiye aktarmakta sorun yaşamıştır. Aslında Tanzimat'ın ilanından sonra batı usulünde üretim ve sanayileşme adına bir kısım tedbirler alınmış olsa da³⁰, bu

²⁷ Güran, **age.**, s.9.

²⁸ Ziya Karamursal, **Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler**, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1989, s.13.

²⁹ Quataert, **agm.**, s.484.

³⁰ Alınan bu tedbirler, ithal gümrüğünün arttırılması; üretilen malların kalite, çeşit ve fiyatlarını görmek, üreticinin sorunlarını tespit etmek ve başarılı olanları ödüllendirmek amacıyla İstanbul'da bir sergi açmak; kalifiye eleman yetiştirmek adına sanayi mektepleri açmak ve son olarak Islah-ı Sanayi Komisyonu kurmaktır. Ayrıntılı bilgi için bk. Rifat Önsoy, "Tanzimat Dönemi Sanayileşme Politikası 1839-1876", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 2, S 2, Ankara 1984, s.5-12.

tedbirlerin köklü bir sanayileşme hamlesinden çok uzak olması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kimi endüstriyel tarım ürünlerinin sanayide kullanılmaya çalışılması, teknoloji üretiminin olmamasından ötürü sınaî üretim konusunda verim alınamamasına neden oluyordu. Ekonomik ve teknolojik durumu da, Osmanlı'yı yeni pazar arayışlarına yöneltmekten ziyade, imtiyazlar neticesinde kendisini bir pazar haline sokuyor ve bu durum da ekonomik zenginliğini baltalıyordu.

Gayrimüslim tebaadaki ekonomik dinamizm, girişkenlik ve ticaret kültürü Müslüman tebaada olmadığı için, Osmanlı Devletinin temel unsurları içe kapanık bir hayat sürmeye devam etmiştir. Bu durum da, geleneksel toplum yapısının gelişip değişmesine engel olmuş ve geçmişteki ulema ile olan tecrübelerinin de katkısıyla, yeniliklere uyum sağlayamamıştır. Her ne kadar II. Meşrutiyet yönetiminin burjuvazi yaratma konusunda çalışmaları olsa da, büyük toprak sahiplerinin gelirleri, genellikle bu girişimlerin dışında kalmış, sanayileşmek ve oluşturulan sanayiye sürdürmek adına yeterli yatırım yapılamamıştır. Devlet de bu konuda teşvikte bulunmak için çaba gösterse de yeterli olmamış, ekonomik ve endüstriyel kalkınma sağlanamamıştır.

Aydın Vilayetinin Büyümesinde İzmir Limanının Rolü

Coğrafi Keşiflerin ardından, Avrupalı tüccarların ilgisinin Akdeniz limanlarından (Osmanlı Devleti'nden) Atlas Okyanusu ve Ümit Burnu'na kayması neticesinde, Akdeniz ticareti ve ekonomisi zarara uğramış olan Osmanlı Devleti, artan ticaret açığını kapatmak için (ve bir kısım siyasi sebeplerle birlikte) Avrupalı devletlere çeşitli imtiyazlar vermiştir. Bu imtiyazlar, Batı Anadolu'nun kaderini de değiştirmiş ve burada küçük bir kasaba olan İzmir, zamanla İstanbul'dan sonra Anadolu'nun en kalabalık şehri ve yine başkentten sonra Anadolu'nun en büyük ticaret limanı haline gelmiştir. İzmir'deki bu büyüme, doğal olarak İzmir'e yakın -yahut uzak- olan diğer şehirleri de etkilemiş ve Batı Anadolu'da gözle görülür bir canlanma olmuştur.

Ege kıyılarında çok eski zamanlardan beri³¹ denizcilik faaliyetleri yürütülmüş fakat deniz ticareti açısından, çoğunlukla limanlar arasında görev değişiklikleri yaşanmıştır. Kimi zaman Efes³², kimi zaman Kuşadası yahut Çeşme³³ limanları bölgede önem kazanmış, siyasi ortamın değişmesiyle birlikte bu önemleri de kaybolmuştur.

İzmir’de, MÖ 15. yüzyıldan itibaren gemi sanayinin varlığı bilinmektedir³⁴ ki, İzmir bu özelliğini çağlar boyu devam ettirmiştir. Roma İmparatoru Augustus, imparatorluk için burada gemi inşa etmeye başlarken, Bizans İmparatorluğu da donanması için İzmir’i kullanmıştır. Çaka Bey’in İzmir’i zaptından sonra ilk işi burada 40 parçalık bir donanma inşa ettirmek olmuştur³⁵.

16. yüzyıla kadar, küçük bir kasaba olan İzmir’deki yetişkin erkek sayısı 304’tü ve bunlardan sadece 42’si Hıristiyan’dı. 1576 yılından sonra büyümeye başlayan şehirde vergi ödeyen hane sayısı 496’ya yükselmiştir³⁶. Bu tarihlerden itibaren gündün güne gelişen İzmir’in büyümesini sağlayan ilk faktör, pamuk, pamuk ipliği ve bölgenin diğer tarım ürünlerinin “*cazibesine kapılan*³⁷” Fransız, Felemenk³⁸, Venedikli ve İngiliz tüccarların ticari faaliyetleri olmuştur. 1588 yılından itibaren İngiltere’ye kaçak olarak gönderilen Ege pamuğu, Manchester’da kurulmak istenen dokuma sanayinin esas hammaddesi olmuş, köylülere ödenen yüksek fiyatlar nedeniyle, neredeyse bütün pamuklar ihraç edilirken başta Manisalı dokumacılar

³¹ İsmail Gezgin, **Tarih Boyunca Çeşme**, Şenocak Yayınları, İzmir 2009, s.29.

³² Efes Limanı, Roma İmparatorluğu zamanında, Roma’nın Asya eyaletleriyle bağlantısını sağlayan en önemli kavşak noktalarından birisi olmuştur. W.M. Ramsay, **The Historical Geography of Asia Minor**, Cambridge University Press, Cambridge 2010, s.28; Bizans döneminde Efes Limanı’na Orta Asya’nın içlerinden dahi pek çok ürün gelmekte ve burada toplanıp Avrupa’ya aktarılmaktaydı. Zeki Arıkan, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ”, **Belleken**, C LIV, S 209, Ankara 1990, s.132-134.

³³ Attika-Delos Deniz Birliğı’nin bir üyesi olan Çeşme kenti, Pers ve İskender dönemlerinde işlerliğini yitirse de, Haçlı Seferleri’nden sonra Cenevizlilerin kontrolünde tekrar canlanmıştır. Aydınogulları Beyliğı tarafından üs olarak kullanılan Çeşme, Osmanlı idaresi altında da bu işlevini sürdürmeye devam etmiş, 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Efes Limanı önemini kaybetmeye başlarken Çeşme ve Kuşadası limanları ön plana çıkmaya başlamıştır.

³⁴ Melih Gürsoy, “İzmir Sanayinin Geçmiş ve Bugünü”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.125.

³⁵ **Göst.yer.**

³⁶ Suraiya Faroqhi, “İzmir”, **Historic Cities of the Islamic World**, Editor: Clifford Edmund Bosworth, MA, USA 2007, s.218.

³⁷ **Agm.**, s.219.

³⁸ Halil İnalçık - Donald Quataert, **An Economic And Social History of The Ottoman Empire 1300-1914**, Cambridge University Pres, Cambridge 1996, s.727.

olmak üzere, pek çok tezgâh hammadde bulmakta güçlük çekmiştir³⁹. 17. yüzyılda İngiltere'nin Çin ve Hindistan üzerine odaklanması nedeniyle, bölgedeki ticari üstünlük Fransa'ya geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin yurt dışına gönderdiği ürünlerin %45'i İzmir limanından çıkış yapmış ve bu malların neredeyse tamamı Marsilya'ya gitmiştir⁴⁰.

“İzmir, konumu nedeniyle sadece Osmanlı'nın değil dünyanın da en iyi limanlarından birisiydi”⁴¹. Karayla çevrili olmasından ötürü Çeşme, Foça, Kuşadası limanlarından farklı olarak daha yüksek su seviyesine sahiptir ve daha az rüzgâr almaktadır. İzmir körfezinin bu anlamda bir sığınak olması, hem ticaret hem de savaş gemilerinin kolaylıkla ve güvenle demirleyebilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca Batı Anadolu'nun doğu-batı uzantılı dağları da iç bölgelere ulaşımı kolaylaştırmakta, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinin aksine, kervanlara daha rahat bir geçiş sunmaktaydı; böylece İzmir'in ticaret ağı, İstanbul, Ege Adaları, Yunanistan, Antalya, Konya, Erzurum ve Diyarbakır gibi rahatça noktalara ulaşabiliyordu. 1550 yılında İzmir'den Menemen, Bergama ve Ayvalık hattı ile Çanakkale'ye giden yol; Manisa, Turgutlu (yahut direkt Turgutlu) ve Salihli üzerinden Alaşehir ile Isparta ve Afyon'a giden yol; Selçuk üzerinden Kuşadası, Germencik ve Aydın'a giden yol; Kuşadası üzerinden Söke, Milas, Eskihisar ve Muğla'ya giden yollar bugün dahi işlerliğini sürdürmektedir.

Yollar üzerinde kurulan derbent ve menziller, yol güvenliğinin sağlanmasında ve kervanları İzmir limanına çekmekte etkili faktörlerden birisi olmuştur. Osmanlı Devleti ile İran arasında yaşanan savaşlar sırasında, yol güvenliğinin tehlikeye uğraması, Halep yolunun çekiciliğini kaybetmesine neden olmuş⁴² ve ticaret, İzmir limanı üzerinden yapılmaya başlamıştır.

---

³⁹ Gürsoy, **agm.**, s.126

⁴⁰ Faroqhi, **agm.**, s.219.

⁴¹ Charles Colville Frankland, **Travels to and from Constantinople in the Years 1827-1828**, Vol. I, London 1829, 267.

⁴² Baykara'nın Fermanel'den aktardığı bilgilere göre ise İzmir'in tercih edilmesinin temel nedeni daha düşük gümrük vergisi alınmasıdır. Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s.125.

Osmanlı Devleti, 17. yüzyıl ortasına kadar, uluslararası pazarda, İzmir'in Batı Anadolu'nun tek limanı olmasını hedefleyen bir politika takip etmiş⁴³ ve yabancı tüccarların diğer limanlarla ticarete bulunmasını yasaklamıştır. Hatta Kuşadası'na yük indirmek isteyen Fransız tüccarlar, yerel yöneticilerden özel izin almalarına rağmen, sultandan gelen kesin emirlerle bu izinler iptal edilmiştir⁴⁴. Ayrıca, İran'a ekonomik yönden darbe vurmak ve Bursa ipeğini teşvik etmek isteyen Osmanlı Devleti'nin, İran ipeği için talep ettiği yüksek vergiler de, İzmir'in transit ticarete önem kazanmasını sağlamış, İranlı tüccarlar bu vergileri ödememek için İzmir limanına yönelmiştir⁴⁵.

18. yüzyıl sonunda, Osmanlı pamuğunun ihracı durma noktasına gelmişti. Bu durumun temel nedeni, İngiltere'nin mevcut pamuk ihtiyacını Amerika'dan karşılamasıydı ki, her ne kadar dış ticaret açısından olumsuz bir gelişme olsa da, böylelikle iç piyasa canlanmış ve sanayileşme adına bir kısım girişimler yaşanmıştır⁴⁶. Kapitülasyonların zararlarını daha aza indirgeyen bu gelişme sayesinde iç piyasa pamuk sıkıntısı yaşamamış, Manisa ve Aydın ovalarında üretilen pamuk, bu kez işlenmek için İzmir'e gelmeye başlamıştır. Ancak, Amerikan İç Savaşı'nın başlaması ile İngiltere yine Osmanlı pamuğuna dönmek zorunda kalmıştır. İngiltere'de yükselen pamuk fiyatları nedeniyle Osmanlı pamuğuna rağbet artmış ve 1860'larda 80.000 balyaya varan, son derece yüksek bir üretim gerçekleşmiştir⁴⁷. Fakat İngiltere, Osmanlı Devleti'nden daha ucuz maliyetli olan

⁴³ Padişah hassı olarak Valide Sultana bağlı mütesellimler aracılığıyla yönetilen İzmir'e padişahlar üst düzey bir yönetici bulunmasını istememiştir. Bunun nedeni, Kişi'ye göre, kentteki ticaret yaşamını doğrudan doğruya denetleyeceği veya yüksek olan gelirin bir kısmını zimmetine geçireceği endişesi idi. Raziye Kişi, **II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında (1908-1911) İzmir'de İktisadi Hayat**, (Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990, s.6.

⁴⁴ Frangakis-Syrett, **age.**, s.20.

⁴⁵ Reşat Kasaba, "İzmir", **Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)**, çev. Gül Çağalı Güven, Editör: Çağlar Keyder vd., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s.4-5.

⁴⁶ 1795 yılında Trifon adında bir Fransız, İzmir'de yaklaşık 500 işçi çalıştıran bir pamuklu dokuma fabrikası kurmuştur. Gürsoy, **agm.**, s.126-127.

⁴⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir Ticaret Odası İstatistiklerine Göre XX. Yüzyıl Başlarında İzmir'de Ticaret", **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.29.

Amerikan tipi pamuk üretmesini istemiş ve 1862 yılında bu talepleri kabul edilmiştir⁴⁸.

Bu gibi İzmir'in lehine gelişen olaylar, özellikle Selanik ve Makedonya'dan yün işçilerinin bölgeye gelmesiyle başlayan göç hareketi, İzmir'in sosyal yaşantısının ve görüntüsünün değişmesine yol açmış ve pek çok milletten insanlar burada ikamet etmeye başlamıştır.

Aydın Vilayetinin Osmanlı Ekonomisindeki Rolü

Aydın vilayeti, Osmanlı Devleti'nin toplam tahsilâtı içerisinde %8,5⁴⁹'luk payla, İstanbul'dan sonra en çok gelir getiren vilayettir. 1907/1908 yılları içerisindeki toplam geliri 230.492.134 kuruş iken, 1908/1909 senesinde bu rakam 252.348.145 kuruş olmuştur. Aydın vilayetinden sonra en çok gelir getiren vilayet ise, bir diğer liman kenti olan Selanik'tir. Selanik'in 1907/1908 yılları geliri 207.453.048 kuruştur ve toplam gelir içerisindeki payı %7,70'tir. Aydın vilayeti, yüksek gelire sahip olduğu gibi, giderler açısından da üst sıralarda olan şehirlerdendir. Ancak, gelir kaynaklarının giderlerine oranına bakıldığında, giderlerin çok küçük olduğu söylenebilir. Şöyle ki, 1907/1908 yıllarında 230.492.134 kuruş gelir getiren Aydın vilayetinin aynı yıl içindeki gider miktarı 54.088.550 kuruştur⁵⁰. Yani, Aydın vilayeti, gelirlerinin %23'ünü kendi bölgesinde harcamaktadır. Geri kalan %67'lik bölüm ise Aydın vilayetinden Osmanlı Devleti'ne kalan miktardır. İstanbul içinse tam tersi bir durum vardır. Toplam geliri 648.914.873 kuruş olan İstanbul'un toplam gideri 1.699.192.547⁵¹ kuruştur. Buna göre, yaklaşık

⁴⁸ Amerikan tipi pamuk üretilmesi adına üreticiyi teşvik etmek isteyen Osmanlı Devleti, devlete ait toprakları pamuk ekimine açmış, üreticiyi 5 yıl boyunca vergiden muaf tutmuş, ithal edilen alet ve edevat için istenen vergiye muafiyet getirmiş ve bedelsiz olarak tohum dağıtmıştır. Gürsoy, **agm.**, s.127.

⁴⁹ 1325 mali yılı içerisindeki payı %8.56; 1326 mali yılı içerisindeki payı %8.77; 1327 mali yılı içerisindeki payı ise %8.97'dir.

Muharrem Öztel, "Osmanlı Devleti'nde Sosyoekonomik Yapısıyla Öne Çıkan Vilayet ve Sancakların Kamu Maliyesindeki Yeri ve Önemi (1325-1327/1909-1912)", **Maliye Dergisi**, S 160, Maliye Bakanlığı, Ankara 2001, s.224.

⁵⁰ Ayrıca Aydın vilayetinin 1331 yılı gelir ve gider kalemleriyle ilgili ayrıntılı bilgileri için bk. **Aydın Vilayeti 1331 Senesi Adî Hususi Bütçesi**, Aydın Vilayeti Matbaası, İzmir 1331; **Aydın Vilayeti 1331 Senesi Fevkâlade Hususi Bütçesi**, Aydın Vilayeti Matbaası, İzmir 1331.

⁵¹ Öztel, **agm.**, s.224-225.

1.000.000.000 kuruşluk bir açık bulunmaktadır. Elbette ki bu durum İstanbul'un kalabalık bir bürokrat ve memur tabakasına sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Bunun yanında saray masrafları da, devlet açısından önemli bir yüküdür fakat bütün Bab-ı Ali bürokrasisi, ordu, memurlar ve bayındırlık işleri hesaba katıldığında İstanbul için bu masraflar oldukça normaldir. Gerek ordunun modernizasyonu gerekse de teçhizi meselesi de başkentin masraflarının artmasında etken olan nedenlerdendir⁵². En çok gideri olan vilayetlere bakıldığında ise İstanbul'dan sonra Edirne, Selanik, Kosova ve Manastır gelmektedir⁵³.

I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, artan tarımsal üretim ve demiryollarının ticari merkezleri birbirine bağlaması ile buharlı gemilerin yol açtığı daha hızlı ve daha güvenli nakliyat gibi faktörler nedeniyle Osmanlı ekonomisinde bir canlanma olmuş ve bu durum kamu borçlarının sabitlenmesini sağlamıştır⁵⁴. Böylece İzmir limanının ticaret hacmi gittikçe büyümüş, 1898 yılında İzmir limanından yapılan ticaret 249,500 ton civarındayken, demiryollarının yaygınlaşması neticesinde bu rakam 1906 yılında 403,268 tona çıkmıştır⁵⁵. Ancak 1907 yılındaki Amerikan ekonomik krizinin Avrupa'da yol açtığı nakit sıkıntısı, 1908 yılında Bosna-Hersek'in Avusturya'ya iltihakı ve akabinde İzmir'de Avusturya mallarına karşı başlayan geniş çaplı boykot, 1909 yılındaki kolera salgını ve son olarak Trablusgarp savaşı gibi faktörler İzmir'in ticaret hacmini gittikçe küçültmüştür⁵⁶.

⁵² Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda ordu için en çok harcama yaptığı yılın 1877 yılı olduğunu görmekteyiz. 1877/78 Osmanlı-Rus Harbi'nin bunda büyük etken olduğu yadsınamaz. Denilebilir ki, bu savaş, gerek ordu teçhizatı ve savaş giderleri, gerekse de kaybedilen topraklar açısından Osmanlı' açısından son derece yıkıcı bir süreç olmuştur. Bu tarihten itibaren Osmanlı askeri harcamaları görece düşse de 1881 yılında, yani savaşın bitiminden sonra var olan kayıpları gidermek maksatlı olarak yine yüklü miktarda masraf edilmiştir. 1900 yılına kadar olan süreçte is harcamalar çok daha düşük olmakla beraber, zaten zor durumda olan Osmanlı ekonomisi için ağır bir masraf getirmiştir. Bu konuda detaylı bilgiler için bk. Gürsu Galip Gürsakal, "Osmanlı ve Büyük Güçlerin Askeri Harcamalarına Karşılaştırmalı Bir Bakış (1840-1900)", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C 4, S 7, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.122.

⁵³ Öztel, **agm.**, s.225-226.

⁵⁴ H.Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.161-162.

⁵⁵ Abdülkadir İlgen, "Batı Anadolu'nun Dünya-Ekonomiyle Bütünleşme Sancıları ve Gayrimüslim Tebaanın Rolü (1876-1908)", **Bellekten**, C LXXI, Ankara 2007, s.117.

⁵⁶ Kütükoğlu, **agm.**, s.31-32.

BİRİNCİ BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİNİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU

1.1. Nüfus ve Kentler

Askeri ve idari ihtiyaçları karşılamak için tutulan Osmanlı istatistikleri, özellikle 19. yüzyıldan sonra önem kazanmıştı. Merkezileşme çabaları, Osmanlı hükümetini yeni idari sorumluluklar almak zorunda bırakmış ve modernleşme adına düzenli bir şekilde vergi, arazi ve nüfus kayıtlarının tutulmasını zaruri hale getirmiştir. II. Mahmud tarafından, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yürürlüğe konulan askerlik sisteminde⁵⁷, etkin ve redif askerlerin görevlendirilmesi açısından erkek nüfusun miktar ve yaşının bilinmesi hayli önemliydi. Bu bağlamda gerçekleştirilen ilk sayımlarda, genel anlamda eksiklikler mevcut olsa da, özellikle gayrimüslim nüfusun tespiti açısından en güvenilir ve tutarlı kaynaklardır. “*Sahil şeridi alanlar, Anadolu’da kayıtların en iyi tutulduğu bölgeler*”⁵⁸dir. Buna rağmen, gayrimüslim unsurların nüfuslarının incelenmesi sırasında, özellikle Rumlar lehine bir kısım hatalar yapılmış olabilir; çünkü “*millet*” sistemine göre yapılan düzenlemelerde, cemaatler açısından tutulan kayıtlar içinde, Bulgar ve Rum nüfus arasındaki kaynaşmanın sayımlara da yansması muhtemeldir. Osmanlı gayrimüslimlerinin milliyetlerine, tâbi olduğu rahip karar vermektedir ve bir kişi yahut topluluk –mesela bir Bulgar–, Rum kilisesi ile yakın ilişki içerisindeyse, o kişinin yahut topluluğun Rum olmaya karar verdiği gibi bir anlam çıkarılabildi. Daha net bir ifade ile belirtmek gerekirse, Rum cemaatine yakın olarak yaşamış,

⁵⁷ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra getirilen sistemde, askerlik aşağıdaki yaş grupları içerisinde zorunlu olarak yapılacaktır:

Muvazzaf: Etkin olarak görev yapacak olan bu gruptaki askerler, yirmi yaşından itibaren dört yıl hizmet etmekteydiler.

İhtiyat: Muvazzaf askerlikten sonra iki yıl daha görev başında kalınmaktaydı.

Redif: Askerlik görevinin bitiminden itibaren seferberlik halinde çağrılmak üzere on dört yıl daha yükümlülük altındaydılar

Mustahfizlar : Bölgesel/yerel askerler olarak dört yıl hizmet etmekteydiler.

⁵⁸ Justin McCarthy, **Osmanlı Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus**, Gnkur. Basımevi, Ankara 1995, s.84.

mezhepsel etkinlikte ötürü Rum kiliselerine gidip gelmiş pek çok Bulgar, bu topluluk ve kilise içerisinde eriyip Rumlaşmıştır⁵⁹.

19. yüzyılın ilk yarısında, Batı Anadolu nüfusu incelendiğinde, Rumların oldukça düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. 1827-1828 yılında İzmir'e ziyarette bulunan Frankland, şehrin nüfusunu yaklaşık olarak 150.000 olarak vermekte ve bunun 100.000 kadarının Türk olduğunu söylemektedir⁶⁰. 1830 yılı içinse Karpat'ın verdiği rakamlara göre İzmir nüfusu 80.000 kadar Türk ile 20.000 kadar Rumdan oluşmaktadır⁶¹. Salahi Sonyel ise 1859 tarihinde İzmir içindeki Rum nüfusu yaklaşık 4500 olarak göstermektedir⁶² ki, bu rakam sadece İzmir şehir merkezini işaret etmektedir. 1847-1848 yıllarına ait gözlemlerine dayanarak tahminlerini eserine yazan Mac Farlane, İzmir'in nüfusunu 80.000 Rum, 50.000 Türk, 15.000 Yahudi, 12.000 Ermeni ve 5.000 Frenk olarak verirken⁶³, İngiltere adına bir rapor hazırlamakla görevli olarak Anadolu'ya gelen Rolleston, İzmir içerisinde 45.000 Türk ve 50.000 Rum'un yaşadığından bahsetmektedir⁶⁴. Mac Farlane ve Rolleston'un ifade ettiği rakamlar, elbette gerçekten uzak ve bir kısım siyasi maksatlar doğrultusunda belirtilmiştir. Yine de sanayileşme ve ticaretle yaşanan gelişmeler neticesinde, pek çok gayrimüslim unsurun bu bölgeye göç etmesi nedeniyle, özellikle Rum nüfus üzerinde yoğun bir artış yaşanmıştır. Bu durumun oluşmasında, Karpat'a göre, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yarattığı olumlu hava da etkili olmuştur⁶⁵. Ayvalık gibi küçük bir sahil kasabası dahi, 30 yıl gibi kısa bir süre içerisinde yaklaşık 40.000 insanın yaşadığı⁶⁶ ve büyük bir limana sahip bir kent haline gelmiştir.

---

⁵⁹ **The People of Turkey: Twenty Years Residence Among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians**, Publisher: John Murray, Vol. I, London 1878, s.14-15.

⁶⁰ Frankland, *age.*, s.268-269.

⁶¹ Kemal H. Karpat, *age.*, s.126-127.

⁶² Salâhi R. Sonyel, **Minorities and The Destruction of The Ottoman Empire**, TTK Basımevi, Ankara 1993, s.191.

⁶³ Charles Mac Farlane, **Turkey and Its Destiny**, Vol. I, Lee and Blanchard, Philadelphia 1850, s.25

⁶⁴ George Rolleston, **Report on Smyrna**, London 1856, s.20, 28.

⁶⁵ Karpat, *age.*, s.126-127.

⁶⁶ *Age.*, s.127.

1800-1914 yılları arasında, -Mısır hariç- Osmanlı nüfusu %0,8 oranında bir artış göstermiştir⁶⁷. Nüfus artışının en yüksek olduğu dönemlerden birisi ise %40 ile 1875-1895 dönemidir⁶⁸ ki, bunun sebebi Ruslar tarafından işgal edilen topraklarda yaşayan halkın Anadolu'ya gelerek iskân edilmesi ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından savaşız olarak geçen dönemdir.

H. 1308 (1891) tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'ne göre (bk. Tablo 2) toplam 1.408.387 olan vilayet nüfusunun yaklaşık %79'unu Müslümanlar, %13'ünü Rumlar, %3'ünü yabancı ülke vatandaşları, %3'ünü ise başta Yahudi ve Ermeniler olmak üzere, diğer unsurlar oluşturmaktadır⁶⁹. Bu nüfus oranları içerisinde, Müslüman erkeklerin oranı %51, kadınların oranı ise %49 iken Rumlar için %52 erkek ve %48'lik kadın nüfus oranı mevcuttur.

1895 yılında, toplam nüfus yaklaşık %7'lik bir artış gösterirken Müslümanların nüfus oranı yine %79 civarlarında kalmıştır. Rum nüfus %2'lik bir artış göstermiş ve toplam nüfus içerisinde %15'lik bir paya yükselmiştir. Buna karşılık Bulgarların nüfusunda ise %193'lük bir artış yaşanmıştır (bk. Tablo 3).

1905/1906 yılı Aydın vilayeti nüfusu dağılımı şöyledir (bk. Tablo 4): 1.314.989 İslam, 267.997 Rum, 16.408 Ermeni, 979 Bulgar, 1067 Katolik, 30.531 Yahudi, 252 Protestan, 1.689 Latin, 55.645 yabancı uyruklu ve uyuğu şüpheli olanlar. Bu tabloya göre, toplam oran içerisinde, Müslümanların oranında 10 yıl içerisinde yaklaşık yüzde 1'lik düşüş gerçekleşmiş ve toplam nüfus içerisindeki Müslüman oranı %78'lere inmiştir. Rum nüfus oranı ise 10 yıl önceki ile aynı oranda ve %15'lerde kalmıştır. Bu süre zarfında Müslüman nüfustaki artış %17,5' dolaylarında iken Rum nüfustaki artış ise %37'dir. Yahudiler ise %19,3 oranında bir artış göstermiştir. Gerek 1891 ve 1895 gerekse de 1906 yılı verilerinde, yabancı uyrukluların sayısında çok da önemli değişiklikler olmadığı görülmektedir. 1891 yılında 55.743; 1895 yılında 55.935; 1906 yılında ise 55.645 olarak nüfusları tespit edilmiştir. Nüfus tablosuna göre Müslüman nüfusun %50,5'ini erkekler, %49,5'ini kadınlar; Rum

⁶⁷ Çağlar Keyder vd. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri – Bazı Tarihsel Perspektifler", **Doğu Akdeniz Liman Kentleri (1800-1914)**, çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s.137.

⁶⁸ **Göst.yer.**

⁶⁹ İbrahim Câvid, **Aydın Vilâyet Salnamesi R.1307 / H. 1308**, haz. Murat Babuçcuoğlu, TTK Basımevi, Ankara 2010, s.374.

nüfusun %51'ini erkekler, %49'unu kadınlar; Bulgar nüfusun ise %69'unu erkekler ve %31'ini de kadınlar oluşturmaktadır. 1906/1907 yılı için Karpat'ın verdiği rakamlar şöyledir: 1.331.552 Müslüman, 285.105 Rum, 57.218 Yabancı uyruklu, 32.521 Yahudi, 18.287 Ermeni, 220 Bulgar, 786 Katolik, 447 Protestan, 1445 diğer olmak üzere toplam 1.727.581⁷⁰.

Aydın vilayetinin 1914 senesi nüfusu ise şöyledir: 1.437.983 Müslüman, 319.019 Rum, 19.407 Ermeni, 36.656 Yahudi, 6.551 diğer unsurlar olmak üzere toplam 1.819.616 kişidir⁷¹. 1914 yılında, İzmir, Soma, Bergama, Urla ve Çeşme gibi mahallerden Sakız ve Midilli adalarına yoğun bir Rum göçü yaşanmış, Osmanlı hükümeti ve Karşıyaka metropoliti gibi Rum ileri gelenler, bu göçleri durdurmak için çaba harcamışlarsa da başarılı olamamışlardır⁷². Buna rağmen, 1907-1914 yılları arasında Rum nüfus üzerinde yaklaşık 14.000 kişilik bir artış meydana gelmiştir.

1.1.1. İzmir Sancağı

H.1323 (1905/1906) tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre, İzmir sancağının toplam nüfusu 610.566'dır (bk. Tablo 5). Müslümanların sayısı 331.490, Rumların sayısı 187.270, Ermenilerin sayısı 10.485, Yahudilerin sayısı 23.692 ve diğer unsurların sayısı ise 57.629'dur. Müslümanlar, toplam nüfusun %54,29'unu, Rumlar %30,67'sini, Yahudiler %0,38'ini oluştururken diğer unsurlar ise sancak nüfusu içerisinde %11'lik bir paya sahiptirler.

Çoğunlukla sahil kesimine yerleşmiş olan Rumlar, Çeşme, Foçateyn, Karaburun ve Urla gibi sahil kazalarında nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Çeşme kazasında, 1850 yılında, Türklerin oranı %19,1 iken⁷³, 1906 yılına gelindiğinde bu oran neredeyse yarı yarıya düşüş göstermiş ve %10'lara gerilemiştir. Tire, Ödemiş, Bergama, Bayındır, Nif ve Menemen gibi denizden nispeten uzak kazalarda, nüfus büyük oranda Müslümanlardan oluşmaktadır. İzmir sancağı içerisinde yaşayan Yahudilerin %84'ü İzmir kazasında, %8'lik bir kesimi ise Tire'de

⁷⁰ Karpat, **age.**, s.336-337.

⁷¹ **Age.**, s.366-367, 392-395.

⁷² Yılmaz, **agm.**, s.24.

⁷³ Karpat, **age.**, s.133.

ikamet etmektedir. Aynı şekilde Ermeni nüfusun da %72'si İzmir Kazası'nda yaşarken, %10'luk bir kesim de Ödemiş'te ikamet etmektedir.

Kazalara göre nüfus yoğunluğuna bakıldığında, toplam nüfusun %37'si İzmir kazasında, %12'si Bergama'da, %11'i Ödemiş'te, %7'si Tire'de ve geriye kalan %33'lük kısım ise diğer 8 kaza içerisinde yaşamaktadır. İzmir kazasında ikamet eden nüfusun ise %35'ünü Müslümanlar, %31'ini Rumlar, %22'sini çoğunlukla yabancı devlet tebaasından olanlar oluşturmaktadır. 1914 tarihinde, İzmir kazasında 100.356 Müslüman, 73.676 Rum, 10.061 Ermeni, 24.069 Yahudi ve 2851 diğer unsurlar olmak üzere toplam 211.013 Osmanlı vatandaşı ikamet etmekteydi⁷⁴. Diğer nüfus tablolarında karşılaşılan ve sayısı 50.000 civarında olan yabancı ülke vatandaşları da bu tabloya dâhil edilirse, yaklaşık 261.000 kişinin İzmir kaza merkezinde yaşadığından bahsedilebilir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, 1914 yılında İzmir'de ikamet eden 3446 İtalya vatandaşı vardır⁷⁵.

İzmir kaza merkezinde, 1913 yılı içerisinde 46 mescit, 30 kilise, 22 cami, 11 havra bulunuyordu. Toplam hane sayısı 2534 iken 1652 bekâr odası, 51 adet Rumhane ve 79 adet Yahudhane vardı. 30 Türk okuluna karşılık, 23 Rum okulu, 11 yabancı okul, 8 Yahudi okulu ve 8 Ermeni okulu mevcuttu⁷⁶.

19. yüzyıl başlarında, Yunan ayaklanması nedeniyle nüfusu büyük oranda azalan⁷⁷ Bergama'nın, 19. yüzyıl ortalarında nüfusu 15.000 civarındadır⁷⁸. 1837 yılındaki veba salgını, 1847 yılındaki sel felaketi Bergama'nın nüfusunu önemli ölçüde kırarken, 1853 yılında başlayan büyük yangınla da şehirde pek çok iş yeri ve bina kül olmuştur⁷⁹. Ancak gerek ticari faaliyetlerin yüzyılın sonlarında gittikçe artması ve gerekse savaşlarda kaybedilen topraklardan gelen göçmenler nedeniyle, yarım yüzyılda Bergama nüfusu yaklaşık 5 kat artmıştır. Bu artış sadece Müslüman

⁷⁴ Age., s.362-363.

⁷⁵ BOA, DH.ŞFR 473/65.

⁷⁶ Raif Nezihi, **İzmir'in Tarihi**, haz. Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir 2001, s.9.

⁷⁷ Charles Mac Farlane, **Constantinople in 1828. A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces: With a Account of the Present State of the Naval and Military Power, and of the Resources of The Ottoman Empire**, 2nd Edition, Saunders and Otley, London 1829, s.329.

⁷⁸ George Fowler, **Turkey, or, a History of the Origin, Progress and Decline of The Ottoman Empire**, London 1854, s.322.

⁷⁹ Feridun Emecen, "Bergama," **İA**, C 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.494.

nüfus üzerinde değil, aynı zamanda Rum nüfusta da yaşanmıştır. Karpat'a göre, Bergama ve nahiyelerinde 1831 yılında hiç Rum yokken⁸⁰, Mac Farlane'e göre, 1828 yılında 300 kadar Rum yaşamaktadır⁸¹. 20. yüzyıl başlarında ise bu rakam, tabloda belirtildiği üzere 9.397 olarak salnameye yansımıştır.

Çeşme, Karaburun, Foça ve Urla, Rumların yoğun olarak yaşadığı sahil kazalarıdır. Bu kazalardaki hayat, büyük oranda denizcilikle alakalıdır denilebilir. Ancak buraların diğer bir özelliği de, üzüm zeytincilik açısından cazip olmasıdır ki, Karaburun'un en önemli ihraç malzemesi üzümdür⁸². Karaburun'da 1 adet ibtidaî mektebi bulunmakta ve bu okulda 22 öğrenci öğrenim görmektedir. Bunun haricinde kaza içerisinde mahalle mektepleriyle birlikte 36 okul bulunmaktadır⁸³.

Çeşme'nin Sakız Adası'na yakınlığı, Rumlar için kazayı çekici kılan faktörlerdendir. 1890 yılına ait nüfus oranlarını paylaşan Aktepe, Çeşme merkez kaza nüfusunu 9871, Alaçatı nüfusunu ise 30.706 olarak ifade etmiştir. Çeşme merkez kazada 381 dükkân, 5 mağaza, 18 fırın, 1 hamam, 13 değirmen, 2 yağhane, 4 cami, 1 mescit, 1 Rifaî tekkesi, 5 kilise, 1 havra, 1 kütüphane ve dördü Müslüman okulu olmak üzere 9 okul bulunmaktaydı⁸⁴. Bu bilgiler ışığında, Çeşme'de yaşayan insanların, ikamet etmek için Alaçatı'yı tercih etmekle beraber, iktisadi faaliyetleri için Çeşme'ye gidip geldikleri söylenebilir. 1908 yılında ise Çeşme kazasında toplam 8628 ev, 1185 dükkân, 28 fırın, 3 hamam, 62 un değirmeni, 322 oda, 20 cami, 3 tekke, 2 medrese, 40 kilise, 3 havra, 22 çeşme ve 1 balıkhane bulunmaktadır. 1908 salnamesine göre Çeşme kazasında, 38 öğrencili rüşdiye, 110 öğrencili mekteb-i ibtidaî, 150 öğrenci kız mektebi, 44 öğrencili Rum erkek rüşdiyesi, 568 öğrencili Rum erkek ibtidaîsi ve 180 öğrencilik Rum kız mektebi bulunmaktadır⁸⁵.

⁸⁰ Karpat, *age.*, s.230.

⁸¹ Mac Farlane, *age.*, s.329.

⁸² Cahit Telci, **XX. Yüzyılın Başlarında (1900-1930) Karaburun**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1992, s.92

⁸³ *Agt.*, s.69

⁸⁴ Münir Aktepe, "Çeşme", **İA**, C 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.288.

⁸⁵ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 25, Vilayet Matbaası, (Tarihsiz), s.256-257, 259.

3 Müslüman ve 4 gayrimüslim okulunun bulunduğu Urla kazasında, 1908 yılında 6932 hane, 483 dükkân, 5 han, 3 hamam, 2 fabrika, 46 un değirmeni, 14 cami, 11 mescit, 1 tekke, 9 kilise, 1 havra ve 1 gureba hastanesi vardır⁸⁶.

Öğretim alanında İzmir'in gelişmiş kazalarından birisi olan Tire'de 28 medrese, 5 erkek ibtidâî mektebi, 3 kız ibtidâî mektebi, 2 Rum ve 1 yahudi okulu bulunmaktadır. 1908 yılında, Müslüman okullarında okuyan öğrenci sayısı toplam 615, Rum öğrenci sayısı 483 ve Yahudi öğrenci sayısı 150'dir. Tire'de ayrıca 1 telgrafhane, 3 karakol, 32 cami, 66 mescit, 11 tekke, 1 kütüphane, 3 kilise, 2 havra, 2 gureba hastanesi bulunmaktadır⁸⁷.

1.1.2. Aydın Sancağı

1905/1906 yıllarında Aydın sancağının toplam nüfusu, vilayet salnamesinde 253.438⁸⁸ olarak belirtilmişken, 1906/1907 yıllarına ait nüfusu Karpat, 248.307 olarak vermiştir⁸⁹ (bk. Tablo 6).

1905/1906 verilerine göre, Aydın sancağında nüfusun %89,20'sini Müslümanlar, %9,2'sini ise Rumlar oluşturmaktadır. Aydın kazasında 71.428 Müslüman'a karşılık, 6.115 Rum, 2.177 Musevi ve yaklaşık 400 kadar diğer unsurlar ikamet etmektedir. Aydın sancağı içerisindeki Rum nüfusun varlığını, kuru meyve ve incir ticaretiyle açıklamak mümkündür⁹⁰.

Söke'de 41.468 İslam ve 14.162 Rum vardır. Söke'deki Rum nüfusun oranı yaklaşık %25 dolayındadır. Söke'deki bu yoğunluğun nedeni ise Levantenler (özellikle Forbesler) açısından oldukça önem arz eden meyhan kökünün büyük oranda Söke'den karşılanmasıdır. Rumların ticarete aracılık ve nakliyatçılık yaptıkları düşünüldüğünde, Levantenlerle daha rahat iş yapabilmek adına bu kazaya yerleştikleri düşünülebilir. Söke'de, az bir miktarda Ermeni bulunmasına rağmen, bir

⁸⁶ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.282-284.

⁸⁷ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.345-347.

⁸⁸ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1323, s.198. Bu tabloya Bozdoğan kazasının nüfusu dâhil edilmemiştir.

⁸⁹ Karpat, *age.*, s.337.

⁹⁰ *The Ottoman Empire: The Sultans, The Territory, and The People*, The Religious Tract Society, London (Tarihsiz), s.278.

mahalle kuracak kadar kalabalık olmadıkları için herhangi bir Ermeni mahallesinin varlığından söz edilemez⁹¹. Kaza içerisinde 6722 hane, 544 dükkân, 287 mağaza, 32 cami, 9 kilise, 3 karakol, 2 hastane, 4 okul, 2 medrese, 15 han, 2 hamam ve 3 otel bulunmaktadır⁹².

Aydın sancağında, nüfusun büyük kısmı tarımla uğraşırken, Çine’de nüfusun %57’si ziraatla, %13’ü ise ticaretle meşguldür ki, bu oranın yaklaşık yarısının da taşımacılıkla uğraştığı söylenebilir⁹³. Çine’de taşımacılık sektörünün gelişmesinde en önemli faktör, Aydın-Muğla yol güzergâhındaki bir durak olmasıdır. Anadolu’nun iç bölgelerinden –özellikle Konya’dan– gelen göçmenler burada duvarcılık gibi işlerle meşguldü. II. Abdülhamid döneminin başlarında, Balkanlardan gelen göçmenler de burada iskân edilmişlerdir⁹⁴. 1831 yılında Çine nüfusu 3956 İslam ve 34 gayrimüslimden ibaretken⁹⁵, yaklaşık yetmiş yıl sonra nüfusu 50.000’lere ulaşmıştır. Bu rakam 1914 yılında 274.789’a yükselmiştir⁹⁶. 1908 tarihinde Çine içerisinde, 1 telgrafhane, 2 cami, 416 hane, 282 dükkân, 7 han, 1 otel, 3 fabrika, 137 değirmen, 1 hamam mevcuttur⁹⁷.

Aydın sancağının 1914 yılındaki nüfus dağılım oranları şöyledir: %86,41 Müslüman (237.449 kişi), %11,06 Rum (30.399 kişi), %1,15 Yahudi (3151 kişi), %0,34 Ermeni (934 kişi) ve %1,04 Kıptî (2855 kişi). Nüfusun kazalara göre dağılımına bakıldığında ise nüfusun dağılımı şu şekildedir: Aydın, 82.163 Müslüman, 9702 Rum, 245 Ermeni, 2560 Yahudi ve 2825 Kıptî; Nazilli, 50.719 Müslüman, 2699 Rum, 543 Ermeni, 463 Yahudi ve 30 Kıptî; Bozdoğan, 33.298 Müslüman, 406 Rum, 11 Ermeni, 3 Yahudi, 1 Bulgar; Söke, 20.028 Müslüman, 16.720 Rum, 133 Ermeni, 95 Yahudi; Çine, 32.376 Müslüman, 651 Rum, 2 Ermeni

⁹¹ Mustafa Özdemir, **275 Nolu Söke Şer’iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi**, (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2009, s.246.

⁹² **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.475.

⁹³ Lütfi Budak, **19. Yüzyılın Ortalarında Çine’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterine Göre)**, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2007, s.3.

⁹⁴ **Agt**, s.15-54.

⁹⁵ Cahit Telci, “Aydın Livası’nın Nüfusu Hakkında H.1261/1845 Tarihli Bir Defter”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 21, S 1, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006, s.168

⁹⁶ Karpat, **age.**, s.364-367.

⁹⁷ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.467.

ve 30 Yahudi; Karacasu, 18.865 Müslüman, 221 Rum. Bu tabloya göre Bulgarların %55'i Söke'de yaşarken, %31'92'si de Aydın kazasında yaşamaktadır⁹⁸.

1908 tarihli vilayet salnamesine göre, Aydın kaza merkezinde 9621 hane, 1777 dükkân, 45 han, 8 hamam, 27 un değirmeni, 7 fabrika, 29 tasırhane, 1 hapishane, 3 karakol, 1 telgrafhane, 125 cami, 21 tekke ve zaviye, 5 manastır, 1 metropolitlik, 3 gureba hastanesi, 2 havra, 4 kilise, 151 debbağhane, 5 kiremithane bulunmaktadır. Kazadaki okullar ise şunlardır: ibtidaî okulu, Hamidiye ibtidaîsi, Zeyniye ibtidaîsi, Teshiliye ibtidaîsi, İrfaniye okulu, hapishane okulu, Rabia Hanım kız okulu, İrfaniye kız okulu⁹⁹.

1908 senesi salnamesine göre, Nazilli kazasında, 2582 hane, 915 dükkân, 10 han, 2 hamam, 6 cami, 8 mescit, 3 tekke, 6 gayrimüslim okulu, 4 müslim okulu, 11 medrese, 3 kilise, 4 fabrika ve 5 un değirmeni bulunmaktadır¹⁰⁰.

1.1.3. Denizli Sancağı

H.1323 tarihli vilayet salnamesine göre 1905/1906 yıllarında Denizli sancağında nüfusun (bk. Tablo 7) %99'unu Müslümanlar oluştururken, diğer cemaatlerin oldukça az bir nüfusa sahip olduğunu görülmektedir. Sancak içerisinde yaşayan 3796 Rum'un 2199'u Denizli kazasında ikamet ederken, yaklaşık 1024'ü de Sarayköy kazasında yaşamaktadır.

Salnamedeki kayıtlara göre, Buldan ve Tavas kazalarında hiçbir gayrimüslim ikamet etmezken, Denizli kazasında nüfusun binde 5'i, Sarayköy kazasında ise nüfusun binde 3'ü Rum'dur. Sancak dâhilinde ikamet eden toplam 684 Ermeni'den 649'u Denizli kazasında, 35'i Sarayköy'de; 43 Yahudi'den 28'si Denizli'de, 15'i Sarayköy kazasında yaşamaktadır.

1914 yılında Denizli sancağının toplam nüfusunda çok büyük değişimler yaşanmamıştır. 1905/1906 yılında sancağın toplam nüfusu 259.879 iken 1914 yılında bu rakam 258.742'ye düşmüştür. Denizli sancağı nüfusunun kazalara göre dağılımı

⁹⁸ Karpat, *age.*, s.364-367.

⁹⁹ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.435-436, 443.

¹⁰⁰ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.494.

şöyledir: toplam nüfusun %17,31'i (44.780) Denizli'de, %22,14'ü (57.275) Tavas'ta, %20,40'ı (52.777) Çal'da, %11,96'sı (30.949) Buldan'da, %8,56'sı (22.151) Sarayköy'de ve %19,64'ü (50.810) ise Garbikaraağaç'da ikamet etmektedir¹⁰¹.

Denizli sancağında 27 adet medrese bulunmasına rağmen, modern eğitim sistemine de önem veren sancaklardan bir tanesi olmuş ve 1868 yılından başlayarak hemen her kazaya rüşdiye ve idadiler açılmıştır. Ayrıca hemen her kazada büyük kütüphaneler mevcuttur¹⁰². Kaza merkezinde 3419 hane, 1522 dükkân, 20 mağaza, 81 kahvehane, 3 karantina merkezi, 4 gazino, 23 han, 4 hamam, 30 fırın, 3 karakol, 4 kiremithane, 9 tekke ve zaviye, 38 cami, 25 mescit, 12 medrese, 7 Müslüman okulu, 4 Hıristiyan okulu, 2 kilise, 1 kütüphane, 1 postane, 119 çeşme ve sebil, 9 un fabrikası, 4 otel, 11 un değirmeni, 65 debbağhane bulunmaktadır¹⁰³.

Diğer kazaların içerisinde barındırdığı binalar şöyledir: Buldan'da 6680 hane, 406 dükkân, 11 han, 2 hamam, 55 değirmen, 8 cami, 9 mescit, 5 tekke ve 1 kütüphane¹⁰⁴; Sarayköy'de 912 hane, 2 çırçır fabrikası¹⁰⁵; Tavas'ta, 1811 hane, 118 dükkân, 23 cami, 1 rüşdiye, 1 ibtidaî mektep, 3 medrese, 1 hamam, 4 han¹⁰⁶; Garbikaraağaç'ta 300 hane, 15 dükkân, 2 cami, 3 mescit, 1 han, 1 hamam, 7 değirmen, 1 kereste fabrikası¹⁰⁷.

1.1.4. Saruhan Sancağı

1905/1906 yıllarında, Saruhan sancağının toplam nüfusu 393.526'dır ve nüfusun %88'ini Müslümanlar oluşturmaktadır. Rumların nüfus oranı ise sancak genelinde yaklaşık %10 civarındadır (bk. Tablo 8). Buna karşılık Manisa kazasında, 77.698 Müslüman'a karşılık 18.433 Rum yaşamaktadır ve buradaki Rum nüfus oranı %18 dolaylarındadır. Yahudiler, İzmir'e oldukça yakın kazalar olan Manisa ve Kasaba'yı kendilerine mesken olarak seçmişlerdir. Manisa sancağındaki toplam 3240 Yahudi'nin 1776'sı Manisa Merkez'de, 1048'i ise Kasaba'da ikamet etmektedir. Bu

¹⁰¹ Karpaz, *age.*, s.366-367.

¹⁰² Tuncer Baykara, "Denizli", *İA*, C 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.159.

¹⁰³ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.519.

¹⁰⁴ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.532.

¹⁰⁵ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.543.

¹⁰⁶ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.549.

¹⁰⁷ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.555-556.

kazalardaki Yahudi nüfus oranı, Manisa’da %1,7, Kasaba’da ise %3,7’dir¹⁰⁸. Toplam sancak nüfusunun %25’si Manisa’da ikamet ederken, diğer kazaların oranı %5 ilâ %9 arasında değişmektedir.

1914 yılında, Saruhan sancağının nüfusu, 434.554’e ulaşmıştır. 1905/1906 yılından 1914 yılına gelinceye kadar Saruhan sancağındaki nüfus artış oranı %9,42’dir. Nüfusun %87,06’sını Müslümanlar oluştururken, Rumların sancak içerisindeki oranı %10,91, Ermenilerin %1,07, Yahudilerin oranı ise %0,89’dur. Sancak dâhilinde toplam 378.336 Müslüman, 47.426 Rum, 4637 Ermeni, 3883 Yahudi ve 272 diğer unsurlar ikamet etmektedir. Rumların %47,38’i, Yahudilerin ise %56,72’si Manisa kazası içerisinde yaşamaktadır¹⁰⁹.

Toplam nüfusun kazalara göre dağılımı şöyledir: Manisa %26,25 (114.076), Kasaba %8,73 (37.941), Salihli %7,10 (30.762), Alaşehir %8,48 (36.844), Kula %8,13 (35.350), Eşme %5,40 (23.455), Demirci %7,96 (34.590), Gördes %8,71 (37.846), Kırkağaç %5,16 (22.413), Soma %5,17 (22.475), Akhisar %8,91 (38.702).

1908 tarihli vilayet salnamesi göre, Saruhan sancağı içerisinde toplam 23.726 hane, 2293 dükkân, 34 han, 10 hamam, 153 değirmen, 7 fabrika, 186 mağaza, 113 fırın, 150 kahvehane, 106 meyhane ve 63 yağhane bulunmaktaydı¹¹⁰. Manisa merkez kazada ise 8895 hane, 1966 dükkân, 32 han, 9 hamam, 75 değirmen, 153 mağaza, 61 fırın, 100 kahvehane, 52 meyhane, 36 cami, 40 mescit, 25 tekke, 3 kütüphane, 86 kilise, 1 havra ve 3 gureba hastanesi vardır¹¹¹. Salnamenin verdiği bilgilere, sancak içerisinde bulunan işletmelerin pek çoğu Manisa kazasında toplanmıştır. Manisa Kazası’ndaki okullar ise şunlardır: Manisa İdadisi, Kız Rüşdiye Mektebi, Kurşunlu Kız Mektebi, Kız Rüşdiye Mektebi İbtidaî Kısmı, Ispartalı Kız Mektebi, Feyziye İbtidaîsi, Süleyman Paşa İbtidaîsi, Cami-i Kebir İbtidaîsi, Muradiye İbtidaîsi, Çeras-ı Sagir İbtidaîsi, Lala Paşa İbtidaîsi, Hatuniye İbtidaîsi, İçripazar Çırak Mektebi, Hususi Şemsü’l-İrfan Mektebi, Ravztü’l-İrfan Mektebi, Rum İdadi ve İbtidaîsi, Rum Kız Rüşdiye Mektebi, Musevi Kız ve Erkek Rüşdiye Mektebi, Protestan Rüşdiye

¹⁰⁸ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s.281, 336.

¹⁰⁹ Karpas, **age.**, s.364-365.

¹¹⁰ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.575.

¹¹¹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.574.

Mektebi, Ermeni Erkek Rüşdiye Mektebi, Ermeni Kız Rüşdiye Mektebi, Ermeni, Kız-Erkek Sıbyan Mektebi¹¹².

Alaşehir kazası, 18. yüzyıl başlarında 7-8000 nüfusa sahipken, 1890 yılına doğru nüfusu 22.000 civarına ulaşmıştır¹¹³. Yirmi yıl sonra ise nüfusu yaklaşık %59'luk bir artışla 35 binlere yaklaşmıştır. Alaşehir'in en önemli mamul ve ürünleri, neffî boyası, ince pamuklu kumaş, bal, üzüm ve armuttur¹¹⁴. 1908 salnamesine göre Alaşehir'de, 2270 hane, 542 dükkân, 12 han, 1 hamam, 43 değirmen, 6 cami, 11 mescit, 1 kütüphane, 5 kilise, 1 İslam gureba hastanesi, 4 tekke bulunmaktadır¹¹⁵.

Ovaya yayılmış köylerden kurulmuş olan Akhisar, buğday, arpa, burçak, susam, pamuk, pirinç ve üzüm gibi ürünleriyle ön plandaydı¹¹⁶ ve başkent'in zahire ihtiyacını karşılamakla yükümlü olan Saruhan sancağında bu nedenle önemli bir yer tutmaktaydı. Akhisar kazası dâhilinde toplam 8533 hane, 826 dükkân, 10 han, 3 hamam, 27 değirmen, 3 fabrika, 1 cami, 16 mescit, 1 tekke, 10 medrese, 1 gureba hastanesi, 1 kütüphane, 3 kilise, 1 havra¹¹⁷, 9 mektep¹¹⁸ bulunmaktadır.

1908 tarihli salnameye göre Saruhan sancağına bağlı kazaların fiziksel yapısını oluşturan binalar şöyledir: Eşme kaza merkezinde 1 telgrafhane, 1 cami, 1 medrese, 1423 hane, 34 dükkân, 2 han, 5 tasırhane, 1 gazhane, 1 hapishane, 1 ibtidaî mektebi¹¹⁹; Salihli kaza merkezinde 911 hane, 315 dükkân, 19 han, 1 otel, 1 hamam, 9 değirmen, 3 yağhane, 4 fabrika, 14 fırın, 33 kahvehane, 3 Yahudhane, 1 telgrafhane, 3 cami, 1 havra, 7 okul¹²⁰; Soma kaza merkezinde 1 telgrafhane, 1 hastane, 7 cami, 1 mescit, 1 kütüphane, 1 kilise, 1 rüşdiye, 5 medrese, 5 okul bulunmaktadır¹²¹; Kırkağaç kazasında toplam 2486 hane, 545 dükkân, 18 fırın, 9 han, 3 hamam, 1 değirmen, 2 fabrika ve 11 yağhane bulunurken Kırkağaç kaza merkezinde 513 hane, 87 dükkân, 4 fırın, 2 han, 13 değirmen ve 4 yağhane

¹¹² **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.569-570.

¹¹³ Feridun Emecen, "Alaşehir", **İA**, C 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.343.

¹¹⁴ **Göst.yer.**

¹¹⁵ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.614.

¹¹⁶ Feridun Emecen, "Akhisar", **İA**, C 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.237.

¹¹⁷ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.603.

¹¹⁸ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.599-600.

¹¹⁹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.591

¹²⁰ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.633.

¹²¹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.641-643

bulunmaktadır¹²². Demirci kazasında toplam, 11 cami, 15 mescit, 8 tekke, 11 okul¹²³; Kasaba kazası içerisinde toplam 5645 hane, 1083 dükkân, 17 han, 5 hamam, 27 değirmen, 4 fabrika, 1 telgrafhane, 12 cami, 39 mescit, 4 tekke, 1 kütüphane, 7 medrese, 3 kilise, 2 havra ve 2 gureba hastanesini barındırmaktadır. Bunun yanında kaza içerisinde muhacirler için 5 yeni mahalle ve 497 hane kurulmuştur¹²⁴. Kula kaza merkezinde 529 hane, 502 dükkân, 8 han, 2 hamam, 8 değirmen, 13 cami, 8 mescit, 3 tekke, 3 kilise, 1 medrese¹²⁵ bulunmaktadır. Gördes kaza merkezinde 1326 hane, 38 dükkân, 3 han, 3 hamam, 40 değirmen, 1 tasırhane, 10 cami, 9 mescit, 2 tekke, 1 kütüphane, 1 kilise, 8 medrese, 5 İslam okulu ve 2 gayrimüslim okulu mevcuttur¹²⁶.

1.1.5. Menteşe Sancağı

Menteşe sancağına ait nüfus tablosu (bk. Tablo 9) incelendiği zaman, nüfusun yaklaşık %90'lık bölümünü Türklerin oluşturduğu görülmektedir. Buna karşılık nüfusun kalan %10'luk kısmını, ağırlıklı Rumlar olmak üzere, gayrimüslim unsurlar oluşturmaktadır. Ancak, Aydın Vilayet salnamesi, Menteşe sancağının nüfusunu aktarırken Köyceğiz kazasının dâhil etmemiş ve sancağın toplam nüfusunu 132.204 olarak vermiştir. Buna karşılık 1906/1907 yılları nüfusunu aktaran Karpat, Menteşe sancağının toplam nüfusunu 187.248 olarak aktarmıştır¹²⁷. Vilayet Salnamesi, Milas kazasında herhangi bir Yahudi varlığından söz etmezken Çolak, özellikle Milas kaza merkezi başta olmak üzere, kökenleri XIX. yüzyıla dayanan ve sayıları 1914-15 yıllarında 1005'e ulaşan Yahudi'nin burada yaşadığından bahsetmektedir¹²⁸. Soyluer'in 1914 yılında verdiği nüfusla 1907 yılına ait nüfus oranları karşılaştırıldığında da aşağı yukarı nüfusun benzer şekilde oranlandığı görülmektedir.

¹²² Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.653.

¹²³ Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.624.

¹²⁴ Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.663, 664.

¹²⁵ Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.673.

¹²⁶ Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.680.

¹²⁷ Karpat, *age.*, s.336-337.

¹²⁸ Melek Çolak, "Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Tora'dan Alliance Israelite Universelle'e (1851-1934)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C 21, S 1, Ankara 2004, s.234.

Buna göre nüfusun %90,5'ini Türkler oluştururken, %8,9'unu Rumlar oluşturmaktadır¹²⁹.

1914 yılında Menteşe sancağının nüfusu 210.874'e ulaşmıştır. Sancak içerisinde toplam 188.916 Müslüman yaşarken, 19.923 Rum, 1615 Yahudi, 12 Ermeni, 400 Kıptî ve 8 Bulgar vardır. Kazaların toplam nüfusları şöyledir: Muğla, 61.576 İslam, 2.008 Rum, 4 Ermeni, 1 Yahudi olmak üzere 63.589 kişi; Marmaris, 15.040, 2.082 Rum, 69 Yahudi ve 4 Kıptî olmak üzere toplam 17.195 kişi; Köyceğiz, 23.716 İslam, 727 Rum, 5 Ermeni, 120 Yahudi, 396 Kıptî ve 8 Bulgar olmak üzere toplam 24.972 kişi; Fethiye, 36.734 İslam, 7.394 Rum, 217 Yahudi olmak üzere 44.345 kişi; Bodrum, 15.468 İslam, 4.042 Rum, 3 Ermeni, 203 Yahudi olmak üzere toplam 19.716 kişi; Milas, 36.382 İslam, 19.923 Rum, 12 Ermeni, 1.005 Yahudi olmak üzere toplam 41.057 kişidir¹³⁰.

Menteşe sancağında 1915 yılı itibariyle 209 erkek ve 9 kız mektebi bulunuyordu ve bu okullardan 109'u eski usul eğitim verirken, geriye kalan okullarda batılı anlamda ve Maarif Nezareti'nin programına uygun öğretim görülmekteydi. Bu okullarda eğitim gören öğrenci miktarı nüfusun %1,5'ine denk geliyordu¹³¹. Muğla kazasında, 1890 yılında, 2383 ev, 342 dükkân, 67 mağaza, 33 kahvehane, 6 han, 24 fırın, 327 Rumhane, 3 hamam, 26 değirmen, 8 İslam okulu, 1 Rum okulu, 6 cami ve 29 mescit bulunmaktadır¹³². 1908 salnamesi, Muğla kazasına dair bilgileri verirken, binalarla ilgili çok detaya girmeden 68 köy, 15 mahalle, hastane, idadi ve 1256 binadan bahsetmiştir¹³³.

Ticari hayatını denizin şekillendirdiği Bodrum'un temel geçim kaynağı sünger, balık ve ahtapotur. 16. ve 18. yüzyıllarda inşa edilmiş hamamlar, çeşmeler ve

¹²⁹ Serdar Soylier, "XX.Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı'nın İdari ve Nüfus Yapısı", **ÇTTAD**, C V, S 13, 2006 Güz, s.132-133; 1830 yılı Menteşe sancağına ait nüfusu veren Bircan Kaymakçı'nın belirttiği rakamlara göre, bu tarihte Menteşe sancağında bulunan gayrimüslim hane sayısı 418'dir. Bircan Kaymakçı, **Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler – Milaslızâdeler**, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anadilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2010, s.11

¹³⁰ Karpas, **age.**, s.336-337.

¹³¹ Mehmet Temel, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla'daki Ekonomik ve Kalkınma Faaliyetleri", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, S 21, Güz 2008, s.177.

¹³² Zekâi Mete, "Muğla", **İA**, C 30, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s.380.

¹³³ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.693.

mescitler bulunmaktadır. Kaza içerisindeki mektepler şunlardır, Eski Çeşme Mektebi, Hacı Samancı Mektebi, Kelerlik Mektebi, Yeniköy Mahallesi Mektebi ve 1876 yılında inşa edilen rüşdiye mektebi¹³⁴. Ayrıca Bodrum kazasında 2389 hane, 250 dükkân, 5 mescit, 2 kilise, 1 havra, 3 hamam, bulunmaktadır¹³⁵.

Büyük oranda ormancılıkla ilgilenen Köyceğiz kazasında, toplam gelirin neredeyse yarısı ormanlardan gelmektedir. Kaza içerisinde 1 telgrafhane, 2 cami, 2 mescit, 1 kilise, 250 hane, 65 dükkân, 3 han, 1 hamam ve 4 değirmen bulunmaktadır¹³⁶. Ormancılıkla geçimini sağlayan bir diğer kaza olan Meğri’de ise 1260 hane, 514 dükkân, 2 han, 2 hamam, 3 motel, 2 değirmen, 2 cami, 1 mescit, 1 tekke ve 1 kilise bulunmaktadır¹³⁷.

1.2. Yaşam ve İlişkiler

1.2.1. Türkler

II. Meşrutiyet döneminde, Türklerin genel yaşantılarını anlayabilmek için 19. asrın ilk çeyreğine kadar inmek gerekir. Çünkü Batı Anadolu’nun bütün yükünü çeken ve ayanların yarattığı angaryadan kurtulmasına rağmen kapitalizmin getirdiği angaryadan kurtulamayan Türklerin fakirlikleri, yabancı seyyahların dahi dikkatini çekmiştir. Mac Farlane “*Türkler bölgenin en fakir insanlarıydı*¹³⁸” derken, 1827-1828 yılında Anadolu’yu ziyaret eden Frankland, Türk askerlerinin moralsizliklerine ve fiziksel yorgunluklarına¹³⁹ binaen devletin yıkılışa doğru gittiğini belirtmiştir.

19. yüzyılda kırsalda yaşayan köylüler, ayanların zulüm ve baskısı altında ezilmekte, yavaş yavaş yaşadığı yerleri terk ederek işçiliğe yönelmekteydi¹⁴⁰. Batı

¹³⁴ Tuncer Baykara, “Bodrum”, *İA*, C 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.249.

¹³⁵ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.700.

¹³⁶ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.708.

¹³⁷ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.723.

¹³⁸ Mac Farlane, *age.*, s.25.

¹³⁹ Frankland eserinde, “fiziksel yorgunluk” yerine “fiziksel çürüklük” ifadesini kullanmıştır. Frankland, *age.*, s.254.

¹⁴⁰ Mac Farlane, *age.*, s.25.

Anadolu köylüleri içinse, İzmir limanı bir çıkış kapısı idi. Deniz ticaretinde işçi olarak çalışmak isteyen Müslüman köylüler İzmir'e doğru göç etmeye başlamıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını takiben getirilen zorunlu askerlik görevi, Müslüman Osmanlı tebaası için ekonomik yaşam, sosyal gelişme ve nüfus artışı açısından büyük bir sorun teşkil etmiş, özellikle kırsal kesimin derin bir yara almasını sağlamıştır. Muvazzaf ve redif askerlikle birlikte 24 yıl gibi uzun bir zamanı kapsayan askerlik, neredeyse ortalama bir insan ömrünün üçte biri anlamına geliyordu. Girilen büyük savaşlar ve savaşlarda yaşanan büyük kayıplar ise devletin bekasını koruma görevini üstlenmiş olan Türklerin nüfus açısından azalmasına yol açmıştır¹⁴¹.

Gerçekte redif askerlik sistemi, ülkenin güvenliği ve saldırılardan korunmasını sağlamak, ülkenin zirai serveti azalmadan ülkeyi savunmak, savaş çıktığında gelişmiş asker toplanmasını ve telaşı önlemek, halkı sıkıntıya sokacak gereksiz masraflardan sakınmak gibi amaçlara sahipti. Yani bu plana göre, nüfusun azalması önlenecek, iyi teşkilatlanmış ve çok sayıda askeri birlik sayesinde ülkenin savunması sağlanacak ve her Müslüman iyi bir şekilde silah kullanmayı öğrenecekti¹⁴². Ancak girişilen uzun ve sürekli savaşlar nedeniyle durum, hiç de umulduğu gibi olmamıştır. Uzun bir askerlik ödevi sonrasında evine dönen bir Türk için her şey değişmiş ve dolayısıyla üretim aksamıştır. Bu durum, "bedel-i askeriye"¹⁴³ ödeyerek askerlikten

¹⁴¹ Ayten Can Tunalı, zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe girmesinden sonra, "ordu" ve "halk" arasındaki ilişkileri değerlendirirken, Türk halkının çoğunlukla gönüllü olarak askerlere ve orduya hizmet ettiğinden, işe, istihkam, inşaat vb. ihtiyaçların karşılanmasında herhangi bir baskı ve zorlama altında olunmadan, insanların çalıştıklarından bahsetmektedir. İnşaat ustaları, terziler vs. gönüllü olarak emek verirken, kimi yöre halklarının da maddi olarak çalışmalara katıldıklarından bahseder. Ayrıntılı bilgi için bk. Ayten Can Tunalı, "Tanzimat Döneminde Ordu-Halk İlişkilerine Dair Bazı Gözlemler, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 23, S 36, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2004, s.237-249.

¹⁴² Frank Edgar Bailey, "Palmerstone ve Osmanlı Reformu 1834-1839", **Tanzimat - Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, haz. H. İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s.228.

¹⁴³ Bedel-i Askeriye vergisinin nasıl hesaplandığına bir örnek verilecek olursa; 1855 Senesi'nde Meclis-i Tanzimat'ta yapılan görüşmeler sırasında Müslüman erkek nüfusu 6 milyon, gayrimüslim erkek nüfus ise 3 milyon olarak hesaplandı ve her iki gruptan da 1/180 oranında asker alınması karara bağlandı. Bu hesaba göre gayrimüslim tebaa üzerinden 16,666 kişi askere alınmalıydı ve ödenmesi gereken tutar nefer başı 5000 kuruş olmak üzere toplam gayrimüslimler için 83.330.000 kuruştur. Daha sonra tenzilata giden Meclis-i Tanzimat, nefer sayısı 12,500 nefer olarak değiştirdi ve bu rakam üzerinden toplam 62.500.000 kuruşluk gelir hesap edildi.

Ufuk Gülsoy, "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muâfiyet Vergisi: Bedel-i Askeri (1855-1909)", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S 37, İstanbul 2002, s.99.

muaf tutulan gayrimüslim tebaa için bir avantaj haline gelmiştir. Çünkü işlenmeyen topraklar, Rum ve Ermeniler –Batı Anadolu’da özellikle Rumlar– tarafından satın alınmış¹⁴⁴ yahut Türklere verdikleri faizli borçlar nedeniyle¹⁴⁵, onların ev ve iş yerlerini ellerinden almışlardır. Toprağı olup da işleyen köylülerden pek çoğu ise tüm mallarını satmayı garanti eden senetler imzalamışlar ve böylece ticareti tekellerine alan gayrimüslim unsurlara bağımlı hale gelmişlerdir¹⁴⁶. Ayrıca kapitülasyonların getirdiği ekonomik zararlar nedeniyle küçük işletmeler, zanaatkarların tezgâhları ve ufak atölyeler tek tek kapanmıştır. Bazı şanslı Türkler, ithalatçılar için perakendecilik yapabilirken, pek çoğu için ticaret yoluyla zenginliğe ulaşmak imkânsız gibidir. Yüksek gelir getiren pek çok sektör içerisinde gayrimüslim unsurlar başrolü oynamışlardır. Öyle ki borsada işlem yapabilen tek bir Türk komisyoncu dahi mevcut olmamıştır¹⁴⁷.

1866 yılında, yabancıların toprak alabilmelerine izin verilmesinden sonra, pek çok İngiliz tüccar özellikle İzmir’in içlerinden geniş topraklar satın almaya başlamıştır. İzmir ve çevresindeki işlenebilir toprakların üçte biri onların eline geçmiş¹⁴⁸, 1878 yılında ise bu rakam %41’e çıkmıştır¹⁴⁹. Diğer bölgelerdeki toprakların dağılımı ise, bir kısım eşraf ve ağanın lehine gelişmiş, asıl nüfus yoğunluğunu oluşturan köylüler bu dağılımdan çok az bir pay alabilmişlerdi. 1913 yılında nüfusun %5’ini oluşturan çiftlik sahibi ve ağalar, ekilebilir toprağın %65’ine, nüfusun %87’sini oluşturan köylüler ise ancak %35’ine sahipti¹⁵⁰. Mesela, 19. yüzyıl ortalarında Alaşehir’de 1000 dönüm ve üzeri toprağa sahip olan kişi sayısı 5 iken, 1-4 dönüm araziye sahip olan kişi sayısı 90’dır¹⁵¹. Yani köylüler, yine bir başkasının

¹⁴⁴ Ufuk Gülsoy, “Cizye’den Vatandaşlığa: Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni”, **Türkler**, C 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.88.

¹⁴⁵ Örnekler için bk. BOA, MŞH.ŞSCDeferi Nu:8333.

¹⁴⁶ Cihan Özgün, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir’in Aydın Sancağı ile Ticari İlişkileri”, **2. Ulusal İktisat Kongresi 20-22 Şubat 2008 DEÜ İktisat Bölümü, İzmir – Türkiye**, s.10

¹⁴⁷ Cihan Özgün, **İzmir ve Artalanında Tarım Üretim ve Ticareti (1844-1914)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2011, s.42.

¹⁴⁸ Pamuk, **age.**, s.111-112.

¹⁴⁹ Ali Kemal Gürbüz, “Osmanlı İmparatorluğunda Demiryollarının Rolü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 2, S 3, Balıkesir 1999, s.187.

¹⁵⁰ Sabri Yetkin, **Ege’de Eşkılar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2003, s.25; Müslim Özbalkan-Osman İrik, **Tarih Ülkesi Aydın Yerel Tarih Araştırmaları Rehberi**, Aytağ Yayınları, Aydın 2003, s.71.

¹⁵¹ Ertan Gökmen, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Alaşehir’de Tarım ve Hayvancılık”, **Gazi Akademik Bakış**, C 3 S 6, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.220.

toprağını işlemek ve orada ücret karşılığı çalışmak durumunda kalmıştır. Topraklardaki çalışma koşulları da doğal olarak, toprak sahibi olan ağanın insafına paralel olarak iyileşmiş yahut ağırlaşmıştır.

Toprak dağılımındaki bu eşitsizlik, elbette gelir dağılımının da adaletsiz bir hal almasını sağlamış ve geçimlerini zirai faaliyetle sağlayan kişilerin toplumsal davranışlarını şekillendirmiştir. Alt ve üst gelir grupları arasındaki uçurumlar, beraberinde maddi kıskançlığa da yol açtığından, devlete karşı bir küskünlük ve bezginlik getirmiştir. Kimi yerlerde mevcut olan tutuculuk ve ilkel üretim tekniklerine olan saplantı -daha doğru bir ifadeyle, gelişmiş üretim tekniklerine olan ilgisizlik¹⁵²- refah düzeyinin yükselmemesinde, hatta tam aksine düşmesinde bir etken olmuştur. Üretim tekniklerindeki hızlı gelişmeler ise bu duruma uyum sağlayamayan, gerek tarım gerekse de esnaf kesiminin işlerini kaybetmesine veya gündün güne fakirleşmesine neden olmuştur. Özetle, dünyadaki hızlı değişime ve sınaî gelişime ayak uyduramayan Osmanlı Müslüman toplumu, bu sürece ayak uydurmuş olan gayrimüslim Osmanlı tebaasının ve ülke içindeki batılıların çok gerisinde kalarak yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşmaya ve fakirleşmeye neden olan diğer bir faktör ise Osmanlı Devleti'nin alınan vergilerin 6/7'lik bir kısmını köylülerin üzerine yüklemesidir. Tüm vergiler içerisinde, tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun ödediği pay ancak 1/7 idi¹⁵³.

II. Meşrutiyet yönetimi, eski yönetimden devraldığı keyfiliği gidermeye ve halk üzerindeki bu baskıyı hafifletmeye çalışsa da¹⁵⁴, tütün konusunda tek el olan Reji idaresinin ve Düyun-ı Umumiye İdaresi'ne bağlı rüsumat kolcularının¹⁵⁵ üretici üzerindeki baskı ve zorbalığı sürüyordu. Ayrıca, açılan (özellikle yabancı sermayenin elindeki) fabrikalarda, yabancı işçiler her türlü imtiyaza sahipken Türk işçiler için bu durum söz konusu değildi. Herhangi bir sosyal güvence ve sigorta olmadığı gibi,

¹⁵² Gürgân Çelebican, "Türkiye'nin Toprak Düzeni", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 27, S 1, Ankara 1970, s.140.

¹⁵³ Sabri Sürgevil, **1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1984, s.175.

¹⁵⁴ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı kredi Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2007, s.214.

¹⁵⁵ 1909-1910 yılları arasındaki süreçte, borçların tahsili için örgütlü bir teşkilât kuran Düyun-ı Umumiye İdaresinin görevlendirdiği personel sayısı 5000'lere ulaşmıştı. Varol, **agt.**, s.105.

hastalık nedeniyle işini aksatan bir işçi derhal işten kovuluyordu. Çalışma şartları ağır, mesai saatleri uzundu. Mesai gün doğumundan başlayıp, gün batımına kadar sürmekteydi. İşçiler kötü muameleye maruz kalıp ve çok az maaş (yahut yevmiye) ile çalışırken, işsiz kalma korkusu nedeniyle, bu şartlarda çalışmayı sürdürüyorlardı¹⁵⁶. Kötü çalışma koşulları nedeniyle iş bırakma eylemine giden işçilerin üzerine silahlı asker gönderildiği dahi olmuştur¹⁵⁷.

Yevmiyeler, sektörler arasında büyük değişiklikler göstermekteydi. En çok kadın işçi çalıştıran sektörler olan, şekercilik, konservecilik, dokuma sanayi, sigara kâğıdı gibi fabrikalardaki gündelikler 10 kuruştan aşağı idi. Genel olarak gündelik verilen paralar ise 1913 yılında 4 ila 17,5 kuruş, 1915 yılında ise 3 ila 19,6 kuruş arasında değişmekteydi¹⁵⁸. Bu dönem memur maaşları ise, aylık 200 ila 2.500 kuruş arasında bulunuyordu. Tabii savaş dönemlerinde, maaşlar da ekonomik şartlara göre değişmiştir. Ülkenin ekonomik olarak sarsıntıda olduğu yahut çalışanların askere alındığı zamanlarda, gerek devlet, gerek özel sektör, kalifiye olmayan eleman kullanmak zorunda oldukları için daha düşük maaşlarla işçi çalıştırmak durumunda kalmıştır¹⁵⁹.

Osmanlı halkı açısından II. Meşrutiyet dönemi, aynı zamanda, örgütlü tepkilerin ortaya koyulduğu bir dönem olmuştur. Osmanlı toplumunda, en azından Türkler arasında, önceleri liberal ve örgütlü bir halk hareketinden bahsetmek mümkün değildir. Klasik dönemde bir kısım hak arayışları ve toplumsal hareketler yaşansa da, silahlı bir isyan veya karşı koyuş olduğu için liberal kökenli olduklarını savunulamaz. Zaten terminolojik ve tarihi gelişim de bu tür bir izahata izin vermez. Yine de nizam-ı âlem için kendisini ve hayatını sultana adanmış olan halkın¹⁶⁰ özgürlük ve sosyal güvence gibi haklar peşinde olması bu dönem için beklenemezdi.

¹⁵⁶ Taner Aslan, "II. Meşrutiyet Dönemi İşçi Hareketleri ve Bu Hareketlerin Meydana Getirdiği Sorunlar Üzerine Bir Deneme", **OTAM**, S 25, Bahar, Ankara 2009, s.37-38.

¹⁵⁷ BOA, BEO 3405/255346.

¹⁵⁸ İşçilerin çalışma şartları, maaşları ve hayatları ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Cevdet Kırpık, **Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914)**, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004.

¹⁵⁹ Gündüz Ökçün, **Osmanlı Sanayi 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki**, TC Başbakanlık DİE, Ankara 2003, s.23; 43.

¹⁶⁰ Ömer Çaha – M.Lütfullah Karaman, "Civil Society in the Ottoman Empire", **Journal of Economic and Social Research**, Vol. 8, Nu:2, Fatih Üniversitesi, İstanbul 2006, s.60.

Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı, halk arasında sevinç gösterileriyle karşılanmıştı fakat Meşrutiyet, beraberinde istekleri de getirmişti. İşçiler, fiyat artışlarına direnebilmek için zam talebinde bulunmuşlar, talepleri yerine gelmeyince de ülke içinde bir grev dalgası başlamıştı. Örneğin, İzmir liman işçileri saat ücretlerinde %100'ü aşkın bir zam talebiyle greve gitmişlerdir. İstanbul Cibali'deki tütün işçileri de Reji'nin %50'lik zam önerisini yetersiz bularak 13 Ağustos 1908 tarihinde greve gitmişler, İzmir-Kasaba demiryolu hattında çalışan işçiler de günlük çalışma saatinin 10 saate indirilmesi ve maaşlarına zam yapılmasını talep etmişlerdir. Ekmek işçileri, hamurkâr ve iplik fabrikası işçileri vs. gibi birbirinden apayrı sektörlerdeki binlerce işçi grev başlatmıştır¹⁶¹ ve Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk altı ay içinde yüz taneden fazla grev yaşanmıştır. İlk zamanlar, İttihat Terakki yönetimi tarafından bu eylemlere ses çıkartılmasa da, sonraları bu durum, hükümet içinde bir kısım korkulara sebebiyet vermiş, işçilerin grev ve sendika hakları yasaklanmıştı. Anayasal özgürlüğün “*en önde gelen şampiyonu olan*”¹⁶² cemiyet, örgütlü işçilerin, zaten pek de fazla olmayan özgürlüğünün bastırılmasında net olarak kapitalizmin yanında yer almıştır¹⁶³. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, İttihat ve Terakki için bu grevler ve boykotlar, liberal kimlikli sosyal ve ekonomik hak arayışlarından ziyade Meşrutî rejim karşıtı olarak algılanmış ve bu nedenle grev ve boykot anlamında yapılan eylemlere müsamaha gösterilmemiştir¹⁶⁴.

Meşrutiyet'le birlikte öğrenilen bu hareketler, hükümetten tarafından sert bir tepki görmüş olsa da, İttihat ve Terakki Fırkası, ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi için milli karakterde bir burjuvazi yaratılması gerektiğini düşünmekteydi. Bankacılık, kooperatifler ve yerli şirketler vasıtasıyla yerli burjuvanın güçlenmesi hedeflenmiş ve yine bu yolla sendikal hakları olan yabancı/azınlık tüccara karşı yerli üreticinin korunması amaçlanmıştı¹⁶⁵. Bu

---

¹⁶¹ Aslan, **agm.**, s.46-47.

¹⁶² Zürcher, **age.**, s.140.

¹⁶³ **Göst.Yer.**

¹⁶⁴ Engin Berber, “The Strike of the Izmir Port Workers: The Domine Effect of a Labour Movement in the Second Constitutional Era”, **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Science**, Vol.1, Issue 2, 2011, s.149.

¹⁶⁵ Latif Daşdemir, “Osmanlı Dönemi Türk Finans Sisteminde Sorunlar ve Gelişmeler”, **Türkler**, C 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.401; Bülent Şenocak, **Levant'ın Yıldızı İzmir-**

bağlamda, yaklaşık 79 milyon kuruşluk bir sermaye edinilmiş ve milli sermayenin kurulması için harcanmasına özen gösterilmiştir¹⁶⁶. Böylece kimi Türk girişimciler, kendisinde rekabet gücünü görerek bir kısım fabrikalar ve işletmeler açmış ve 1908-1913 yılları arasında 113 şirket faaliyete başlamıştır¹⁶⁷. Bu şirketlerin üretim için kullanacağı aletlerin ithal edilmesinde, gümrük vergisinden muafiyet sağlanmıştır fakat bu muafiyetin kapsamı, sadece yaratılmak istenen milli burjuvazi ile sınırlı kalmamış, gerek azınlıklar, gerekse Levantenler bu fırsattan istifade etmişlerdir¹⁶⁸. Yine de I. Dünya Savaşı yıllarına kadar kaldırılmayacak olan kapitülasyonların getirdiği gümrük vergisi, yüksek sermayeli ve devlet destekli yabancı sermayeler karşısında yerli girişimcinin rekabet gücünü kırmıştır ki, kimi İngiliz firmaları, ticari ve sınaî faaliyetleri elinde tutmak için çalıştırdığı işçilerin daha yüksek maaş almasını¹⁶⁹ sağlayarak rekabeti arttırmıştır. Osmanlı ekonomisinin ve girişimcilerinin temel sorunu ise, teknoloji üretebilecek bir bilgi birikimine sahip olmamasıydı¹⁷⁰. Sanayide kullanılacak alet ve edevatın ithal edilmesi ve bu teknolojinin yenilenip geliştirilmeyerek eskimeye bırakılması da, üretimin zamanla yavaş kalmasını sağlamış ve neticede fabrikalar kapanmıştır. Bu durum, ülkenin refahını zedelediği gibi, halkın refahının da düşmesine neden olmuştur.

Milli burjuvazi yaratma çabalarının başarısız olmasındaki bir diğer neden ise özellikle iltizam sistemi sayesinde zenginleşmiş olan kişilerin ticaret alanında yeterli olabilmelerine karşı, sanayileşme konusunda yeterli donanıma sahip olmamalarıydı. Bu donanımsızlık beraberinde, siyasi ve ekonomik baskılarla Osmanlı Devleti içinde

---

Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, Şenocak Yayınları, 3. Baskı, İzmir 2008, s.41; BOA, DH.İD 112-1/20.

¹⁶⁶ Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, TTK Basımevi, Ankara 1994, s.9.

¹⁶⁷ Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2009, s.37; Ayrıca kimi maden işletmeleri de Levantenlerden alınıp Türk girişimcilerine bırakılmıştır. Bk. BOA, BEO 3307/248008; İzmir içerisinde bu dönemde kendisini gösterip ve parlayan ailelerden bazıları şunlardır: Balcızadeler, Buldanlı Hacı Emin ve Ethemler, Alaiyelizade Mahmut Beyler, Filibeli Uncu Süleyman Efendiler, Moralızadeler, Salepçizadeler, Leblebicizadeler, Akarçalızadeler. Sürgevil, **agt**, s.203.

¹⁶⁸ BOA, BEO 3145/235814; 3159/236917; 3186/238914; 3292/246893; 3308/248079; 3322/250839; 3306/247882; 3355/251618; 3419/256362; 3320/248997; 3353/251449; 3622/271618; 3722/279121.

¹⁶⁹ Sürgevil, **age.**, s.37.

¹⁷⁰ Ahmet Kal'a, "Osmanlı Esnafı ve Sanayisi Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Genel Bir Değerlendirme", **TALİD**, C 1, S 1, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.253.

kurumsallaşan¹⁷¹, başta İngiltere olmak üzere, çeşitli devletlere bağımlı bir şekilde sanayi ithalini zaruri hale getiriyordu. Yani Osmanlı burjuvası, ticarete bir adım geriden başlayıp önce teknik donanımı ithal ederek sanayi kurmak, kurduğu sanayiye ayakta tutmak için yine dışa bağımlı bir şekilde çalışmak zorundaydı. Avrupalı devletlerin kurumsallaşması, aynı zamanda hammaddelerin de sömürülmesine neden olduğu için, yerli sanayiciler, yabancılara kıyasla hammaddelere daha zor ve masraflı yollardan ulaşıyor, böylece ticari anlamda eli de güçsüzleşiyordu.

Aydın vilayetinin idare merkezi olan İzmir şehir merkezinden kendisini soyutlamış olan Türkler, varoşlara çekilmiştir ve gayrimüslimlerin ağırlıklı olduğu bu mahalde, Türklere ait işleri de pek yoktur¹⁷². İzmir, “Gavur¹⁷³” ve “Müslüman” olarak ikiye ayrılmıştır. Her ne kadar bürokrat ve entelektüel olarak kendisini yetiştirmiş olan Türkler, Frenklerle olan ilişkileri dolayısıyla da gazetecilik, tiyatro, sosyal kulüpler içinde fikri tartışmalar gibi faaliyetler içinde olsa da, “Müslüman İzmir” halkı, gerek kentte gerekse nahiyelerde daha muhafazakârdı ve kent merkeziyle ilişkilerden kaçınırdı¹⁷⁴. “Gâvur İzmir” ise, Levantenler, Rumlar, Konsoloslar ve Müslüman subay, aydın ve bürokratları ile daha yenilikçi bir yapıya sahipti. Gâvur İzmir, Anadolu’nun maruz kaldığı kapitalizmin simgelerinden ve yerleşkelerinden birisi iken, Müslüman İzmir, kapitalist sistemin ezdiği mahallerden biriydi ki, Frankland bu nedenle virane ve bakımsız¹⁷⁵ olarak tanımlamış olmalıdır.

Muhafazakâr İzmir açısından, İttihatçılar modernleşmek adına bir kısım faaliyetlerde bulunmuş ve Türk kadının da sosyal hayat içinde yer almasını sağlamak amacıyla, kadınlara mahsus tiyatro gösterileri düzenlemişlerdir. Elbette Türklerin tiyatro ile ilgili deneyimleri, izlenimleri ve istekleri oldukça farklı idi. Zaten, “*Karagöz, Meddah Ortaoyunuyla koşullanmış Türk seyircisi için bu yepyeni seyir*

¹⁷¹ Göst.yer.

¹⁷² Rauf Beyru, “Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşımı ve Trafik Düzeni”, *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri*, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.10-11.

¹⁷³ 1827-28 yıllarında Batı Anadolu’yu ziyaret eden Frankland, İzmir’i “Gavur” ve “Müslüman” olarak değil, “Modern” ve “Türk” olarak ikiye ayırmış ve Türk tarafını, yıkık, virane, sağlık ve başıboş olarak nitelendirmiştir. Frankland, *age.*, s.254-259.

¹⁷⁴ *Agm.*, s.11.

¹⁷⁵ *Age.*, s.254.

*türünü birden anlayıp değerlendirmesi beklenemezdi*¹⁷⁶ ve doğal olarak kadınlara yönelik, 1908 yılındaki bu girişim, tutucu çevrelerin tepkisini çekmiş ve gösteri eli sopalı kişilerce basılarak engellenmiştir¹⁷⁷. 1909 yılında ise kadın ve erkeğin birlikte izlemesi için Sporting Club içinde sergilenmesi planlanan oyun yine mutaassıpların hışmına uğramıştır¹⁷⁸. Ancak Meşrutiyet yönetimi, tüm bu gelişmelere rağmen, şehrin merkezini bir kültür merkezi haline getirmek amacıyla, bugünkü Konak Meydanı'nın büyük bir kısmını kaplayan kışlayı yıktırarak yerine tiyatro, kütüphane, kulüp ve umumi bir bahçe inşasına başlamıştır¹⁷⁹.

II. Meşrutiyet döneminde, Türklerin çektiği zorluklardan birisi de, göç konusu olmuştur. Balkan Savaşlarından sonra, Anadolu'ya gelen göçmenler, dağınık bir şekilde Aydın vilayetine iskân edilmişlerdir¹⁸⁰. Dil ve fikir bakımından ortama uyum sağlamakta zorluk çeken göçmenlerin eğitimiyle ilgilenmek üzere Mekteb-i İbtidaiye öğretmenleri görevlendirilmiştir¹⁸¹. Arnavut muhacirlerin İzmir'de iskânları yasaklanmış¹⁸² olmasına rağmen Selanik gibi büyük ve Türkçe konuşulan bir mahalden gelen göçmenlerin şehir hayatına daha rahat uyum sağlayabilecekleri düşünüldükçe İzmir'e iskânlarına onay verilmiştir¹⁸³. Osmanlı Devleti, Anadolu'ya gelen muhacirlerin her türlü ihtiyacına çözüm bulmak için uğraşsa da, gerek ekonomik şartlar, gerekse devletin girdiği savaşlar istenen sonuçların alınmasına izin

¹⁷⁶ Metin Ant, "Tanzimat ve Meşrutiyet Tiyatrosu", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1611.

¹⁷⁷ Günver Güneş, "II. Meşrutiyet Döneminde İzmir'de Tiyatro Yaşamı", **OTAM**, S 18, Ankara 2005, s.155.

¹⁷⁸ **Agm.**, s.164; Aslında, tiyatro oyunları sırasında, seyircilerin aşırı tutumları yahut saldırıları mevcut olmalı ki, 1895 yılında Tatlıkuyu yakınında kurulan tiyatro ile ilgili olarak Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye, 5 bölüm ve 31 madde ile 1 ek maddeden oluşan bir tüzük hazırlamıştır. Bu tüzüğün 4. bölümü ve 25, 26, 27 ve 28. maddeleri seyircilerle ilgilidir. Buna göre, seyirciler salona silah, değnek, şemsiye ve sarhoş olarak giremeyecekler; seyirciler sigara içmek için ayrılmış alanlar dışında sigara içemeyecekler; tiyatroya küçük çocuk getirmiş olanlar, çocuklarının davranışlarından sorumlu tutulacak; ıslık çalanlar, bağırıp gürültü edenler, düzen ve görgü dışı hareket edenlerle oyunun oynanmasına engel olanlar salonlardan atılacak, aynı şeyi tekrar etmeleri durumunda kolluk kuvvetleri müdahil olacak; perde aralarında ve tiyatronun çıkışında, localara giden yollarda ve geçitlerde eğlenmek gibi şeyler yasaklanmıştır. Ant, **agm.**, s.1611.

¹⁷⁹ BOA, DH.MUİ 1-4/82.

¹⁸⁰ BOA, DH.ŞFR 54/416.

¹⁸¹ BOA, DH.İD. 201-2/1.

¹⁸² BOA, DH.ŞFR 42/222.

¹⁸³ BOA, DH.ŞFR 41/180.

vermemiştir. Muhacirler çok zor şartlar altında yaşamaya çalışırken¹⁸⁴, onların iskân ve iaşeleri konusu devlete yeni yükler getirmiştir¹⁸⁵.

1.2.2. Rumlar

Batı Anadolu, karmaşık nüfus yapısıyla pek çok olaya gebe olmasına karşın genel anlamda etnik unsurlar arasında, bir kabullenme ve hoşgörü mevcuttu. 20. yüzyıla girerken, birkaç münferit olay dışında¹⁸⁶ uyum içinde yaşama söz konusuydu. Ancak bu karmaşık sosyal yapı, “*müşterek bir vicdanın oluşmasına imkan vermiyordu*¹⁸⁷”.

Rumlar, 18. yüzyıl boyunca, Doğu Akdeniz üzerinde gerek icra ettikleri, gerekse destekledikleri korsanlık faaliyetleri sayesinde sahip oldukları sermaye birikimini kullanarak ticarete atılmışlardır. Doğu Akdeniz’de etkinlik gösteren ve Ege Adalarını mesken tutan Rum korsanların, 19. yüzyılda Suriye ve İzmir limanına indirdikleri yağma malları¹⁸⁸, -İzmir’de- Rumlar tarafından pazarlanmıştır. Özellikle, yoğun savaşların yaşandığı dönemlerde (mesela Napolyon Savaşları sırasında), taraf devletlerin hepsiyle ayrı ayrı anlaşmalar imzalayarak denizlerdeki tehditleri, bertaraf etmişler¹⁸⁹ ve ortamın durumu ne olursa olsun bir kazanç sağlamayı bilmişlerdir. Aslında, Rumların gerek sosyal, gerekse ticari hayatlarını özetlemek için “mazlum edebiyatı” terimini kullanmak çok da yanlış olmaz. 1830’lu yıllarda Anadolu, Yunanistan ve Malta’yı gezip buradaki gözlemlerini yazan Adolphus Slade, “*Türkiye’ye ilk gelişimde Türklerden çok daha iyi durumda olan Rumları görünce şaşırılmıştım. Bu durum bizim için Rumların çektiği acıları açıklamak konusunda bir bulmaca haline geldi*¹⁹⁰” diyerek şaşkınlığını dile getirmiş ve ne gibi ön yargılarla

¹⁸⁴ BOA, BEO 3146/235883.

¹⁸⁵ BOA, BEO 3979/298423; 3985/298809; 4038/302847.

¹⁸⁶ Frangakis-Syrett, *age.*, s.30.

¹⁸⁷ Sabri Sürgevil, *age.*, s.37

¹⁸⁸ George Fowler, *age.*, s.174.

¹⁸⁹ Frangakis-Syrett, *age.*, s.96-97.

¹⁹⁰ Adolphus Slade, **Turkey Greece and Malta**, Vol. I, Saunders and Otley, London 1837, s.215; Bir başka eserinde yine Slade, Fransız ihtilalinden sonra, liberal düşüncelerle dünyanın gözünü boyamak isteyen Fransızların pek çok yerde savaş gemilerinin bulunduğu bahsetmekte, Fransızların asil düşüncelerle(?), haksızlık ve katliam olan yerlere derhal yardım gönderme gayretinden bahsederken,

Anadolu'ya geldiğini de itiraf etmiştir. Benzer bir şekilde Urquhart da “*Rumlar, Türklerin yaşadığı felaketler ve merkezi otoritenin zayıflığı gibi sebeplerle güçlenmişlerdir*¹⁹¹” demiştir.

Rumların bu politikaları, elbette kendileri adına önemli sonuçlar vermiş ve Avrupa'nın büyük güçlerinin desteğini almışlardır. Anadolu içlerinde de, kendilerine sağlanan bu koruma nedeniyle oldukça memnun olan Rumlar¹⁹², Osmanlı bürokrasisinde daha önce sahip oldukları güçlü konumu kaybetmiş olsalar da kapitülasyonların sağladığı faydalar neticesinde, kesintisiz olarak ticari hayatlarına devam etmişler ve zenginleşmişlerdir. Diliyle ve diniyle Avrupalıların sempatisini toplayan Rumların¹⁹³, diğer azınlıklara göre ise devlet içindeki durumları, maddi ve manevi anlamda çok daha iyi olmuştur¹⁹⁴.

Avrupa ile ticarete Rumlar, çoğunlukla “beratlı¹⁹⁵” olarak anılan tercüman gruba dâhil oldukları için, Levantenlerin sahip oldukları imtiyazlara sahip olmuşlardır. Beratlılar, elçiler ve konsoloslar gibi vergi vermezler ve diplomatik bir kısım hak ve imtiyazlara sahip olurlardı. Yabancı elçiler de, sağladıkları berat karşılığında dolgun ücretler aldıkları için, bu işi ticarete dökerek, tercümanlık yapсын yahut yapmasın, rüşvet karşılığı gayrimüslim unsurlara berat sağlayarak büyük kazançlar elde etmişlerdir ve ülke içinde çok sayıda beratlı türemesini sağlamışlardır. Bu beratların sağladığı ticari imtiyazlarla da Rumlar, “Avrupa tüccarı” haline gelmişlerdir¹⁹⁶.

---

bazen Fransızların, özellikle adalarda, “*savunmasız Türkleri*” Rumların, Helenistik düşüncelerle giriştiği katliamlardan koruduğuna dikkat çekmektedir. Adolphus Slade–R.N. Lieut, **Records of Travels in Turkey, Greece &c. And of a Cruise in The Black Sea, with The Capitan Pasha, in the Years 1829, 1830 and 1831**, Vol.I, Saunders and Otley, London 1833, s.45-46.

¹⁹¹ Urquhart, **age.**, s.11.

¹⁹² Mac Farlane, **Turkey and Its Destiny.**, s.25.

¹⁹³ Slade, **Turkey, Greece and Malta**, s.208.

¹⁹⁴ **The People of Turkey.**, s.37.

¹⁹⁵ Kapitülasyonlarla, yabancı elçilere yerli gayrimüslimlerden tercüman kullanma hakkı tanınmıştı. Daha sonra bu yapı genişletilmiş ve konsoloslara da yerli tercüman kullanma hakkı verilmiştir. Bu tercümanlara beratlarla izin verildiği için “Beratlı” adı ile anılmışlardır.

¹⁹⁶ Cevdet Küçük, “Osmanlı İmparatorluğu’nda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, **Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler, Ankara 13-14 Mart 1985**, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1994, s.13-16.

Rumların yükselişindeki en büyük faktörlerden birisi de, 19. yüzyıl başlarında Avrupa burjuvazisinin, ticareti bırakıp kendisini sanayiye vermesi olmuştur. Doğu kumpanyaları önemini yitirmeye başladıkça, kendi armatörleri ve limanlardaki ticarethaneleriyle elinde hazır bir deniz ticareti ağı tutan Rumlar bu boşluğu doldurmaya başlamış ve mevcut ağlarını genişletmişlerdir¹⁹⁷.

20. yüzyılda, başta İzmir olmak üzere özellikle, Çeşme, Kuşadası, Urla ve Foça gibi sahil kesimlerinde yoğun bir nüfusa sahip olan Rumların, ticaret ehli olarak dış ticarete üstlendiği rol, başlarda üreticilerle Levantenler ve Avrupa'da ikamet eden tüccarlar arasında aracılık etmektir. Yabancı dil bilgileri kendilerine avantaj sağladığı için üreticiler ve tüccarlar arasında kurdukları bağlantılarla, komisyon karşılığında, alım-satım işlerini düzenliyor ve tarım ürünlerinden tekstil ürünlerine kadar pek çok malın yurt dışına çıkarılmasını sağlıyorlardı. Ayrıca Rumların yerel taşımacılıkta yadsınamayacak bir rolü vardı¹⁹⁸. Aracılık etsinler veya etmesinler, mahallî olarak, dışarı çıkan yahut dışarıdan gelen malların taşımacılığını onlar üstleniyordu. Zaten zaman içinde, üretim kısmını da ellerine almaya başladıkları için, bir ürünün, ekim aşamasından, alım-satım aşamasına, nakliyatından yüklenmesine ve son olarak tüketim aşamasına gelinceye kadar olan her sürecinde, bir Rum'un eli muhakkak dokunuyordu.

Ticarete edindikleri aracılık rolü, Rumlara zenginleşmek adına stokçuluk gibi bir avantaj da sağlamıştır. Başkentte, başta tahıl olmak üzere, fiyatların düştüğü zamanlarda ürünleri stoklayan aracılar, ürün fiyatları yükseldiği veya kıtlık olduğu dönemlerde bunları piyasaya sürerek daha yüksek meblağlar kazanmışlardır. Bu nedenle kadılara, bu gibi ürünleri bulmaları ve stokçuların elinden alarak doğrudan gemicilere vermeleri yönünde emirler gönderilmiştir¹⁹⁹.

Kapitülasyonların dolaylı olarak kendilerine verdiği imtiyazlar nedeniyle gün geçtikçe zenginleşen Rumlar, zaman içinde gerek ticaretin her sahasında kendilerini

¹⁹⁷ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, çev. Babür Kuzucu, Gözlem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1980, s.328.

¹⁹⁸ Frangakis-Syrett, *age.*, s.96.

¹⁹⁹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011, s.102.

göstermeye başlamışlar, gerekse de yüksek eğitim alarak mimarlık, doktorluk, avukatlık gibi mesleklere başlamışlardır. Değirmenler, un satış mağazaları, araba imalatı, çiçekçilik, sarraflık, tarım ürünleri imalatı, alkollü içki imali, boyacılık, dericilik gibi pek çok faaliyetlerin yanında Avrupalı çeşitli işletmenlerin temsilciliğini de üstlenen Rumlar, sahip oldukları zenginlikleri sayesinde birkaç gemi şirketi dahi kurmuşlardır. P. Pantaleon adlı vapur şirketi İzmir'den İskenderiye, Antalya, Selanik, İstanbul, Sigri, Fethiye, Edremit gibi yerlere; P.M.Kurci vapur şirketi, Girit ve İstanbul'a; H. David Ferkuh şirketi, İskenderiye, İstanbul-Ordu, Selanik, Antalya, On iki adalar, Edremit-İstanbul; Panellinos vapur şirketi ise Trieste ve Karadeniz üzerinde seferler düzenlemekteydi²⁰⁰.

Bu vapurların güzergâhlarına ve hareket günlerine bakıldığında, Rumlar arasında bir işbirliği ve dayanışmanın varlığından bahsedilebilir. Aynı güzergâhlara aynı gün içinde ve rekabet halinde seferler düzenlemek yerine farklı fakat birbirine yakın günlerde seferler düzenleyerek birbirilerinin işlerine yardımcı olmaya çalıştıkları görülmektedir. Mesela, P. Pantaleon vapur şirketi, Antalya'ya her hafta cumartesi günü sefer düzenlerken, H. David Ferkuh şirketi ise her hafta Cuma günleri sefer düzenlemektedir. P. Pantaleon şirketine ait vapur, her hafta Salı günü, Midilli, Ayvalık, Kemer, Edremit, Molova, Bozcaada, Çanakkale, Gelibolu üzerinden İstanbul'a ulaşırken; H. David Ferkuh şirketine ait vapur her hafta pazartesi günü Midilli, Molivos, Petra, Bozcaada, Çanakkale, Gelibolu iskelelerini dolaşarak İstanbul'a ulaşmaktadır²⁰¹.

Rumların Avrupa devletleri ile kurdukları yakın ilişkiler, sömürgelerden gelen gıda ürünlerini de Rum bakkalların pazarlamasını sağlamıştır²⁰². Gıda ürünlerinden başka İssaac Simeonides gibi Rum tüccarlar, Manchester'da kurdukları ofisler vasıtasıyla Anadolu'ya ipekli, yünlü ve pamuklu kumaşlar getirmişlerdir²⁰³. Doğaldır ki, İngilizler adına ticari faaliyetlerde bulunmak bir yerli Rum yahut bir Yunan olarak ticaret yapmaktan çok daha kârlı idi. Bunun yanında Ruslar da, Rumların –

²⁰⁰ İzmir 1876 ve 1908 (Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir), çev. Engin Berber, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2008, s.84-89.

²⁰¹ Göst.Yer.

²⁰² Age., s.94.

²⁰³ Age., s.105.

kendilerine bağılı olarak– zenginleşmesi adına pek çok Rum ticaret gemisinin Rusya bayrağıyla ticaret yapmasını sağlamıştır²⁰⁴. Böylece kapitülasyonların Rusya’ya sağladığı vergi indirimi gibi imtiyazlardan Rumlar da faydalanmışlardır. Şöyle ifade etmek gerekirse, İzmir limanına giren ve limandan çıkan her gemi, gümrükten geçmek ve başka bir limanda vergi ödediğini kanıtlayan bir tezkere ibraz etmedikçe vergi ödemek zorundaydı. Osmanlı tebaası olan tüccarlar, Osmanlı sınırları içinde her limanda vergi ödemek zorundaydılar²⁰⁵ ancak kapitülasyonlardan faydalanan ülkelere mensup tüccarların sadece bir kez vergi vermesi yeterliydi. Sırayla birkaç limanda yük indirecekse yahut yükleyecekse, ilk girdiği limanda vergisini ödedikten sonra, diğerlerine tezkeresini göstermesi yeterliydi. Bu durum, doğal olarak, Osmanlı iç piyasasına ve Osmanlı tüccarlarına büyük zararlar verip, cesaretlerini kırarken, Avrupalı –ve Avrupa bayrağını kullanan Osmanlı gayrimüslim– tüccarları, Osmanlı ürünlerinin yurtdışında pazarlanması konusunda şevklendiriyordu. Bu imkânlardan en çok faydalanan unsurlar, Osmanlı tebaası içinde, Avrupalıların en çok desteğini alan Rumlar olmuştur.

Sadece Rumlar tarafından işletilen birahanelerin²⁰⁶ isimlerine bakıldığında, dünyanın dört bir yanından gelen tüccarları çekmek için olsa gerek, birahanelerine Kristal, Milavu gibi isimlerin yanında Fransa, İsviçre, Viyana, Strasburg gibi coğrafi isimler verdikleri de görülmektedir²⁰⁷.

Fransız İhtilalı sonrası ortaya çıkan milliyetçi düşünceler, ilk zamanlar, Osmanlı yönetimi altında yaşayan Rumlar tarafından, ruhen büyük bir destek bulmasa da²⁰⁸, Yunan aydınların bu yöndeki çalışmaları, sonuçlarını vermiş ve Osmanlı Rum tebaası arasındaki milliyetçilik üst düzeye çıkmıştır. Bu milliyetçi düşünceler beraberinde, Türklere karşı hoşgörüsüzlüğü ve nefreti de getirmiştir. 19. yüzyılın ortalarında Anadolu’ya gelen kimi seyyahlar, Rumların Türklere yönelik

²⁰⁴ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epeçeli, C 5, Yeditepe Yayınları İstanbul 2009, s.34.

²⁰⁵ Frangakis-Syrett, **age.**, s.22.

²⁰⁶ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, **Aydın Sancağı, 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006), s.61.

²⁰⁷ **İzmir 1876 ve 1908**, s.99.

²⁰⁸ Fahri Yetim, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılıma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 25, Konya 2001, s.290.

düşüncelerini ifade ederken, Rumların net bir şekilde Türklerden hoşlanmadığı belirtmişlerdir²⁰⁹. Türklere karşı olan bu duygularından ötürü eğitime oldukça önem veren Rumlar, günlük ticarete Türkleri aldatmayı âdet haline getirmelerine rağmen, daha büyük bir intikam peşinde koşmuşlar ve bütün enerjilerini anavatan için harcamışlardır²¹⁰. Islahat Fermanı'nın ilanı ve vilayet meclislerinde aldıkları görevler, bir dereceye kadar Rumları sakinleştirip Osmanlı Devleti'ne bağlasa da²¹¹, yine de Yunanistan'la birleşmek fikri Rumlara oldukça cazip gelmiştir. Rumlar, bu emellerinde de tek başına değillerdi ve Avrupalı çeşitli misyoner dernekleri de onlarla iş birliği içine girmiş ve hatta Avrupa'daki anti-Türkçü bir kısım misyoner ve din adamları dahi Hıristiyan-Müslüman çatışması yaratmak için yoğun gayret sarfetmişlerdir²¹².

1804 yılında British and Foreign Bible Society üyeleri Anadolu'ya gelerek İzmir'de bir şube açtılar. Onlara göre Rumlar, “Ahlaksızlık ve kederden” dibe vurmuş durumdaydılar²¹³. Ancak anti-Türk ve anti-Semitist olan bu derneğe göre Hıristiyanlığın yükselişi için bölgede kullanılabilecek en önemli unsurlardandı. Ortodoks Rumlar üzerinde özenli incelemeler yapan bu dernek, kilise cemaatinin cahil ve hurafelere açık olduğunu belirterek, gerçek anlamda eğitilmiş ve ahlaklı din adamının parmakla gösterilebilecek kadar az olduğunu ve ıslah edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu maksatla hareket eden derneğe bağlı misyonerler, Türkler ve Rumlar arasında çatışma meydana getirmek için oldukça titiz çalışmış ve hatta kimi zaman bizzat katliamlara önderlik ederek, aldıkları keyfi ve heyecanı dile getirmişlerdir²¹⁴. Rumlar ise bu cemiyetlerdeki maksadın aslında kendi iyiliklerinden ziyade, Osmanlı Devleti'ne yönelik girişimler olduğunun bilinceydi. James Ellsworth De Kay'in yazdığı düşünülen eserdeki şu cümleler ilgi çekicidir: “*Onlar çok iyi biliyor ki, eninde sonunda, eğer Yunanistan bütün dış müdahalelerden bağımsız olursa, Protestan İngiltere veya Amerika'dan tek bir yabancı misyonerin dahi ülke*

²⁰⁹ **The People of Turkey.**, s.57-58.

²¹⁰ **Göst.yer.**

²¹¹ Urquhart, **age.**, s.1-2.

²¹² Sonyel, **age.**, s.191-192.

²¹³ **Göst.yer.**

²¹⁴ **Göst.yer.**

*içerisinde kalmasına izin verilmeyecek*²¹⁵.” Amerikalı bu yazarın gözlemlerine göre Ortodoks Rumlar için de yabancı misyonerler, hedefe giden yolda bir araç konumundaydı ki, onlarla olan diyaloglarındaki maksat sadece bağımsız, büyük bir Yunanistan’a kavuşabilmektir.

Fransız İhtilalı’nın getirmiş olduğu milliyetçi akımlar karşısında direnme yoluna giden çok uluslu imparatorluklardan birisi olan İngiltere’ye bağlı olarak kurulan ve ihtilaldan birkaç yıl sonra İzmir’de faaliyete başlayan bu cemiyetin dini-millî hissiyatlar oluşturmak adına Osmanlı topraklarında çalışması çelişki olarak görünse de, yükselen Rus milliyetçiliği ve emperyalizmine karşı kendisini tedbir almak zorunda hisseden İngiltere’nin bu harekete içten içe destek verdiği anlaşılabilir bir durumdur. 20. yüzyıl başlarında, artık yıkılacağına kesin gözüyle bakılan Osmanlı topraklarında İngiltere, kimi zaman samimi olarak –kendi çıkarları doğrultusunda ve Ruslara karşı olarak- Osmanlı’nın varlığı için mücadele etse de, doğudan ve batıdan Osmanlı’yı tehdit eden Rus Çarlığı karşısında Osmanlı’nın Rum ve Ermeni azınlıklarını kışkırtmaktan geri durmamıştır. Bu bağlamda, gerek konsolosluklar, gerekse bu gibi misyoner dernekleri çeşitli faaliyetlerde bulunarak bu unsurların kendilerine bağlı olarak hareket etmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Aynı maksatlarla hareket eden Ruslar için de hem Bulgarlar ve Rumlar, hem de Ermeniler, politik bir araç olarak kullanılmış ve yaratılan her fırsatta hem Osmanlı Devleti’nin içişlerine müdahale edilmiş hem de bu unsurlar kışkırtılarak katliamlara yol açılmıştır.

Rumların ayrılıkçı politikaları konusunda en büyük rolü din adamları üstlenmiştir. Özellikle Rusya’dan gelen rahipler için İzmir, en büyük propaganda alanıydı²¹⁶. Patriklik ve metropolitlikler, bilinçli bir şekilde hamaset çıkarmak konusunda çalışmış, tahrikler içeren vaazlar vermekten kaçınmamıştır²¹⁷. Özellikle Avrupalıların dikkatinin İzmir’e çekilmesi için sürekli olarak baskı ve tehdit altında oldukları yönünde söylemlerde bulunarak, Avrupa kamuoyunu hedef alan açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu konuda en çok çalışanlardan birisi olan İzmir

²¹⁵ By An American, *Sketches of Turkey 1831 and 1832*, J & J. Harper Press, Newyork 1833, s.188.

²¹⁶ *Age.*, s.196-197.

²¹⁷ BOA, DH.EUM.3.Şb. 29/5.

Metropolit Hristos Efendi, kendisine suikastta bulunmak maksadıyla peşinde sürekli çeşitli insanların dolandığı yönünde Rus Konsolosluğu'na şikâyetlerini sunmaktan geri durmamıştır²¹⁸. Ayrıca metropolitler, kendi cemaat üyelerinden suç işlemiş veya bir suç dolayısıyla zanlı olmuş cemaat üyeleri için derhal devreye girip ve Osmanlı Devleti'ne muhtıralar vermiş yahut adli vakalarla ilgili olarak yalan şahitler ve şahadetnameler düzenleyerek bizzat suça karışmışlardır²¹⁹.

Osmanlı devleti içerisindeki sosyal adaletin yara alması, ekonomik ve siyasi çalkantılar ve dışarıdan gelen kışkırtmalar neticesinde ortaya çıkan nefret, her iki milleti zaman zaman çatışma noktasına getirmiştir²²⁰. Pek çok Rum eşkıya, Türk köylerine baskınlar düzenleyip buradaki halkı katlederken, bir taraftan da yabancı elçiliklere şikâyetler de bulunmuş ve Türklerin kendilerini zorla evlerinden uzaklaştırdığını iddia etmişlerdir²²¹. Bu iddiaların Avrupa tarafından ciddiye alınması ve bir kısım münferit olaylar nedeniyle, Rumların yoğun olarak yaşadığı kimi mahallerde İdare-i Örfi'ye kurmak zorunda kalan²²² Osmanlı hükümeti, her ne kadar Rumların iddialarının asılsız olduklarını bilse de²²³ yine de isnat edilen olayların araştırılması konusunda Aydın Valiliği'ne şifreler yollamıştır²²⁴. İki ülke arasında tırmanan gerginlik elbette vatandaşlara da sıçrarken, bir kısım Rumlar, Anadolu'yu terk ederek Yunanistan'a göç etmiştir²²⁵. Çeşme ve Söke'de güvenliği sekteye uğratan Rumların davranışlarından ötürü İzmir Kumandanlığı'ndan bölgeye asker sevk edilmiş ve asayiş sağlanmaya çalışılmıştır²²⁶. Yunanistan, savaş ilanı sırasında kendi limanlarında olan Türk bandıralı ticari gemileri savaş ganimeti sayarak gasp ederken²²⁷, Osmanlı hükümeti, Yunanistan'a hicret eden Rumların geride bıraktıkları mülk, eşya ve ticari mamullerini muhafaza altına almış, müzayede yoluyla satarak,

²¹⁸ BOA, HR.SYS 84/57.

²¹⁹ BOA, BEO 3979/298401.

²²⁰ Zeki Arıkan, "1909 Ayvalık Hadisesi", **Belleten**, C LXXV, S 272, Ankara 2001, s.164-168.

²²¹ BOA, DH.H.69/14.

²²² BOA, BEO 4112/308357; 4113/308471.

²²³ BOA, DH.H 69/14; DH.KMS 19/62.

²²⁴ BOA, DH.ŞFR 41/236.

²²⁵ BOA, DH.KMS 19/73.

²²⁶ BOA, DH.MKT 2877/62.

²²⁷ Mehmet Temel, "Balkan Savaşı'nda Yunanistan'ın El Koyduğu Osmanlı Gemileri ve Alınan Karşı Önlemler, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl 4, S 7, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, İstanbul 2005.108.

ücretlerinin hak sahiplerine ödenmesi konusunda çalışmalar yapmıştır²²⁸. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, İngiliz ve Fransızlara ait savaş gemileriyle Ege ve Akdeniz sahil kıyılarına çıkan Rum çeteciler, özellikle Ege sahillerinde pek çok kasabanın yakılmasında rol oynamışlardır²²⁹. Silah nakliyatı kimi zaman da Yunan yolcu vapurlarıyla sağlanmıştır²³⁰.

Rum çeteciler, hedef olarak sadece Türk köylerini ve hanelerini hedef olarak seçmeyerek, bazı Ermenilerin de –özellikle zengin olanlar– çiftlik ve arazilerine saldırmış ve yağmalamıştır. 1909 yılında gerçekleşen bir olay da, Manisa’da çiftliği bulunan fakat kendisi Londra’da ikamet eden Gülbenkyan isimli Ermeni bunlardan bir tanesidir²³¹.

Rumların çatışma içinde olduğu gruplardan birisi de Yahudilerdi. Islahat Fermanı’nın ilanından sonra “*Devlet bizi yahudilerle beraber etti. Biz İslâm’ın tefevvukuna râzi idik*²³²” diyerek Yahudilere göre kendilerini ne denli üstün tuttuklarını belirtmişlerdir. Onlar için Yahudiler, insan kurban ediyorlardı²³³ ve bu nedenle öldürülmeleri gerekiyordu. 1840 yılında Rodos ve Şam’da başlayan olaylar nedeniyle pek çok Yahudi, Hıristiyanlar tarafından katledilmişlerdir²³⁴. Benzeri olaylar 1872 Nisan’ında İzmir’de de yaşanmıştır. Rumların Yahudiler üzerine yaptıkları saldırılar nedeniyle, iki grup arasında 2-3 ay süren çatışmalar yaşanmıştır. Büyük çoğunluğu silahlı olarak gezen Rumlar, savaşma yeteneğine de sahip oldukları için²³⁵ bu gibi olaylar genelde Yahudiler aleyhine olarak sonuçlanmaktaydı ve Rumların Yahudilere saldırmaları için kendilerine dair bir olay meydana gelmesi yeterliydi. 1874 yılında Urla’da genç bir Rum kızın tecavüze uğraması sonrasında çıkan olaylarda, Rumlar tarafından suç Yahudilere mâl edildi. Yahudiler ise

²²⁸ BOA, DH.KMS 19/62; 19/73.

²²⁹ Mehmet Temel, “1916 Yılında İtilâf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkiasının Yol açtığı Zararlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 1, S 1, Balıkesir 1998, s.77-90.

²³⁰ BOA, DH.EUM.EMN 115/43.

²³¹ BOA, DH.MKT 2910/43; BOA, DH.MUI 13-2/42.

²³² Cevdet Paşa, **Tezâkir 1-12**, s.68.

²³³ Gülnihâl Bozkurt, “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, <http://tarihvedenedeniyet.org/e-kutuphane/makaleler/>, (ET. 09/07/2011 23:57), s.551-552.

²³⁴ **Göst.Yer.**

²³⁵ W. Senior Nassau, **A Journal Kept in Turkey and Greece, in the Autumn of 1857 and the Begining of 1856**, Longman, Brown, Green, Longsmans & Roberts, Londra 1859, s.195.

“*haftalar boyu Rumlar tarafından zulüm gördüler*²³⁶” ve boykot edildiler. Bu olayların yatışması için Valilik, Ortodoks rahiplerin kapısını pek çok kez çalmak zorunda kaldı ve bu rahipler sayesinde olayların önü alınabildi²³⁷. 1909 yılında, Selanik’te, Faros ve Elitya gazetelerinin Museviler aleyhine yazdığı yazılar, bu iki grubu tekrar karşı karşıya getirmişse de, hükümetin aldığı tedbirler neticesinde gerginlik çatışmaya dönüşmeden engellenmiştir²³⁸. Anti-semitizmin Rumlar arasında yükselmesinde daha önce bahsedildiği üzere, Avrupalı misyonerlerin de rolü vardı. Bu anti-semitizm, o dönem için tamamen dinî ve ırkî kökenliydi; ticari bir rekabetin doğurduğu bir davranış değildi.

1.2.3. Yahudiler

1600 yılında İzmir’e gelen Yahudiler, çok kısa bir süre içinde cemaat olarak örgütlenmişlerdi. Genellikle işportacılık²³⁹, küçük el sanatları, eskicilik ve küçük ticaretle uğraşan Yahudilerden büyük bir çoğunluk da, günü birlik işler yaparak geçimlerini sağlamışlardır²⁴⁰. Avrupalı Yahudilerin bir kısmı, İngiltere ve Hollanda ticaretinde aktif rol alarak zenginleşmiş ve Anadolu ile yapılan ticarete ise İngiliz ve Fransız ticaretine müdahale edip zarar verecek güce dahi ulaşmışlardı. Ancak bu dönem için Anadolu Yahudilerinden bu denli zengin olan çok azdı²⁴¹. 1873 yılında İzmir’deki 3500 Yahudi aileden 1000 hane yoksul, 100 aile ise zengindi. Cemaat başlılarıyla geçinen Haham ailelerinin sayısı ise 500’dü. Geri kalanlar ise çeşitli meslek grupları içinde yer alan ailelerdi²⁴².

1910 yılı Hahambaşı defterindeki meslek dağılımlarını aktaran Siren, 187 Yahudi’nin yaptığı meslekleri şu şekilde belirtmiştir: Manav 15 kişi; çırak 14 kişi; çerçi, ayakkabıcı, terzi 7’şer kişi; çuvalcı 5 kişi; gazeteci, büyük tüccar, eskici,

²³⁶ Sonyel, **age.**, s.223.

²³⁷ **Göst.yer.**

²³⁸ BOA, BEO 3565/267307; DH.MKT 2843/89.

²³⁹ Beyru, **agm.**, s.12.

²⁴⁰ Henri Nahum, **İzmir Yahudileri**, çev. Seval Vali, İletişim Yayınevi, İstanbul 2000, s.35-36; Abdülkadir İlgen, “Batı Anadolu’nun Dünya-Ekonomiyle Bütünleşme Sancıları ve Gayrimüslim Tebaanın Rolü (1876-1908), **Bellekten**, C LXXI, S 260, Nisan 2007, s.101.

²⁴¹ Frangakis-Syrett, **age.**, s.94.

²⁴² Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, Gözlem Yayınevi, İstanbul 1995, s.97.

meyhaneci, bakkal, manifaturacı, meyhane garsonu, sarraf 4'er kişi; Bit pazarcı, bardakçı, arabacı, camcı, sandıkçı, tenekeci, demirci, ayakkabı boyacısı 3'er kişi; marangoz, incir komisyoncusu, zücaciyece, billurcu, bahçıvan, çorapçı, balıkçı, ibrişimci, ayakkabı tamircisi, fırçacı, boyacı, paçavracı 2'şer kişi; kırtasiyeci, muhasebeci, göz doktoru, katip, borsa görevlisi, afyon komisyoncusu, komisyoncu, Komiser (ticaret), kontratçı, tekerlekçi, poğaçacı, hamal, tavlacı, halıcı, sakatatçı, yüncü, lastikçi, aktar, mücevherci, sandalyeci, gündelikçi, koltukçu, kuyumcu, kömürcü, bakırcı, fanilacı, derici, terlikçi, çalgıcı, aşçı, buzcu, kahveci, tuhafiyeci, lokantacı, mezarcı, mezeci, sütçü, seyyar satıcı, kasap, kravatçı, pazarcı 1'er kişi. Bazı kişilerin ise hahambaşı defterinde, meslek hanesi boş bırakılmıştır²⁴³.

17. yy'da önce Selanik'e yerleşmiş olan Yahudiler, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kıyafet ihtiyacının karşılanmasında hizmet etmişlerdir ve Selanik'te bu sektörü tekellerine almışlardır²⁴⁴. Ticaret ve tekstilde Batı Anadolu'nun merkezi rolü üstlenmesinden sonra İzmir ve Manisa'ya gelerek burada yerleşmişlerdir. Genellikle Müslümanlarla iyi geçinen ve Hıristiyan komşularından ziyade Müslüman komşularından daha çok hoşlanan²⁴⁵ Yahudiler, ithal kahve, çivit ve biber gibi ürünlerin perakende olarak pazarlanmasında da söz sahibi olmuşlardır. Ayrıca zengin olanlar ise devlet tarafından, vergi toplama gibi görevlere verilmişlerdir²⁴⁶. Yine de 20. yüzyıla girildikten sonra Osmanlı Devleti, kendi Musevi tebaasına karşı daha dikkatli davranmaya özen göstermiştir. Zira Kudüs dolaylarında bir İsrail devleti kurmak için çoktan harekete geçmiş olan Yahudiler tarafından Filistin'e yoğun bir göç başlatmıştır. Aslında Osmanlı Devleti, 1882 yılında Filistin'e göç etmeyi ve 1892 yılında da Filistin'den toprak almayı yasaklamasına rağmen²⁴⁷, Aydın Valiliği yapmış Kamil Paşa gibi yöneticiler dahi, Filistin'de bulunan kendi arazilerinden Yahudilere satmıştır²⁴⁸. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve Meşrutiyet'in yarattığı ortam, ardından yaşanan savaşlar sırasında oluşan boşluk nedeniyle,

²⁴³ **Age.**, s.119.

²⁴⁴ Gilles Veinstein, "The Ottoman Jews: Between Distorted Realities and Legal Fictions", **Mediterranean Historical Review**, Vol:25, Issue 1, London 2010, s.54.

²⁴⁵ **The People of Turkey**, s.139; Veinstein, **agm.**, s.53.

²⁴⁶ **Agm.**, s.53.

²⁴⁷ Nahum, **age.**, s.142.

²⁴⁸ Yıldız Sarayı Arşivi, Y.EE.KP, 36/3538.

Yahudilerin Filistin topraklarına göçü devam etmiştir. İttihat Terakki hükümeti 15 Mart 1915 tarihinde, sanki olacakları önceden görürcesine, ordu ve kolordu komutanlıklarına telgraf çekerek Siyonistlerin Filistin için bir afet olduğu, Yafa'da müstakil bir mahkeme kuracak kadar nüfusa ulaştıklarını ve Osmanlı tebaası dahi olsa hiçbir Yahudi'nin Filistin'e göç etmesine müsaade edilmemesini söylemiştir²⁴⁹.

Yahudiler, zaten 1830'lu yıllardan itibaren Kudüs ve etrafına göç etmeye başlamışlardır²⁵⁰. Osmanlı'dan Kudüs'e giden ilk göçmenler, bir devlet kurmak amacıyla gitmemişlerdir²⁵¹ çünkü Kudüs'te yaşamak onlar için çok büyük bir ayrıcalık anlamına gelmekteydi²⁵². Kudüs'e ulaşabilmek için ellerindeki her şeyi satan Yahudiler, ilk başlarda burada büyük sıkıntılar içinde yaşamışlardır. Yavaş yavaş burada kendi düzenlerini kuran Yahudiler, azınlık statüsünden kurtulup, nüfus çoğunluğu ve dolayısıyla müstakil bir yaşam sürebilmek adına büyük bir sabır içinde beklemişlerdir.

1.2.4. Ermeniler

1553 yılında, Doğu Akdeniz ve Batı Avrupa arasındaki ticarete simsar ve nakliyatçı olarak adlarını duyuran Ermeniler, Rumların Osmanlı Devleti içerisinde kendilerine duyulan güveni kaybetmesinden sonra "Millet-i Sadıka" olarak anılmaya başlanmış, başta tercümanlık olmak üzere çeşitli bürokratik görevlere atanmışlardır.

"İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı"²⁵³na kadar Türklerle iyi ilişkiler kurmuş olan Ermeniler, Batı Anadolu'da Rumların sürdüğüne benzer bir hayat sürüyorlardı. Ticaret alanında Osmanlı ülkesinin hemen her tarafında söz sahibiydiler ve sarraflık,

²⁴⁹ BOA, DH.ŞFR 465/19.

²⁵⁰ Margarit Shilo, "Self-Sacrifice, National-Historical Identity and Self-Denial: The Experience of Jewish Immigrant Women in Jerusalem, 1840-1914", **Women's Historical Review**, Vol.11, Issue 2, Publishing by Routledge, London 2002, s.201.

²⁵¹ Siyonizmin doğuşu 1896 yılında olmuştur. Viyanalı Yahudi gazeteci Theodor Herzl, "Yahudi Devleti. Yahudi Meselesine Modern Bir Çözüm Denemesi" başlıklı yazısında, Yahudilerin sakin bir yaşam sürmesinin tek yolunun bir Yahudi devleti kurmaktan geçtiğini söylemiştir. Daha sonra toplanan Siyonist Kongrelerle de bu görüş Yahudiler arasında yaygınlaştırılmıştır.

²⁵² Shilo, **agm.**, s.201.

²⁵³ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 8.Baskı, İstanbul 2001.

simsarlık, bankacılık, el sanatları gibi alanlarda aktiftiler. Hint kumaşları, İran ipeği ve Manisa pamuğunun ticaretini özellikle Livorno merkezli olarak yürütmektedirler²⁵⁴. Hammaddeleri Batı Avrupa'ya ulaştıran Ermeniler, buradan getirdikleri işlenmiş kumaşları Anadolu pazarına satıyorlardı.

İzmir limanının Avrupa ticaretinde etkin rol üstlenmesinden sonra bu bölgeye göç etmeye başlayan Ermeniler, Anadolu'nun dört bir tarafından İzmir'e gelerek burada da ikamete başlamışlardır. 17. yüzyılın başlarında, henüz Türklerle ilişkileri normal düzeydeyken, İran'dan 1000 kadar Ermeni ailesi İzmir'e gelerek yerleşmiş ve burada bir düzen kurmuşlardır²⁵⁵. Bu ailelere sonradan Ankara, Tokat, Revan, Erzurum, Kula'dan birçok Ermeni de eşlik etmiştir²⁵⁶.

II. Mahmud döneminde Ermeniler, çeşitli icatlara da imzalar atmışlardır. Barut için özel bir makine, su pompası ve eğirme makineleri yaptılar ve sonuç olarak Tal Akarel isimli bir Ermeni, devletin barut işleri yöneticisi olmuştur. Sarraf Cezayirliyan, Bursa'da ipek fabrikası ve aynı zamanda kardeşleriyle birlikte Zonguldak'da kömür madeni ve İzmir'de halı yapım dükkânı açmıştır²⁵⁷. Ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki ilk Ermeni gazetesi olan Şafak da 1839 yılında İzmir'de basılmıştır²⁵⁸.

Cemaatler halinde örgütlenen Ermeniler, Gregoryan, Protestan, Katolik ve Ortodoks mezheplerine mensuptular. Hatta İran'dan 1910 yılında İzmir'e hicret eden bazı Katolik Ermeniler, kendilerini Latin Katolik defterlerine kaydettirmişler ve kurdukları mahalle için muhtar talep etmişlerdir. Ancak, Latin olmayıp Ermeni olmalarından dolayı Osmanlı Devleti onların bu talebini reddederek kendilerini Katolik Ermeni Murahhaslığı idaresine bırakmıştır²⁵⁹.

²⁵⁴ Frangakis-Syrett, **age.**, s.95.

²⁵⁵ **Age.**, s.131.

²⁵⁶ **Age.** s.96.

²⁵⁷ Sonyel, **age.**, s.210

²⁵⁸ **Age.**, s.204.

²⁵⁹ BOA, DH.İD 118/2.

II. Meşrutiyet döneminde, İzmir’de yaşayan ve stokçuluk sayesinde oldukça zenginleşmiş Sivrihisaryan, Avadikyan, Spartalyanlar gibi aileler mevcuttu²⁶⁰. Genel anlamda, ekonomik yönden Türklerden daha iyi durumda olan Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir ve Atina’da aralarında para toplayıp komitalara göndermiş ve Ermeni hareketine böylece katkı sağlamaya çalışmıştır²⁶¹. Güney ve Doğu Anadolu başta olmak üzere pek çok bölgede Ermeni isyanları ve Ermenilerin Türklere yönelik katliamları vuku bulsa da, savaş yıllarında dahi Aydın vilayeti jandarma efradı arasında Ermeniler olduğu belgelerden anlaşılmaktadır²⁶². Komitalara katılan Ermenilerin suçlanıp yakalandıktan sonra hukuki anlamda kendilerini çok iyi müdafaa etmeleri, Osmanlı kanunlarındaki açıklardan da olsa gerek, kısa sürede beraat etmelerine yahut az cezalarla kurtulmalarına neden oluyordu ki, bu durum Osmanlı memurları için zaman zaman bir çıkmaza neden oluyordu²⁶³.

Ermenilerin Osmanlı Devleti’ne karşı giriştiği silahlı hareketler neticesinde, Manisa, Akhisar ve Kasaba’da Türklerin karşılık olarak Ermeni tüccarlara yönelik boykota giriştiğine dair Ermeni Patrikhanesi hükümete şikâyetlerde bulunsa da²⁶⁴, yapılan tahkikatlarda böyle bir boykotun olmadığı anlaşılmış ve patrikhaneye bildirilmiştir²⁶⁵.

1.2.5. Levantenler

Osmanlı ekonomisinin en büyük zarar kaynağı olan kapitülasyonlardan kârlı çıkan bir grup vardı ki onlar, Levantenler olarak anılan Avrupalı tüccarlardır. İlk gelen Fransız kolonicilerden ötürü “*Frenk*” yahut doğu limanlarını işaret eden “*Levant*” kelimesine binaen “*Levanten*” olarak anılan Avrupalı deniz tacirleri İzmir’e ilk kez I. Françoise devrinin sonlarında gelmeye başlamışlardır (1515-1547). Ancak

²⁶⁰ Sürgevil, *age.*, s.115.

²⁶¹ BOA, DH.EUM.AYŞ, 31/99; DH.ŞFR 72/156.

²⁶² BOA, DH.EUM.MEM 80/79.

²⁶³ BOA, DH.EUM.2.Şb 7/57.

²⁶⁴ BOA, BEO 4293/321915.

²⁶⁵ BOA, DH.EUM.EMN 116/33.

yoğun olarak geldikleri dönem, 1610 yılı olarak gösterilebilir. İzmir, Çeşme, Yeni Foça, Kuşadası, Efes gibi liman kentleri ise ilk yerleştikleri yerlerdi ve mallarını genellikle Kuşadası limanına indirmektedirler²⁶⁶.

Tekeli'ye göre, İzmir limanının gelişmesinde en büyük faktör, Levant Company'nin²⁶⁷ kendisine ticari merkez olarak İzmir'i seçmesidir²⁶⁸. Levant'ta ticaret yapmak isteyen bir tüccar, muhakkak bu şirketin bir üyesi olmalıydı ve bu şirketin İzmir'i seçmesiyle, Levant ticareti tamamen İzmir limanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ancak, Levant Company'nin feshi, İzmir ticareti açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü daha önceden burada ikamet eden ve sanayilerini Batı Anadolu'ya kurmuş olan, başta İngilizler olmak üzere, kimi tüccarların hareket alanı genişlediği için, hem Levant Company'nin kısıtlayıcı etkilerinden kurtulmuşlar, hem de artık kendileri adına ticaret yapmaya başlamışlardır.

Levanten olarak tanımlanan tacirler, sadece İngilizler değildir. İçlerinde Fransız, Felemenk, İtalyan ve Avusturyalı koloniciler de mevcuttur. 1867 yılında Osmanlı Devleti tarafından, '*Tebaa-i Ecnebiye'nin de Hicaz hariç olmak üzere Osmanlı topraklarında gayrimenkul satın alma hakkı*²⁶⁹' kendilerine verilince, artık

²⁶⁶ Osman Öndeş, **Asıl Efendiler, Levantenler**, Şenocak Yayınları, 2. Baskı, İzmir 2010, s.30-31.

²⁶⁷ 1581 yılında az sayıda tüccarın kontrolü altında olan Levant Company, Kraliçe I. Elizabeth'in kendilerine verdiği yetkiyle Levant ticaretini 7 yıllık bir süreçte tekeline almış, daha sonra bu yetkileri süresiz olarak uzatılmıştır. Osmanlı ülkesine atanan İngiliz Konsoloslar, Levant Company'ye düzenli olarak rapor vermeliydi ve Levant'ta ticaret yapmak isteyen bir tüccar, muhakkak bu şirketin bir üyesi olmak zorundaydı. Üyelik alabilmek içinse, Londra kent merkezinin 32 kilometre yarıçapı içinde ikamet etmeleri ve kent merkezindeki perakendecilerin karşısında ticaret yapma imtiyazına sahip olmaları şarttı. Kısacası Levant Company, İngilizlere hem politik hem de ticari güç sağlayan bir şirketti ve bünyesinde çalışan tüccarlara belli miktarlarda maaş ve komisyonlar veriyordu Ancak Levant Company'nin ticari faaliyetleri 1825 yılında, yükselen sanayi burjuvazisinin baskıları neticesinde son buldu. Çıkar çatışmasında, sanayicilerle rekabete giremeyen Levant Company, önce kendisini lağvetmiş ve ardından "Levant Serbest Ticari Şirket" adında tekrar benzeri bir şekilde kurulmuş olsa da, Anadolu'da kurulan Levanten şirketleriyle baş edemeyerek kendisini feshetmiştir. Frangakis-Syrett, **age.**, s.69, 76; Mehmet Ali Demirbaş, **Rees Köşkü, Levanten Malikanesinden Eğitim Fakültesine**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2010, s.28.

²⁶⁸ İlhan Tekeli, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", **Üç İzmir**, YKY, İstanbul 1992, s.127

²⁶⁹ Yabancıları gayrimenkul almasının yasak olduğu dönemlerde dahi, Levantenler bu yasağı delmek konusunda başarılı olmuşlardır. Ya bu mülkleri Osmanlı tebaasından bir kimse üzerine kaydettiriyorlar yahut da kendileri Osmanlı tabiiyetine geçebiliyorlardı. Osmanlı tebaası oldukları durumda dahi asıl vatandaşlıkları ve tabiiyetleri zarar görmüyordu ve kendi ülkeleri vatandaşlıklarını tanımaya devam ediyordu. Kullandıkları diğer yöntem ise Osmanlı tabiiyetinden bir kadınla evlenerek mülklerini bu kadın üzerine yapmaktır.

Anadolu'da sadece kiracı olmaktan çıkıp, burada nesiller boyu yaşayan aileler olmuşlardır. Böylece, gerek kendi kültürlerini yaşamış gerekse de buldukları kentin yapısına ve görüntüsüne etki etmeye başlamışlardır.

İzmir'de yaşamış başlıca Levanten aileler; Whittall, Giraud, La Fontaine, Charnaud, Aliotti, Gout, Tibaldi, Keyser, Van Der Zee, Van Heemstra, Forbes, Edwards, Fontan d'Escalon, John Peterson, Maltass, Baltacı, Barff, De Jongh, Gavrioli, Hacı David Ferkuh, Rees, Gouth, Prenses Borghese, Falbo, Russo, İtalyan Mösyö Mikalef, Mösyö Kosta, Mösyö Falbo, Misir, Corsini, Ikard, Douls, Revans, Filibucci, Aliberti, Black, Barker, Monsieur Marcel ve Sponza aileleridir

J.B. Giraud, Charlton Whittall, Charnaud ve La Fontaine aileleri 1825 yılında yükselişe geçmiş ailelerdir. Bir kısmı aslen Fransız asıllı olmasına rağmen, İngiliz parlamentosu tarafından kendilerine tanınan vatandaşlık haklarıyla²⁷⁰, İngiliz statüsünde Osmanlı ile kârlı bir ticarete girişmişlerdir. 1838 Ticari Antlaşması akabinde, iç pazarda da ticaret yapabilme hakkı kendilerine tanındıktan sonra, gerek tarım ürünlerinin toplanıp ihraç edilmesi, gerekse getirdikleri mamulleri bizzat Osmanlı pazarına satabilme hakkına sahip olmuşlardır. İngiliz kültürünün getirmiş olduğu ve koloni usulü iş ve yaşam tarzına sahip olan²⁷¹ İngiliz tüccarlar açısından bu tip anlaşmalar büyük kâr anlamına gelirken, kendilerini kısıtlayacak hareketlere tahammül gösterememişlerdir.

Manchester'dan yaptıkları ithalatla ticaret hayatına atılan Charlton Whittall, ilk zamanlarda kiralık teknelerle ticaret yaparken, daha sonra kendi gemilerine sahip olup, Anadolu'dan ihracata da başlamış, incir, kuru üzüm ve meşe palamudu gibi ürünleri İngiltere'ye nakletmiştir. Ayrıca İngiltere ve Osmanlı limanları arasında yolcu taşımacılığı da yapmıştır. Charlton Whittall'ın ölümünden sonra (1867) şirket işlerini James Whittall üstlenmiş ve aynı şekilde ticarete devam etmiştir. Aynı aileden Sir James William Whittall ise İstanbul merkezli olarak yine kuru meyve

---

Nédjib H. Chiha, "Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu", çev. Halil Cin, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 24, S 1-4, Ankara 1967, s.246.

²⁷⁰ Demirbaş, **age.**, s.28.

²⁷¹ Raziye Oban, "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 22, Konya 2007, s.348.

ihracatı yapmaktaydı ve şirketinin müdürü bir Ermeni olan M. Nerses Noradoungyan'dı²⁷². İzmir'in kimi yerlerinde malikâne ve arsalarla sahip olan Whitall ailesi, çeşitli fabrikalar kurmuş²⁷³, kiliseler inşa etmiş ve İzmir'deki yöneticilerle yakın ilişkiler kurmuştur²⁷⁴.

Mac Andrews ve Forbes aileleri, meyan balı üretip ihraç eden²⁷⁵ ve bu sayede zenginleşen ailelerdi. Tarlalara zararlı olduğu gerekçesi ile toplanıp atılan meyan kökünden meyan balı elde eden şirket, bira, şekerleme ve tütün imalat sanayinde bu ürünü kullanmaktaydı ve bu sektörler için İngiltere'de geniş bir pazarları vardı. Forbes ve Mac Andrews aileleri sadece meyan balı ihracatı ile değil, aynı zamanda madencilikle de uğraşmaktaydılar ve Söke ile Nazilli yakınlarında linyit, manganez ve krom madenleri vardı²⁷⁶.

Forbes ailesi ile rekabete girişen kimi firmalar ortaya çıkmakla beraber hiç birisi başarılı olamamıştı. 1857 yılında meyan balı fabrikası kuran Abacıoğlu adlı bir Ermeni, 1881 yılında bu sektörden çekilmek zorunda kalmış; Forbes'e rakip olan güçlü bir Alman firması ise kimliği belirsiz, yaklaşık 200 kişi tarafından basılarak stokları yok edilmiş ve bekçileri öldürüldükten sonra, siparişleri zamanında yetiştiremediği için kapanmıştır²⁷⁷.

Pek çok Levanten ailenin uğraştığı işlerden birisi de madencilikti. Osmanlı Devleti, zarara uğradığı yıllarda madenleri de mültezimlere vermiş fakat istediği neticeyi alamadığı gibi, işçiler de maden sahibi tarafından fazla gelir elde etmek adına zulme uğramıştır. İltizam sisteminin vergilerde olduğu gibi madenlerde de kötü sonuçlar doğurması üzerine Osmanlı Devleti, madenleri de Levantenlerin işletmesine vermek mecburiyetinde kalmıştır. Anadolu'da ilk defa krom madenlerini keşfeden Stanley Borthwick Peterson'un Fethiyede; Douglas Peterson, Nicoloa Luizidi ve Charles Maas'ın Fethiye, Köyceğiz, Burdur, Orhaneli ve Tavşanlı mıntıklarında²⁷⁸;

²⁷² Sonyel, **age.**, s.391.

²⁷³ BOA, DH.MKT 1209/42.

²⁷⁴ Öndeş, **age.**, s.12.

²⁷⁵ BOA, BEO 3312/248337.

²⁷⁶ Öndeş, **age.**, s.33.

²⁷⁷ Gürsoy, **agm.**, s.130.

²⁷⁸ Öndeş, **age.**, s.55.

İngiliz Ernest Abbot'un Buca Tahtalıköy'ünde, Torbalı Fetrek'te, Karacasu ve Karlık Dağlarında²⁷⁹ madenleri mevcuttu. Bundan başka çeşitli aileler de Anadolu'nun kimi yerlerinde çeşitli maden işletme imtiyazlarına sahip idiler.

Belçika'dan gelip buraya yerleşmiş olan tüccarlardan bir kısmı önce İzmir Suları Şirketi'ni kurmuş, ardından Göztepe Tramvay Şirketini ele geçirmiş, son olarak da Karşıyaka Tramvayını kiracı olarak işletmişlerdir. Ulaşım sektöründe rakipsiz olmak isteyen Belçikalılar, Hamidiye Şirketine verdikleri borç karşılığı işletme hakkı almışlar, şirket bünyesine kendilerine tabi olan memurları yerleştirerek şirketin zararına çalışmışlar ve bu sayede yavaş yavaş şirketi elde etmek istemişlerdir²⁸⁰.

Hollandalı tüccarlardan kimisi ise, afyon ticaretini tekellerine almak konusunda çalışmışlardır. NHM²⁸¹; Manisa, Afyon, Burdur, Eskişehir, Kütahya ve Uşak bölgesinde ekilen haşhaşların toplanıp Amerika ve Endonezya pazarına, tıbbi ürün olarak ihracını sağlamıştır. Ancak taban fiyatların düşüklüğü, kaçakçılığa yol açmıştır. Levanten aileler arasında afyon ticareti yaparak zenginleşenlerden bazıları ise Van Lennep, Dutilh, Wissing ve Lavino aileleri olmuştur²⁸².

Bunlar haricinde İngiliz, Di Smyrna Fix Yakers Ltd, incir ticaretiyle uğraşmış, Avusturyalı John Barcyontin pamuk ve un öğütme sanayinde, çeşitli işletmeler kurmuşlardır²⁸³.

Batı Anadolu'da çok geniş topraklar satın alan Levantenler, yazlık ve kışlık olarak, İzmir başta olmak üzere Nazilli, Söke, Fethiye gibi yerlere çeşitli malikâneler yaptırıp refah içinde bir yaşam sürmüşlerdir. İzmir içinde, Buca ve Bornova en çok tercih edilen yerlerdendi ve özellikle Buca, sıcak yaz günlerinde onlar için bir kaçış noktasıydı. Buca ve Bornova'daki düzlükler, at yarışları için de uygundu ve burada sık sık yarışlar düzenlenirdi²⁸⁴.

²⁷⁹ BOA, BEO 3525/264375; 3538/265316; 3307/248008; 2787/21;

²⁸⁰ Öndeş, **age.**, s.76.

²⁸¹ Hollanda Ticaret Şirketi – Nederlandsche Handels Maatschappij.

²⁸² **Age.**, s.41-42.

²⁸³ BOA, BEO 4181/313507; 3722/279121.

²⁸⁴ Mac Farlane, **age.**, s.24.

Levantenlerin pek çoğu, Türklerle yakın ilişki içerisinde değildi fakat kendi aralarında sürekli toplanırlardı. Hatta pek çok aile, kökenleri ve uyrukları ne olursa olsun birbirlerini yadsımadan akrabalık ilişkileri dahi kurmuşlardır²⁸⁵. Şehrin gürültüsünden kendisini soyutlamış olan Levantenler, Batı Anadolu'da kendilerine has bir dünya yaratmışlardır. Yarattıkları bu dünya, özellikle şehrin sahipleri tarafından yaratılandan çok daha farklı görünmekteydi ve çok daha Avrupalı idi. Kentte gerek Türklerin, gerek azınlıkların yaşadığı mahallerde tek tip konutlar varken, Levantenler, ikametgâh alanlarında kendilerine has konutlar inşa ettirmişler²⁸⁶ ve şehrin genel görüntüsünü değiştirmişlerdir.

Levantenler, kent içinde çeşitli muhitlere kendi dillerinde isimler vermişler ve bu mahalleri bu şekilde anmışlardır. Alyoti Bahçesi²⁸⁷, Paradiso²⁸⁸, Le Rue Des Roses²⁸⁹, Punta²⁹⁰ ve Cordelia²⁹¹ gibi. Bunun yanında kimi Levanten eşleri, etraflarındaki kadınlar için Fransızca ve İngilizce dersleri verebilmek için mektep açma gibi girişimlerde bulunmuşlardır²⁹². Bazı ailelerin Osmanlı tabiiyetine geçmek için hükümete başvurularında bulunduğu dahi olmuştur²⁹³. Şehir içinde yaptırdıkları kiliselerden bir kısmı halen kullanımdadır. St. Polycarp kilisesi bunlardan en önemlisidir ki, İmparator Trojan döneminde, Pagus Dağı (Kadifekale) eteklerinde, yakılarak öldürülen Aziz Polycarp adına inşa edilmiştir.

Kendilerine tanınan yüksek imtiyazlar nedeniyle, pek çok vergiden muaf yaşayan bu tacirler, Osmanlı'nın çözülme döneminde, devletin zenginliklerinden faydalanan bürokrat kesim ile de kurdukları ilişkiler vasıtasıyla, kendi lüks yaşamlarını bürokratların da sürmesini sağlamış, Avrupa'dan getirdikleri lüks ithal malları vasıtasıyla, bürokrasinin sahip olduğu maddi zenginliği alıp kendileri

²⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Öndeş, **age**.

²⁸⁶ Şeniz Çıkış, " 'Modern Konut' Olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar, **METU JFA**, Vol.26 Nu:2, Ankara 2009, s.215.

²⁸⁷ Bugün Hasan Ağa Bahçesi

²⁸⁸ 1950'ye kadar Kızıllıçullu, bugün Şirinyer

²⁸⁹ Kordon

²⁹⁰ Alsancak

²⁹¹ Karşıyaka

²⁹² BOA, DH.MUI 40-1/33.

²⁹³ BOA, DH.İD 61-2/17: 61-2/37.

kullanmışlardır²⁹⁴. Denilebilir ki onlar, para akım zinciri içerisinde en üstlerde, ithalat ve ihracat döngüsünde paranın uğradığı son noktalardan birisini teşkil etmişlerdir.

Osmanlı topraklarının bolluğundan istifade ederek zenginleşen Levantenler, zenginliklerinin paylaşımı noktasında çok da bonkör davranmamışlardır. Özellikle bu paylaşım, Osmanlı Devleti ile gerçekleştirilecekse “*gaddar*” ve “*dikbaşlı*”²⁹⁵ olmuşlar ve ödemeleri gerektiği vergileri eksik ödemekte diretmişlerdir²⁹⁶.

Levantenlerden kimilerinin suça iştirak ettikleri de görülmemiştir değildi. ABD’ye bağlı bir Rum şirketi olan Hacı David Kumpanyası, Teksas, Nevada, Senegal gibi isimler verdiği pek çok vapuruyla, yolcu taşımaktaydı. Hacı David Kumpanyası müdürünün oğlu Georgie, Amerika Konsolosu Moris Kalofaridi ile birlikte casusluk faaliyetleri yürütüp²⁹⁷, kimi suçluları ve firari askerleri bilinçli olarak bünyesinde çalıştırmıştır²⁹⁸. Bu konularda şirket defalarca uyarılmasına rağmen, Osmanlı Devleti aleyhindeki çalışmalara ara vermemiş, çoğu zaman ülkeye kaçak silah sokulmasını sağlamış²⁹⁹ hatta gerek kaçakçıların gerekse de firarilerin ülke dışına kaçmasına yardım etmiştir³⁰⁰. İlginçtir ki, 2 yıl içinde Hacı David Kumpanyasına bağlı olarak çalışan 3 vapur İzmir körfezinde batmıştır. Teksas vapurunun Osmanlı Donanmasına bağlı bir torpile çarparak battığı bilinmekle beraber, Senegal ve Nevada vapurlarının ne şekilde battığı net değildir³⁰¹. Teksas vapurunun batmasından sonra, Körfez’e ait torpil haritasını talep eden Kumpanya’nın bu talebi reddedilmiştir³⁰².

²⁹⁴ Ahmet Emre Biber, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dünya Sistemine Eklemlenme Süreci ve Azgelişmişliğin Evrimi”, **Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi**, C 6, S 1, www.insanibilimler.com 2009, s.34, (ET: 03/07/2011, 14:05)

²⁹⁵ Alp Yücel Kaya, “19. Yüzyıl İzmir’inde Tüccarlar ve Esnaflar veya “Hacıağalar, Beyler ve Frenkler”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Esnaf ve Ticaret**, drl. Fatmagül Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s.79.

²⁹⁶ **Göst.yer.**

²⁹⁷ BOA, DH.ŞFR 63/51.

²⁹⁸ BOA, DH.ŞFR 75-2/7.

²⁹⁹ BOA, DH.İD 75-1/42.

³⁰⁰ BOA, DH.İD 94-2/47.

³⁰¹ BOA, DH.MTV 53/29; BEO 4034/302502; BEO 4040/302931; BEO 4041/303013.

³⁰² BOA, DH.MTV 41/11.

19. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu, tüccarların olduğu kadar arkeologların da ilgisini çekmiş, başta İngiliz ve Almanlar olmak üzere pek çok arkeolog Anadolu'ya gelip burada çalışmalarda bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları; Baron Anton von Prekesch-Osten, Charles Texier, William John Hamilton, Ernst Curtis, Karl Bernhard Stark, Dr. Gustav Hirchfield, Karl Humman, Dr. Alfred Philipson'dur³⁰³. Kimi Almanların yurt dışına özellikle Söke ve Bergama'dan tarihi eser kaçırdıkları olmuştur³⁰⁴. Alman arkeologların bu faaliyetleri yaparken, çoğunlukla Levantenlerin ve azınlıkların elinde olan yolcu taşıma şirketlerini kullandıklarını düşünmek herhalde çok da aykırı bir düşünce olmayacaktır. Zira bu dönemde, Avrupa ile Osmanlı toprakları arasındaki tek ve en güvenli seyahat yolunun bu vapurlardır ve ayrıca tarihi eserleri taşımak için en elverişli yöntem de deniz taşımacılığıdır³⁰⁵.

1894 yılında Davis, Avrupalı tüccarlar ve diplomatların gözünde, Osmanlı zabitan ve polislerinin, hükümete derhal haber veren casuslar olduğunu belirtmiştir³⁰⁶. Buna karşılık, Levantenlerin yahut bünyesinde çalışan elemanların da casusluk suçuna karıştıkları görülmektedir. Mesela, İtalyan Maritime Kumpanyasında çalışmakta olan yazıcı Ernest Markazi³⁰⁷, İsviçreli Fertiş Agliç³⁰⁸ gibi kişiler ya casusluktan suçlu bulunmuş yahut kendisinden şüphelenilerek takip altına alınmışlardır. Casusluk suçu zanlısı Hüseyin Hüsnü bin Galip isimli bir Osmanlı vatandaşı ise firar ettikten sonra Madenci Leonidi'nin yanına sığınarak Joseph Pipoli adıyla ikamete başlamış³⁰⁹, böylece devletin takibinden kurtulmayı amaçlamıştır.

Gerek Rodos'un İtalyan tarafından işgali sonrasında, gerekse de I. Dünya Savaşı yıllarında özellikle İtalyanlar hakkında, Osmanlı Devleti bir kısım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Meclis-i Vükela, aldığı kararlar, Rodos'un işgalini müteakip, İzmir'de bulunan İtalyanlardan, ruhban, dul kadınlar ve işçiler hariç olmak üzere diğerlerinin tehcirine karar vermiş ve zabitanı özellikle "*kimseye kötü muamele*

³⁰³ Bahsi geçen isimlerin gözlemleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bk. İlhan Pınar, **Efsanelerdeki İzmir**, İBB Yayını, İzmir 2002.

³⁰⁴ BOA, DH.İD 28-2/31.

³⁰⁵ BOA, MF.MKT 93/113; 102/3; 103/23.

³⁰⁶ Richard Harding Davis, **The Rulers of the Mediterranean**, Newyork 1894, s.218.

³⁰⁷ BOA, DH.EUM.5.Şb 32/23.

³⁰⁸ BOA, DH.ŞFR 62/169.

³⁰⁹ BOA, DH.ŞFR 63/299.

edilmemesi” konusunda uyarılmıştır³¹⁰. I. Dünya Savaşı yıllarında da İzmir’in bombardımanına devam edildiği takdirde yine benzeri önlemler alacağını³¹¹ söyleyerek İtalya’ya bir nota verilmiştir. Ayrıca, düşman devletlere mensup vatandaşların ülke içine giriş çıkışları³¹² ile kendi ülkeleriyle haberleşmeleri yasaklanmıştır³¹³. Tabi ki, Osmanlı Devleti’ni bu tedbirleri almaya yönelten sebep ise, Rodos’tan İzmir’i işgal etmek üzere İtalyanların yola çıktığı konusunda alınan istihbarattır³¹⁴.

1.3. Basın

İzmir’in kozmopolit yapısı, basın hayatının da renkli olmasını beraberinde getirmiştir. İzmir’de basılan ilk gazeteler Fransızcadır. 1821 yılında yayın hayatına başlayan “Le Spectateur Oriental” adlı gazetenin çıktığı yıllarda Osmanlı ülkesinde henüz Türkçe basılan bir gazete yoktu. Takvim-i Vakayi dahi 1831 yılında yayın hayatına başladığı için, Osmanlı aydınlarının bu konuda bir girişimde bulunmaları için uzun yıllar geçmesi gerekmiştir.

İzmir’de basılan ilk gazeteler “Le Smyrnéen³¹⁵”, “Le Courier de Smyrne”, “Journal de Smyrne” ve “Empercial” gibi Fransızca gazetelerdir. Bunun yanında 1842 yılında Konstantin Fotinof tarafından “Ljuboslovje” ve 1844 yılında “Bulgarski Orel” adlı Bulgarca gazeteler yine İzmir’de basılan ilk gazetelerdendir³¹⁶. İlk Türkçe gazete ise 1868 yılında basılan “Aydın” olmuştur. 1876 yılında Karidi isimli bir Rum, Türkçe olarak “İzmir” gazetesini çıkartmaya başlamış, düzensiz olarak yayınlanan bu Türkçe gazetelerden sonra, 1886’da yayın hayatına başlayan ve düzenli olarak basılan ilk gazete, Halit Ziya ve Tevfik Nevzat tarafından çıkartılan

³¹⁰ BOA, BEO 4037/302763.

³¹¹ BOA, DH.ŞFR 65/138.

³¹² BOA, DH.EUM.5.Şb 18/17.

³¹³ BOA, DH.EUM.5.Şb 4/39.

³¹⁴ BOA, BEO 4066/304923; 4061/304559.

³¹⁵ 3 Temmuz 1824 tarihinde, Charles Tricon tarafından basılan bu aylık gazete 11 sayı yayımlandıktan sonra “Osmanlı hükümetinin yararlarına uymayan yayın yaptığı” gerekçesiyle kapatılmıştır. Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2001, s.12.

³¹⁶ İlber Ortaylı, “Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, C 15, S 26, Ankara 1991, s.254.

“Hizmet” gazetesi olmuştur. 1895 yılında da “Ahenk Gazetesi” çıkmaya başlamıştır. II. Abdülhamid döneminde çıkan gazeteler, İzmir içerisinde bir gazeteci sınıfı yaratmamıştır çünkü bu dönem gazeteleri genellikle muhasebe memurları tarafından basılmıştır³¹⁷. Bundan başka yayına giren bir diğer gazete ise, "Köylü" gazetesidir. Bu gazete, İsmail Sıddık Bey tarafından basılmıştır. Bu dönemde yayında olan diğer Türk gazeteleri ise “Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi”, “Mesret”, “Yevm-i İzmir”dir³¹⁸.

Meşrutiyet’in ilanı ile beraber yazıların sansüre gönderilmemesi ve sansür görevlilerinin gazetelere alınmaması hususunda gazetecilerin anlaşması üzerine³¹⁹, basın hayatı kısa süreli de olsa özgürlüğe kavuşmuştur. 31 Mart Ayaklanması’na kadar geçen süreçte, özellikle İttihat ve Terakki’ye muhalif olan kesimlerin seslerini basın yoluyla duyurmaları, iktidarı oldukça rahatsız etmiş ve bu nedenle ayaklanmanın akabinde pek çok gazete ve dergi kapatılmıştır. İktidar yanlısı olan veya iktidara muhalefette bulunmayan gazeteler ise yayın hayatlarına devam edebilmişlerdir³²⁰.

İzmir’de, 1908 yılından sonra Türkçe ve Rumca pek çok gazete çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında İttihat ve Terakki Partisi’nin resmi yayın organı niteliğindeki “İttihat” ve ardından “Anadolu” adıyla yayın hayatına devam gazete dikkat çekicidir.

1627 tarihinden itibaren matbaaya sahip olan Fener Rum Patrikhanesi, kendi matbaası vasıtasıyla cemaatine rahatlıkla ulaşmış ve hitap etmiştir³²¹. Papazlar aracılığıyla girişilen bu eylemler, Rumlar açısından basın yayın sektörüne verilen önemi göstermekle beraber, Rumların neden Türklere daha önce gazeteler çıkarttığı sorusunun yanıtını da vermektedir. Zira en yüksek ruhani makam eliyle girişilen bu faaliyetler, Rum cemaati için bir teşvik unsuru olmuştur. İzmir içinde,

³¹⁷ Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**, Ankara 1976, s.205.

³¹⁸ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.208.

³¹⁹ Nevin Ünal Özkorkut, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 51, S 3, Ankara 2002, s.78.

³²⁰ **Agm.**, s.79.

³²¹ Ali Arslan, “Türkiye’de Rum Basını”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S 3, Yıl:2, İstanbul 2003, s.50.

Rumların çıkarttığı başlıca gazeteler “Amalthia”, “Armonia”, “Nea İzmirti”, “Proedos”³²², “Kozmos”, “Faros”, “Telegrafos”dur. Kozmos, Faros, Telegrafos ve Amalthia gazeteleri, Yunan siyasi amaçları doğrultusunda hareket ettikleri için hükümetin sıkı takibinde tutulan gazetelerdendir³²³.

II. Meşrutiyet’in yarattığı özgürlük havası nedeniyle pek çok kişi, gazete basımı imtiyazı almak için başvuruda bulunmuştur. Bu dönemde, 200 kadar kişi, ruhsat almış ve gazete çıkartmıştır ancak pek çoğunun gazeteciler tarafından değil gazetecilikten anlamayan sermaye sahipleri tarafından basılması, kısa süreli olmalarına neden olmuştur³²⁴. Kimilerinin başvuruları da bürokratik işlemleri ve gerekli olan evrakları tamamlamadıkları için reddedilmiştir³²⁵. Bazı gazeteler de basımına ruhsat verildiği halde, daha sonraları basılmadıkları görülmüştür. “El-Kısmet”, “11 Temmuz”, “Armis”, “İkonomiles İngilyaforos”, “Arsafano”, “Az Çok”, “Apris” gibi gazeteler bunlardan bazılarıdır³²⁶. İzmir’de Musevi cemaatinden ve Aydın bidayet mahkemesi üyelerinden Korbil Rombu Efendi, “Dalperegomdo³²⁷”; Joseph Romako Efendi “Labos Dilbavla (Sada-yı İlim)”³²⁸ isimli gazete çıkartmak için ruhsat talep etmiş ve talepleri olumlu yanıtlanmıştır.

İzmir’de basılan Ermeni gazetelerinden olan “Arşalovis”, kişi ve kurumlar hakkında yasaklı yazılar yazdığı için 26 Şubat 1908 yılında hükümet tarafından uyarılmışsa da³²⁹, gazete sahibi Parcih Keşişyan 19 Nisan 1908 tarihinde gümrükten vergisiz yeni matbaa makineleri geçişi için izin almıştır³³⁰. İzmir’de “Aravalyan

³²² Metin içinde isimleri zikredilen gazeteler, II. Meşrutiyet döneminde Aydın vilayetinde faal olan gazetelerdir. Daha eski tarihlerde İzmir ve Aydın vilayetinde basılan gazetelere bakıldığında; Filos ton Neon (1831), Astir en ti Anatoli (1832), Mnimosini (1833-1835), Ionikos Paratiritis (1837-1840), Argos (1839-1841), Yoniki Melisa (1839), İziyania (1840-1841), Elpis (1841), Astir tis Anatolis (1841-1842), Esperinos Kiriks (1842), O Filos tu Lau (1842), Orion (1843), O Melisiyenis (1844), Alithia (1846), I Efimeris tir Zmirnis (1849-1854), Emborikos Tahidromos (1856), Tilegrafos tir Zmirnis (1859-1861), Evsevia (1861), Mintor (1869-1874), Aydın (1869-1879), I Proodos (1871-1912,1919), I Epohi (1872), İonia (1874-1879), Epitleorisis, Kronos, Proia, Velos (1875-1888), İzmir (1898), Detaylı bilgiler için, bkz A. Arslan, **agm**.

³²³ BOA, DH.ŞFR 91/225; 93/71.

³²⁴ Şapolyo, **age.**, s.171.

³²⁵ BOA, DH.MKT 1284/85; 2619/24; 2628/65; 2628/85; 2631/61; 2714/10; 2859/97.

³²⁶ **Takvim-i Vakayi**, 12 Kanun-ı Sani 1326, s.11.

³²⁷ BOA, DH.MKT 2653/84.

³²⁸ BOA, DH.MKT 2623/56.

³²⁹ BOA, DH.MKT 1236/5.

³³⁰ BOA, DH.MKT 1248/60.

Mamol” adında bir gazete çıkartmak için hükümetten izin alan Hrant Memuryan, İzmir’de ayrıca “Arsafano” adında bir gazete çıkarmak için de ruhsat talep etmiş ve bu talebi de hükümet tarafından olumlu karşılanmıştır³³¹. Ermenilerin İzmir’de ruhsat için başvuruda bulunduğu diğer gazeteler şunlardır: Artin Agopyan “Volkan Gazetesi”³³², Mıgırdıç Ezgandan Efendi “Mersum Gazetesi”³³³, Hakkak Hurumatikyan Efendi “Norton”³³⁴.

İzmir içindeki matbaalar, genellikle gazetelere ait olmakla beraber, özel olarak çalışan matbaalar da vardı. Amalthia, Ahenk, Köylü, La Press gibi gazete basan matbaaların yanında, Reform, Ruso Dimitri, Selanik, Viduri Pol gibi gazetelerden ayrı olarak çalışan matbaalar da mevcuttur.

Entelektüel açıdan Aydın sancağının en gelişmiş yerleşim birimi Nazilli idi. 1908 yılında Bozdoğan Kaymakamlığı’ndan emekliye ayrılan Osman Fikri Bey’in taş baskı yapan “Celâli” isimli bir matbaayı kurmasıyla, Nazilli Belediye Başkanı Haşim Enverî Bey’le birlikte matbaa ile aynı ismi taşıyan bir gazete çıkarılmaya başlamıştır. Yayın hayatı üç yıl olan ve “*siyasi, fenni ve havadis-i mahalliyeden bahseden*” Celâli Gazetesi daha sonra kapanmıştır³³⁵. 1909 yılında ise “Yeni Osmanlı” gazetesi çıkmaya başlamıştır. Bunlardan başka Nazilli’de “Mülhakat”, İlya Eftaryadi tarafından “Hürriyet”, Ahmed Efendi tarafından “Milli Hakikat”; Aydın’da “Sada-yı Ahali” ve Söke’de de “Söke” isimli gazeteler çıkartılmıştır³³⁶.

1.4. Başlıca Ekonomik Faaliyetler

1.4.1. Zirai Üretim

İzmir limanındaki ticaret, ürün çeşitliliği göstermesine rağmen temel ihracat maddeleri kuru meyve, incir, kuru üzüm, tahıl, buğday, pamuk, palamut, kızılıkök ve

³³¹ BOA, DH.MKT 1286/75; 1286/19.

³³² BOA, DH.MKT 2628/85.

³³³ BOA, DH.MKT 2821/19.

³³⁴ BOA, DH.MKT 2821/71.

³³⁵ Günver Güneş, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Aydın’da Basın Yayın Hayatı”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 26, S 41, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2007, s.23.

³³⁶ **Agm.**, s.23-24.

kimi madenlerdir³³⁷. Özellikle Aydın'ın kuru meyveleri ve Sultaniye üzümleri devlet için son zamanlarda özel bir önem arz ediyordu ve Yunanistan'ın Korint üzümleriyle rekabet edebilmek için devlet özellikle reklam çalışmaları gerçekleştiriyordu³³⁸. İhraç malları konusunda hassas olan Osmanlı Devleti, büyük oranda İzmir'de işlenip satılmakta olan incir ve üzüm konusunda, diğer girişimcilerin başka mahallerde aktif olmasına izin vermemiştir. Mesela, Nazilli'de John Manola isimli bir Amerikalının kuru inciri işleyip satabilmek için çalışması üzerine olaya müdâhil olmuş ve faaliyetlerinin durdurulmasını sağlamıştır³³⁹. Bu tür faaliyetlere rağmen yine de üzüm ve incir üreticileri yeterli kâra ulaşamayarak zarar etmişlerdir. Çünkü büyük üreticiler, yüksek sermaye ile hareket ederek küçük üreticiyi iflasa sürüklemiş, üzüm ve incir sendikaları, bu durumu engelleyebilmek adına Ziraat Bankası'ndan yardım istemiştir. Şirket kurup gelişmek isteyen üreticilerin bu hareketine, Ziraat Bankası, nizamnamesi gereği iştirak edemeyeceğini bildirmiştir³⁴⁰. Böylece arkalarında devletin büyük bir maddi desteği olmayan küçük üretici, tahammül sınırlarının sonuna kadar rekabete çalışmıştır.

Gerek iç piyasa, gerek dış piyasa açısından son derece kritik ve hayati bir ürün olan tahılın üretimine ait 1909 yılı istatistiklerine bakıldığında (bk. Tablo 10), Aydın vilayeti içerisinde gerçekleşen üretimin %67'sinin Denizli ve Manisa sancaklarında gerçekleştiği görülmektedir ki, bu oranda Denizli'nin payı %37.48'dir. Diğer sancakların dağılımı şöyledir³⁴¹: Manisa %29,67, İzmir %16,67, Aydın %14,07, Muğla %2,10. Düz ve geniş ovalara sahip olan Aydın sancağının yine coğrafi olarak benzerlik gösteren Manisa'ya oranla tahıl üretiminin çok düşük kalmasının temel sebebi, Aydın sancağının öncelikli olarak üretimi meyvelere ve zeytine vermesidir. Özellikle Aydın sancağının en önemli ürünlerinden birisi olan incir, ihracat açısından büyük bir önem arz etmekteydi ki, incir sevkiyatının yapıldığı zamanlarda ihracatın,

³³⁷ **The Ottoman Empire.**, s.278; Elena Frangakis-Syrett, "Western and Loyal Entrepreneurs in İzmir in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries", **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.79.

³³⁸ BOA, DH.MKT 2883/93.

³³⁹ BOA, DH.MKT 2913/78.

³⁴⁰ BOA, DH.İD 112-1/20.

³⁴¹ Tefik Güran, **Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914**, TC. Başbakanlık DİE, Ankara 1997, s.30-31.

ithalatın üzerine çıkması da bu görüşü doğrulamaktadır³⁴². Bunun yanında Aydın sancağında pamuk üretimi de, tahıl üretimindeki düşüklüğü açıklamaktadır. Manisa sancağının sahip olduğu daha geniş alanın, doğuya doğru uzanarak karasal iklimi daha çok hissetmesi de, tahıl üretiminde Aydın sancağına kıyasla avantajlı olmasını sağlamıştır.

İzmir'deki tahıl üretimi coğrafyasından ötürü, Tire, Ödemiş, Bergama, Torbalı gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Sancak merkezinin etrafındaki topraklar üzerinde, genellikle meyve ve bağcılıkla uğraşmıştır. Zaten sancak merkezindeki coğrafi ve iklimsel koşullar da tahıl üretimi konusunda çok da elverişli değildir. Vilayetin kuzeyi ile Çeşme, Selçuk gibi alanlarda ise yine zeytincilik ön planda idi. Buna rağmen genel olarak zeytinyağı üretimi Midilli ve Ayvalık'ta yapılırdı³⁴³. Menteşe sancağı ise iç bölgeleri itibariyle tahıl üretimine elverişli olsa da, sahil kesimlerinin dağlık ve ormanlık yapısı nedeniyle orman ürünleri, hayvancılık ve turunçgiller üretimi ön plana çıkmıştır. Bunun haricinde tütün üretimi, tahıl üretiminden daha önde iken, Marmaris gibi yerler, zahire ihtiyacının %90'ını dışarıdan temin etmek zorunda kalmıştır³⁴⁴.

Tahıl ekiminin 1913 yılı verilerine bakılacak olursa ortaya çok farklı bir tablo çıkmaktadır ki (bk. Tablo 11), savaşların yol açtığı bu durum, gerek ekonomik gerekse de sosyal açıdan bölgenin ne gibi sorunlarla karşılaştığı yönünde ipucu vermektedir.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yol açtığı ekonomik bunalımlar ve askerlik ödevi gibi Türk halkına mahsus olan görevler nedeniyle, 1913 yılına gelindiğinde tahıl üretiminde büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1909 yılında Aydın vilayetinde tahıl üretimi için ekilen alan toplamda 4.748.977 dönüm iken 1913 yılında bu rakam 2.738.164 dönüme düşmüştür. Bu da, yaklaşık olarak daha önce ekili olan %42'lik bir alanda tahıl üretimine gidilmemiş olduğunu gösterir. Kentler bazında toplam

³⁴² Kütükoğlu, "İzmir Ticaret Odası", s.27.

³⁴³ Agm., s.28.

³⁴⁴ Selçuk Soytürk, **Marmaris Şer'iyeye Sicillerine Göre H. 1303-1329/M. 1885-1911 Tarihleri Arasında Marmaris'te Sosyo-Ekonomik Hayat**, (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2004, s.45.

üretimdeki düşüş oranları ise şöyledir; Aydın sancağında %21,09; Denizli sancağında %62,64; İzmir sancağında %30,69; Manisa sancağında %23,40; Muğla sancağında ise yaklaşık %56,30.

İzmir, Aydın ve Manisa, limana yakınlığı ve demiryolu hattına sahip oluşu nedeniyle, gayrimüslim nüfus için çekici olan bölgelerdendi ve daha önce bahsedildiği üzere, Türklerin ekonomik çöküntü yaşadığı dönemlerde, onların toprağını satın alarak üretime geçmişlerdi. Askere gitme zorunluluğu bulunmayan bu kesimin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki üretimde daha az düşüş yaşanmasının temel nedeni, Türklerin askerlik vazifesini icra etmesidir. Bunun haricinde 1911 yılında Denizli, Buldan, Garbikaraağaç; 1912 yılında Denizli Buldan, Honaz; 1913 yılında Denizli, Çal, Sarayköy, Tavas ve Buldan çekirge istilasına uğramış ve durum da tarımsal üretime büyük ölçüde zarar vermiştir³⁴⁵.

Buğday, 1909 yılında 1.921.897 dönüm arazide ekili iken 1913 yılında bu rakam %47,04'lük bir düşüşle 1.017.754 dönüme düşmüştür ki, savaş yıllarında buğday ve yan ürünlerine duyulan ihtiyacın artması Osmanlı Devleti açısından 1914 yılında diğer başka sıkıntılara yol açacaktır. Arpa ekiminde %47,30; yulaf ekiminde %45,85; çavdar ekiminde %79,09; mısır ekiminde ise %63,03'lük bir düşüş yaşanmıştır.

1909 yılı ve 1913 yılında Aydın vilayetindeki toplam tahıl üretimini karşılaştırıldığında ortaya şu tablolar çıkmaktadır (bk. Tablo 12): Ekilen topraklardan alınan verim hesaplandığında 1909 yılı içinde Manisa bölgesinde verimle ilgili bir sıkıntı olduğunu görülmektedir. İzmir'de ekilen topraklardan alınan hâsılat, dönüm başına ortalama 162,94 kg iken, Manisa'da bu rakam 99,15 kg'dır³⁴⁶. Diğer sancaklarda ise durum şöyledir, Aydın'da 153,81 kg; Denizli'de 116,29 kg; Muğla 134,00 kg. 1913 yılında ise (bk. Tablo 13) Denizli'deki tahıl ekiminde %62,4'lük düşüşe karşılık, hasılat bazındaki düşüş, %41 civarında olmuştur. İlginç olarak İzmir sancağındaki ekili alan oranı %30,69'luk eksilmesine rağmen 1909 yılından daha fazla ürün toplanmıştır. 1909 yılındaki rakam 108,481 ton iken, 1913 yılında bu

³⁴⁵ Ertan Gökmen, "Batı Anadolu'da Çekirge Felâketi (1850-1915), *Bellekten*, C LXXIV, S 269, Nisan 2010, s.129-131.

³⁴⁶ Güran, *age.*, s.32-33.

rakam 122.671 tona çıkmıştır. Bu durum, Manisa sancağında da benzer şekildedir. 1909 yılında alınan ürün toplamda 117.452 ton iken, 1913 yılında bu rakam 139.823 tona çıkmıştır. En büyük tahıl sıkıntısı bu yıl içinde Muğla'da gerçekleşmiş ve 1909 yılında 113.107 ton olan tahıl üretimi, 1913 yılı içinde 29.732 ton olarak kalmıştır. Menteşe sancağı sahil kesiminin sürekli olarak zahire ihtiyacını dışarıdan karşıladığı düşünülürse, 1913 yılında Menteşe sancağında tahıl ürünlerinin oldukça yüksek miktarda dışarıdan getirilmeye çalışıldığı ve bu nedenle yörede bu ürünlerin pahalandığı düşünülebilir.

Aydın sancağı, buğday, çavdar, mısır buğdayı, yulaf ile senelik 450.000 lira hâsılat aldığı arpa, pirinç, karabuğday ve darı ekimi için çok geniş ve müsait arazilere sahip olduğu halde, kimi yerdeki kireçli toprak bağcılığı daha ön plana çıkarmaktadır. İncir, zeytin ve üzüm gibi ürünlerin de maddi getirisi daha yüksek ve ihraç ürünü olması dolayısıyla Aydın sancağı içerisinde yüksek miktarlarda üretim gerçekleşmiştir. Mesela, Aydın merkez kazasına bağlı nahiyelerde yıllık olarak yaklaşık 1.128.980 kilogram incir, 56.449 kilogram üzüm ve 512.800 kilogram zeytin üretilmiştir³⁴⁷. Bu üretim ise 73.070 dönüm arazide gerçekleşmiştir³⁴⁸. Toplam yıllık geliri 1.500.000 kuruş olan Çine'nin temel zirai ürünleri hububat, bakla, susam, mısır, meyankökü, çam fıstığı, patates, pamuk ve zeytindir. Buğday ve bakla ise çevre kentlere en fazla ihraç ettiği ürünlerdir³⁴⁹.

Oldukça bereketli topraklara sahip olan Nazilli Ovası, senelik ortalama 2.110.100 kuruş civarında öşür ödemektedir³⁵⁰. Nazilli'nin en önemli ihraç maddelerinin yıllık üretimi yaklaşık olarak şöyledir: 5.649 kilogram palamut, 4.233 kilogram incir, 1.025.000 kilogram zeytinyağı ve 6500 balya pamuk³⁵¹. İzmir, Aydın ve Saruhan sancaklarında yetişen incir konusunda Nazilli'de yetişen inciri ayrı bir yere koymak gereklidir çünkü Nazilli inciri, lezizliği dolayısıyla ihraç malları

³⁴⁷ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.447; 1908 tarihli vilayet salnamesinde ölçü birimi olarak kıyye ve kantar kullanılmıştır. Bu ağırlık ölçü birimlerinin dönüştürülmesinde referans olarak bk. Salih Zeki-Mehmet Refet, **Nevsâl-i İktisad: Aydın Vilâyet-i Celilesinin Ahvâl-i Tabiye, Ziraiye, Ticariye ve İktisadiye ve sair Ahvâlinde Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsâl-i İktisad**, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1330, s.115.

³⁴⁸ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.452.

³⁴⁹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.467, 469.

³⁵⁰ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.499

³⁵¹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.503.

arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir ki, Nazilli’de meyvecilik açısından önemli bir alan incire ayrılmaktadır. 1908 senesinde Nazilli içerisinde ekim için ayrılan alanlar şöyledir; Üzüm bağı 6307 dönüm, incir bahçesi 35326 dönüm, tarla 258514 dönüm, çayır 1795 dönüm, palamutluk 43753 dönüm, zeytinlik 52690 dönüm, limon ve portakal bahçesi 287 dönüm³⁵².

Ödemiş kazası, 1908 tarihli vilayet salnamesine göre, 1.200.000 kuruş hububat, 501.500 kuruş zeytin, 120.000 kuruş palamut ve 600.000 kuruş incir öşrü ödemiştir. Öşür vergisinin ürün üzerinden 1/10 oranında alındığı düşünüldüğünde bu rakamlar, yaklaşık olarak kazanın zirai geliri hakkında ipucu vermektedir³⁵³. Toplam geliri 30 para ve 2.387.155 kuruş olan Bayındır Kazası’nda gerçekleşen üretim yaklaşık olarak 7.180 ton siyah çekirdeksiz üzüm, 27.000 ton siyah üzüm, 56 ton rezzaki üzüm, 135.000 ton pamuk kozası ve 254.000 ton zeytindir³⁵⁴.

Özellikle İzmir, Çeşme, Urla ve Manisa gibi yerlerde kireçli toprakların varlığı nedeniyle bağcılık oldukça ilerlemiş durumdadır. 1908 tarihli vilayet salnamesine göre Urla’da 54.000 dönümü kaplayan bağlarda gerçekleşen üzüm üretimi yaklaşık 790.000 kilogramdır ve sadece üzümünden kazanın elde ettiği gelir 980.000 liradır.³⁵⁵

Başta Manisa ovaları olmak üzere, Aydın vilayetinin klasik Osmanlı dönemindeki sorumlulukları arasında, İstanbul’un tahıl ihtiyacını karşılamak da vardı. Bu ürünün insan yaşamındaki hayati rolünden dolayı, serbest dolaşımı yasaktı ve tahıl stokları İstanbul’da bulunmalıydı. Çünkü tahılın serbest dolaşımı, hem fiyatları belirsizleştirebilir, hem de devlet denetimini zayıflatabilir düşüncesi hâkimdi. İstanbul depoları ise sarayın ihtiyacını karşıladığı gibi, bir bölgede kıtlık var ise, tahılın buradan aktarılmasına yaramaktaydı³⁵⁶. Ancak Manisa ovaları her zaman fazla mahsul veremediği için bazı yıllarda (örneğin 1905) civar kazalardan buğday

³⁵² **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.498.

³⁵³ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.273.

³⁵⁴ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.293.

³⁵⁵ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.285.

³⁵⁶ 1565-1566 yıllarında Urla’da baş gösteren kıtlık sırasında, İzmir’den Urla’ya tahıl aktarımı için, İstanbul’dan izin almak gerekmiştir. Fakat bu tarihten bir yıl önce, Cenevizlilerin denetimindeki Sakız’da baş gösteren kıtlık dolayısıyla ada halkına yardımda bulunan Osmanlı Devleti, bu yardımı İzmir üzerinden değil, İstanbul depolarından yapmıştır. Daniel Goffman, **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, çev. Ayşen Anadolu vd. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s.29.

getirilmiştir³⁵⁷. 1908 tarihli vilayet salnamesine göre, Manisa merkez kazada üretilen tarım ürünlerinin miktarları yaklaşık şöyledir: 11.520 ton buğday, 8.640 ton arpa, 2.560 ton mısır, 1.152 ton bakla, 640 ton nohut, 640 ton susam, 16.678 ton çekirdeksiz üzüm, 308 ton pamuk, 1.334 ton pamuk kozası, 1.745 ton tane zeytin üretilmiştir . Manisa merkez kazası gerçekleştirdiği bu üretimden 95 ton bakla, 15 ton mısır, 10 ton susam ve 8 ton nohudu kaza içerisinde tüketirken fazla olan miktar ihraç edilmiştir³⁵⁸. Manisa, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Kula, Gördes ve Ödemiş'te özellikle Felemenk tüccarlar tarafından ticareti yapıp harice gönderilen en önemli ürün olan haşhaş üretimi de mevcuttur. Hem afyon olarak hem de haşhaş tohumu olarak alınıp satılan bu ürünün sağladığı gelir ise afyon için senelik 450.000 lira, haşhaş tohumu için de senelik 25,000 lira dolaylarındadır³⁵⁹.

Aydın vilayeti, Osmanlı Devleti'nin tek tahıl kaynağı değildi elbette fakat bu vilayetin önemi diğer tarım ürünlerinden gelmekteydi. Başkent, ihtiyacı olan tahıl ürünlerini başka bölgelerden de sağlayabiliyordu fakat burada, İstanbul'un bol miktarda tükettiği³⁶⁰, üzüm, incir, kayısı, pirinç gibi ürünlerin varlığı ve bu ürünlerin İstanbul'a nakli dolayısıyla zaten giden kervanlara, tahıl ürünleri de dâhil olmaktadır.

Aydın vilayetinde yaşayan çiftçiler Antakya ve Halep civarında yetişip oldukça yüksek gelir getiren, keten ve kenevir üretmeyi de denemelerine rağmen, bu bitkilerden bir verim alamadıkları için denemekten vazgeçmişlerdir. Boya işinde kullanılan, kök boya nebatı ve turnusol adı verilen boyanın imali için gerekli ayçiçeği de kimi mahallerde yetiştirilmiştir. Bundan başka kandil yağında ve sarı boya üretiminde kullanılan “cehrî³⁶¹” türünden bir kısım bitkiler de vilayetin bazı yerlerinde üretilmektedir³⁶².

Vilayetin hemen her mahallinde şeftali, elma, armut, erik, kayısı, dut, ayva, kiraz, nar, fındık, vişne, badem, incir, ceviz, kestane, palamut, zeytin gibi ürünlere

³⁵⁷ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.583.

³⁵⁸ **Göst.yer.**

³⁵⁹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1308, s.647

³⁶⁰ Goffman, **age.**, s.29.

³⁶¹ Kökboyasıgillerden, meyve, kabuk veya odunundan güzel kırmızı bir renk elde edilen bir kök.

³⁶² **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1308, s.647-648.

rastlanmakla beraber, Nif'te kiraz; İzmir'de turunçgiller; İzmir, Manisa, Akhisar ve Ödemiş'te nar; Ödemiş ve Bayındır'da ceviz; Bergama, Salihli, Manisa, Demirci, Kula, Eşme, Gördes, Nazilli ve Aydın havalisinde palamut,; zeytin, vilayetin hemen her köşesinde görülmekle beraber Tire³⁶³, Ödemiş, Bayındır, Bergama, Aydın ve Nazilli civarında yetişen zeytinden elde yağ, yüksek hâsılat getirmektedir. Zeytin, küspesinden yaprağına ve kerestesine kadar neredeyse bütünüyle kullanılmakta ve bu özellikleri dolayısıyla, Aydın vilayetinin en verimli ve en çok gelir getiren ürünü konumunda idi. Ve elde edilen bu gelirin büyük kısmı yine azınlıkların elindedir. Zaten zeytinyağı ve susam yağı gibi mamullerin üretimi büyük oranda azınlıklar tarafından eski moda yöntemlerle yapılırken, bir kısım İngiliz Fabrikaları da bu işe dâhil olarak modern araç gereçler ile üretim yapmışlardır³⁶⁴.

1.4.2. Tekstil ve Dokumacılık

Osmanlı Devleti'nin en önemli ihracat unsurlarından olan tekstil üretimi 18. yüzyıl sonlarında kapitülasyonlardan tam anlamıyla etkilenmemiş durumdaydı. Pamuk ve pamuk ipliği gibi pek çok ürün yüksek oranlarda yurt dışına gönderilmekteydi. Ancak 1825-1830'lu yıllarda, yani Napolyon Savaşlarını takip eden süreçte, tekstil sanayisi de büyük bir buhrana girmiş ve başta Manchester olmak üzere Avrupa'daki fabrikalarla rekabet edemez duruma gelmiştir³⁶⁵. Dokumacılıktaki bu krizle ilgili olarak ise ilk tedbirler Sultan Abdülaziz döneminde alınmaya başlamış ve Islah-ı Sanayi Komisyonu vasıtasıyla bir kısım gelişmeler sağlanmışsa da³⁶⁶ kapitülasyonların devam ediyor olması, tedbirlerden kesin sonuçlar alınmasını engellemiştir. Buna rağmen, ihracat ve ithalatta önemli bir yere sahip olan Batı Anadolu toprakları, geçmişten gelen birikimiyle de üretime devam edebilmiştir.

³⁶³ Tire Şeriyye Sicilleri de incelendiğinde pek çok veraset davasında zeytinliklerin sıklıkla mevzubahis olduğu görülmektedir. Örnek olarak bk. MŞH.ŞSC 8332, Tire Ekbelge 1; İzmir 41/2.

³⁶⁴ Faroqhi, *agm.*, s.220, 221.

³⁶⁵ Ömer Celâl Sarc, "Tanzimat ve Sanayimiz", *Tanzimat 1*, MEB Basımevi, İstanbul 1999, s.424-425.

³⁶⁶ *Agm.*, s. 430-431.

Şehzadeler şehri Manisa’da, şehrin hüviyeti dolayısıyla, imalatçı ve tüccarın pek çok vergiden muaf tutulması, buradaki dokuma sanayinin gelişmesini sağlamış ve 16. yüzyıldan sonra Batı Anadolu’nun dokuma sanayisi, büyük oranda bu kentte toplanmıştır³⁶⁷. 19. yüzyılda özellikle gömleklik kumaş ve alaca dokumacılığında ülkenin en ileri tezgâhlarına sahipti. Elbette ki, Batı Anadolu’nun dokumacılık konusunda etkin olan tek şehri de Manisa değildi. Çeşme ve nahiyeleri, Ödemiş (ipek dokumacılığı), Muğla, Aydın ve Nazilli de havlu, peştamal, ipek, astar gibi ürünlerin imalatında etkindiler. 19. yüzyılın sonlarında ise Batı Anadolu’nun en önemli kumaş üretim merkezi Denizli olmuştur³⁶⁸. 1910-1913 yılları arasında Denizli hariç olmak üzere bütün Aydın vilayetinde mevcut tezgâh sayısı 2.380 iken sadece Denizli’de toplam 6970 el tezgâhı bulunmaktaydı. Denizli’de yapılan toplam imalatın değeri ise 45.000.000 kuruş iken, diğer kentlerin toplamı 12.000.000 kuruştur. Denizli’den sonra en çok tezgâh ise 1500 ile Kula’da idi³⁶⁹. Manisa kazasında mevcut tezgâh sayısı 650’ydi ve burada 1000 kadın ve 300 erkek çalışıyordu³⁷⁰. Genellikle Sakızlı tüccarlar ile iş yapan Denizli esnafı, bu alanda sadece tezgâh sahibi olmayıp, tekstil işinin pek çok yan kolunu icra etmekteydiler. Terzilik, kırmızı boya üretimi, çulha, yorgancı, bezci, kökboyacı, tokmakçı, keçeci gibi pek çok iş kolunun buradaki varlığı³⁷¹ Denizli’nin dış piyasaya, imalat noktasında, çok fazla ihtiyaç duymadan üretim yapabildiğini göstermektedir.

Pamuk işçiliği konusunda ise 1860 yılına kadar Anadolu’da bir tane bile çırçır fabrikası olmamakla beraber, su cenderesinin adı dahi duyulmamıştı. Ancak Avrupalı alıcıların standart ve temiz pamuk balyaları istemeleri üzerine özellikle demiryolu güzergâhı üzerinde pek çok çırçır fabrikası açılmaya başlandı. 10 yıl içinde, bahsedilen güzergâh üzerinde 34 çırçır fabrikası ve 700’den fazla çırçır makinesi çalışmaya başlamıştır³⁷².

³⁶⁷ Gürsoy, **agm.**, s.126.

³⁶⁸ İlgen, **agm.**, s.136, 137.

³⁶⁹ Eldem, **age.**, s.86; İlgen, **agm.**, s.141.

³⁷⁰ Nejdet Bilgi, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1996, s.419.

³⁷¹ Tanju Demir, “Bir Tereke, Yetmiş Denizlili”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 24, S 38, Ankara Üniversitesi, DTCF, Tarih Bölümü, Ankara 2005, s.134.

³⁷² Gürsoy, **agm.**, s.128.

Nasıl ki, Osmanlı reform süreci öncelikle askeri alanda yapılmaya çalışıldıysa, fabrikalaşma sürecinde de önceliğin askeri ihtiyaçlara göre düzenlendiği anlaşılmaktadır ki, ülkede açılan ilk dokuma fabrikası 1855 tarihinde Bakırköy’de Levazımat-ı Umumiye-i Askeriye adıyla açılmıştır. İzmir de açılan dokuma fabrikaları ise şunlardır: 1909 yılında Bilaklar Yün Fabrikası, 1910 yılında Kozineri Lui İplik Fabrikası ve 1910 yılında kurulan Osmanlı Aba Fabrikası. Levazımat-ı Umumiye-i Askeriye, 100 dokuma tezgâhı ile 1914 yılında 310 ton iplik üretirken, 1913 yılında İzmir Pamuk İmalatı OAŞ. 400 tezgâhla 3600 ton iplik üretmektedir. Bu üretim rakamları göstermektedir ki, 1855 yılında kurulan fabrika, üretim bazında çağın gerisinde kalarak kendisini yenileyememiş ve eski metotlarla üretime devam etmiştir. 100 dokuma tezgâhı için 417 işçi kullanan askeri fabrikaya karşılık, İzmir Pamuk İmalatı OAŞ. 400 tezgâhı için 540 işçi kullanmaktadır³⁷³. Yani makineleşme anlamında gelişmiş teknoloji kullanan bu fabrika, insan gücünden ziyade makine gücüyle üretim gerçekleştirmekte ve daha yüksek verim almaktadır.

Dokumacılığın bir diğer kolu olan halı ve kilim dokumacılığında ise Demirci³⁷⁴, Kula, Gördes ve Eşme esas olarak tezgâhların yoğunlaştığı merkezlerdi. Ancak halı ve kilimin ticari açıdan önem arz etmesi, 19. yüzyıl başlarıdır. 1836 yılında kurulan P. De Andria & Co. Şirketi, 1840 yılında Habif & Palako’yu takiben 1842 yılında T.A. Spartali & Co. halı şirketleri kurulmuştur. Asıl büyük firma ise Peterson & John Baker, Sydney La Fontaine ve Sykes firmalarının 1910 yılında birleşmeleri ile kurulan The Oriental Carpet Manufacturers Ltd. (OCM) olmuştur. Daha önceden halı ihraç eden firmalar, böylece tüm ihracatı tekellerine almışlar ve 400.000 sterlinlik sermayelerini 2 yıl gibi bir sürede 3 katına çıkartarak hızla

³⁷³ Eldem, *age.*, s.75.

³⁷⁴ Halıcılık sektörü açısından 1880’lerden sonra etkin olan kazalardan bir tanesi de Demirci kazası idi. Aslında burada halıcılığın başlamasına kentin yaşadığı bir facia neden olmuştur. 1880 yılında, Demirci’de yaşanan büyük bir yangın yaklaşık 200.000 kişiyi evsiz bırakmıştı. Ev ve işyerleri kül olan halktan bir kısım mecburen göç etmiş ve kendilerine yakın olup halıcılık sektöründe gelişmiş olan Gördes’e yerleşmişlerdir. Burada mesleği tamamen öğrenip Demirci’ye dönen bu kişiler, çevrelerine de halı dokumayı öğretirler ve burada imalathaneler açarlar. Gördes’ten de çağırıldıkları boya ustalarının da Demirci’ye yerleşmeleriyle, bu meslek burada yaygınlaşır ve Demirci halkı için bir geçim kaynağı olur.

Donald Quataert, *Sanayi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.266-267.

büyümüşlerdir³⁷⁵. Bu şirketin bir özelliği de küçük köylerde ve kasabalarda yapılan üretimi kontrol ve organize etmesidir. Kullanılan araç-gereçlerden, halı desenlerine pek çok konuda müdahil olan OCM, 20.000 dokuma tezgâhı ve 100.000 işçisi ile neredeyse bütün dünyaya ulaşan çok geniş bir ticari ağ kurmuştur. 1913 yılında Osmanlı'dan halı ihraç eden tek firma olan OCM, 1920'lere kadar olan süreçte hala en büyük ihracatçı ve üretici idi³⁷⁶.

Her ne kadar kapitalist sisteme entegrasyonun ve kapitülasyonların Osmanlı Devleti'ne verdiği büyük zararlardan sık sık bahsedilse de, halıcılık açısından kapitalist sistemin Anadolu'ya küçük de olsa fayda sağladığı söylenebilir. Şöyle ki, 1890'lı yıllara kadar bu sektör, sadece Batı Anadolu'da ve başta Uşak, Kula, Gördes gibi yerlerde mevcuttu³⁷⁷. Ancak OCM'e kök olmuş olan firmaların varlığı sayesinde Anadolu'nun batısından doğusuna kadar pek çok kentte tezgâhlar açılmaya başlamıştır. Bu da köylü kadınlardan ve kızlardan kentteki ticarethanelere kadar pek çok kişi için yeni iş kapısı demektir. Tabii ki, bu ticaretten aslan payını kaptan kişiler, üreticiler değil, satıcılarıdır. Sektördeki asıl paydayı (OCM öncesi) 6 büyük firma toplasa da, yine de bir kısım Türkler de bu alanda aktif ticaret yapabilmek adına girişimlerde bulunmuştur. Uşak, Türk halı tüccarları vasıtasıyla gelişim gösteren kentlerden bir tanesi olmuştur³⁷⁸.

Dokumacılık sektörünün diğer bir kolu olan mensucat konusunda Osmanlı Devleti, ihracatçı durumunda görünse de, devletin ihtiyacı olan askeri ve tıbbi malzemeler ithal edilmekteydi. Havlu, peştamal, ameliyatlarda kullanılan kırmızı ve beyaz bezler önceleri Karacasu'dan kolaylıkla tedarik edilirken, sonraları ithalat yoluna gidilmiş ve yerli üretici büyük sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle askeriye'nin ihtiyacını karşılamak konusunda kendisine gelir kapısı sağlamış olan üreticiler, izlenen ithalat politikasından sonra büyük zararlara uğramışlar ve tezgâhları kapanma noktasına gelmiştir. Bu yönde ise Aydın vilayeti umumi meclisi, 1909 yılında bir kısım kararlar alarak, tıp ve tophane ve tersane levazımat-ı askeriye için ne gibi

³⁷⁵ Öndeş, *age.*, s.38-39.

³⁷⁶ Frangakiss-Syrett, *age.*, s.86.

³⁷⁷ Quataert, *age.*, s.266-267.

³⁷⁸ *Age.*, s.267.

ihtiyaçların var olduğunu ve yerli üreticinin korunarak bu ihtiyaçların nasıl karşılanması gerektiği konusunda araştırma yapılması kararı almıştır³⁷⁹.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl başlarında bu alanda kendi kendine yetebilecek durumdayken, yaklaşık yüzyıl sonra iç tüketimin %80-90'ını ithal malı iplik ve kumaşlardan sağlamaya başlamış³⁸⁰, bu durumun etkileri ise hızlı bir şekilde imalatçılara yansımıştır. Aslında üreticileri korumak konusunda, Osmanlı Devleti tebaasından olan Türk girişimcilerin en büyük eksiği, uluslararası rekabete girebilecek bir ekonomik istikrar ve sermaye birikiminden yoksun olmalarıydı. Makineleşmeden dolayı daha ucuz kumaş üretebilen İngiltere'de pamuklu kumaş fiyatları, Osmanlı kumaşından çok daha ucuzdu ve ayrıca kumaşları kalitesizdi³⁸¹. Ancak Türk ürünleri, yüksek kalitede ve yüksek maliyetli olduğu için daha pahalı idi. Bu da ürünün satılması noktasında, üretici için sıkıntı yaratmaktaydı. Üretici, ya fiyatları ya da kaliteyi düşürmek zorunda kalıyordu ki, kalitenin düşürülmesi, talep konusunda kimi sıkıntı yaratırken diğer seçenek olan fiyatların aşağıya çekilmesi de, zaten düşük sermaye ile iş yapmaya çalışan üretici için maliyetin karşılanamaması anlamına gelebiliyordu³⁸². Yine de bu malları satarak geçinme zorunluluğu yaşayan Türk üreticiler, mallarını uygun fiyatla satmaya çalışarak zararına ticaret yapabiliyor, bu ticaret ise doğal bir şekilde tezgâhların kapanmasıyla sonuçlanıyordu.

Türklerin tercihi de büyük oranda yerli malından yanaydı fakat onlar için mal almada en büyük faktör, devletin şartları da göz önüne alındığında, doğal olarak fiyatlarıydı. Kimi üreticiler de, ekonomik olarak alt sınıfta yer alan kitleyi pazar kabul ederek onlar için üretim yapıyorlardı. Bu durum da, Avrupa mallarına karşı bilinçli bir direniş gösteren Türkler için avantajdı ve kendileri için hazır bir pazar anlamına gelmekteydi ancak tüketiciler, ucuz fiyatlarla daha iyi kalitede mal talep ederken, üreticiler de seri üretim noktasında rekabet gücünü elde etmeye çalışıyorlardı. Çünkü tüketicinin isteğini karşılamak noktasında her zaman sermaye birikimleri yetmiyordu. Yine de başlattıkları kimi kampanyalarla, Avrupa malına olan talebi

³⁷⁹ Ayten Can Tunali, "Aydın Vilayeti Umumi Meclisi'nin 1909 Yılı Kararları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 26, S 42, Ankara Üniversitesi, DTCF, Tarih Bölümü, Ankara 2007, s.136.

³⁸⁰ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**, İmge Kitabevi, 16. Baskı, Ankara 2012, s.20.

³⁸¹ Quataert, **age.**, s.285.

³⁸² **Göst.yer.**

önlemeye çalışmışlar ve kimi zaman sert yöntemlerle³⁸³ dahi olsa, ayakta kalabilmek amacıyla çalışmalarına devam etmişlerdir.

1.4.3. Sanayi

İzmir'e özgü sektörlerden bir tanesi, kuru üzüm ve incir'in nakliyatı için gerekli olan kutu imalatıdır. Aydın vilayeti dâhilinde sadece İzmir'de mevcut olan bu sektör, tamamen Rumların tekelindeydi ve Karpatlardan gelen çamlardan kutu imal edilmekteydi. Desperi ve Biraderleri, Gavanahira İlya, Kondomimiko Vastilyo, Kapudanaki Yani ve Mahdumları, Kibridyadi Dimitriyos, Alikivyadi Dimitriyos, Vastaridis P.D., Yorgiyadi Iraklı ve Şürekası, İzmir içinde kutu imal eden büyük imalathanelerdendi. En eskisi olan Kapudanaki Yani ve Mahdumları 1867 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bu firmaların bir kısmı I. Dünya Savaşı'nın çıkmasından sonra ya kapanmış ya da faaliyetleri sınırlanmıştır³⁸⁴.

Sanayileşme açısından da İzmir, pek çok Osmanlı vilayetinden daha üstün konumdaydı. Yağ, sabun, palamut özü vb. gibi kimya sanayinin %54,5'i İzmir'de yer alırken³⁸⁵, gıda sanayinde bütün Osmanlı ülkesi açısından %29,4'lük bir paya sahiptir. Gıda sanayi içerisinde, değirmencilik, makarnacılık, şeker, tahin ve konserve üretimi sayılabilir. İzmir'de gıda sanayine yönelik bulunan fabrikalar şöyledir: Samolada İbrişimci'ye ait olan makarna fabrikası, Kimon Kerastaçoğlu'ya ait olan makarna fabrikası, Korali'ye ait olan Sinekli mahallesindeki makarna fabrikası, Hacı Yanki'ye ait şekerlemeye fabrikası, İstamatyo Soryanaki'ye ait şekerleme fabrikası³⁸⁶.

Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Mısır, Tunus ve Cezayir'e sürekli olarak ihraç edilen helva da Osmanlı Devleti için hatırı sayılır gelir getiren mamullerden bir tanesidir. Osmanlı Devleti'nde toplam helva üretimi yaklaşık 6.997.000 kg'dır ki, bu

³⁸³ Gerek üreticinin gerekse de tüketicinin Avrupa mallarına karşı direnişi konusunda bk. **Age.**, s.294-295.

³⁸⁴ Ökçün, **age.**, s.107.

³⁸⁵ **Age.**, s.15.

³⁸⁶ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.213.

üretimin yaklaşık %63'ü İzmir'deki Samolada Fabrikası'nda üretilmektedir. Yine İzmir'deki Lipovac Fabrikası ile birlikte, Osmanlı içindeki toplam üretimin %93,3'ü İzmir'de üretilmektedir³⁸⁷.

Değirmencilik mesleği, tamamen gayrimüslimlerin ve büyük oranda Rumların elindeydi. 1913 tarihinde mevcut değirmenler şunlardır: Stefanidis ve P. Milakopidis (İzmir), Stimatyadi Kastaki ve Yakovos (İzmir), Balyozoğlu (Manisa), Birahyoti Con. (İzmir), Cincini Dakik Fabrikası (İzmir), Tuzcuoğlu Yovanaki (İzmir), Karmanyola M. (İzmir), Magnifiku (İzmir), Numune İktisat Şirketi (Manisa), Venturato Panayot (İzmir), Yaralızade Dakik Fabrikası (Manisa), Yorgalo Biraderler (İzmir)³⁸⁸. 1908 tarihli salnameye göre, İzmir'de bulunan dakik fabrikalarının sahipleri şöyledir: Mihailaki Karmanyola, İstamtiyadi Silcivani, Yanko Cincini, Tuzakoğlu İstifanidi, Markopolo Hacı Antuan, Bracivani, Samyo ve Biraderleri, Diyopolo ve İstamatyo, Yovanidi, Demyostin ve Prokoparali³⁸⁹. Rumların bu yönde, etkili olduğu bir diğer meslek alanı ise tahıl tüccarlığıdır. Tahılların üretilmesinden nakliyatına, ihracından, alım satımına kadar neredeyse bütün yol boyu tahıllara eşlik eden Rumlar bulunuyordu. Bu dönem içinde İzmir'de bulunan tahıl tüccarlarından 110 tanesi Rum'dur³⁹⁰ ki, değirmenlerde üretilen un, toplam tüketimin %54'üne ancak yettiği için³⁹¹, eksik olan ihtiyacın giderilmesi için, dışarıdan bir miktar daha un getirilmesi zorunluluğu duyuluyordu ki, bu durum dahi Rum tebaa için yeni bir iş kapısı anlamına geliyordu.

Ülkedeki 4 buz imalathanesinden 2 tanesi İstanbul'dayken diğer 2 adedi de İzmir'dedir. İzmir'deki buz fabrikaları, Darağacı semtinde, T Baeveon Nedpes ve Debbaghane semtindeki Amonoil Polidoro'ya ait fabrikalardır³⁹². Bira imalatı konusunda da durum aynıdır. Tütün imalathanesi açısından, 1913 yılında Osmanlı

³⁸⁷ Ökçün, age., s.54.

³⁸⁸ Age., s.38.

³⁸⁹ Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.212-213.

³⁹⁰ İzmir 1876 ve 1908, s.91-93.

³⁹¹ Ökçün, age., s.28.

³⁹² Salname-i Vilâyet-i Aydın, H.1326, s.213.

Devleti içerisinde 2 tane tütün imalathanesi varken, bunlardan bir tanesi İzmir’de diğeri de yine İstanbul’dadır³⁹³.

İnşaat sanayi olarak da nitelendirebilecek, toprak sanayi açısından İzmir, İstanbul’un hayli gerisinde olmakla beraber, Osmanlı ülkesi açısından duruma bakıldığında, diğeri mahallerde de durum pek İzmir’den pek farklı değildir. 7 tuğla fabrikasından 7 tanesi; 6 kireç imalathanesinin hepsi, mevcut 2 çimento imalathanesi, 2 adet Porselen imalathanesinin 2’si birden İstanbul’dayken; 4 çimento mamulü imalathanesinden 1 tanesi İzmir’de ve 3’ü İstanbul’dadır³⁹⁴. İzmir’de ayrıca 4 demir fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikaların 3’ü Punta’da ve 1’i de Fasulye muhitindedir ve tamamının sahibi Rum’dur³⁹⁵. Yine inşaatlar açısından önemli bir yer tutan ve İzmir’de 5 adet bulunan kereste fabrikalarının sahipleri şöyledir: Marota ve Rivans, Aleksandro Nurasi, Alekobadi Bartolomeo, İskoni Biraderler, Iraklı Yorgiyadi³⁹⁶.

Deri sanayi açısından İzmir’de 61 işçi çalıştıran 2 işletme³⁹⁷ varken, İstanbul’da bu rakam 10’dur. İzmir’de ayrıca, 3 tane yün ve iplik dokuma imalathanesi, 2 adet de ipliği dokuma imalathanesi bulunmaktadır³⁹⁸.

II. Meşrutiyet Dönemi ekonomi politikalarının bir sonucu olarak, oluşturulmaya çalışılan milli burjuvazi için, Türklerin girmeye çalıştığı sektörlerden bir tanesi de deniz taşımacılığı ve haberleşme sektörleridir. 1800’lü yıllardan beri var olan bu sektör tamamen Avrupalıların elindeydi ve bu şirketlerden en büyüğü “Bell’s Asia Minor Steamship Company’dır. Nerede ve ne zaman kurulduğu (İzmir yahut Glasgow) tam olarak bilinmese de, yolcu, yük ve posta taşımacılığında Anadolu’nun Avrupa ile bağlantısını sağlayan en önemli işletmedir³⁹⁹. 1907 yılında 50 adet vapurla hizmet veren Şirket-i Hayriye ise Osmanlı Devleti adına yolcu taşımacılığı yapmaktaydı. Filosunda 60-80 kişilik ufak vapurlar olduğu gibi 1000

³⁹³ Ökçün, *age.*, s.13.

³⁹⁴ *Age.*, s.13.

³⁹⁵ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.212.

³⁹⁶ *Salname-i Vilâyet-i Aydın*, H.1326, s.212.

³⁹⁷ Eldem, *age.*, s.81.

³⁹⁸ Ökçün, *age.*, s.13.

³⁹⁹ Tanju Demir, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumpanyaları”, *OTAM*, S 17, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2005, s.95.

kişilik kapasiteye sahip vapurlar da bulunmaktaydı.⁴⁰⁰ İzmir’de de Caferî Kemal Bey ve Hacı Mustafa Efendi de birer vapur şirketi kurarak bu sektöre dâhil olmak istemişlerdir⁴⁰¹. Bu alanda gelişen özel sektörler, ülkenin ticari ve sınaî olarak kalkınmasına etki ederken, ufak sandal sahipleri bu işten büyük zarar etmişler ve şehir içi taşımacılık yapan vapurların çalışmasına engel olmak maksadıyla silahlanarak Bornova İskelesini işgal etmişlerdir⁴⁰².

Denizcilik sektöründe, durumu kötü olan sadece sandalcı esnafı değildi. Liman işçileri de, yükleme/boşaltma gibi ağır işlerde çok ucuza çalıştırılıyordu. Günlük 5-10 kuruş gibi ücretler alan bu kimseler, herhangi bir güvenceleri olmadan iş yapıyorlardı çünkü ülkedeki mevcut ekonomik sorunlar nedeniyle, burada çalışmaya mecburdular⁴⁰³. Bu faktörlere rağmen liman işçileri kimi zaman, bir kısım siyasal ve ekonomik eylemlerin de altına imza atmışlardır. Bosna-Hersek’in Avusturya tarafından ilhakı sonrasında İzmir’de Avusturya mallarına karşı başlayan geniş çaplı boykotun da ana unsuru olmuşlardır. Bu eylem basın ve çeşitli boykot dernekleri tarafından organize edilmiş olsa da, liman işçileri, malların yükleme ve boşaltılmasında temel faktör olduğu için, bu konuda greve giderek Avusturya mallarının gidip gelmesine engel olmuşlardır.

---

⁴⁰⁰ 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, s.490-491.

⁴⁰¹ Öndeş, *age.*, s.76.

⁴⁰² Beyru, “Kent içi ve Kent Çevresi Ulaşımı”, s.16.

⁴⁰³ Aslan, *agm.*, s.38.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE AYDIN VİLAYETİNDE MEYDANA GELEN CİNAYET SUÇLARI VE FAİLLERİ

2.1. Osmanlı Ceza Hukukuna Göre Cinayet

Sosyolojik bir kavram olan “suç” olgusu, toplumdan topluma ve çağdan çağa farklı özellikler göstermektedir. Suçun yaptırımı olan “ceza” kavramı da aynı şekilde, değişiklikler gösterir. Çağın ve toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlanan kanunlarda, suçlar ve cezalar tanımlanmakta ve belirlenmektedir.

Osmanlı Devleti, suçları sınıflandırırken üç gruba ayırmıştır: cinayet, cünha ve kabahat. Bu tasnif, suçların türünden çok, ceza süresi ve türüne göre şekillenmiştir. Cezası idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme olan suçlar “*cinayet*”tir⁴⁰⁴. Her ne kadar “cinayet” kelimesi günümüzde, gerek tarihi gerekse adli literatüre “adam öldürme” olarak yansımışsa da, Osmanlı Devleti’nde adam öldürme suçunun yanında eşkıyalık, yol kesme, kundakçılık, kız kaçırma, tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar da “cinayet” suçu olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Aydın Vilayetinde Meydana Gelen Cinayet Suçları

1908-1916 yılları arasında, düzensiz bir şekilde tutulan ve birbirini takip etmeyen, 24 aylık bir zaman dilimini kapsayan vukuat-ı cinaiye cetveline göre, Aydın vilayetinde meydana gelen toplam cinayet suçu adedi (bk. Grafik 1) 1417’dir. Bu suçlardan 515’i İzmir sancağında, 207’si Aydın sancağında, 182’si Denizli

---

⁴⁰⁴ BOA, İ.DUİT 78/31.

sancağında, 440'ı Saruhan sancağında ve 73'ü ise Menteşe sancağında meydana gelmiştir⁴⁰⁵.

Suçların nüfusla doğru bir orantı göstermesi⁴⁰⁶ nedeniyle, en yüksek suç miktarının İzmir'de meydana geldiği görülmektedir ki, İzmir'den uzaklaştıkça suç sayısında da azalma meydana gelmektedir. Saruhan sancağı, Doğu ve İç Anadoludan gelen pek çok ticaret kervanı için İzmir'den önceki son durak olduğu için hareketli bir ticari yaşama sahiptir ki, bu hareketin de suçlara yansdığı görülmektedir.

2.2.1. Adam Öldürme

Osmanlı hukuku, adam öldürme (katl) vakalarını sınıflandırırken ilk olarak “kasıt” unsurunu gözetmektedir. Cezaların ağırlığına da, vakalarda kastın olup olmadığına göre karar verilmektedir. Bu bağlamda öldürme suçları, çeşitli isimlerle sınıflandırmış ve suç cetvelleri içerisinde de bu isimlerle yer almıştır. Bu tanımlar şöyledir:

Planlayarak adam öldürme⁴⁰⁷: Bir kimseyi önceden planlayarak öldürmeyi ifade eder. Kesin bir öldürme kastı vardır. Pusu kurarak öldürme, suikast düzenleme, zehirlenme gibi öldürmeler bu tasnif içerisinde yer alır.

Planlamadan adam öldürme⁴⁰⁸: Bu tip öldürmeler, bir kişiyi önceden planlamadan öldürmeyi ifade etmesine karşın katil, öldürme amacını taşımaktadır. Yani, kazaen öldürmeler bu tanım içerisinde yer almaz. Mesela, meyhanede çıkan bir tartışma sonucu, bir anlık öfke ve sinirle tartıştığı kişiyi kalbinden bıçaklayarak öldüren kişi bu suçla yargılanır.

⁴⁰⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁴⁰⁶ Robert R. Dykstra, “Guns, Murder, and Plausibility Can Historians Trust the LaFree Hypothesis”, **Historical Methods: A Journal of Quantative and Interdisciplinary History**, Vol. 43, Nu: 4, Taylor & Francis Group, October-December 2010, s.181-184.

⁴⁰⁷ Taammüden katl

⁴⁰⁸ Gayr-ı taammüden katl

Kazaen ve darben öldürme⁴⁰⁹ : Bu tür öldürme vakalarında, failin öldürmek gibi bir amacı yoktur ancak, bir kazaya sebebiyet vermek suretiyle yahut maktule karşı (normal şartlarda) öldürücü olmayan bir darp nedeniyle ölümüne sebep olmak durumlarını ifade etmektedir.

Alt ve üst soydan birisini öldürme⁴¹⁰: Katilin üst soyundan gelen, anne, baba, amca, dede vb. kişileri öldürmesi durumudur. Aynı şekilde katilin çocuklarını, yeğenlerini öldürmesi vakaları da alt soydan birisini öldürmek şeklinde adlı terminolojiye geçmiştir. Üst soydan birisinin öldürülmesi vakaları, kasıt koşulu aranmaksızın idam cezasıyla cezalandırılmaktadır⁴¹¹.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine göre, 24 aylık dönemde Aydın vilayeti içerisinde toplam 611 öldürme vakası yaşanmıştır. Bu vakaların 259 tanesi İzmir sancağında, 107 tanesi Aydın sancağında, 65 tanesi Denizli sancağında, 163 tanesi Saruhan sancağında ve 17 tanesi ise Menteşe sancağında gerçekleşmiştir (bk. Tablo 14).

İzmir sancağı içerisinde gerçekleşen öldürme vakalarının dağılımı şöyledir (bk. Grafik 2): İzmir kaza merkezinde 54, Bergama’da 26, Çeşme’de 6, Kuşadası’nda 22, Karaburun’da 13, Nif’te 19, Ödemiş’te 34, Seferihisar’da 6, Tire’de 23, Urla’da 25, Foçateyn’de⁴¹² 6, Menemen’de 11, Bayındır’da 14 adet.

Kazalara göre faillerin dağılımına bakılırsa; İzmir merkez kazada 37 İslam, 28 Rum, 2 Kıptî olmak üzere toplam 67 kişi; Ödemiş’te 58 İslam, 5 Rum olmak üzere toplam 63 kişi; Nif’te 16 İslam, 11 Rum olmak toplam 27 kişi; Kuşadası’nda 27 İslam, 21 Rum olmak üzere toplam 48 kişi; Seferihisar’da 2 İslam, 3 Rum olmak üzere toplam 5 kişi; Urla’da 2 İslam, 4 Rum olmak üzere toplam 6 kişi; Bergama’da 33 İslam, 3 Rum olmak üzere toplam 36 kişi; Bayındır’da 16 İslam, 3 Rum olmak üzere toplam 19 kişi; Menemen’de 18 İslam, 2 Rum, 1 Ermeni olmak üzere toplam 21 kişi; Tire’de 20 İslam, 1 Rum olmak üzere 21 kişi; Çeşme’de 22 Rum;

⁴⁰⁹ Kazaen telef-i nefsiye sebebiyet vermek veya darben telef-i nefsiye sebebiyet vermek.

⁴¹⁰ Üst soydan birisini öldürmek, “katl-i usûl”, alt soydan birisini öldürmek “katl-i fûrû” olarak tanımlanmıştır.

⁴¹¹ BOA, İ.DUİT 79/10.

⁴¹² Foçateyn, kelime anlamı olarak “İki Foça” anlamına gelmektedir ve bu tabirle Eski ve Yeni Foça mahalleri ifade edilmektedir.

Karaburun'da 1 İslam, 2 Rum olmak üzere toplam 3 kişi; Foçateyn'de 1 İslam 7 Rum olmak üzere toplam 8 fail vardır. Buna göre tespit edilen fail sayısı ise 231 İslam, 112 Rum, 1 Ermeni ve 2 Kıptî olmak üzere toplam 346'dır. 38 Vakanın faili ise tespit edilememiştir. Urla, İzmir sancağı içerisinde en çok faili meçhul cinayetin meydana geldiği mahal olmuştur. Buna karşılık Karaburun kazasında, 1 İslam 2 Rum olmak üzere 3 fail tespit edilmiş ve 3 vaka faili meçhul kalmıştır⁴¹³. En yüksek sayıda vaka İzmir'de meydana gelmesine rağmen, en çok fail Ödemiş kazasında tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli sebebi, özellikle Şaki Hacı Mustafa⁴¹⁴ çetesi olmak üzere pek çok eşkıyanın Ödemiş ve civarında faaliyet göstermesidir.

İzmir sancağında 24 ayda meydana gelen vaka sayısının aylık ortalaması 10,79'dur. Vaka başına düşen fail ortalaması ise 1,33'tür. Bu durum da pek çok suçun birden fazla kişi tarafından işlendiğini göstermektedir.

Aydın sancağında meydana gelen öldürme vakası adedi toplam 106'dır ve bunlardan vakalardan 8'inin faili meçhuldür. Bu vakaların kazalara göre dağılımı şöyledir (bk. Grafik 3): Aydın 37, Bozdoğan 7, Çine 24, Söke 24. Karacasu 4 ve Nazilli 10. Tespit edilen fail sayısı 129 İslam, 28 Rum olmak üzere toplam 157'dir. Aydın merkez kazada meydana gelen 37 vakada; 46 İslam, 9 Rum fail varken 3 vakanın faili tespit edilememiştir. Söke'deki 24 vakada 14 İslam ve 9 Rum fail mevcuttur ve 2 vaka faili meçhul olarak kalmıştır. Bozdoğanda 19, Karacasu'da 5 İslam, Nazillide 19 İslam adam öldürürken, Çine'de 26 Müslim faile karşılık 5 vaka faili meçhul olarak kalmıştır. 106 öldürme hadisesindeki fail ortalaması 1,48'dir⁴¹⁵. Aydın sancağındaki öldürme vakalarının aylık ortalaması 4,41; failerin firar ortalaması ise % 12,73'dür.

Denizli sancağında meydana gelen toplam öldürme vakası sayısı 65'dir ancak ölen kişi sayısı 68 olarak kayda geçmiştir çünkü Denizli merkez kazada meydana

⁴¹³ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁴¹⁴ Hacı Mustafa, Çakırcalı'nın ölümünden sonra onun çetesine reisliğini ele almış ve Çakırcalı'nın yolundan giderek, çetenin faaliyette bulunmasını sağlamıştır. BOA, DH.EUM.3.Şb. 13/74.

⁴¹⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

gelen 8 vakada toplam ölü sayısı 11'dir. Yine merkez kazada Yörük Mustafa zevcesi Ayşe, vukuat-ı cinaiye cetveline hem fail, hem de maktul olarak yazılmıştır ki, çadırda bulunan bir tabancayla oynarken kendisi vurduğu anlaşılmıştır⁴¹⁶. Diğer öldürme vakaların kazalara göre dağılımı ise şöyledir (bk. Grafik 4): Buldan 14, Çal 16, Garbikaraağaç 10, Tavas 16 ve Saray 1. Tüm bu vakalarda 77 kişi tutuklanmış ve 2 vaka faili meçhul kalmıştır. Suç başına düşen fail ortalaması 1,18'dir ve aylık öldürme ortalaması ise 2,70'dir⁴¹⁷.

Menteşe sancağında, 4 Muğla, 5 Bodrum, 1 Köyceğiz, 9 Milas, 5 Fethiye ve 2 Marmaris olmak üzere toplam 26 öldürme vakası meydana gelmiştir. Bu vakalarda 23 İslam ve 2 Rum öldürülürken 32 İslam tutuklanmıştır. Buna karşılık 2 Rum ve 2 Müslüman fail firar etmiştir⁴¹⁸. 2 Rum'un öldürüldüğü vakalar Marmaris'te meydana gelmiş ve bu vakaların failleri olan Rumlar da firar etmişlerdir⁴¹⁹. Muğla'daki aylık ortalama öldürme vakası 1.08'dir.

Saruhan sancağı, nüfusa oranla en çok öldürme vakasının meydana geldiği yerdir. Özellikle Manisa merkez kaza, İzmir kazasının yaklaşık 1/5 oranında bir nüfusa sahip olmasına karşılık neredeyse İzmir kazasında meydana gelen rakam kadar cinayete sahne olmuştur. Saruhan sancağında meydana gelen 163 öldürme vakasının kazalara göre dağılımı şöyledir (bk. Grafik 5): Manisa 51, Akhisar 18, Alaşehir 15, Demirci 8, Eşme 7, Gördes 14, Kasaba 12, Kula 14, Salihli 17 ve Soma 7. Kırkağaç kazası içerisinde, incelenen cetvellerin hiç birisinde öldürme vakasının meydana gelmediği tek yerdir. Tüm vakalarda 139 İslam, 29 Rum ve 2 Yahudi

⁴¹⁶ BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

⁴¹⁷ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁴¹⁸ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁴¹⁹ Marmaris'te meydana gelen olaylardan bir tanesinde aslında fail tam olarak belli değildir. 4 Temmuz 1913 tarihinde Bozok iskelesi civarında Karasaka köyünden İskarpiyone oğlu Nikoli, İskarpiyone oğlu Suyezi'yi yaralamış ve Suyezi cerahaten ölmüştür. 7 Temmuz günü karakola getirilip ifadesi alınan Nikoli daha sonra serbest bırakılmıştır. 8 Temmuz günü sebepsiz yere Karasaka köyüne giden Jandarma Karakol Kumandan Vekili Mahmud Efendi, Nikoli'nin firar ettiğini öğrenince şüphelenmiş ve vukuat-ı cinaiye cetvellerine fail olarak yazdırmıştır. Nikolinin serbest kalmasından sorumlu olan jandarma efradı hakkında ise herhangi bir işlem başlatmamıştır. BOA, DH.EUM.EMN 58/26.

öldürülmüştür. Tutuklanan fail sayısı 171 İslam ve 24 Rum olmak toplam 195; firar eden fail sayısı 23 İslam ve 16 Rum olmak üzere toplam 39'dur. Saruhan sancağı içerisinde 11'i Manisa'da ve 10'u Salihlide olmak üzere toplam 27 vaka faili meçhul olarak kalmıştır⁴²⁰. Saruhan sancağındaki öldürme vakalarının aylık ortalaması 6,79'dur. Vaka başına fail ortalaması –faili meçhul cinayetler hariç- 1,43 iken failerin firar oranı %20 civarındadır.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine göre Aydın vilayetinde meydana gelen öldürme suçlarında vakaların %39'unda birden fazla fail mevcuttur⁴²¹. 611 cinayet için tanımlanan fail sayısı 850'dir. 71 suçun da faili tespit edilememiştir ki, bu vakalar için de katillerin birden fazla kişi olabileceği hesap edilmelidir. Aydın vilayeti içerisinde aylık öldürme ortalaması ise 35,41'dir.

17 aylık bir dilimi kapsayan ve vukuat-ı cinaiye cetvellerinden farklı olarak failerin niteliklerine ilişkin bilgiler veren ceraim-i umumiye cetvellerine göre Aydın vilayetinde 616 adet öldürme ve 98 adet öldürmeye teşebbüs suçu gerçekleşmiştir. Bu vakalardan 644 adedinin (%90,20) faili tespit edilirken 70 suç (%9,80) faili meçhul olarak kalmıştır. Kimliği tespit edilen faillerden 751 kişi tutuklanırken 158 kişi firar etmeyi başarmıştır. Buna göre katillerin firar oranı %17,38'dir⁴²².

Öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarında failerin medeni durumlarına bakıldığında, bekâr erkeklerin suç işleme oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Elbette sosyal bir olgu olan suç için, kimseye karşı sorumluluk sahibi olmayan bir erkeğin suç işlemesi, diğer medeni unsurlara kıyasla daha olağandır. Gençliğin de vermiş olduğu gözü karalık ve bencillik nedeniyle bekâr bir erkek, sonuçlarını düşünmeden harekete geçebilir. Öte yandan evli veya çocuk sahibi olan

⁴²⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁴²¹ 1913 yılına ait verileri inceleyen için Arslan'ın tespitlerine göre vakaların %67'si birden fazla kişi tarafından işlenmiştir. Bahar Arslan, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s.49.

⁴²² BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

kişilerin, taşımış oldukları sorumluluk ve baskıdan ötürü suçtan uzak durmak konusunda daha duyarlı olmaları beklenebilir.

Öldürme suçlarında 562 bekâr erkek, 253 evli-çocuklu erkek, 68 evli-çocuksuz erkek, 4 dul-çocuklu erkek, 5 dul-çocuksuz erkek ve 17 kadın fail durumundadır. Kadınların medeni durumlarına göre dağılımı ise şöyledir: bekâr kadın 1, evli-çocuklu kadın 11, evli-çocuksuz kadın 2, dul-çocuklu kadın 1 ve dul-çocuksuz kadın sayısı ise 2'dir⁴²³. Buna göre öldürme suçlarının %61,83'ü bekâr erkekler, %27,83'ü evli-çocuklu erkekler, %7,48'i evli-çocuksuz erkekler, %0,44'ü dul-çocuklu erkekler, %0,55'i dul-çocuksuz erkekler ve %1,87'si ise kadınlar tarafından işlenmiştir.

Öldürme suçlarının büyük bir çoğunluğunun faili olan bekâr erkekler, doğal olarak firar edenler sıralamasında da üst sırada yer almaktadırlar ve bekâr erkeklerin %19,75'i firar etmeyi başarmıştır. 451 tutuklamaya karşılık firar edenlerin sayısı 111'dir. Evli-çocuklu erkeklerdeki firar oranı ise, %16,60'dır. Tutuklanan 211 evli çocuklu erkeğe karşılık 42 kişi firar etmiştir. Toplam firariler içinde ise firar edenlerin %70,25'i bekâr erkek ve %26,58'i de evli-çocuklu erkektir. Bunlardan başka 3 evli-çocuksuz erkek ve 1 dul-çocuksuz erkek de firar etmiştir. Kadınlar arasında ise firar sayısı 1'dir ve dul-çocuksuz bir kadın firar etmeyi başarmıştır.

Günümüzde, öldürme suçlarında bekâr erkeklerin en çok işleyen grup olmasının yanında, ikinci sırayı dul erkekler ve üçüncü sırayı ise evli erkekler almaktadır⁴²⁴. Osmanlı dönemi istatistiklerine baktığımız da ise bekâr erkekler en çok suç işleyen grupken, evli-çocuklu erkekler, çocuksuz olan erkeklere kıyasla daha fazla suça karışmaktadır. Dul olanların oranı ise, evlilere oranla çok daha düşüktür. Yani aile yapısına göre failler sıralaması geçmişten günümüze değişmiştir. Tabi bu gibi araştırmalardaki denek grubunun bağlı olduğu topluluk da önemli etmenlerdendir. Zira yüksek refah seviyesindeki bir topluluk üyesinin yaşantısı ve suça duhulü ile yoksul bireyler arasında fark olması gayet normaldir. Evli-çocuklu

⁴²³ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴²⁴ Tülin İçli, "Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Önemi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 4, S 2, Ankara 1987, s.28-29.

olan erkeklerin, Osmanlı toplumunda suça daha fazla karışmasındaki temel etmenlerden birisi, aile geçim sıkıntısı ve ataerkil toplumun getirdiği bir anlayış ile kişisel adaleti aramak kaygısı olmalıdır.

Öldürme olayı, cinayet statüsünde olması dolayısıyla, müebbet yahut muvakkat (ömür boyu veya süreli) kürek, sürgün, kalebendlik, prangabendlik gibi cezaları beraberinde getirirdi. Failler, çoğunlukla 15 yıldan az olmayan (kimi istisnalar hariç) cezalar alırlardı. Bu nedenle -öldürme suçları açısından bakıldığında-, cinayet suçundan dolayı önceden sabıkası olan bir kişinin tekrar suç işlemesi (firari olması hariç tutulursa) oldukça düşük bir ihtimal olarak görülmektedir.

Meşrutiyet'in ilanından sonra ilan edilen genel af dolayısıyla hapisaneler boşaltılmış ve pek çok cinayet suçlusunu (kelime anlamı ile cani) salıverilmiştir. Bu durumda da ülke içinde hem suçlarda artış görülmüş, hem de ıslah edilmemiş olan canilerin dışarıda özgürce dolaşmaları nedeniyle sabıkalı kişiler tekrar suç işlemeye başlamışlardır. Kaldı ki, uzun süredir mahkûm olanların evlerini ve işlerini kaybetmeleri, özgür olarak bundan sonra nasıl davranacaklarını bilmemeleri gibi etmenler de, bu kişileri mahkûmiyetten mağduriyete sürüklemiştir. Böylece "serserilik" de artmaya başlamış ve başıboş olan dolaşarak suç işleyen bu kişiler, Osmanlı Devleti'ne ve toplumuna yeni yükler bindirmiştir.

Osmanlı Devleti, ceraim-i umumiye cetvellerini tutarken, failerin sabıka geçmişi konusunu dört başlıkta incelemiştir. Bunlar, "birinci defa", "sabıkalı", "mazanne-i sû'dan olanlar" ve "ceraim töhmetiyle maznun bulunanlar"dır. Mazanne sû, kelime anlamı olarak "*kendisinden ancak fenalık beklenen kimse*"⁴²⁵yi ifade etmektedir. Bu ifade, net olmamakla birlikte, pek çok konuda suç işlemiş ve suç işlemeyi kendisine âdet edinmiş kimseleri işaret etmektedir. Bu durum eşkıya, hırsızlar, yankesiciler, dolandırıcılar için doğal sayılabilir. Ancak bir öfke patlaması sırasında suç işlemiş sıradan bir çiftçi için bu tanımın kullanılmayacağı aşikârdır.

"Ceraim töhmetiyle maznun" tanımı ise Osmanlı Devleti'nin "masumiyet karinesi" doğrultusunda hareket ederek zanlıları önce mahkûm edip sonra

⁴²⁵ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 25.Baskı, Ankara 2008, s.589.

sorgulamadığını göstermektedir. İşlenen bir cinayet üzerine, ipuçlarının yahut şahitlerin işaret ettiği kişinin suçu ikrar etmemesi yahut yeterli delil bulunmaması durumunda kişi, zanlı sıfatıyla derdest edilir ve bundan sonra yasal işlem başlatılır. Bu tanımlar doğrultusunda, “birinci defa” ve “sabıkalı” olarak derdest edilen kişilerin suçu kabul ederek zanlı durumundan fail durumuna geçtiğini, “maznun” olanların ise suçluluğunun henüz ispat edilmediği söylenebilir.

Faillerin sabıka durumlarına bakıldığında, %87,68’i ilk defa suç işlemiştir ve ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan rakam 797 kişidir. Sabıkalı olanların adedi %9,46’dır ve 86 kişidir. %2,75’lik dilimle 25 kişi olan zanlı sayısına karşılık, öldürme suçları içinde 1 adet mazanne-i sû’dan olan vardır⁴²⁶. Bahsedildiği üzere, cinayet suçlarında verilen cezaların niteliği dolayısıyla suçların tekrar oranı son derece düşüktür. Ancak 1909 Genel Affı dolayısıyla pek çok suçlunun salıverilmesi, bu “sabıkalıların” tekrar suç işleme oranının %10 dolaylarına çıkmasına neden olmuştur.

Öldürme suçu faillerinden birinci defa suç işleyenler içerisinde 115 kişi; sabıkalılardan 22 kişi, maznunlardan 17 kişi firar ederken, mazanne-i sû’dan olan 1 kişi tutuklanmıştır. Bu rakamlara göre birinci defa suç işleyenlerin %85,07’si yakalanırken, %14,93’ü firar etmiştir. Sabıkalılar içinse bu rakam %74,42 tutuklu ve %25,58 firardır. Zanlılardaki durum bu tablodan biraz daha farklıdır. Faillerin (25 kişi) %32’si tutuklanırken, %68’i firar etmeyi başarmıştır⁴²⁷. Bu kadar az rakam bir ortalama tespiti için çok sağlıklı değildir. Yine de, henüz suçlu olduğu ispatlanmamış bir kişinin firar etmesi, adalet sistemine duyulan güvensizliğin en bariz göstergelerinden birisi olmuştur. Olayın bir diğer boyutu ise, zanlının firar etmesi, onu direkt olarak fail yahut olayla ilgisi olmasa dahi zanlı konumuna düşürebilmektedir ki, buna benzer bir örnek Marmaris’e ilişkin vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansımıştır⁴²⁸. Bu bakımdan bir şekilde suç mahallinden ve güvenlik

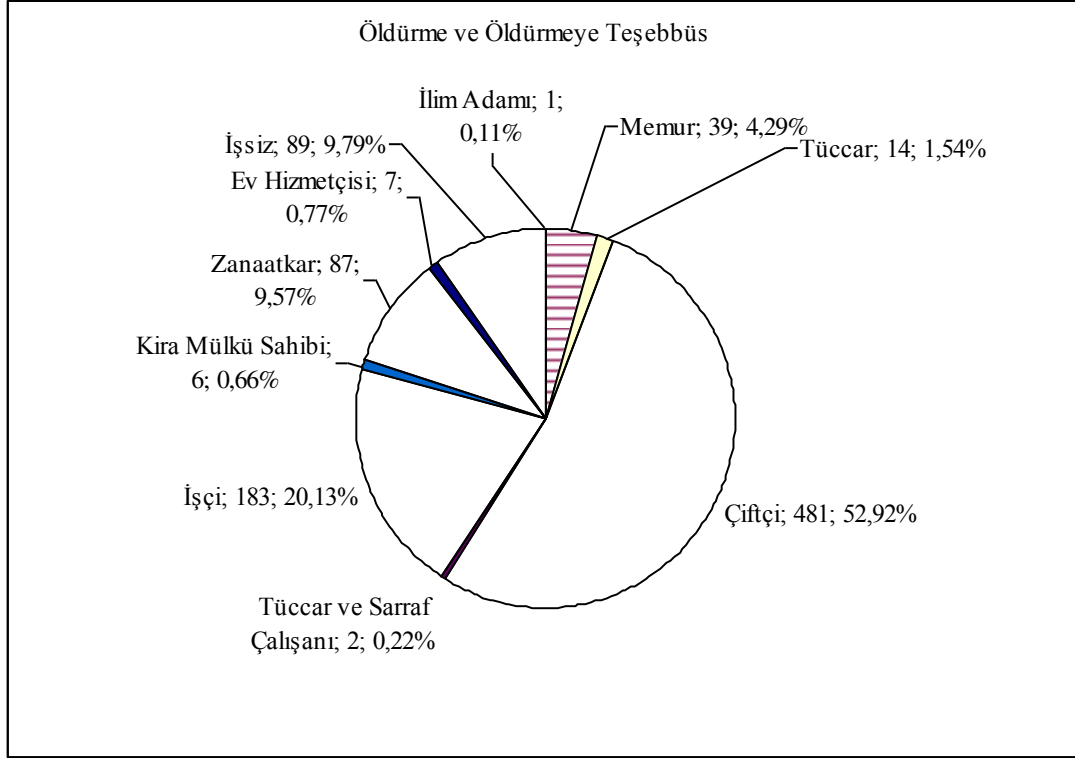
⁴²⁶ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴²⁷ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴²⁸ BOA, DH.EUM.EMN 58/26.

yetkililerinden firar eden kişilerin zanlı olarak ilan edilebileceğini düşünerek bu hadisenin yorumlanması gerekmektedir.

Grafik 6: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁴²⁹

Öldürme suçu faillerinin mesleki dağılımlarına bakıldığı zaman faillerin %52,92'sinin ziraatla meşgul olan kişiler olduğu görülmektedir. Sırayla diğer meslek gruplarının suç içindeki oranları şöyledir: %20,13 işçiler, %9,79 işsizler, %9,57 zanaatkârlar, %4,29 memurlar, %1,54 tüccarlar, %0,77 ev hizmetçileri, %0,66 kira geliri ile geçinen mülk sahipleri, %0,11 ilim erbabı olarak anılan yüksek tahsil görmüş kişiler (doktor, avukat vb.) ve tüccarlar, %0,22 tüccar ve sarraf hademeleri.

⁴²⁹ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Kuyumcu ve denizcilerin adam öldürme suçlarına karıştıklarına dair herhangi bir bilgi ceraim-i umumiye cetvellerine yansımamıştır⁴³⁰.

Sanayisi henüz tam olarak oluşmamış ve bir tarım toplumu olan Osmanlı Devletinde, doğal olarak, ağırlıklı bir tarım nüfusu mevcuttu. Bu nedenle, pek çok istatistik içinde olacağı gibi, suçlara yönelik cetvellerde de faillerin büyük bir kısmını ziraatla meşgul olanlar oluşturmaktadır. Öte yandan, suç olgusunun ekonomik hayatla olan doğrudan ilişkisi de mevcuttur ve işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik gibi sorunlar bireyleri şiddete sevk etmektedir⁴³¹. Ekonomik açıdan zor koşullarda yaşayan ve çalışan çiftçiler, işçiler ve zanaatkârların suç işleme oranı, daha iyi bir gelirse sahip olan sarraf, tüccar, avukat, doktor gibi meslek mensuplarına kıyasla daha yüksektir. Ayrıca, ekonomik krizlerin yükseldiği zamanlarda, ufak alacak meseleleri dahi büyük sorunlara dönüşebilmektedir. Küçük meblağların bile büyük önem arz ettiği bir dönemde bireyler, çıkarlarını yahut mallarını korumak adına şiddete başvurabilmektedir.

Öldürme suçlarında, faillerin milletlere göre dağılımlarına bakıldığında (bk. Grafik 7), doğal bir şekilde faillerin yaklaşık %85'inin Müslüman tebaadan olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, zaten nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturmasıdır. Diğer yandan, gerek Slavların işgali altındaki topraklardan gelen muhacirlerin ülke içinde neden olduğu sorunlar, gerekse bu kişilerin yoksulluk nedeniyle suça yönelmeleri de İslam nüfusunun istatistikler de yüksek orana sahip olmasında etkilidir. Müslümanlara kıyasla daha müreffeh bir hayata sahip olan gayrimüslim tebaa ise öldürme suçlarında %14,63'lük bir paya sahiptir⁴³².

Öldürme suçlarında, Müslüman tebaadan olan faillerin %85,31'i yakalanmışken %14,69'luk bir kesim firar etmiştir. Buna karşılık Rumlarda bu oran,

⁴³⁰ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴³¹ Zahir Kızmaz, "Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 16, S 2, Elazığ 2003, s.251-252.

⁴³² BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

%66,09 tutuklamaya karşılık %33,91'i firar olarak kayıtlara geçmiştir⁴³³. Rumların bu kadar yüksek firar oranına sahip olmasındaki temel neden, çoğunlukla ana yollar üzerinde veya deniz kıyısında ikamet etmelerinden ötürü süratli bir şekilde kaçabilmeleridir. Ayrıca, kimi Rum ve Amerikan taşımacılık şirketlerinin özellikle Rum kaçakçı ve firarileri taşıdığını veya gizli bir şekilde çalıştırdıkları da bilinmektedir⁴³⁴. Hacı David Kumpanyası gibi şirketler, Osmanlı yetkililerinden kaçan ve saklanan kişileri çeşitli limanlardan gizlice alarak⁴³⁵ gerek Yunanistan'a, gerekse kimi Avrupa ülkelerine kaçırmaları nedeniyle Rumların firar oranı Müslüman tebaaya kıyasla daha yüksektir.

Müslümanların ise büyük oranda yurt dışında gidebilecekleri bir yer yoktur. Devletin kolluk güçlerinden kaçmak isteyen İslamlar için tek çözüm dağlara çıkarak eşkıyalık yapmaktır ki, bu durumda da kolluk güçleri ile çatışma kaçınılmazdı. Dağa çıkıp eşkıya olmak istemeyenler, kırsal bölgede saklanmayı tercih etmişlerdir ancak Osmanlı hükümetine bağlı istihbarat ekipleri firarilere karşı sürekli tetikte olduğu için⁴³⁶ bu tarz girişimler de birkaç ay sonra tutuklanma ile sonuçlanmaktaydı.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, öldürme suçu faillerinin okur-yazarlık durumuna bakıldığında, faillerin %90,32'sinin okuma yazma bilmedikleri görülmektedir. Okur-yazarların oranı %9,57 iken yüksek tahsil görmüş olan kişilerin oranı ise %0,11'dir⁴³⁷. Bu istatistik aynı zamanda halk içerisindeki okur-yazarlık oranının da bir yansıması gibi görülebilir, zira Osmanlı Devletinde, Müslüman tebaanın okur-yazarlık oranı %10'ların altındadır⁴³⁸. Ancak bu tablo vasıtasıyla, halkın okur-yazarlık oranını çıkartmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Okuma-yazma bilmek Osmanlı Devleti içinde bir ayrıcalık sayılabilirdi ve okuma-yazma bilen bir kişi devlet kademelerinde çeşitli görevler alabilir, bu bağlamda kendisini suçtan uzak tutabilirdi. Çünkü ekonomik ve kültürel açıdan kendisini geliştirmiş bir

⁴³³ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴³⁴ BOA, DH.İD 75/7

⁴³⁵ BOA, DH.İD 94/47.

⁴³⁶ Örnek firari mücrimin cetveli için bkz BOA, DH.EUM.MTK 12/54.

⁴³⁷ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴³⁸ Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken, Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C 1, S 2, 2011, s.21.

kişinin suçtan uzak durması daha yüksek ihtimal iken, ters açıdan bakıldığında, okuma-yazma bilmeyen veya kültürel ve ahlâki açıdan kendisini geliştirememiş olan bir kişinin de suça itilmesi daha kolaydır⁴³⁹.

Ceraimi-i umumiye cetvellerinde, okur-yazarlık konusunda olduğu gibi ikametgâh konusunda da keskin bir ayırım vardır. Öldürme suçu faillerinin %74,26'sı köylü, %25,08'i şehirlidir ve %0,66'lık bir kesimi de ikametgâhsızdır. Suç mahalli olarak ise ölüm olaylarının %76,05'i kırsal alanda gerçekleşirken, %23,95'i şehirlerde meydana gelmiştir⁴⁴⁰. Müslüman köylü ve şehirli arasında –subay ve bürokrat ve memurlar hariç tutulursa– yaşam tarzı, eğitim ve kültür açısından çok büyük farklar yoktur. Bu nedenle, suç istatistiklerinde ortaya çıkan köylü ve şehirli ayırımını, eğitimsel yönünden ziyade sosyolojik, psikolojik ve daha da önemli devlet mekanizmasındaki aksaklıklarda aramak gerekmektedir. Şehirlerde yaşayan insanların köylülere göre sahip olabilecekleri fark, genel görgü ve adap kurallarına riayettir. Zira, her insan bir topluluk içerisinde bulunmaya mecburdur ve imkanları ölçüsünde bir sosyal gruba (eğitim grubu, kahvehane grubu, oyun grubu, dinî grup vb.) kendisini kabul ettirmeye çalışmaktadır⁴⁴¹. Bu bakımdan şehirli köylülere kıyasla daha fazla olan toplumsal baskıdan ötürü kendilerine ve dürtülerine hâkim olmak mecburiyetinde kalırlar. Diğer yandan köylerde ise birey, doğuştan bu toplumsal gruba dâhil edilmiştir. Köylerdeki genel psikolojik baskı, dâhil olduğu gruptan dışlanmak korkusundan kaynaklanır ve dürtüler bu yolla kontrol altında tutulmaya çalışılır. Köylerde mevcut olan yazısız kurallar kırsaldaki toplumsal hayatı şekillendirir. Ancak bu otokontrol mekanizmasının birey için dezavantaj olan yönü,

⁴³⁹ Faruk Erem, medeniyetin suç üzerindeki etkilerini ifade ederken şu cümleleri kurmaktadır: “Medeniyetin suç adedini azalttığını iddia etmek hemen hemen imkansız ise de, suçların nevi ve mahiyetleri üzerinde tesir icra etmiş olduğu şüphenin dışındadır. İnsanlığın emekleme devrinde (kan suçları) diyebileceğimiz suçlar şimdikinden daha çok fazla idi. Medeniyet bu gibi suçlar üzerinde azaltıcı bir tesir icra etmiştir. Bugünkü suçlar daha ziyade hileli, incelmış zekâ eseri suçlar halindedir. (...)

... cemiyetin bünyesi içindeki doğuştan suçlu insanlar, vücutta daima mevcut olan mikroplar gibi, zararsız bir halde kalırlar. Cemiyetin zaaf devirlerinde suçların artışı sebebi de budur.” Faruk Erem, “Suçlu-İnsan Psikolojisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 1, S 4, Ankara 1944, s.516-517.

⁴⁴⁰ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴⁴¹ Nihat Nirun, “Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı”, **Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Dergisi**, C 5, Ankara 1967, s.132.

bireyi “suçlu hissetme” eğilimi içine sokar⁴⁴² ve bu bağlamda birey, daha yüksek bir baskı ile karşı karşıya kalır. Bu baskı ise, kişisel adalet arayışıyla bir araya geldiğinde “suç” ortaya çıkar. Zira İslam hukukunun varlığından önceki “göze göz, dişe diş” anlayışı⁴⁴³, İslamiyetle beraber “kısas” kuralıyla sosyal ve hukuki yaşama dâhil olmuş ve toplumsal psikolojiye yerleşmiştir. Bu türden psikolojik anlayışın üzerine, gerek adalet sistemindeki aksaklıklar, gerekse kırsaldaki asayiş sorunları eklenince kırsal kesimdeki suç miktarı şehirlere göre daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

Suçların kırsalda daha fazla işlenmesinin bir diğer nedeni de, Osmanlı güvenlik güçlerinin şehir ve kazalarda konuşlanmasından kaynaklanmaktadır. Şehirlerde meydana gelen anlaşmazlıklarda insanlar, başvurabilecekleri adli otoriteye derhal ulaşabildikleri gibi, köylerde bir emniyet gücünün olmaması, yine insanları kendi çözümlerini üretmeye yönlendirmektedir ki, sırf bu tablo dahi, Osmanlı merkezi gücünün zayıflığını göstermektedir. Ayrıca kırsaldaki eşkıya baskısı da ayrı bir etmendir. Öldürme suçları açısından bakıldığında, eşkıya şehirlere inemediği için kırsalda hareket etmekte ve buradaki köylüler üzerinde baskı kurmaktadır. Çetelerin iâşeleri için gerekli malzemeleri topladığı yerler de yine köylülere ait bağ ve bahçelerdir. Zira bir eşkıya çetesinin şehre inip karnını doyurması ve tekrar dağa çıkması yahut şehir içerisinde erzak hazırlaması çok olağan olmadığı için, korunaksız köylerden gasp yoluna gitmişlerdir⁴⁴⁴. Köylerin etrafındaki gözlerden uzak ve boş/ekili araziler de suç işlemeye uygun mahaller olmuştur. Bu boşluk, aynı zamanda firar etmek için de uygun bir ortam sağlamaktadır ki. Köylü faillerin %18,37’si firar etmişken, şehirli faillerin firar oranı %12,28’dir. İkametgâhsız olan 6 failin tamamı da firar etmeyi başarmıştır⁴⁴⁵.

Öldürme suçu faillerinin yaşlara göre dağılımına bakıldığında (bk. Grafik 8) 14 yaşından küçüklerin oranı %1,43; 14-20 yaş arasındaki faillerin oranı %10,89; 20-30

⁴⁴² Wendy Minato, vd., “Social Norms and Natural Resource Management in a Changing Rural Community”, **Journal of Enviromental Policy & Planing**, Vol. 12, No:4, Routledge Publishs, London, 2010, s.384.

⁴⁴³ Harry Emler Barnes – Negley K. Teeters, “İlkel Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, çev. Devrim Aydın, Yıl 69, Sayı 4, Ankara 2011, s.165.

⁴⁴⁴ BOA, DH.MKT 2614/20; DH.EUM.AYŞ 13/70; DH.EUM.ADL 44/63

⁴⁴⁵ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

yaş arasındaki faillerin oranı %58,42; 30-40 yaş arasındaki faillerin oranı %25,19; 40-50 yaş arasındaki faillerin oranı %3,52; 50-60 yaş arası faillerin oranı %0,55'dir. 60 yaş ve yukarısında herhangi bir kişinin işlediği cinayet, mevcut ceraim-i umumiye cetvellerine yansımamıştır⁴⁴⁶. 14 yaşından küçük çocukların karışıkları ölüm olaylarından, 3 vaka hariç, önceden planlamadan gerçekleşen fakat kasıtlı olaylardır. 6 tanesinde ise çocuk failler, kasıt olmadan ölüme sebebiyet vermekten ötürü tutuklanmışlardır.

Öldürme suçlarında faillerin yarından fazlasının 20-30 yaş arasındaki kişiler olmasının temel nedeni hayata atılma yaşıyla ilgilidir. Günümüzdeki öldürme vakalarıyla kıyaslayarak anlatmak gerekirse, bugün öldürme vakalarındaki temel yaş aralığı 30-35 yaşır⁴⁴⁷. Zorunlu temel eğitim ve bunun üstüne lise, üniversite gibi eğitimlerden geçen bir kişi, hayata ortalama olarak 18-25 arasında atılmakta ve bu yaşlardan itibaren olgunlaşmaya başlamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nde halkın neredeyse %90'ı okuma-yazma bilmezken ergenliğe adım atan bir çocuk en basitinden tarlada yahut bir zanaatkârın yanında çırak olarak hayata atılmak zorundadır. Böylece çok daha erken yaşta olgunlaşmaya mecbur olan kişi, 20'li yaşlarında artık bir genç değil yetişkindir. Sırf bu nedendir ki, 100 yıl önce 20-30 yaş aralığındaki insanlar suçun içinde daha fazla yer alırken, günümüzde bu yaş ortalaması 30-35'e yükselmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan ve Aydın vilayetinde gerçekleşmiş öldürme suçlarının nedenlerine bakıldığında (bk. Grafik 9), ölümlerin %33,22'si düşmanlık ve intikam, %4,84'ü servet hırsı, %2,09'u ırza tasallut, %2,75'i aşk, %6,49'u sarhoşluk, %1,65'i fuhuş ve eğlence esnasında, %1,98'i meyhanede çıkan tartışma sonucu meydana gelmişken, %46,79'una ise "türlü nedenler" şeklinde bir açıklama getirilmiştir⁴⁴⁸.

⁴⁴⁶ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁴⁴⁷ İçli, **agm.**, s.27.

⁴⁴⁸ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Düşmanlık ve intikam nedeniyle gerçekleştirilen öldürme olaylarında katiller, genellikle önceden planlayarak hareket etmiş ve pusu kurmak suretiyle cinayet işlemişlerdir. Bu türden vakalara örnekler verilecek olursa;

- İzmir sancağında kaçakçılık yapan Anton ve kardeşi Nikola, reji kolcularından Estelyo Kalapalika'ya pusu kurarak öldürmüşlerdir⁴⁴⁹.
- Fethiye'de meydana gelen bir başka pusu kurma vakasında Ramazan ve Hüseyin adındaki iki kişi, İnlice Köyü imamı Mustafa Hüseyin Efendi'yi, sahur vakti, evinin bahçesinde vurarak katletmişlerdir⁴⁵⁰.
- 24 Mayıs 1913 tarihinde Manisalı Veziroğlu Yanko'nun hesabına çalışan Yorgi Pinani, Hüseyin, Rıfat ve Recep isimli kişiler daha önce ağıl yüzünden tartıştıkları Bulgar Yorgi oğlu Atnaşi'nin üzerine ateş açarak öldürmüşlerdir. Olaydan sonra Pinani hariç diğer katiller yakalanmış fakat Pinani firar etmeyi başarmıştır⁴⁵¹.
- 6 Mart 1913 tarihinde, Bodrum'da, Ömer torunu Hasan, kendisine tecavüz eden Salih oğlu Mustafa'yı öldürmüştür⁴⁵².
- Gördes'in Boyalı köyünde kız kardeşi Fatma'yı kaçıran kişiden intikam almak isteyen Mustafa oğlu İbrahim, Hacı Mehmed oğlu İbrahim'in evinin önüne gelerek beklemiş ve Hacı Mehmed oğlu İbrahim'in kız kardeşini tüfekle vurarak öldürmüştür⁴⁵³.
- Önemli olarak nitelendirebilecek bir düşmanlık vakası ise Yunan eşkıyalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Buradaki düşmanlık ise bireysel değil, etnik bir düşmanlıktır. Yunanistan çıkarlarına hizmet eden ve mahkûm ve asker firarilerinden oluşan çete, Çeşme'nin Ildırı karakolunu yakmak ve jandarmalarla halktan bir kısmını öldürmek

⁴⁴⁹ BOA, DH.EUM.MTK 77/10.

⁴⁵⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁵¹ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁴⁵² BOA, DH.EUM.EMN 26/29.

⁴⁵³ BOA, DH.EUM.EMN 57/13.

amacıyla Gunni Adasından hareketle Çeşme'ye çıkarlar. Ildırı'da ikamet eden Diposton'u öldürmeleri üzerine Dmitri Hacı Andonaki tarafından ihbar edilen çete üyeleri, jandarmanın düzenlediği bir operasyon sonucu yakalanmışlardır⁴⁵⁴.

Servet hırsı yani hırsızlık, gasp veya alacak meselesi gibi nedenlerle, adam öldürenlerin oranı ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde %4,84'lük bir oran işgal etmektedir. Bu konuda meydana gelen vakalardan bazı örnekler şöyledir:

- 5 Şubat 1914 tarihinde, Aydın kazasına bağlı Gümüşyeni köyde Gümüş köylü Dimitri oğlu Vasil ve Gümüşköylü Yanko oğlu Franko, çan hırsızlığı nedeniyle aralarında çıkan tartışma sonucu Gümüşyeni köylü Osman Kara Mustafa oğlu Musa'yı öldürürler. Olay sonucu iki Rum tutuklanırlar⁴⁵⁵.
- Manisa'ya bağlı Necefliboz köyünde 11 Kasım 1913 tarihinde meydana gelen bir öldürme vakasında, Karaoğlanlı köyünden Hacı Ali oğlu Mehmed, Necefliboz köyünden Hasan oğlu Halil ve Karaoğlu Mustafa, Necefliboz köyünde ikamet eden Hasan ğlu Mehmed'i para meselesinden dolayı öldürmüşlerdir⁴⁵⁶.
- 31 Ocak 1914 tarihinde Aydın kazasında, Hamzaların Çakır Ali, 15 kuruşluk bir alacak meselesinden ötürü Abdullah oğlu Osman'ı öldürmüştür ve olaydan bir hafta sonra yakalanmıştır⁴⁵⁷.
- Aydın'ın Şevketiye köyünden Şakir, Cemal, Mustafa, Ali ve Rıza isimli şahıslar Araplar köyünden hayvan çalmak için köye doğru harekete geçmişler ve bu durumu önceden haber alan köylülerin

⁴⁵⁴ BOA, DH.EUM.MTK 16/37.

⁴⁵⁵ BOA, DH.EUM.MTK 16/37.

⁴⁵⁶ BOA, DH.EUM.MTK 34/9.

⁴⁵⁷ BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

kurduğu pusuya düşürülmüşlerdir. Olay neticesinde Şevketiye köyünden Şakir öldürülmüştür⁴⁵⁸.

- 5 Temmuz 1914 tarihinde İzmir’de, Çoban Yani oğlu Dimitri, kendisinden keçi çalmak isteyen Çolak Hüseyin oğlu İbrahim tarafından öldürülmüştür⁴⁵⁹.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde %2,09’luk bir orana sahip olan “ırza tasallut” nedeniyle işlenen cinayetlere ait örnekler şöyledir:

- 12 Eylül 1913 tarihinde, İzmir’in Kantar muhitinde, Sıhhiye memuru Mehmed bin Ahmed, genelev sermayelerinden Eftelya’yı, yine aynı gün Tepecik’te süvari alayı erlerinden Eşref ise yine genelev sermayelerinden Karaburunlu Penpar’ı öldürmüştür⁴⁶⁰.
- 17 Ağustos 1913 tarihinde İzmir’de Antalyalı Ömer, Giritli Kahveci Hasan, Giritli Mustafa, Giritli Arap Ali, Giritli Hama İbrahim ve Giritli Hasan isimli failer, Remzi bin Salih isimli 10 yaşlarındaki çocuğa tecavüz girişiminde bulunmuşlarsa da başarılı olamamışlar ve çocuğu boğazından yaralayarak bırakmışlardır. Çocuk bir süre sonra hayatını kaybetmiş, failer ise aynı gün yakalanmışlardır⁴⁶¹.
- İzmir’de Fırıncı çırağı Mustafa, altı yaşlarındaki Pideci Ali’ye önce tecavüz etmiş, ardından da şikayetçi olmaması için onu öldürmüştür⁴⁶².
- Aydın Debbağlı mahallesinde Hasanağa oğlu Ahmet, aynı mahallede ikamet eden 12 yaşındaki mahdumu Tefik’e tecavüz girişiminde bulunur ve akabinde onu öldürür⁴⁶³.

⁴⁵⁸ İttihad, 21 Mart 1913.

⁴⁵⁹ BOA, DH.EUM.MTK 45/13.

⁴⁶⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁶¹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁶² BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁶³ BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

- Ödemiş'in Bekişler köyünden Ali ve Hüseyin, aynı köyde ikamet eden Yusuf kızı Emine'ye tecavüz etmek istemişler fakat bunda başarılı olamayınca Emine'yi öldürmüşlerdir⁴⁶⁴.

Aşk yüzünden meydana gelen ölüm olayları %2,75'lik bir yer kaplamaktadır ve bu neden yüzünden işlenen cinayetlere verilebilecek örnekler şöyledir:

- 19 Ağustos 1913 tarihinde, Eşme'ye bağlı Elvanlar köyünde ikamet eden Yahya kızı Emine ile Dolandıroğlu Mustafa bin Mehmed arasında gayrı meşru bir ilişki yaşanırken, Mustafa bin Mehmed, Emine'nin bir başkasıyla da ilişki içinde olduğunu öğrenir. Bu nedenle işkence etmek suretiyle Yahya kızı Emine'yi öldürür⁴⁶⁵.
- Gördes'in Salur köyünde ikamet etmekteyken askere giden Ramis Mehmed'in nikahlı eşi Emine, aynı köyden Muhacir Mustafa oğlu Ahmed tarafından sürekli olarak rahatsız edilir. Dine ve kanunlara aykırı bir şekilde Emine'yi kendi nikahına almak için baskı kuran Ahmed'in verdiği rahatsızlıkları öğrenen Ramis Mehmed, askerden döndükten sonra çifte tüfekle Muhacir Ahmed'i iki el ateş ederek öldürmüştür⁴⁶⁶.
- 13 Eylül 1908 tarihinde, İzmir merkez kazaya bağlı Fasulye mahallesinde, sevdiği kızı bekleyen Nikolay Kokore, aynı kıza ilgi duyan Kunduracı Piraşko tarafından saldırıya uğramıştır. Kunduracı bıçağıyla yaralanan Nikolay Kokore, hastaneye giderken yolda ölmüştür⁴⁶⁷.

Alkolün etkisiyle meydana gelen öldürme olayları %6,49'luk bir orana sahipken, yine alkolün etkisiyle işlendiği ifade edilebilecek olan meyhanede meydana gelen tartışmalar sonucu işlenen cinayetlerin oranı ise %1,98'dir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek ve ceraim-i umumiye cetvellerine kaydolunmuş bir

⁴⁶⁴ BOA, DH.EUM.MTK 77/10

⁴⁶⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁶⁶ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁶⁷ **Ahenk**, 15 Eylül 1908, s.2

başka suç nedeni türü ise “fuhuş ve safahat” olarak belirtilmiştir. Fuhuş yapmak, her zaman için zinayı kast etmemekle birlikte aynı zamanda dansöz oynatmak gibi eğlenceler de bu kapsamda değerlendirilmekteydi. Yine alkol eşliğinde düzenlenen bu eğlenceler esnasında da bazı cinayetler işlenmiştir ve bu türden cinayetlerin oranı %1,65’dir. Alkol etkisiyle işlenmiş öldürme vakalarına dair örnekler şöyledir:

- Tireli Berber Kamil ve Şamlı Hafız Mehmed, ikisi de alkollü oldukları halde tartışmaya başlamış ve tartışmanın sonucunda Hafız Mehmed öldürülmüştür⁴⁶⁸.
- Bozdoğan’da 29 Nisan 1913 tarihinde meydana gelen öldürme vakasında toplam 9 kişi tutuklanmıştır. Olayın izahatında Kazgandere köyünde “*karı oynatmaktalar iken*” birbirleriyle tartışmaya başlayan Hacı Hasan oğlu Ali’nin Hasan’ın ateşlediği çifte tüfekte Hacı Mehmedbeyzade Şükrü Bey’in mahdumu Nuri Bey öldürülmüştür. Olay esnasında orada bu eğlencede bulunan birisi kadın olmak üzere 9 kişi tutuklanmıştır⁴⁶⁹.
- Aydın kazasına bağlı Akarlar köyünde 21 Haziran 1912 tarihinde “*karı oynatmak ve fuhuşiyat icrasında iken*” aralarında meydana gelen tartışma sonucu Mehmed Ali Çavuş oğlu Durmuş, Küçük Ali oğlu Mehmed’i tüfekte vurarak öldürmüştür⁴⁷⁰.
- Manisa’nın Sarıçam köyünden Ömer oğlu Halil İbrahim ve Mehmed oğlu Ahmed, Tepecik köyünden Hasan oğlu Halid’i “*fahişe karı oynatmaktan mütevellid başlayan*” tartışma üzerine öldürmüştür⁴⁷¹.
- Tirede, Sabri Efendi bin Mehmed Çavuş, yolda sarhoş bir şekilde dolaşarak insanları rahatsız eden Tireli Kel Mustafa ile karşılaşmış ve

⁴⁶⁸ BOA, DH.EUM.EMN 57/13.

⁴⁶⁹ BOA, DH.EUM.EMN 57/13.

⁴⁷⁰ BOA, DH.EUM.EMN 24/3.

⁴⁷¹ BOA, DH.EUM.MTK 34/9.

aralarında bir tartışma başlamıştır. Bu tartışma Kel Mustafa'nın ölümüyle sonuçlanmıştır⁴⁷².

Öldürme vakalarının %46,79'u ceraim-i umumiye cetvellerinde "türlü nedenler" işlediği şeklinde yer bulmuştur. Türlü nedenler başlığı çok geniş bir kapsama sahiptir ve bunun içerisinde, eşkıya saldırıları, tartışma sonucu yaşanan ölümler, nefs-i müdafaa gibi pek çok konu bulunmaktadır. Bu konuda belgelere yansıyan örnekler şöyledir:

- Ödemiş'te meydana gelen cinayetlerden bir kısmı eşkıyalar tarafından işlenmiştir. 9 Şubat 1913 tarihinde, Hacı Mustafa çetesi tarafından Mehmed oğlu Mustafa, Çobanlar köyü içerisinde öldürülmüşken⁴⁷³ yine Hacı Mustafa Çetesi 28 Şubat 1913 tarihinde Tire'de Derviş oğlu Mehmed'i öldürmüştür⁴⁷⁴; 29 Ağustos 1913 tarihinde de Karadağlıoğlu Mustafa çetesi tarafından Osmanların Ali ve Kalpakçioğlu Mehmed öldürülmüştür⁴⁷⁵.
- Öldürme vakalarında en çok rastlanan nedenler, iki tarafın karşılıklı tartışmasıdır. Bu bağlamda pek çok ölüm olayı cetvellere yansımıştır. Tire'de Konyalı Tataroğlu Hasan ve Yanyalı Arsin arasında yaşanan tartışmada iki taraf da yaralanmış fakat Arsin yaralarından ötürü ölürken Hasan tutuklanmıştır⁴⁷⁶; Rodoslu Yorgi'nin bahçesinden acur kopartan Kürt Hasan, aralarında başlayan tartışma sonucu Yorgi tarafından yaralanmış ve ardından ölmüştür⁴⁷⁷;
- Türlü nedenler olarak aktarılabilecek bir diğer öldürme sebebi Osmanlı Devleti'ne karşı hareket eden komitelerin faaliyetlerin. Batı Anadolu'da Urla, Karaburun ve Kuşadası bölgelerine sık sık saldırılar

⁴⁷² BOA, DH.EUM.MTK 61/14.

⁴⁷³ BOA, DH.EUM.MTK 16/37. Bu belgede, Mehmed oğlu Mustafa'yı öldüren Hacı Mustafa'nın yakalandığı ve evraklarıyla birlikte adliyeye teslim edildiği yazmasına rağmen 21 gün sonra Tire'de ortaya çıkan Hacı Mustafa çetesi, Derviş oğlu Mehmed'i öldürmüştür.

⁴⁷⁴ BOA, DH.EUM.EMN 26/29.

⁴⁷⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

⁴⁷⁶ BOA, DH.EUM.EMN 24/3.

⁴⁷⁷ BOA, DH.EUM.EMN 24/3.

düzenleyen Rum çeteleri pek çok Müslümanın ölümüne neden olmuştur. Bu bölgelerde meydana gelen olaylarda önce Karaburun'da 6 Müslüman⁴⁷⁸ Rumlar tarafından öldürülmüş, daha sonra Kuşadası'nda birisi kadın olmak üzere 3 kişi daha öldürülmüştür⁴⁷⁹. 5 Ağustos 1914 tarihinde de Urla'da 2 Rum ve 2 Türk faili meçhul cinayetlere kurban gitmişlerdir⁴⁸⁰.

- Aydın'da meydana gelen bir vakada Ali kızı Ayfer, doğurmuş olduğu gayrimeşru çocuğu boğarak öldürmüştür⁴⁸¹.
- 26 Ocak 1914 tarihinde, Nazilli'nin Hasköy mevkiinde, Derviş Süleyman Çavuş, kız kaçırma girişiminde bulunurken, kızın abisi tarafından revolver ile vurularak öldürülmüştür⁴⁸².
- 19 Mart 1908 tarihinde, Çine'de odun kesmeye giden Mustafa zevcesi Esmâ, kendisini takip eden Ali oğlu Mehmet tarafından kafasına vurulan bir balta darbesiyle öldürülmüştür. Olayın akabinde Ali oğlu Mehmet, Esmâ'nın vücudunu parçalara ayırmıştır. Olay yerinde incelemeler yapan Çine Polis komiseri Faik Efendi tarafından bu olay aydınlatılmıştır⁴⁸³.
- Tepecik Kolkahvesi karşısında bulunan Viktorya'ya ait genelevde çalışan Karşıyakalı Eleni, Niğdeli Gazyağcı Ligor tarafından, genelev içerisinde öldürülmüş ve olay yerinden kaçmaya çalışırken yakalanmıştır⁴⁸⁴.

⁴⁷⁸ BOA, DH.EUM.MTK 45/13.

⁴⁷⁹ BOA, DH.EUM.MTK 58/2.

⁴⁸⁰ BOA, DH.EUM.MTK 55/12.

⁴⁸¹ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁴⁸² BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

⁴⁸³ **Ahenk**, 19 Mart 1908, s.2

⁴⁸⁴ **Köylü**, 26 Ramazan 1327, s.2.

2.2.2. Eşkîyalık

XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Celali İsyanlarını takiben Anadolu’da hiç dinmeyen eşkıyalık⁴⁸⁵ sorunu, yaklaşık 4 asır boyunca devletin temel problemlerinden bir tanesi olmuştur. XVII. yüzyılda, uzun ve çok sayıda sefere çıkılması, beylerbeyi ve sancak beylerinin bu seferlere çağrılmaları, seferlerde ölmeleri; sürgüne tabi tutulmaları gibi sebeplerle başsız kalan askerler kırsalda başıboş dolaşarak uğradıkları yerlerde gündelik ihtiyaçlarını karşılama çabaları da eşkıyalığın artışında önemli rol oynamıştır⁴⁸⁶.

Timar sisteminin çökmeye başlaması ile birlikte timar sahiplerinin devlete karşı olan sorumluluklarını yerine getirmemesi devleti zarara uğratmış, ardından aşar vergileri mültezimlere devredilmiştir. Vergileri toplayıp bölgesel olarak güçlenen ayanlar, vergi toplanması anlamında halka karşı zalimane bir tavır içerisinde olmuşsa da, kendi bölgelerinde asayişin sağlanması konusunda başarılı oldukları söylenebilir⁴⁸⁷. II. Mahmud’un merkezi otoriteyi yeniden kurma çabaları neticesinde, ayanların tek tek alaşağı edilmeleri üzerine, bölgesel otorite boşlukları ortaya çıkmış ve bu durum da eşkıya çetelerinin artmasını sağlamıştır.

Çetelerin yaygınlaşmasındaki bir diğer faktör de derbent⁴⁸⁸ teşkilatındaki bozulmalar ve yol güvenliğini sağlayan unsurların dağıtılmalarıdır. Özellikle ticaret

⁴⁸⁵ Arapça “şeka” mastarının öznesi olan “şaki” kelimesinin çoğulu olarak Türkçeye girmiş olan “eşkîya” kelimesi, “yol kesen” ve “haydutlar” anlamına gelmektedir. Devellioğlu, **age.**, s.977.

⁴⁸⁶ M.Çağatay Ulusoy, **XVII. Asır’da Saruhan’da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul 1944, s.78.

⁴⁸⁷ Mustafa Akdağ, ayanların asayişini sağlamak konusunda başarılı olmasının sebebini şu sözlerle ifade etmektedir: “*Bu güç işlerin üstesinden kendisi de bir başka zorba, hem de en güçlü zorba olduğu için gelebiliyordu*”. Mustafa Akdağ, “Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, C 8-12, S 14-23, Ankara 1975, s.51-61.

⁴⁸⁸ Osmanlı Devleti’nde polis ve jandarma kuvvetlerinin bulunmadığı dönemlerde, kırsal alanlarda, yol ve ticaret güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan derbentler, hem o bölgenin şenlenmesini sağlamakta, hem de eşkıya ve çapulculara karşı tüccarlar için bir sığınak olmuşlardır. Dört tarafı yüksek duvarlarla çevrili derbentlerin içerisine han, cami ve dükkânlar inşa edilmiş ve bu merkezler kendi ihtiyaçlarını görebilecek şekilde kurulmuştur. Burada ikamet eden veya derbentlere hizmet eden kişiler kimi vergilerden muaf tutularak devlete karşı görevlerini yerine getirmiştir.

Yol güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan bu derbentler, önemli ticaret yolları veya yolların kesişme noktaları ile merkezi önem taşıyan mevkilere inşa edilmiştir.

Derbent teşkilatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ayşe Değerli Keçici, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 7, S 1, Gaziantep 2008, s.44-53.

yolları üzerinde, belirli aralıklarla kurulmuş olan derbent ve menzilhaneler vasıtasıyla güvenliği sağlayan ve eşkıyayı uzak tutan zeybekler dağıtılınca, dağa çıkıp eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Böylece hem yollar güvensiz hale gelmiş hem de dağlarda yaşayan eşkıya sayısı iyiden iyiye artmıştır. İşsiz kalan zeybekleri devlet asker olarak kullanmak istemiştir. Gerek orduya katılmayanlar, gerekse katıldıktan sonra firar eden zeybekler yine dağlara çıkmıştır⁴⁸⁹.

1826 yılında zeybek kahvehanelerinin dağıtılmasını müteakip 1829-1830 yıllarında Aydında Atçalı Kel Mehmed⁴⁹⁰ tarafından bir isyan hareketi başlatılmıştır. Kendisine ait mührüne “Vali-i Vilayet Atçalı Kel Mehmed” yazısını kazıtan şaki, ayan ve eşrafa karşı savaş açmış ve adaleti kendi usulünce sağlamaya çalışmıştır. Zenginlerden çaldıklarını fakir halkla paylaşması ve güçsüzü savunması gibi nedenlerle peşine binlerce⁴⁹¹ insan takılmıştır. Onun bu davası, Yetkin tarafından sosyal eşkıyalık olarak tanımlanmıştır ve yine Yetkin’e göre bu hareket, sosyal eşkıyalığın Ege’deki ilk örneği olmuştur⁴⁹².

II. Meşrutiyet yıllarında meydana gelen eşkıyalık vakalarına bakıldığında, dağlara çıkış anlamında sosyal sorunlardan bahsedilebilir, askerden kaçma, vergiden kaçma vb. Ancak, devlete karşı eşkıyanın yürüttüğü mücadele tamamen çıkar amaçlı olmuştur. Çakırcalı Mehmed Efe, Hacı Kel Mustafa, Kaptan Aleko⁴⁹³, Kaptan Andreko, Kaptan Sokrat, Rum Pinayo gibi çeteler zengin fakir ayırt etmeden halka

⁴⁸⁹ Yetkin, *age.*, s.53.

⁴⁹⁰ Eşkıyalık yapmadan önce, yoksul bir köylü olan Atçalı Kel Mehmed, Arpazlı ve Atçalı Beylerin yanında karın tokluğuna ırgatlık yaparak geçimini sağlamaktaydı. Başaran-Haykıran’a göre zengin bir kızla evlenmek isteğinin reddinden sonra dağa çıkarak eşkıyalığa başlayan Kel Mehmed, burada bir isyan hareketi başlatır. II. Mahmud tarafından alaşağı edilen ayanların da desteğini alarak Osmanlı politikalarına karşı savaş ilan eder. 1830 yılında Nazilli yakınlarına kaçarken yakalanarak öldürülür. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed Başaran – Aysun Sarıbey Haykıran, “Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 12, S 22, Balıkesir 2009, s.155-154.

⁴⁹¹ F.V.J. Arundell, **Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia**, Vol.II, Publisher: Richard Bentley, London 1834, s.213.

⁴⁹² Yetkin, *age.*, s.51.

⁴⁹³ Manisa’nın Hacı Haliller köyünden olan, bir öldürme vakasının ardından Yunanistan’a kaçan Kaptan Aleko, 1911 yılında Aydın vilayetine geri dönerek yanına aldığı 5 kişi ile birlikte bir çete kurmuştur. İlk faaliyeti Kakkalzade İbrahim Efendi’nin oğlu Nazif’i dağa kaldırarak 500 lira fide talebinde bulunmasıdır. Engin Berber, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti’nde İç Güvenlik Sorunu”, **Askeri Tarih Bülteni**, S 28, Yıl 15, ATASE Yayınları, Şubat 1990, s.63.

ve memurlara saldırmış⁴⁹⁴, adam kaçırmış, posta arabalarını soymuş⁴⁹⁵, Yörüklerle ait hayvanları gasp etmiş⁴⁹⁶ ve kolluk güçleriyle çatışmaya girmişlerdir. II. Meşrutiyet yıllarına damgasını vurmuş eşkıyalardan Çakırcalı'nın⁴⁹⁷ en büyük hedefi, Muğla Milas'ta bir çiftlik evine sahip olmak ve burada bir bey gibi yaşamak olmuştur⁴⁹⁸.

Meşrutiyet'in ertesinde, İttihat ve Terakki Partisi tarafından “istibdat yönetiminin kurbanları olan ve özgürlüğü hak eden⁴⁹⁹” kişiler olarak tanımlanan mahkûmlar için “Genel Af”⁵⁰⁰ ilan edilmiştir. Genel af ile hapishaneler boşaltılmış ve eşkıyalar tekrar ortaya çıkmışlardır. Devlet, mahkûmlardan eşkıya olanları topluma kazandırmak için çalışmalar başlatmış ve bütün eşkıyaya dağlardan inmeleri için çağrılar yapmıştır. 22 Ağustos 1908 tarihinde, Ödemiş'te düzenlenen yemin töreninde, Çakırcalı'nın da aralarında bulunduğu bir kısım eşkıya, tekrar silahlanmamak üzere yemin etmişlerdir. İlk başlarda başarı sağlanmış gibi görünse de, durum beklendiği olmamış ve pek çok eşkıya tekrar dağlara yönelmiştir. Başarısızlıktaki en önemli sebeplerden birisi bu af kanunu ile başta Çakırcalı olmak üzere pek çok eşkıya çetesinin üçüncü defa affediliyor olmasıdır. 1907 yılından başlayarak çıkartılan üçüncü af kanunu⁵⁰¹ ile Osmanlı Devleti, eşkıya takibi konusunda her ne kadar kararlı olup müfrezeler kursa da, yine de yapıcı olabilecek sertliğe ve devletin ciddiyetine gölge düşürmüştür. Bu durum ise 1913 yılında

⁴⁹⁴ BOA, DH.H 13/31; DH.EUM.3.Şb. 29/34

⁴⁹⁵ BOA, DH.MUİ 2-75/15.

⁴⁹⁶ BOA, DH.EUM.3.Şb. 4/34.

⁴⁹⁷ Çakırcalı Ahmed Efe oğlu Mehmed Efe, 1872 yılında Ödemişin Birgi nahiyesine bağlı Ayasuret, şimdiki adıyla Türkönü köyünde doğmuştur. 1899-1911 yılları arasında dağlarda eşkıyalık yapmış ve binlerce insanın ölümünden sorumlu olmuştur.

⁴⁹⁸ Halil Dural, **Bize Derler Çakırca, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005, s.56.

⁴⁹⁹ Serap Tabak, “İzmir’de II. Meşrutiyet Döneminin Başlarında İç Siyaset”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C XX, S 2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2005, s.119.

⁵⁰⁰ II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Fırkası tarafından, II. Abdulhamid istibdatının kurbanları olarak algılanan siyasi suçlular için bir genel af ilan edilmesi kararlaştırıldı. Ancak bu affın, bütün Osmanlı vatandaşlarını kapsamayarak çoğunlukla Makedonya’da tutuklanan İttihatçılara yönelik olması, tepki toplamış ve hükümet bu tepkilerin önüne geçebilmek maksadıyla affın kapsamını genişleterek, adi ve idari suçları da içine alacak şekilde uygulamıştır. Taner Aslan, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, **Akademik Bakış**, C 3, S 5, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2009, s.41-59.

⁵⁰¹ Tabak, **agm.**, s.119.

çıkartılan “men’i şekavet kanunu” ve sıkıyönetim ilanlarıyla telafi edilmeye çalışılmıştır⁵⁰².

Başarısızlıktaki diğer sebepler ise bu kişilerin eşkıyalık, kaçakçılık dışında herhangi bir meslek bilmemeleri idi. Zaten eşkıyanın pek çoğunun asker yahut kanun kaçağı olması da, bu kişilerin kanuni ve düzenli bir hayata sahip olmasını engellemiştir⁵⁰³. Öte yandan, çetelerin zengin Levantenlerle yakın ilişki için de olmaları da devletin eşkıyaya zorlanmasını sağlamıştır. Zira Levantenler eşkıyaya istihbarat sağlarken, eşkıyalar da Levanten ailelere dokunmayarak onların güvenliğini temin etmiştir⁵⁰⁴. Böylece eşkıyalar, çıkarları karşılığı, kimi zengin yabancıları kendilerinden korumuşlardır.

Bu dönemde, Aydın vilayetindeki en güçlü çete Çakırcalı’ya ait olmasına rağmen pek çok bölgede Türk, Rum ve Arnavut çeteleri terör estirmiştir⁵⁰⁵. Oldukça sık görülmeye başlayan fidye olaylarında, kaçırılan kişilerin çeşitli uzuvları kesilerek ailesine gönderilmiş ve para talep edilmiştir. Paterson’un hizmetçisi, Belçikalı Lucien ve Felemenk Baron van Hemstra’nın kaçırılması gibi olaylar yabancı devlet temsilciliklerini ayaklandırırken Osmanlı Devleti zor durumda kalmıştır⁵⁰⁶. Rum eşkıyalar da gerek yağma ve gasp amaçlı, gerekse siyasi amaçlarla sahil kasabalarına saldırmışlardır. Aydın, Menteşe, Teke, Karesi, Çanakkale gibi mahallerde Rum çetelerinin saldırılarına karşı tedbirler alınmaya çalışılmış ancak başarısız olunmuştur⁵⁰⁷. Bu kriz günlerini Dural şöyle anlatmaktadır: “*Hükümet çok sıkışık bir vaziyetteydi. Çünkü dağlarda dolaşan on sekize yakın Türk çetesinden başka eski*

⁵⁰² Yetkin, **age.**, s.47; **Anadolu**, 13 Kanun-ı Evvel 1911.

⁵⁰³ Aslında benzeri politikalar meşrutiyetin ilanı öncesinde de izlenmiştir. Meşrutiyetin ilanından iki ay kadar önce Ali ve Kuşçubaşı Mustafa isimli şakiler komiser tayin edilerek göreve başlamışlar fakat eski alışkanlıklarını bırakamayarak tekrar suça yönelmişlerdir. Öyle ki, Çakırcalının faaliyetlerine de yardım eden bu kişiler, önemli Levanten ailelerinden Paterson’un oğlunun kaçırılmasının olayında Çakırcaya yardımcı olmuşlardır. BOA. DH.EUM.THR 106/17.

⁵⁰⁴ Yetkin **age.**, s.61; C.T. Newton, **Travels & Discoveries in The Levant**, Vol.I, Day&Son, London 1865, s.118. Levantenlerin eşkıyaya yardım etmesindeki diğer bir sebep ise gerek iş yerlerinin gerekse ailelerinin güvenliğini sağlamaktır. Zira, Çakırcalı’nın arkasındaki en büyük güçlerden birisi olan Whitall ailesinin 1887 yılında çocuğu bir başka eşkıya çetesi tarafından kaçırılmıştır. Bu durumlara yeniden düşmemek için Levantenlerin de eşkıya ile iş birliği yaptıkları bilinmektedir. Öndeş, **age.**, s.10-11.

⁵⁰⁵ BOA, DH.MTK 2658/85; Yıldız Arşivi, Y.EE.KP 31/3052.

⁵⁰⁶ Öndeş, **age.**, s.11; BOA, DH.H.13/44; BEO 3562/267150; 3693/276963; DH.ŞFR 41/119; 41/136; 41/167; 41/166; 41/206; 44/185; DH.MKT 2816/26;

⁵⁰⁷ BOA, DH.ŞFR 41/260-1; 64/168.

Aydın vilayetinde bir hayli Rum çetesi de türemişti. Bunlardan Kaptan Andrey, Oğlanağası Çiftliğinde Felemenk tebalı Hemestra'yı dağa kaldırmış, beş bin altın almış, esiri de salıvermişti. Lakin bu adam ecnebi olduğu için parayı hükümet ödemişti. Kaptan Sokrat, Ali ağa çiftliğinden Baltacı Elagözlü Yorgi'yi dağa kaldırmış, bin altın almıştı. Kaptan Aleko çetesi de Manisalı Bakkal İbrahim Beyin oğlunu dağa kaldırmış ve bir hayli para almıştı.

(...)Bunlardan başka Çakırca'nın öldürdüğü yirmiyedi Arnavutun intikamı almak üzere kuvvetli bir Arnavut çetesi de türemişti. Bunlar Çakırca çetesi namı altında Doyranlı'da toplanıp, civar köylere salgınlara başlamışlardı. Hasılı işler çorbaya dönmüştü.

Çakırcalı Mehmet Efe, önce kendi adı altında salgınlarına devam eden Arnavutları da öldürünce, bu sefer Arnavut akını hızlanmıştı⁵⁰⁸.

Tüm eşkıya faaliyetleri Osmanlı Devleti için ekstra bir yük getirmiştir. Zira yabancı devlet vatandaşlarının kaçırılması olaylarında fidye ödemeleri hazineye çıkmakta, ayrıca eşkıya mağdurlarına da “*tazminat anlamında olmasa dahi*” bir miktar ödeme yapılmıştır⁵⁰⁹. Eşkıyanın varlığının Osmanlı Devleti'nde yol açtığı maddi zarar, sadece bu kadar değildi. Yol kesen haydutların soyduğu ticaret kervanları nedeniyle ticaret zarar gördüğü gibi üreticilerin malına el koyulması da üretimi düşürmekteydi. Yetkin bu durumu şöyle açıklamaktadır: “*kimse soygun yapılacağını bile bile üretim yapmaz*⁵¹⁰.” Devlet ise eşkıyanın def'i için askeri açıdan büyük meblağlar harcamakta, bölgeye asker sevk etmekte, faydalı hizmetleri görenleri ödüllendirmekteydi⁵¹¹. Askerlerin sevki, cephanesi, teçhizatı, yemesi içmesi hep devlet için maddi yük demektir.

Avlonyalı Ferit Paşa'nın Aydın Valiliği sırasında bir “izahname” hazırlanarak basın yoluyla halka duyurulmuş ve buna göre silah taşımak yasaklandığı gibi eşkıyaya muavenet konusunda halka yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Yapılan

⁵⁰⁸ Dural, *age.*, s.124.

⁵⁰⁹ BOA, BEO 3562/267150.

⁵¹⁰ Yetkin, *age.*, s.28.

⁵¹¹ BOA, DH.MKT 1573/68; 2392/89; DH.H 14/16.

takibatlarla bir kısım başarılar da sağlanmıştır⁵¹². Mahmut Muhtar Paşa'nın valiliğinde de eşkıyalar için ödül konulmuş ve eşkıyanın def' edilmesi için kimi eşkıya çetelerinden faydalanılmıştır. Özellikle Çakırcalı'nın yakalanması için Koca Mehmed, Çamlıcalı Hüseyin ve Gökdeli çeteleri "kır serdari" unvanıyla dağlara salınmış⁵¹³, tüm bu gelişmelere rağmen başarı sağlanamayınca "İdare-i Örfiye" ilan edilmiş ve Divan-ı Harpler kurulmuştur⁵¹⁴. Örfi idarenin ilanından sonra dağlarda elleri silahlı olarak gezen kişiler dahi eşkıya oldukları şüphesiyle tutuklanmış⁵¹⁵, eşkıyaya yardım eden kimi köy halkları Anadolu içlerine⁵¹⁶ ve eşkıya aileleri de Trablusgarp gibi uzak mahallere sürgün edilmişlerdir⁵¹⁷. Eşkıyaların hareketleri arttıkça, eşkıya aileleri daha fazla rahatsız edilmiştir. Çakırcalı'nın ve Yörük Mehmed Ali ve çetesinin aileleri Trablusgarp, Selanik, Çorum gibi mahallere gönderilmiş ve bu çetelerin reis ve kızanlarının düze inip teslim olması adına aileleri kanalıyla baskı yapılmıştır. Bu gibi tedbirler yanında, asker ve polisleri teşvik etmek maksadıyla, eşkıya takibinde üstün hizmetleri görülenlerin mükafatlandırılması sağlanmıştır⁵¹⁸. Bu girişimler de sonuç vermeyince halk arasından ve eşkıya tarafından güvenilir kişiler aracılık edip çetelerin düze inmesini sağlamak için telkinlerde bulunmaya başlamıştır. Bu gibi bir göreve atanan Fatih Rüşdiye Mektebi öğretmeni Hasan Hüsnü Efendi, maarif müfettişi sıfatıyla Aydın'a gitmiş ve Çakırcalı hakkında bir kısım teşebbüslerde bulunmuştur. İstanbul da bölgedeki yetkilileri uyararak Hasan Hüsnü efendinin görüşlerinin önem arz ettiğini belirtmiştir⁵¹⁹.

II. Meşrutiyet döneminde özellikle 1908 yılından başlayarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinden ve Rumeli'den Aydın vilayetine asker sevki yapılmıştır⁵²⁰. Nisan 1909 yılında da bir kısım görüş alışverişlerinden sonra, konuyu çözmeye muktedir olarak görülen Selanik Redif Livası Kumandanı Mir Liva Said Paşa, eşkıya takibi

⁵¹² Tabak, **agm.**, s.121.

⁵¹³ **Agm.**, s.123.

⁵¹⁴ BOA, DH.MUI 2-3/61.

⁵¹⁵ **İttihad**, 21 Mart 1911.

⁵¹⁶ BOA, DH.EUM.5.Şb 80/47.

⁵¹⁷ BOA, BEO 3762/282106.

⁵¹⁸ BOA, DH.MKT 2843/6; 2852/93; 2853/87; 2879/1.

⁵¹⁹ BOA, DH.MUI 63/43.

⁵²⁰ BOA, BEO 3522/264108.

için görevlendirilerek bölgeye gelmiş⁵²¹ ve önceden bölgeye geçici görevle gelen redif ve jandarma taburlarının burada bir müddet daha kalması sağlamıştır. Bölgeye sık sık asker sevki yapılmasına⁵²² rağmen, özellikle 1911 yılına kadar, başta Çakırcalı olmak üzere, diğer çetelere karşı çok net sonuçlar alınamamıştır. Paşalar arasındaki rekabet ve çekememezlik ile bazı üst düzey yerli ve yabancıların bu asayişsizlikten çıkar sağlamaları, başarısızlıktaki önemli etmenlerden birisi olmuştur⁵²³. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, bir kısım subaylar da devletin boğuşmakta olduğu bu büyük sorunu bir kâr kapısı haline getirmeye çalışmışlardır. Karesi Jandarma Binbaşısı Ahmed Bey, Çakırcalı eşkıyasını takip etmek üzere İzmir'e gitmek istediğini belirtmiş fakat "*kabul edilmesi mümkün olmayan şartlar ileri sürdüğü*" için bu isteği reddedilmiştir⁵²⁴. Gerçi Osmanlı Devleti Said Paşa'ya da maaşından ayrı olarak aylık 300 kuruşluk bir tahsisat ayırmasına karşılık⁵²⁵ bölgeye sevk ettiği asker ve redif taburlarının da kimi zaman maaşlarını ödemekte güçlü çekmiştir. Maaşlarının ödenmemesi ise askerlerin görevlerini iyi yapmaktan alı koyduğu gibi, askerler de kimi asayişsizlikler çıkartarak yeni sorunlara da neden olmuştur⁵²⁶.

Eşkıyaya karşı verilen mücadeleleri, toptan bir başarısızlık olarak addetmek de yanlış olur. Çakırcalı'nın ölü olarak ele geçirilmesi hadisesinde olduğu gibi pek çok eşkıya ölü yahut diri olarak ele geçirildikleri gibi içlerinden bir kısmı da teslim olmuşlardır⁵²⁷. Gerçi Çakırcalı'nın yaşarken devlete açtığı zararların yanında, cesedinin nakli de devlet için ek külfet getirmiş ve Dahiliye Nezareti bu iş için 30.000 kuruşluk tahsisat ayrılmıştır⁵²⁸.

⁵²¹ BOA, BEO 3525/264326; 3522/264084; 3659/274362; 3516/263656; DH.MUI 2-3/17; **Köylü**, 9 Teşrin-i Sani 1327.

⁵²² BOA, BEO 3346/258421; 3472/260364; 3485/261303; 3522/264108; Y.MTV 301/131.

⁵²³ Yıldız Arşivi Y.PRK.ASK 242/21.

⁵²⁴ BOA, DH.H 14/2-03.

⁵²⁵ BOA, BEO 3659/274362.

⁵²⁶ Yıldız Arşivi Y.EE.KP. 29/2817.

⁵²⁷ Aydın'da eşkıyalık yapan Şeyh Mehmed'in silahlarıyla birlikte teslim olduğu BOA, DH.EUM.3.Şb 9/52; Bergama'nın Nuranlı nahiyesinde eşkıyalarla girişilen çatışmada, eşkıyalardan birisi ölü, ikisi ise sağ olarak ele geçirilen iki şaki de kaçımayı başarmıştır BOA, DH.EUM.3.Şb 8/29; Çakırcalı çetesine mensup Ebu'ş Receb bin Abdi idam edilmiş, eşkıyaya yataklık eden Durmuş Bey, Tahtacı Molla Halil ve Süleyman oğlu Bekir de İzmir Divan-ı Harbi-i Örfisi tarafından üçer sene kürek cezasına çarptırılmışlardır. BOA, DH.H 14-1/20.

⁵²⁸ BOA, DH.H.14-2/32.

Eşkîyaların faaliyetleri her ne kadar Aydın vilayetinde örfi idare ilan ettirecek yoğun olsa da, ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı oldukça azdır. Meydana gelen 2'si faili meçhul 43 vaka için 74 fail tespit edilmiş ve bunlardan %78'i tutuklanırken 20 fail firar etmiştir. Cetveller ölü olarak ele geçirilen eşkıyalarla ilgili herhangi bir bilgi içermemektedir⁵²⁹. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında (bk. Grafik 10) %83,78'inin bekâr erkek olduğu görülmektedir. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %10,81dir. Eşkîyalık yapan 74 failden 62'si daha önce herhangi bir suça karışmamışken, 11 kişi ise sabıkalıdır. Buna göre faillerin %83,78'inin ilk defa suç işledikleri tespit edilmiştir. Tabii ki, eşkıyalık suç işleyerek hayat süren kişileri ifade ettiği için bu kişiler daha önce herhangi bir faaliyette bulundularsa dahi bunun devlet tarafından tespit edilmediğini yahut ilk defa burada suç işlerken yakalandıkları söylenebilir.

Eşkîyaların mesleki dağılımları şöyledir: 14 tutuklu ve 14 firari olmak üzere 28 işsiz, 17 tutuklu ve 5 firari olmak üzere 22 çiftçi, 18 tutuklu ve 1 firari olmak üzere 19 işçi, 5 tutuklu zanaatkâr. Meslekler açısından yapılan dağılımlardan, Osmanlı Devleti'nin başına uzun yıllar bela olmuş eşkıya çetesi mensuplarının –cetvellere konu olmuş faillerden– tamamının düşük gelir gurubundan oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda faillerin, Çakırcalı örneğinde olduğu gibi kolay yoldan para kazanmak isteyen kişiler oldukları düşünülebilir.

Faillerden %10,81'i Rum, %89,19'u ise Müslüman'dır⁵³⁰. Osmanlı tebaası olan Rumlardan bir kısmının, devleti parçalayıp Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı maksadıyla hareket eden Rum ve Yunan çetelerine katıldıkları ve halkı silahlandırarak isyana kışkırtmakta olduğu, bunun yanında da yağma ve talan hareketlerine giriştikleri bilinen bir gerçektir⁵³¹. Burada ise yol kesme cürümünü işleyen faillerden 8 kişinin Rum olması, olayı siyasi çetecilik gibi gösterse de, yine de sıradan ve maddi amaçlı bir eşkıya çetesine mensup Rumlar olma olasılığı da mevcuttur. Özellikle, 1911-1912 yıllarında Türk-İtalyan Savaşı'nın sürdüğü yıllarda

⁵²⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵³⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵³¹ BOA, A.}MKT.MHM 6/34.

Sakız Adasından oldukça fazla eşkıyanın Kuşadası gibi mahallere geçerek yağma ve talan hareketlerine girişmişlerdir⁵³². Bu faaliyetlerden ne kadarının cetvellere yansıdığı ise bilinmemektedir.

Şakilerin %92'si okuma yazma bilmezken, %8'i okur-yazardır. Rumların okur-yazarlık oranının Türklere kıyasla daha fazla olduğunu düşünüldüğünde, bu faillerin Rumlardan olması akla gelebilir ancak mevcut belgeler bu yönde bir ipucu sunmamaktadır. Eşkîya içerisinde okur-yazarların tamamı yakalanırken, firar edenlerin tamamı ise okuma-yazma bilmeyen kişilerdendir. Elbette, firarları anlayabilmek için suçun işlendiği mahal de önem arz etmektedir. Zira şehre yakın yerde suç işleyen bir şakidense, dağlara yakın bir yerde suç işleyen şakinin firar edebilmesi daha kolaydır. Ceraim-i umumiye cetvelleri, suçun mahallerini açıklamada yetersiz kaldığı için, okur-yazarların yakalanmasıyla, okuma-yazma bilmeyenlerin firarı hakkında net ve kesin açıklamalar mümkün olmamaktadır. Yani firar eden 20 kişinin okuma-yazmama bilmemesi bir tesadüf veya şans eseri olabileceği gibi suç işledikleri mahallere yakın yerde güvenlik güçleri olmaması gibi sebepler de firarlarını sağlamış olabilir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine konu olan eşkıyadan %67,57'si köylüken, %25,68'i şehirli, %6,76'sı da ikametgâhsızdır. Eşkîya çetelerinin işlediği suçlardan da %74,42'si kırlarda meydana gelmişken %25,58'i şehirlerde işlenmiştir⁵³³. Doğal olarak kırsal alan, eşkıya için daha fazla hareket alanı sağlamakta ve kaçıışı kolaylaştırmaktadır. Şehirler ise güvenlik güçlerinin mevcudiyetinden ötürü çeteler için tehlikeli bölgeyi işaret etmektedir. Yine de, zaman zaman şehirlere gelerek devlet dairelerini bastıkları yahut adam kaçırdıkları da olmuştur. Örneğin 1913 Ağustos'unda eşkıyalar, Garbikaraağaç'ta 2 hane baskını 1 de karakol baskını gerçekleştirmişlerdir⁵³⁴.

⁵³² Dilşen İnce Erdoğan, "Banditry and Desertion in the Western Anatolia During The First World War", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 50, Güz 2012, s.433.

⁵³³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵³⁴ BOA, DH.EUM.EMN 19/12.

Eşkîya çetesine mensup olan kişilerin yaş ortalamalarına bakıldığında, şakilerin %56,76'sının 20-30 yaşları arasında olduğu görülmektedir. 14-20 yaş arasındaki faillerin oranı %21,62 iken 30-40 yaş arasındaki faillerin oranı %17,57'dir. Yaşı 14 yaşından küçük olduğu halde eşkıyalık yapan fail sayısı, ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde yalnızca 3'tür. Buradaki yaş aralıkları, ağırlık olarak askerlik yaşlarındaki kişileri ifade etmektedir ve seferberlik durumunda, silâh altına alınabilecek gençlerin dağlardaki varlığı dikkat çekicidir.

Eşkîyaların dağa çıkış nedenlerine bakıldığında %51,35'i servet hırsı, yani kolay yoldan para kazanmak maksadıyla çetelere katılmıştır. %9,46'sı düşmanlık ve intikam, %39,19'u ise "türlü nedenlerle" eşkıya olduklarını belirtmişlerdir⁵³⁵. Elbette, eşkıyalık çoğunlukla bölgesel olarak gelişim gösteren bir harekettir. Batı Anadolu'daki eşkıyanın yapısı ile Doğu Anadolu'daki yahut Rumeli'deki eşkıya çetelerinin aynı özellikleri göstermesi beklenemez. İklim, coğrafi yapı, gelir kaynakları, yönetim sistemi, iktisadi yapı, sosyal yaşam gibi pek çok faktör, eşkıyalık hareketinin biçimini belirlemektedir. Batı Anadolu'da Yunanistan'dan beslenen Rum çeteleri siyasi maksatlarla hareket ederken, Doğu Anadolu'daki Ermeni çeteleri, farklı özelliklere sahip olmakla birlikte, yine siyasi nedenlerle hareket etmektedirler. Doğu Anadolu'da daha örgütlü bir terör hareketi içinde olduğu gözlenen pek çok Ermeni çetesine karşılık, Batı Anadolu'daki Rum çetelerinin bir kısmı, günü birlik hayat sürerken, diğer bir kısmı da Yunanistan kumandası altında terör faaliyetleri gerçekleştirmektedir⁵³⁶. Batı Anadolu'nun sahip olduğu aktif ticaret hayatı, eşkıya çeteleri açısından da önemli bir çıkar kaynağı idi. Çoğunlukla yağma ve talan hareketleri, Osmanlı posta katarlarından, ticaret kervanlarına, yolculardan, köylülere kadar uzanırken, Doğu Anadolu bölgesinin ticari açıdan bu kadar yoğun bir harekete sahip olmaması, çetelerin faaliyet şeklinde değişikliğe neden olmaktadır.

Eşkîyalık hareketinin gelişmesinde bir diğer faktör de, yine yukarıda belirtildiği üzere, devlet ile sorun yaşayan halkın çözümünü dağlarda araması olmuştur. Uzun askerlik vazifesi nedeniyle, kışladan firar edenler, suç işledikten sonra kolluk

⁵³⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵³⁶ BOA, DH.ŞFR 42/216; 55/81.

güçlerinden kaçanlar yahut hapisten firar eden kişiler için tek sığınma noktası dağlar olmaktadır. Zira Osmanlı polis teşkilatı henüz tam olarak gelişimini sağlayamayıp sayı olarak çok az bir memura sahip olsa da⁵³⁷, jandarma kuvvetleri kırsalda suçlu takibi konusunda yeterince aktif ve iz sürmede başarılı idi. Suçluların firar oranı, günümüz koşullarına göre, yüksek gibi görünse de, teknolojik imkânların yeterince gelişmediği bir dönem için, bu rakamlar son derece makuldur. Zira vukuat-ı cinaiye cetvellerinde de görüldüğü üzere, pek çok firar sebebinin arkasında, “yetkililere geç haber verilmesi” yatmaktadır ki⁵³⁸, bu durum faillere firar etmek için uygun bir zaman yaratıyordu. Öte yandan kazalarda kurulu olan karakollarda 4-6 kişilik bir zabtiye gücü bulunuyordu⁵³⁹. Görev alanlarında ise birden fazla köy olması sebebiyle her yere vaktinde yetişmeleri pek mümkün değildi. Buna rağmen güvenlik güçleri başarıyla hareket edebiliyordu. Başarısız oldukları vakitlerde ise, failer kimi zaman dağlara çıkarak eşkıyaya katılmakta ve hapse girmemek adına devletle çatışmaya girip idam cezasını göze almaktaydılar. Bu şekilde, şaki olanların oranı ise ceraim cetvellerinde %39,19 olarak belirtilmiştir ki, küçümsenebilecek bir rakam değildir. Çünkü bu oran, devlete karşı olan düşmanlığı göstermese bile, devlete yönelik olan hoşnutsuzluğun bir işaretidir.

2.2.3. Rüşvet

Kanuni Sultan Süleyman dönemi, Osmanlı Devleti içinde rüşvetin aleni bir şekilde kullanılmaya başlandığı, rütbe ve makamların para karşılığı satıldığı bir

⁵³⁷ 1908 senesinde Aydın vilayetinde bulunan polislerin sayısı şöyledir: İzmir’de 1 müdür, 1 müfettiş, 7 serkomiser, 16 ikinci komiser, 39 üçüncü komiser ve 186 polis memuru; Aydın’da 1 serkomiser, 5 üçüncü komiser, 10 polis memuru; Saruhan’da 1 serkomiser, 2 ikinci komiser, 9 üçüncü komiser, 14 polis memuru; Denizli’de 6 üçüncü komiser, 8 polis memuru; Menteşe’de 4 üçüncü komiser, 10 polis memuru bulunmaktadır. Tüm vilayet içerisinde 186’sı İzmir’de olmak üzere toplam 226 polis memuru bulunmaktadır. **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1326, s.111; Ayrıca, Zaptiye teşkilatının düzenlenmesi ile ilgili bilgiler için bk. Ali Sönmez, “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 25, S 39, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2006, s.199-219.

⁵³⁸ BOA, DH.EUM.EMN 54/3

⁵³⁹ Ali Rıza Gönüllü, “Denizli Sancağı’nda Meydana Gelen Asayiş Olayları (1914-1920)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 34, Konya 2013, s.200.

dönem olarak ön plana çıkmış⁵⁴⁰ ve böylece Osmanlı Devleti'nde yozlaşmanın ilk adımı atılmıştır. Zaman içinde bütün kurumlara yerleşen rüşvet nedeniyle, eğitim sistemi, askeri sistem, bürokrasi ve adalet sistemleri yavaş yavaş çökmeye başlamış ve rüşvet olmadan, devlet kademelerine girmek yahut orada boy göstermek imkânsız hale gelmiştir⁵⁴¹. Devletin üst kademelerinden başlayan bu yozlaşma yüzyıllar boyu halka kadar inmiş ve toplumun her kesiminde rüşvet veya bahşiş olmadan iş yapılmaz olmuştur⁵⁴². Denilebilir ki, Osmanlı Devleti'nin yozlaşip gerilemesine neden olan ilk ve en önemli iç faktör rüşvet olmuştur.

Rüşvetle sürekli mücadele içinde olan Osmanlı Devleti'nin elini kolunu bağlayan en büyük neden ise “rüşvetin şikâyet olmadan ortaya çıkartılamaması” olmuştur. Zira rüşveti alanın, rüşveti verenin veyahut duruma şahit olmuş bir kişinin şikâyeti olmaksızın tespiti imkânsız olan bu suç, çoğu zaman (özellikle bir makam elde etme durumu söz konusu ise) alan ve verenin de hoşnut olduğu bir cürüm olduğu için Osmanlı Devleti bu konuda çaresiz kalmıştır.

Tüm bu nedenlerden ötürü vukuat cetvellerinde incelenecek olan rakamlar, yalnızca tespit edilmiş vakalara ait rakamlardır ve suçun gerçek ölçüleri rakamsal anlamda maalesef hiçbir zaman bilinemeyecektir. Bu açıdan, Aydın vilayetinde

⁵⁴⁰ Tarih-i Peçevî'de, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa zamanında Osmanlı Devleti'ne rüşvetin girmeye başladığı ve çeşitli makamların rüşvet karşılığı satıldığı şu sözlerle anlatılmaktadır: “... zaman-ı şeriflerinde irtişanın namı yoğidi merhum Rüstem Paşa sadr-ı azam iken ol töhmet ile fi'l-cümle müthem idi velâkin aldığı dahi Anadolu ve Şam ve Mısır eyaletleri gibi şerif-i beylerbeyliğinden farıza dört beş bin altın idi ve on beş yıl ol beylerbeyliğe mutasarıf olsa dahi ondan bir şey talep olunmaz ve azlinden dahi havf itmezdi bu hod irtişa değil mahz-ı ihsan idi hatta Âli Efendi merhum tarihinde bunu tasdik için bir def'a Erzurum beylerbeyisi beş bin altın hediye gönderdi Erzurum'un buna tahammülü yoktur deyu üç binini döndürdü yazmış”. İbrahim Peçevî, **Tarih-i Peçevî**, C I, Matba-i Amire, Dersaadet 1866, s.9.

⁵⁴¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Ahmet Mumcu, **Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devleti'nde Rüşvet – Özellikle Yargıda Rüşvet –**, İnkılâp Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2005; Rüşvetle mücadele adına çıkartılan men'i irtikab kanunnamesinin detayları için bk. Ahmet Akgündüz, “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men'i İrtikab Kanunnamesi”, **Belleten**, C LI, S 199 (Nisan 1987'den Ayrı Basım), TTK Basımevi, Ankara 1987, s.153-203; Ahmet Akgündüz, **İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları**, OSAV Yayınları, İstanbul 2009.

⁵⁴² 20. yüzyılın başında Anadolu'yu ziyaret eden Lucy Mary Jane Garnett ise “Türkiyedeki en büyük talihsizlik bütün önemli devlet memurluklarını açan tek bir kapı olmasıdır. Bahşiş” demektedir. Lucy Mary Jane Garnett, **The Turkish People : Their Social Life, Religiousbeliefs and Institutions and Domestic Life**, Methuen and Co., London 1909, s.29. ; Buna benzer gözlemler, 19. yüzyıl içerisinde de Anadoluyu ziyaret etmiş Slade, Newton gibi kişilerin eserlerine de yansımıştır ve rüşvetin her kuruma ve halka sirayet ettiği belirtilmiştir. Slade, **Turkey, Greece and Malta**, s.208; Newton, **age.**, s.97.

meydana gelmiş ve vukuat-ı cinaie cetvellerine yansımış vaka sayısı 6'dır. Bu vakalardan ikisi Kula'da⁵⁴³, ikisi Kasaba'da⁵⁴⁴, birisi Gördes'te⁵⁴⁵ ve sonuncusu da Bayındır'da⁵⁴⁶ yaşanmıştır. Rüşvet suçuna karışanlardan üçü Rum, dördü ise Müslümandır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan rüşvet vakası sayısı 73'tür ve bu vakalar için 6'sı firari olmak üzere toplam 79 fail vardır. Belgeler, bu kişilerin rüşveti alan veya veren kişi olup olmadıkları konusunda bilgi içermemektedir. Faillerin %46,84'ü bekâr erkek, %45,47'si evli-çocuklu erkektir. Failler arasında 3 evli-çocuksuz erkek, 1 dul-çocuksuz erkek, 1 bekâr kadın ve 2 evli-çocuklu kadın bulunmaktadır⁵⁴⁷. Rüşvet suçunun özellikle devlet organlarında işlendiği düşünüldüğünde, doğal olarak bu kadın faillerin rüşvet vermek suçundan dolayı tutuklandıkları ilk akla gelen fikir olacaktır. Zira Rum kadınların doktorluk, avukatlık, eczacılık ve öğretmenlik gibi alanlarda çalışmalarına karşılık Müslüman kadınlar için bu durum pek söylenemez.

Rüşvet suçu faillerinin mesleklerine göre dağılımları şöyledir: Memur %31,65 (25 kişi), işçi %17,27 (14 kişi), çiftçi %15,19 (12 kişi), zanaatkâr %15,19 (12 kişi), işsiz %7,59 (6 kişi), tüccar %6,33 (5 kişi), tüccar ve sarraf çalışanı %2,53 (2 kişi), ilim adamı %1,27 (1 kişi), balıkçı %1,27 (1 kişi), denizci %1,27 (1 kişi)⁵⁴⁸. Bu dağılım, rüşvetin az yahut çok hemen her meslek dalı içerisinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Memurlar, halkın bir işini halletmek için rüşvet alırken, mevkii sahibi olmak için rüşvet veriyor, halk ise devlet dairelerindeki herhangi bir işi çözmek, kendi lehine çözmek yahut hızlı çözmek adına rüşvet teklif edebiliyorlardı.

Batı Anadolu'da nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslüman halk, rüşvet suçu içerisinde de çoğunluğu oluşturmaktadır ve bu suçun %56,96'sı Müslüman tebaa tarafından işlenmiştir. Buna karşılık nüfus içerisinde çok daha düşük bir yer

⁵⁴³ BOA, DH.EUM.EMN 57/13; 102/1.

⁵⁴⁴ BOA, DH.EUM.MTK 61/14; 42/7.

⁵⁴⁵ BOA, DH.EUM.MTK 45/13.

⁵⁴⁶ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁵⁴⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁴⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

kaplayan Rumlar rüşvet suçu içerisinde %35,44'lük bir paya sahiptir. Ermenilerin bu suç içerisindeki oranı %2,53, Yunanların payı ise %5,06'dır⁵⁴⁹. Tekrar hatırlatmakta fayda var ki, bu tablo sadece Batı Anadolu için geçerlidir. Bu durumu bütün Osmanlı coğrafyası için düşünmek bir hata olacaktır zira Batı Anadolu'da azınlıklar arasında Rumlar yoğun bir nüfusa sahipken, Doğu Anadolu için aynı durum söz konusu değildir.

79 rüşvet failinden 77'si ilk defa bir suça karışmışken, 1 kişinin önceden sabıkası vardır. Diğer fail ise olayda zanlı durumundadır. Diğer yandan cetveller içerisinde yer alan suçlar arasında, faillerin en yüksek okur-yazarlık oranına ulaştığı suç, rüşvet olmuştur. Faillerden %56,96'sı okuma-yazma bilirken, %40,51 okuma yazma bilmemektedir. Bunların haricinde, faillerden ikisi yüksek tahsil görmüş kişilerdir. Faillerin %81,01'i şehirde ikamet ederken, %18,99'u köylerde ikamet etmektedir. Buna paralel olarak suçların %84,93'ü şehirlerde, %15,07'si ise kırsal alanda meydana gelmiştir⁵⁵⁰. Devlet binalarının pek çoğunun şehirlerde inşa edilmiş olması bu durumun temel nedenidir.

Rüşvete karışmış olan kişilerin yaş aralıklarına göre dağılım şöyledir: 14 yaşından küçük 1 fail, 14-20 yaş arası 1 fail, 20-30 yaş arası 35 fail, 30-40 yaş arası 34 fail, 40-50 yaş arası 5 fail ve 50-60 yaş arası 3 fail bulunmaktadır. Bu faillerin %21,52'si suçun nedeni olarak "servet hırsımı" gösterirken %75,97'si türlü nedenler demmiştir. Fuhuş ve eğlence amacıyla rüşvet suçuna karışan kişi sayısı ise 1 olmuştur⁵⁵¹.

Osmanlı Devleti'nin neden zayıflayıp yıkıldığı sorusunun temel cevaplarından birisi olan rüşvetle mücadele konusunda pek çok kanunname çıkartılarak tedbir alınmaya çalışılmış, II. Mahmud döneminde memurlara maaş bağlanmış⁵⁵², rüşvetin kesinlikle yasaklandığı belirtilerek para, mücevher ve kıymetli eşyaların hediye

⁵⁴⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁵⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁵¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁵² Ali Akyıldız, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkezi Teşkilâtında Reform**, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s.55.

olarak alınıp verilmesi yasaklanmıştır. Devlet memurlarının akrabalarından maddi değeri çok olmayan yağ, bal, koyun, kuzu gibi şeylerin alınıp verilmesi uygun görülmüştür⁵⁵³ ancak bu tedbirlere rağmen büyük bir ilerleme sağlanamamıştır. Meşrutiyet döneminde, rüşvet azalmışsa da tamamen ortadan kalkmamıştır. İnsanlar yine adaleti satın almak adına rüşvet alıp vermekten çekinmemişlerdir⁵⁵⁴.

2.2.4. Cebren Kız Kaçırma

“Kız kaçırma”, Türklerin en eski zamanlarından günümüze kadar gelmiş âdetlerinden bir tanesidir. Bugün hala gerek Anadolu’da gerekse de Orta Asya’daki Türkî Cumhuriyetlerde varlığını sürdürmektedir ancak şekil itibariyle kimi değişiklikler olmuştur. Mesela Orta Asya’da, özellikle Kırgız ve Kazaklarda görülen “kız kaçırma” geleneğinde amaç tamamen evlenmektir. Beğenilen bir kız, erkek tarafından görüldükten sonra, gerek tek başına gerekse arkadaşlar yardımıyla kaçırılıp erkek evine götürülür ve kapısı ardına kadar açık bir odaya yerleştirilir. Odanın kapısına evin yaşlılarından bir kadın yahut kutsal olarak tanımlanan “ekmek” konulur ki, büyüğünü yahut kutsal bir nimeti çiğneyip geçmesin. Orta Asya’daki gelenek içerisinde, ırza geçme ve dolayısıyla evlenmeye mecbur bırakma gibi bir hadise yoktur. Kızın yengelerinden büyük olan gelip kızını erkek evinde görür ve erkek tarafının maddi durumu yerinde incelenir. Ardından, kız iyi muamele görüyorsa ise kızın babasına haber verilir. Bundan sonra kızın babası ya bu durumu kabul eder ve kızını orada bırakıp geri döner yahut kızını alıp evine götürür ki bu duruma ender olarak rastlanır. Irza yönelik herhangi bir tasallut olmasa da pek çok baba “aile namus ve şerefının korunması adına” kızını bırakmayı tercih eder. Burada kızın bir söz hakkı yoktur ve tüm inisiyatif kızın yengesi ve babasının üzerindedir.

⁵⁵³ Erdoğan Keleş, “Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler (1839-1858)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 24, S 38, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2005, s.262.

⁵⁵⁴ Örnek olarak bk. BOA, DH.EUM.THR 94/58.

Bu âdetin kimi değişikliklerle Anadolu'ya taşınması sırasında⁵⁵⁵, evlenmek isteyen gençler, kızın babasının onayını alamadıkları takdirde kaçırma/kaçma yollarına başvurmaya başlamışlardır. Öncelikli olan aile onayı idi ancak zaman içinde bu gibi kökenleri eskiye dayanan âdetlerde de değişiklik meydana gelmiştir. Evlenmek isteyen erkekler, kızı rızası dâhilinde kaçırıp aileyi evliliği onaylamaya mecbur bıraktığı gibi, tecavüz vasıtasıyla kendisiyle evlenmek istemeyen kızları da evliliğe zorlamak yolunu da seçmişlerdir. Bu durum ise çoğu zaman reddedilen bir erkeğin gurur meselesi olarak ortaya çıkmıştır.

Kız kaçırmanın bir diğer amacı tamamen tecavüz maksatlı olmuştur. Özellikle eşkıyanın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde meydana gelen bu gibi kaçırılmalarda tecavüz gerçekleştikten sonra kız ya salıverilmiş ya da öldürülmüştür⁵⁵⁶. Eşküyadan olmasa dahi münferit olarak bu yola başvuranlar da olmuştur. Tecavüz amaçlı kaçırılmalarda durum, ahlaki çöküntünün vardığı noktayı göstermektedir ki, Osmanlı Devleti için suçların oranlarına bakıldığında takdirde, tecavüz suçunun azımsanamayacak ölçülerde olduğu görülecektir. Ataerkil toplumlarda kadının, erkeğin tasarrufundaki bir meta olarak algılanması sonucu⁵⁵⁷ ortaya çıkan bu durumlar, bireysel güç gösterisinin bir başka türünü de ifade etmekteydi. Bu gösteri de ise kızın zorla sürüklenerek götürülmesi ilk eylemdi.

Erkeklerin kaçırılması kadar sık meydana gelmese de, kimi zaman kadınların da fidye amaçlı kaçırıldıkları olmuştur⁵⁵⁸. Fidyeye amaçlı kaçırma olayları ise çoğunlukla, zengin aileleri hedef alan eşkıyalar tarafından gerçekleştirilen bir eylemdi ve Aydın vilayeti dâhilinde pek çok eşkıya çetesinin varlığı, gerek kız kaçırma, gerekse de adam kaçırma eylemlerinin oldukça fazla olmasına neden olmaktaydı. Ancak “adam kaçırma” cürmü, eşkıyalık kapsamında ve devlete karşı işlenmiş suçlar kategorisinde olarak nadiren cinayet cetvellerine yansımaktaydı. Kız kaçırma ise insana karşı işlenen suçlar tasnifi içindeydi.

⁵⁵⁵ Kız kaçırma, kaçırma vb. evlenme gelenekleri ile ilgili detaylı bilgiler için bk. Mahmut Tezcan, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, **Aile ve Toplum**, C 2, S 6, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 2003, s.41-48.

⁵⁵⁶ BOA, DH.MKT 1261/22

⁵⁵⁷ Kızmaz, “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine”, s.258.

⁵⁵⁸ Yıldız Arşivi, Y.PRK.AZJ 54/88.

Kız kaçırma suçları, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde çeşitli isimlerde yer almaktadır. Bu isimlerin, çoğunun başında vakanın zorla gerçekleştiğini belirten “cebren” ibaresi yer almaktadır. “Kız kaçırmak, kız sürümek, kız sürüklemek, kız kaldırmak, karı kaldırmak” vukuat-ı cinaiye cetvellerinde karşılaşılan isimlerdir. Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan kız kaçırma vakalarının Aydın vilayeti içerisindeki dağılımına bakıldığında (bk. Grafik 11) İzmir’de 26, Aydın’da 11, Denizli’de 15, Saruhan’da 40 ve Menteşe sancağında 7 kız kaçırma vakası olduğu görülmektedir⁵⁵⁹. Saruhan’da meydana gelen vaka sayısı, Denizli, Menteşe ve Aydın sancaklarında meydana gelen vaka sayılarının toplamından fazladır. İzmir’de 6, Aydın’da 2, Denizli’de 1 ve Manisa’da meydana gelen vakalardan 5 adedi aynı zamanda tecavüz vakası olarak kayda geçilmiştir⁵⁶⁰. Ancak belirtmelidir ki, vukuat cetvelleri hazırlanırken genellikle meydana gelen suçlardan bir tanesi kayıt edilmiştir. Eğer cetveli hazırlayan memurlar, izahat kısmını yazmışlarsa, meydana gelmiş olan diğer suçlar bu izahatlardan anlaşılmaktadır. Olay için bir izahat yazılmamışsa, bu durumda var olması muhtemel ikinci suçlardan araştırmacının haberi olmayacaktır.

İzmir sancağında gerçekleşen kız kaçırma vakalarının çoğunluğunun Müslümanların yaşadığı mahallerde gerçekleştiği görülmektedir. Zira bu suçun eski geleneklerden birisi bunun temel nedenlerindedir. Ancak bu suça karışan Rumlar da yok değildi. Bu suçun bir nefret suçu özelliği göstermemesi nedeniyle, toplumsal ilişkiler ve etnik köken gibi faktörlerin kurban seçiminde rol oynamadığı görülmektedir. Yani failler, kendi etnik grubuna ve kendi milliyetine mensup kişileri hedef olarak seçmişlerdir. Bu bağlamda İzmir sancağında meydana gelen vakaların dağılımı şöyledir: İzmir merkez kazada 2, Bergama’da 3, Bayındır’da 3, Çeşme’de 2, Bayındır’da 2, Ödemiş’te 13, Nif’te 1, Tire’de 2 vaka meydana gelmiştir. Bu vakalar

⁵⁵⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁶⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

için 36 Müslim ve 4 Rum tutuklanmış, 6 Müslim de firar etmiştir⁵⁶¹. Tüm vakalarda kaçırılan kız sayısı 1 iken, yalnızca Nif'te gerçekleşen vakada aynı anda, aynı aileden olan üç kadın birden kaçırılmıştır⁵⁶².

Aydın sancağında meydana gelen kız kaçırma vakalarının dağılımı şöyledir: Aydın merkez kazada 2, Çine'de 1, Karacasu'da 1 ve Bozdoğan'da 7. Buradaki suçların tamamında failer ve kaçırılanlar müslümandır. Aydın merkezde 5 kişi tutuklanırken 2 kişi firar etmiş, Bozdoğan'da 12 kişi, Çine'de 1 kişi ve Karacasu'da 1 kişi tutuklanmıştır. Yalnızca Karacasu'daki vaka tecavüz maksatlı olarak gerçekleştirilmiştir⁵⁶³.

Denizli sancağında, tecavüz suçlarında da ön planda olan Garbikaraağaç ve Tavas kazası, kız kaçırma suçlarında da diğer kazalara kıyasla daha fazla suça sahne olmuştur. Denizli merkez kazada ve Çal'da 1 defa kız kaçırma suçu işlenirken, bu suçlar için birer kişi tutuklanmıştır. Garbikaraağaç'ta meydana gelen 6 vakada 17 kişi tutuklanmış ve 1 kişi firar etmiştir. Bu vakalardan 2 tanesi tecavüz amaçlı olarak gerçekleşmiştir. Tavas'ta ise 7 vaka için 18 kişi tutuklanmış ve 2 kişi firar etmeyi başarmıştır. Kaç vakada tecavüz meydana geldiği belgelerde belirtilmemiştir⁵⁶⁴.

Menteşe sancağında Muğla'da 3, Köyceğiz'de 2 ve Meğri'de 2 olmak üzere toplam 7 vaka meydana gelmiştir. Her kazada üçer kişi olmak üzere toplam 9 kişi tutuklanmış ve hiç firar eden olmamıştır. Köyceğiz'deki vakalardan bir tanesinde tecavüz suçu işlenmiştir⁵⁶⁵.

⁵⁶¹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁶² BOA, DH.EUM.EMN 58/26.

⁵⁶³ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁶⁴ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

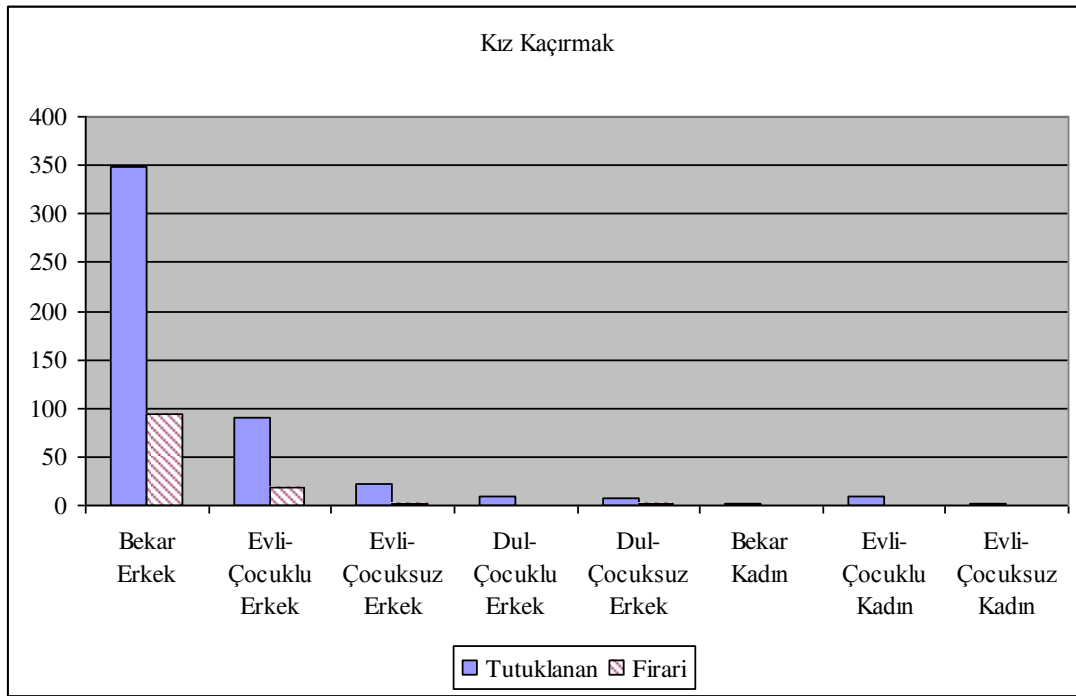
⁵⁶⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Saruhan sancağında meydana gelen 40 vakamız kazalara göre dağılımı şöyledir: Manisa'da 1, Akhisar'da 2, Kula'da 16, Eşme'de 1, Gördes'te 9, Alaşehir'de 2, Salihli'de 2, Kasaba'da 4 ve Soma'da 3. Bu vakaların içerisinde Kula'da 1, Gördes'te 3 ve Alaşehir'de 1 tanesi tecavüz vakasıdır. Ancak belirtmelidir ki, cetveller içerisinde pek çok vakanın izahatının olmaması, diğer yandan Kulanın da diğer kazalara kıyasla daha fazla tecavüz vakasının gerçekleştiği bir mahal olması bu rakamların gerçekliği konusunda şüphe yaratmaktadır. Saruhan sancağında kız kaçırma nedeniyle tespit edilen failerin sayısına bakıldığında sancak içerisinde toplam 49 Müslim ve 2 Rum olmak üzere 51 kişinin tutuklandığı ve 17 failin de firar ettiği görülmektedir⁵⁶⁶.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine göre, 24 aylık süreçte, Aydın vilayetinde meydana gelen kız kaçırma vakası sayısı 99 olmasına rağmen, cinayet cetvellerinden farklı tarihlerde düzenlenmiş ceraim-i umumiye cetvellerinde, 17 aylık dilimde toplam 453 vaka meydana gelmiştir. Bu vakalardaki toplam fail sayısı, 488 tutuklu ve 114 firari olmak üzere 602'dir⁵⁶⁷. Buna göre failerin %81,06'sı tutuklanmıştır.

⁵⁶⁶ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁶⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 12: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁵⁶⁸

Kız kaçırma suçu faillerinin medeni durumlarına bakıldığında doğal bir şekilde faillerin %73,42'sinin bekâr erkekler olduğu görülmektedir. Bekâr erkek faillerin sayısı, 348 tutuklu ve 94 firar olmak üzere 442'dir. 18'i firari olmak üzere 108 kişi olan evli-çocuklu erkeklerin kız kaçırma suçlarındaki oranı %17,94'tür. Evli-çocuksuz erkeklerin bu suç içerisindeki rolleri %3,82'dir. 1'i firari olmak üzere toplam 23 evli-çocuksuz erkek bu suça dâhil olmuştur. Dul-çocuklu erkek fail sayısı 9, dul-çocuksuz erkek fail sayısı 8'dir. Kadınların bu suç içerisindeki payları da %2 civarındadır. Belgelere yansıyan vakalardaki kadın fail sayısı 12'dir ve bunların 10 tanesi evli-çocuklu kadın iken, 2 tanesi de evli-çocuksuz kadınlardır⁵⁶⁹.

Kız kaçırma suçu faillerinin mesleki dağılımlarına bakıldığında (bk. Grafik 13) hemen her meslekten az yahut çok insanın bu suça karıştığı görülmektedir. Ancak

⁵⁶⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁶⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

büyük çoğunluk, toplumun da temel kesimini oluşturan ve ziraatla uğraşan kimselerdendir. Mesleklere göre dağılım şu şekildedir: Zirai kesim %67,77; işçiler %16,61; işsizler %6,31; zanaatkarlar %5,48; kira geliriyle geçinen kimseler %0,83; ilim erbabı %0,33; ev hizmetçileri %1,50; memurlar %0,66 ve tüccarlar %0,50⁵⁷⁰. Kız kaçırma suçuna karışan kişilerin mesleki dağılımları göstermektedir ki, faillerin büyük çoğunluğu yine düşük gelir seviyesinde olan kişilerdir. Sarraflar, denizci ve balıkçılar ile tüccar ve sarraf çıraklarının, mevcut belgeler içerisinde, bu suçlara iştirak etmedikleri görülmektedir.

Faillerin %94,51'i ilk defa bir suça karışmışken, %4,81'i sabıkalıdır. 2 kişi zanlı sıfatıyla tutuklanmış, 1 kişi de mazanne-i sû, yani suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş bir kişi sıfatıyla bu suçtan ötürü tutuklanmıştır. Faillerin %97'si Müslüman'dır⁵⁷¹. Müslüman faillerin bu yüksek yoğunluğa sahip olmasının temel nedeni, zaten nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmalarıdır. Öte yandan, başlık parası vermek gibi âdetler de⁵⁷², zaten ekonomik çalkantıların yaşandığı ve Müslüman halkın krizlerle boğuştuğu dönemde evlenmek isteyen kişileri kolay ve ucuz yollara sevk etmiştir. Son olarak, İslam hukukunun zina konusundaki yaptırımları ifade edilebilir. Şöyle ki, zina yapan Müslüman'ın evli olması durumunda idama varabilen cezalar verilebilirdi. Buna karşılık zina yapan gayrimüslimlere ise dayak cezası öngörülmüştür⁵⁷³. Bu müeyyidenin, “hadd cezası⁵⁷⁴” kadar güçlü olmaması nedeniyle, gayrimüslim tebaa arasında gerek hayat kadınları vasıtasıyla gerekse de gayrimeşru ilişkilerle, ilkel dürtüler kontrol altına alınabilmiştir. Müslümanlar için ise durum bu kadar basit değildi. Ataerkil⁵⁷⁵ ve

⁵⁷⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁷¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁷² 29 Mart 1910 tarihinde bir fetva yayınlanarak evlenecek olanlardan mehirden başka bir para istenmesinin caiz olmadığı belirtilmiştir. BOA, DH.MUİ 89/20; Benzeri bir tamim de Dahiliye Nezareti tarafından 5 Nisan 1911 tarihinde yayımlanmıştır. BOA, BEO 3865/289859.

⁵⁷³ Abdülmecit Mutaf, “Teorik ve Pratik Olarak Osmanlı'da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar”, **Turkish Studies**, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 34, No:10, Summer 2008, s.586

⁵⁷⁴ Hadd cezaları, Kur'an-ı Kerim'de net bir şekilde ifade edilmiş ve hangi suça ne gibi bir cezanın verileceğinin ayetlerle sabit olduğu cezalardır.

⁵⁷⁵ Mezopotamya kökenli olarak, mirasın babadan oğla geçmesinin kanunlarla güvence altına alınmasını müteakiben kadınların cinselliği öncelikle babanın, ardından kocanın malı olarak belirlemiş ve böylece kadın bir meta haline bürünmüştür. Zaman içinde kadın, üzerinde pazarlık yapılabilen bir

erkekliğin ön planda tutulduğu Osmanlı toplumunda, dinsel ve toplumsal baskı, gizli olarak hareket etmeyi gerektirerek tecavüz ve kız kaçırma vakalarının artmasına neden olmuştur.

Kız kaçırma vakalarında, failerin büyük çoğunluğu (%95,51) okuma-yazma bilmeyen kişilerdendir ve sadece %4,71'i okur-yazardır. Faillerin %86,05'i köylerde ikamet ederken %13,95'i şehirde ikamet etmektedir. Şehirde ikamet edenlerden 72 fail tutuklanırken 12 kişi firar etmiştir ve şehirde ikamet eden kişilerdeki firar oranı %14,29'dur. Buna karşılık köylerde ikamet eden failerden 416 kişi derdest edilirken, 102 kişi firar etmiştir ve köylüler arasındaki firar oranı ise %19,69'dur⁵⁷⁶.

Çoğunluğu köylüler tarafından icra edilen kız kaçırma suçlarının yüksek oranda taşrada gerçekleştiği görülmektedir ve oranı %76,38'dir. Kırsal alanda, toplam 346 kız kaçırma hadisesi gerçekleşmiştir. Şehirdeki oran ise 107 vaka ile %23,62'dir⁵⁷⁷. Şehirde ikamet oranının %13,95 olmasına rağmen, suç oranının %23,62 olmasının nedeni, vaka sayısı ve fail sayısının farklı olarak dikkate alınmasıdır. Yani köyde suç işlenen suçlarda suça iştirakin fazla olması, diğer bir deyişle, bir kızın birden fazla kişi tarafından kaçırılması, köylülerin suç işleme oranını yükseltirken, bu vakanın "1" olarak kaydedilmesi, suç ortalamasının düşük, suçlu ortalamasının ise yüksek olmasına neden olmaktadır. Bunun tam tersinin gerçekleşmesi de mümkündür.

Kız kaçırma cürümü, ağırlıklı olarak 20-30 yaş arası gençler tarafından gerçekleştirilmiştir (bk. Grafik 14). Faillerin %62,29'unu oluşturan 20-30 yaş grubundan 375 fail vardır ve bunların 89'u firar etmiştir. 14-20 yaş grubundan ise

---

değere dönüşmüştür. Bu durum ise herkese ait olan kadın ve saygın kadın arasındaki ayrımı yaratmıştır. Bu dönüşüm ise zaman içinde koruma altında, yani tek bir erkeğe ait olan kadının güvenli bir durumda olmasını sağlarken, fuhuş yoluyla geçimini sağlayan kadını topluma mâl olması arasındaki görüntü farkını ortaya koymuştur. Örtünen kadın koruma altındadır.

Bu düşünce tarzı, yüzyıllar boyunca çeşitli şekilde dönüşüm geçirerek günümüze kadar gelmiştir ancak bugün dahi Mezopotamya bölgesinde kadına söz hakkı verilmesi ve bir pazarlık objesi olma durumu çok da değişmemiştir. Kadının bu şekilde objeleştirilmesi ise erkeklerin baskın olduğu toplumda, fiziksel koruma altında olmayan kadının saldırı altında kalmasına neden olabilmektedir. Ataerkillik kavramıyla ilgili tartışmalara ait detaylar için bk. Gülay Arıkan, "Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 14, S 1-2, Ankara 1997, s.1-24.

⁵⁷⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁷⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

127 tutuklu ve 14 firari olmak üzere 141 fail vardır, bunların oranı %23,42'tür. 30-40 yaş grubu faillerin vakalardaki payı %12,62'dir ve 66 tutuklamaya karşılık 10 tanesi firar etmiştir. 14 yaşından küçük olduğu halde kız kaçıran kişi sayısı 4'tür ve tamamı yakalanmıştır. Bu kişilerin failer arasındaki payı %0,66'dır. 40-50 yaş arasında da 6 kişi bu suçu işlemiştir ve %1'lik orana sahiptirler. 40-50 yaş grubundaki faillerden ise 1 kişi firar etmeyi başarmıştır. Yaş gruplarına göre firar oranları şöyledir: 14-20 yaş grubundaki faillerin %9,93'ü, 20-30 yaş grubundaki faillerin %23,73'ü ve 30-40 yaş arasındaki faillerin ise %13,16'sı firar etmiştir⁵⁷⁸.

Kız kaçırma suçlarında (bk. Grafik 15), faillerin %38,87'sini oluşturan 234 kişi, aşk dolayısıyla bu suçu işlemişlerdir. Bu durum, evlenmek maksatlı olarak gerçekleştirilen vakaları işaret etmektedir. Buna karşılık ırza tasallut amaçlı vakaların oranı %21,76'dır ve 131 fail bu nedenle kız kaçırmıştır. Türlü nedenlerle gerçekleştirilen kaçırmanın oranı ise %33,93'tür ve buradaki fail adedi de 201'dir. Bu seçenek dâhilinde, fidye maksatlı olarak gerçekleştirilen bir vakanın olmadığı kanaati oluşmaktadır çünkü kız kaçırma vakaları için “*servet hırsı*” seçeneği boş bırakılmıştır ve faillerin hiç birisi para elde etmek maksadıyla bir kız kaçırma vakasına karışmamıştır. Buna karşılık düşmanlık ve intikam almak amacıyla kız kaçıran fail sayısı 16'dır ve %2,66'lık bir orana sahiptir. Sarhoşluk etkisiyle kız kaçıran fail sayısı ise 2'dir. Faillerin %2,99'unu oluşturan 18 fail, fuhuş ve safahat maksatlı olarak kız kaçırmışlardır⁵⁷⁹. Ancak buradaki tanım net olarak anlaşılabilir değildir. Zira ırza tasallut ayrı bir başlıkta belirtildiği için, buradaki fuhuş seçeneğinin, bir hayat kadınının kaçırılmasını işaret etmesi muhtemel olduğu gibi, bir kızı fuhuşa zorlamak maksadıyla bir kaçırma vakasının gerçekleştirilmesi de ihtimal dâhilinde görülmektedir.

⁵⁷⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁷⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

2.2.5. Tecavüz

İslam hukukunda, rızaya dayalı cinsel ilişki veya tecavüzler zina kapsamında değerlendirilirken, Osmanlı hukukunda iki suç birbirinden farklı olarak ele alınmıştır. İslam hukuku, nesebin sağlamlığını sağlamak ve toplumsal düzeni korumak adına tecavüzü (zinayı) yasaklarken⁵⁸⁰, Osmanlı hukukunda şahsi özgürlüğe yapılan bir saldırı olarak ele alınmış ve cinayet suçu olarak tasnif edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde tecavüz, mağdurun medeni durumuna göre çeşitli isimlerle ifade edilmektedir. Bu konudaki en genel tanım ırza geçmek anlamındaki “*hetk-i ırz*” kelimesi olsa da vukuat-ı cinaiye cetvellerinde yaygın olarak “*cebren fi’-i şeni*” terimi kullanılmıştır. “*Fi’l-i şeni*” kelime anlamı olarak “*ayıp, kötü, utanılacak işler*” manasına gelmekte⁵⁸¹ ve “*zina*” suçunu da kapsamına almaktadır. Ancak hadisenin “*cebren*”, yani zorla gerçekleşmesi ise tecavüzü ifade etmektedir. Eğer tecavüze uğrayan kişi genç kız ise bu durumda “*izale-i biker*” yahut “*cebren izale-i biker*” kavramları kullanılmaktadır. Tecavüz mağdurunun erkek olması durumunda ise “*cebren fi’-i şeni-i livâta*⁵⁸²” terimi kullanılır.

Vukuat-ı cinaiye yansıyan tecavüz vakalarının Aydın vilayeti içerisinde sancaklara göre dağılımı şöyledir: İzmir 52, Saruhan 63, Denizli 35, Aydın 14 ve Menteşe 13⁵⁸³. 24 aylık süreçte toplam 165 tecavüz vakasının yaşandığı Aydın vilayetinde aylık tecavüz ortalaması 6,85’dir.

Tecavüz olaylarının en fazla yaşandığı şehir olan İzmir’le ilgili olarak, akla gelecek ilk açıklama, “nüfusu kalabalık olan bir şehirde, suçların daha fazla olması normaldir” olacaktır. Ancak kentsel anlamda en fazla nüfusa sahip olan İzmir merkez kazada meydana gelen tecavüz sayısı yalnızca 7’dir. Buna karşılık nüfusu İzmir kazasına kıyasla çok daha düşük olan Bergama’da meydana gelen tecavüz ise 25’tir

⁵⁸⁰ İbrahim Dülger, “İrza Geçme Suçunun Tarihsel Gelişimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 6, Konya 2000, s.87.

⁵⁸¹ Devellioğlu, **age.**, s.264, 989.

⁵⁸² Livata kelimesi, “Lûtî” demektir ve “eşcinsel erkek” anlamına gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de belirtildiği üzere eşcinsel ilişkiler (ya da oğlancılık) yüzünden Lût kavmi helak edilmiştir. Buna gönderme olacak şekilde “oğlancılık” için “Lûtî” kelimesi Osmanlı terminolojisine girmiştir.

⁵⁸³ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

ve İzmir sancağında meydana gelen tecavüz vakalarının neredeyse yarısı Bergama'da gerçekleşmiştir. Diğer kazalarda meydana gelen tecavüz vakalarının sayısı şöyledir: Ödemiş'te 10, Nif'te 4, Tire'de 3, Menemen'de 1 ve Çeşme'de 2. İzmir'e bağlı sahil kazaları olan Kuşadası, Seferihisar, Foçateyn ve Urla'da herhangi bir tecavüz vakası kayda geçmemiştir. Bergama'daki yüksek rakamlar ile sahil kesimindeki düşük rakamlar düşünüldüğünde, suçun türü ve sayısı ile sosyo-ekonomik yaşam arasındaki doğrudan bağ olduğu net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İzmir sancağında meydana gelen 52 tecavüz vakası için 70 Müslim ve 12 Rum tutuklanmış, 2 İslam ve 1 Rum firar etmiştir⁵⁸⁴. Buna göre toplam fail sayısı 85'tir. Bu durumda, suç başına 1,63 fail düşmektedir. Aylık tecavüz ortalaması ise 2,16'dır.

Aydın sancağında meydana gelen tecavüz vakalarının toplamı, Bergama'da meydana gelen vaka sayısından daha azdır. Burada meydana gelen vakalarda 35 kişi tutuklanmış ve 9 kişi de firar etmiştir. Faillerin tamamı müslümandır. Vakaların kazalara göre dağılımı şöyledir: Aydın 2, Bayındır 10, Çine 9, Bozdoğan 2, Karacasu 1. Cetvellerin incelediği aylar içerisinde Nazilli ve Söke'de herhangi bir tecavüz vakası meydana gelmemiştir⁵⁸⁵. Aydın sancağında meydana gelen vakaların aylık ortalaması 1'dir. Suç başına fail ortalaması ise 1,79'dur.

Genel anlamda bütün suçların az olarak meydana geldiği Menteşe sancağı, tecavüz suçları açısından da diğer sancaklara kıyasla daha az suça sahne olmuştur. Muğla'da 3, Bodrum'da 2, Köyceğiz'de 2, Milas'ta 4 ve Fethiye'de 2 olmak üzere toplam 13 vaka meydana gelmiştir. 28 Müslüman tutuklanmış ve firar eden olmamıştır. Fethiye hariç diğer tüm mahallerde vakalar birer fail tarafından işlenmiş ancak Fethiye'de 2 vaka için toplam 10 kişi tutuklanmıştır⁵⁸⁶.

⁵⁸⁴ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁸⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁸⁶ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Denizli sancağında gerçekleşen toplam vaka sayısı 35'dir. İlginç olarak bu vakaların 31 adedi Garbikaraağaç ve Tavas'ta meydana gelmiştir. Denizli merkez kazada 1, Çalda 3, Garbikaraağaç'ta 15 ve Tavas'ta 16 tecavüz yaşanmıştır. Faillerin tamamı Müslüman'dır. 57 kişi tutuklanırken, 2 kişi firar etmiştir⁵⁸⁷. Suç başına düşen fail ortalaması 1,68'dir⁵⁸⁸.

Saruhan sancağı, diğer pek çok suçta olduğu gibi, tecavüz vakalarında da ön plana çıkan sancak olmuştur. Ayrıca burada da tecavüz suçları belli kazalarda diğer kazalara nispetle daha fazla gerçekleşmiştir. Bu sancak dâhilinde 24 aylık süreçte 63 tecavüz yaşanmıştır. Tecavüzlerin aylık ortalaması 2,62'dir. Tecavüz vakalarının kazalara göre dağılımı şöyledir: Manisa 1, Akhisar 2, Alaşehir 3, Salihli 4, Soma 5, Eşme 5, Kasaba 9, Gördes 12 ve Kula 22. Tüm bu vakalarda 75 Müslim, 6 Rum ve 1 Ermeni tutuklanmış, 11 Müslim firar etmiştir. Vaka başına fail ortalaması 1,47'dir⁵⁸⁹.

Erkeğe yönelik olarak meydana gelen tecavüz vakalarının sancaklara göre dağılımı şöyledir: İzmir 21, Aydın 4, Deniz 4, Menteşe 2, Saruhan 16. Bu vakalar için 60 İslam ve 6 Rum tutuklanmış, 4 İslam ise firar etmiştir. Livata vakalarının kazalara göre dağılımı ise şöyledir: İzmir 9, Bergama 7, Bayındır 2, Kuşadası, Ödemiş 1, Foçateyn 1, Aydın 1, Bozdoğan 2, Çine 1, Tavas 7, Muğla 1, Fethiye 1, Manisa 3, Akhisar 1, Alaşehir 1, Eşme 1, Gördes 1, Kasaba 2, Kula 3, Salihli 1 ve Soma 1⁵⁹⁰.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış vaka sayısı 525 tecavüz ve 388 tecavüze teşebbüs olmak üzere toplam 913'tür. Vukuat-ı cinaiye cetvellerinden farklı bu tabloya göre aylık tecavüz ortalaması, Aydın vilayeti içerisinde 53,70'tir. Cetveller içerisinde erkeğe yönelik gerçekleştirilmiş vakalar için herhangi bir başlık

⁵⁸⁷ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁸⁸ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁸⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁵⁹⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

açılmamıştır ve livâta suçunun durumu bu nedenle net olarak tespit edilememektedir. 661 kişi tecavüz suçunu işlemişken, 496 kişi de tecavüze teşebbüste bulunmuştur. Toplam fail sayısı 1157'dir. Faillerin %15,56'sı firar etmeyi başarmıştır⁵⁹¹.

Kadına yönelik suçlardan birisi olan tecavüz suçunda faillerin %98,18'i erkekler iken %1,82 oranında da kadınlar bu suça dâhil olmuştur (bk. Tablo 15). Faillerin medeni durumlarına göre dağılımı şöyledir: %74,33 bekâr erkek, %13,40 evli-çocuklu erkek, %5,88 evli-çocuksuz erkek, %1,47 dul-çocuklu erkek, %2,51 dul-çocuksuz erkek, %0,61 bekâr kadın, %1,21 evli-çocuklu kadın, %0,09 evli-çocuksuz kadın, %0,43 dul-çocuklu kadın, %0,09 dul-çocuksuz kadın⁵⁹². Kadınların tecavüz vakalarındaki rolleri, ceraim-i umumiye cetvellerinden anlaşılmamaktadır. Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde de buna benzer bir vaka görülmemiştir. Bu nedenle kadın faillerin bir erkeğe mi tecavüz ettikleri yahut bir kadına karşı gerçekleştirilen tecavüz suçuna mı ortak oldukları belirgin değildir. Ancak şöyle bir gerçek vardır ki, evlenme maksatlı gerçekleştirilen bazı kız kaçırma vakalarında, kaçırılan kız, erkeğin bir yakınının hanesinde alıkonulabilir ve burada kızın bikri izale edilip evlenmeye zorlanabilir. Bu gibi durumlarda, suça yardım ve yataklık eden ve hatta gözcülük eden kişi dahi aynı suçla yargılanır.

Tecavüz ve tecavüze teşebbüs vakalarının %58,08'i ziraatla meşgul olanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devletinin bir tarım devleti olması nedeniyle nüfusun büyük çoğunluğu tarımla meşguldür ve bu nedenle suçlarda da bu mesleki grup ön plana çıkmaktadır. %25,67 işçi, %8,82 zanaatkâr, %0,78 memur, %0,17 tüccar, %0,61 ev hizmetçileri, %0,26 kira geliriyle geçinen kişiler, %0,26 sarraflar ve %5,53 işsizler bu suça dâhil olmuşlardır⁵⁹³. Mesleklere göre firar oranlarına bakıldığında ziraatla uğraşan 672 failden 138'i firar etmiştir ve bu grubun firar oranı %20,54'tür. Zanaatkârlardan 95 tutuklamaya karşılık 7 kişi firar etmiştir ve firar oranı %7,86'dır. İşçi failerde firar oranı %9,09'dur. 297 failden 27'si firar etmiştir.

⁵⁹¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁹² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁹³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

İşsizler arasındaki firar oranı ise %4,69'dur. 64 işsiz failden 3 kişi firar etmeyi başarmıştır⁵⁹⁴. Çiftçilerin firar oranının diğer meslek gruplarına kıyasla daha yüksek olmasının temel nedeni, kırsal alanların daha gözden uzak olması ve firara elverişli olmasıdır. Bu nedendir ki, tecavüz vakalarının %65,39'u kırsal alanda gerçekleşirken %34,61'i şehirlerde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde faillerin %67,21'i de köylüdür⁵⁹⁵. Tecavüzlerin kırsal alanda daha yüksek oranda meydana gelmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi bahsedildiği üzere gözdelelerden uzak ve suç işlemeye müsait yerler olması. İkincisi ise, kadının aktif köy hayatı içerisinde bulunmasıdır. Şehirde yaşayan kadınlar işçilik ve ev hizmetçiliği dışında herhangi bir sektör içerisinde bulunmamaktadır. Kırsalda ise durum tam tersidir. Kırsal kesimde kadınlar erkeklerden daha fazla çalışırlar ve ağır işlerin tamamı kadınların omzundadır⁵⁹⁶. Bu durum ise kadını kırsal alanda savunmasız ve bir başına bırakmaktadır. Fiziksel açıdan erkeklere kıyasla zayıf olan kadınların, ıssız bir mahalde tek başına kalmaları, kadınların can ve ırz güvenliğini tehlikeye atmaktadır.

Tecavüz faillerinin 1116'sı Müslüman ve 41 fail gayrimüslimdir ve okuma yazma bilenlerin oranı %8,64'tür. Geri kalan failer okuma yazma bilmemektedir. Faillerin %57,74'ü 20-30 yaş arasındadır; 555 kişi tecavüz nedeniyle tutuklanmış, 113 kişi de suçu işledikten sonra firar etmiştir. Bu yaş grubunun firar oranı %16,92'dir. 14-20 yaş arasındaki failerin oranı %23,08'dir ve bu yaş grubunun firar oranı %10,86'dir. 258 tutuklanmaya karşılık 29 kişi firar etmiştir. 30-40 yaş arası faillerin oranı %16,94, firar oranı ise %17,35'tir. 30-40 yaş arasında 162 kişi tecavüz nedeniyle tutuklanırken 34 kişi firar etmiştir. 14 yaşından küçük 13 fail bu suça karışmıştır ve oranları %1,12'dir. 50-60 yaş arasındaki failerin sayısı ise 2'dir⁵⁹⁷.

Tecavüz suçlarında faillerin %49,52'sini oluşturan 573 failin tecavüz etme gerekçesi, amaç ve eylem arasında paralellik gösteren, "ırza tasallut"tur. Yani failin

⁵⁹⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁹⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁹⁶ Gülay Arıkan, "Kırsal Kesimde Kadın Olmak", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 5, S 2, Ankara 1988, s.4

⁵⁹⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

tecavüzden başka bir amacı yoktur. Bu vakalarda, 345 fail tecavüz maksadına ulaşırken, 228 fail suçu tamama erdirememiştir. Yani suç, tecavüz değil, tecavüze teşebbüs olmuştur. Buna göre ırza tasallut etmek maksatlı yapılan eylemlerin %60,21'inde failler, suçu tamamlamışken %39,79'unda cürüm, herhangi bir dış etken nedeniyle tamamlanamamıştır.

Tecavüz suçunu işleyen faillerden 310 kişi (%26,79), suçun gerekçesi olarak "türlü nedenler" seçeneğini belirtmişlerdir. Bu suçlulardan ise 179 kişi tecavüz, 131 kişi ise tecavüze teşebbüs suçu failidir. Türlü nedenler seçeneği, çok geniş bir kapsama sahip olduğu için buradaki gerçek sebebin ne olduğu malum değildir.

Faillerden 113 kişi (59 tecavüz ve 54 tecavüze teşebbüs faili), suçun gerekçesi olarak "aşk" seçeneğini belirtmişlerdir. Failler arasında %9,77'lik bir dilime sahip olan bu kişilerin, aşık oldukları kızı evlenmeye zorlamak amacıyla tecavüz ettikleri kanaati oluşmaktadır.

Tecavüzcülerden %5,36'lık bir paya sahip olan 62 fail, "fuhuş ve safahat" maksatlı olarak tecavüzü gerçekleştirdiklerini veya teşebbüs ettiklerini belirtmişlerdir. Irza tasallut maksadıyla, benzer olduğu görülen bu seçenek, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde emsalleri görüldüğü üzere, toplanıp kadın oynatmaya çalışan bir grup erkek tarafından, eğlencenin amaç değiştirip bir tecavüze dönüşmesidir.

Düşmanlık ve intikam seçeneği, tecavüz vakalarında 44 fail tarafından belirtilmiştir. Suçların %3,80'inin bu gerekçeyle gerçekleştirildiği ve faillerden 1'sinin maksadına ulaşırken 27 kişinin tecavüz cürümünü tamamlayamadığı görülmektedir. Bu belgelerde, tecavüz mağdurlarının nitelikleri bulunmadığı için suçların türü de tam olarak anlaşılamamaktadır. Zira burada tecavüz edilen kişi bir erkek ise, bu kişiye düşmanlık beslenmiş olabilir. Tecavüz edilen kişi bir kadın ise de, kadının kendisine mi, babasına mı, kocasına mı yahut ailesinden herhangi bir bireye mi düşmanlık beslenmekteydi net olarak bilinmemektedir. Aydın sancağına bağlı bazı kaza ve köylerde, aşiretler arası olan tartışmalardan dolayı bir kısım insanların yaralandıkları yahut öldürüldükleri vukuat cetvellerine yansımıştı ancak

cetvellere bakarak aşiretler arası düşmanlıktan ötürü tecavüz vakalarının gerçekleşip gerçekleşmediği ise burada bir soru işareti olarak kalmaktadır.

17 tecavüz ve 29 tecavüze teşebbüs faili, gerekçe olarak “sarhoşluk” nedenini belirtmiştir. Failler arasında %3,98 kişi, aşırı alkol (yahut haşhaş) etkisiyle bilinçli bir şekilde hareket edemeyerek bu suça karışmıştır. Tecavüz suçlarının gerekçelerinde “meyhanede münazara” seçeneği %0,69’u oluşturan 8 fail tarafından belirtilmiştir⁵⁹⁸.

Ayrıca belirtmekte fayda var ki, vukuat-ı cinaiye cetvellerin incelendiği zaman, erkeğe yönelik tecavüz vakalarının azımsanamayacak düzeyde oldukları görülmüştü. Meydana gelen 165 tecavüz vakasına karşılık 47 livâta vakası vardır ki, bu rakam yaklaşık olarak 0,28 oranına denk gelmektedir. Bu durumda ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vakaların %28’inin erkeğe yönelik olan tecavüz olmaları muhtemeldir.

2.2.6. Kundakçılık

Kundakçılık, her şart altında bir cinayet suçu olarak tanımlanmıştır ancak kundakçıya verilen cezanın ağırlığı, yangının mahalline ve mülkün sahibine göre değişmektedir. Yakılan yer, şehir, kasaba ve köy içerisindeyse yahut içerisinde insanların yaşadığı bir mahalde ise bu takdirde cezası idam; meskûn mahallerin dışında bir bina yahut tarla ise yakılan yer kimin malı olursa olsun kürek veya kalebentlik ile cezalandırılmaktaydı⁵⁹⁹.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine göre Aydın vilayetinde meydana gelen vakaların dağılımına bakıldığında İzmir sancağında 20 kundakçılık vakası meydana geldiği görülmektedir. Bu vakaların dağılımı şöyledir: İzmir merkez kazada 3, Bayındır’da

⁵⁹⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁵⁹⁹ BOA, İ.DUİT 78/31.

2, Çeşme’de 1, Kuşadası’nda 3, Nif’te 2, Ödemiş’te 1 ve Urla’da 6⁶⁰⁰. Urla’da 1914 Haziran/Temmuz aylarında meydana gelen 3 vaka faili meçhul olarak kalmıştır ki, bu aya ait olan cetvel içerisinde pek çok faili meçhul öldürme vakası da meydana gelmiştir⁶⁰¹. Kuşadası’ndaki vakada, kundakçılık yapan Bayındırlı Nikoli tarafından Rum Atnaşi, Atnaşi’nin karısı, baldızı ve hizmetçilerini de öldürerek firar etmiştir⁶⁰². İzmir sancağı içerisinde bundan başka ölümlü bir kundaklama meydana gelmemiştir. Aydın sancağında gerçekleşen kundakçılık sayısı, Aydın merkez kazada 1 ve Bozdoğan’da 3 olmak üzere toplam 4’tür. Aydın’daki vakada 6 kişi ölürken 2 kişi de yaralanmıştır⁶⁰³. Denizli’de 1, Garbikaraağaç’ta 1 ve Tavas’ta 3 olmak üzere 5 kundakçılık vakasının yaşandığı Denizli sancağında 1 kişi hayatını kaybetmiştir⁶⁰⁴. Bir vakada ise ormanlık alan yakılmıştır⁶⁰⁵. Muğla sancağında, Marmaris’te 2, Milas’ta 1 ve Fethiye’de 2 olmak üzere toplam 5 kundakçılık gerçekleşmiştir. Saruhan sancağında ise 2 tanesi Akhisar’da, 2 tanesi Gördes’te, birer kez de Salihli ve Soma’da olmak üzere toplam 6 vaka meydana gelmiştir. Bu vakalarda ölen olmamıştır. Tüm vakaların toplamına bakarsak Aydın vilayetinde 40 vaka meydana geldiği görülmektedir⁶⁰⁶.

Ceraim-i umumiye cetvellerinin kaydolunduğu 17 ay boyunca meydana gelen kundakçılık sayısı 44’tür ve 1 vaka faili meçhul olarak yazılmıştır. Bu vakalar için 46 kişi tutuklanmış ve 5 kişi de firar etmiştir⁶⁰⁷. Buna göre aylık vaka ortalaması 2,58’dir. Vaka başına düşen fail ortalaması ise 1,15’tir.

Faillerden bekâr erkek sayısı 35, evli-çocuklu erkek sayısı 9, evli-çocuksuz erkek sayısı 4, bekâr kadın sayısı 1 ve evli-çocuklu kadın sayısı 3’tür. 4 fail harici tamamının ilk defa bir suça karıştıkları tespit edilmiştir. Bu kişilerin 45’i Müslüman,

⁶⁰⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁰¹ BOA, DH.EUM.MTK 45/13.

⁶⁰² BOA, DH.EUM.MTK 45/13.

⁶⁰³ BOA, DH.EUM.MTK 36/6.

⁶⁰⁴ BOA, DH.EUM.MTK 36/6.

⁶⁰⁵ BOA, DH.EUM.EMN 58/26.

⁶⁰⁶ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁰⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3'ü Rum ve 3'ü de Musevi'dir. Faillerden sadece 4 kişi okuma yazma bilmektedir ve faillerin %37,25'i şehirde ikamet ederken, %62,75'i köyde ikamet etmektedir. Buna karşılık suçların %52,27'si kırsalda gerçekleşmiştir. Şehirlerde gerçekleşen vakaların oranı ise %47,73'dür⁶⁰⁸.

Kundakçılık nedeniyle tespit edilen faillerden 27'si çiftçi, 9'u işçi, 7'si işsiz, 4'ü tüccar, 1'i denizci ve 1'i de ev hizmetçisidir. Bu kişilerin yaş ortalamasına göre dağılımı ise şöyledir: 14-20 yaş arası 10 fail; 20-30 yaş arası 29 fail; 30-40 yaş arası 10 fail; 40-50 yaş arası 1 fail ve 50-60 yaş arası 1 fail⁶⁰⁹.

Kundakçılardan 15'i servet hırsı nedeniyle bir mahalli yaktıklarını belirtmişlerdir. Bu türden bir eylem ile ilgili olarak faillerin ne gibi bir kazanç sağlayacakları ile ilgili herhangi bir izahata belgelerde rastlanmamıştır. Ancak daha önceki bölümde bahsedildiği üzere Forbes ailesiyle rekabet etmek isteyen bir Alman şirketinin kimliği belirsiz 200 kişi tarafından basılması⁶¹⁰ servet hırsına bir örnek olarak gösterilebilir fakat mevcut cetvellerde ise bu türden bir izahat yapılmamıştır. 13 kundakçılık faili, suçun gerekçesi olarak düşmanlık ve intikamdan bahsederken 23 fail "türlü nedenler" ile bu suçu işlediklerini ifade etmişlerdir⁶¹¹.

2.2.7. Kürtaj (Çocuk Düşürme)

Kürtaj suçu Osmanlı hukukunda "çocuk düşürme" yani "ıskat-ı cenin" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti, gerek Kuran'da kürtaj için konulan yasak⁶¹², gerekse sosyal çözülme ve nüfus azalması gibi sorunlar nedeniyle⁶¹³ çocuk düşürmeyi yasaklamıştır. Ancak bu suçun oluşabilmesi için ceninin uzuvlarının

⁶⁰⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁰⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶¹⁰ Gürsoy, **agm.**, s.130.

⁶¹¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶¹² "Çocuklarınızı fakr u zaruret havfiyle öldürmeyiniz. Ben azimü'ş-şan; onları da sizi de merzuk kularım. Şüphe yok ki onları öldürmek pek büyük bir cinayettir". **Kuran-ı Kerim**, İsra Suresi 31. Ayet.

⁶¹³ Fatma Şimşek-vd. "Osmanlı İmparatorluğu'nda İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)", **The Journal of International Social Research**, C 2, S 6, Kış 2009, s.595.

oluşması gerekliydi⁶¹⁴ ve bu nedenle 10 haftalık cenin gelişimi göz önüne alınmıştır⁶¹⁵. Şikayet yoluyla bu suçu takip eden Osmanlı Devleti'nin titiz incelemelerine rağmen ekonomik sıkıntılar nedeniyle halk bu yola başvurmaya devam etmiştir ve başta İstanbul olmak üzere pek çok yerde bu suç yaygın hale gelmiştir⁶¹⁶. Hem bu suçu engellemek, hem de nüfus artışını sağlamak adına Osmanlı Devleti çocuğu olan kişilere para yardımı yapmayı dahi gündemine almıştır⁶¹⁷ ancak savaş koşulları bu türden yardımlara mani olmuştur. 1911 düzenlemesiyle ise kürtaj suçuna verilen cezalar arttırılmıştır⁶¹⁸.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansımış kürtaj vakası Aydın vilayeti içerisinde toplam 17 adettir. Garbikaraağaç'ta 4, Bergama ve Kula'da 2'ser, İzmir, Bayındır, Aydın, Bozdoğan Denizli, Tavas, Marmaris, Kasaba ve Salihli'de ise birer vaka kaydolunmuştur⁶¹⁹.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde ise 17 aylık zaman diliminde 61 vaka kaydolunmuştur. Buna göre aylık kürtaj ortalaması 3,58'dir. Vakalardan bir tanesi faili meçhuldür ki, zamanın teknik donanımının yetersiz olması nedeniyle bulunmuş bir ceninden yola çıkarak, faileri ve doğumu yapan kişiyi tespit etmek imkânsızdır.

⁶¹⁴ İbranilerde kürtaj, kadının vücut bütünlüğüne yönelik bir suç olarak algılanırdı ve ceninin hayat bulunup bulunmaması göz önüne alınmadan suçun cezası, kadının kocası tarafından verilirdi. Buna karşılık Antik Yunan hukukunda, bu suç kadına karşı değil, cenine karşı işlenmiş sayılırdı. Bu nedenle cenin hayat bulmamışsa ceza verilmezdi. Detaylı bilgi için bk. Sulhi Dönmezer, "Çocuk Düşürme ve Düşürtmenin Dünü ve Bugünü", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C 50, S 1-4, İstanbul 1984, s.4-5.

⁶¹⁵ Mustafa Öztürk, "Osmanlı Döneminde Iskat-ı Ceninin Yeri ve Hükümü", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 1, S 1, Elazığ 1987, s.202.

⁶¹⁶ Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 57, S 4, Ankara 2008, s.329

⁶¹⁷ Yıldız Arşivi, Y.PRK.AZJ 46/19.

⁶¹⁸ 1911 düzenlemesiyle, kürtaja izin veren kadına altı ilâ üç yıl arası hapis; kadının rızası olduğu durumda, kürtaj yapıldığı sırada veya sonrasında kadının ölmesi halinde kürtaj yapan kişiye yedi seneye kadar kürek cezası; kadının rızası olmadığı durumlarda, darp veya cerh suretiyle çocuğun düşmesine sebep olan kişiye üç seneden on seneye kadar kürek cezası; kadının rızası olmayan bir kürtaj sırasında veya sonrasında, kadın hayatını kaybederse, fiili gerçekleştiren kişiye on beş seneden az olmamak şartıyla kürek cezası; tüm bunları gerçekleştiren kişi tabip yahut sağlık memuru olursa "katil" muamelesi görerek alacağı cezaya altıda bir oranın ilave olunur. BOA.İ.DUİT 79/10.

⁶¹⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

61 vaka için tespit edilen fail sayısı toplam 83'tür⁶²⁰. Vaka başına düşen fail ortalaması 1,36'dır.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında pek çok vaka içerisinde erkeklerin rol aldığı görülmektedir. Bekâr erkek sayısı 24, evli-çocuklu erkek sayısı 25, evli-çocuksuz erkek sayısı 3, dul-çocuklu erkek sayısı 2 ve dul-çocuksuz erkek sayısı 1'dir. Erkek faillerin toplamı 55'dir. Kadın faillerin medeni durumlarına göre dağılımı şöyledir: bekâr kadın 4, evli-çocuklu kadın 16, evli-çocuksuz kadın 2, dul-çocuklu kadın 1, dul-çocuksuz kadın 3 fail⁶²¹. Faillerden bekâr kişilerin varlığı iki olasılığı etmektedir. Birincisi gayri meşru ilişki neticesi meydana gelen gebelik, ikincisi ise suça bilerek veya bilmeden iştiraktır. Örneğin Bayındır⁶²² ve Aydında⁶²³ meydana gelip vukuat-ı cinaiye cetveline yansıyan vakalar, gayri meşru çocukların ıskatı olarak izah edilmiştir. Buna karşılık Garbikaraağaçta meydana gelen vakada ise hamile bir kadını darp eden bir kişi, kadının düşük yapmasına neden olmuş ve çocuk düşürmek suçundan dolayı tutuklanmıştır. Failin kadının hamile olup olmadığını bildiğine dair herhangi bir izahat yapılmamıştır⁶²⁴.

Çocuk düşürme suçu faillerinden yalnızca 1 tanesi sabıkalı olup diğer 82 kişi önceden bir suça karışmamıştır. Faillerin mesleki durumlarına göre dağılımları şöyledir: memur 1 kişi, ilim erbabı 1 kişi, tüccar 2 kişi, çiftçi 27 kişi, ev hizmetçisi 7 kişi, zanaatkâr 9 kişi, işçi 18 kişi ve işsiz 18 kişi. İlim erbabı olarak tanımlanmış kişi, tek kadın firari olan bir Yunandır ve yüksek tahsil görmüş olması, bu kadının doktor yahut eczacılıkla meşgul olduğunu ifade etmektedir. Diğer faillerden ise 8 kişi okur-yazardır ve geriye kalan failer okuma-yazma bilmemektedir. Aynı zamanda faillerin 74'ü Müslüman, 8'i Rum ve 1'i de Yunandır. Bu kişilerin %58'i köylerde ikamet

⁶²⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶²¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶²² BOA, DH.EUM.MTK 58/2.

⁶²³ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁶²⁴ BOA, DH.EUM.MTK 61/14.

ederken %44'ü ise şehirlidir. Buna paralel olarak suçların %56'sı kırsal alanda, %44'ü şehirlerde gerçekleşmiştir⁶²⁵.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14-20 yaş arası 15 kişi, 20-30 yaş arası 48 kişi, 30-40 yaş arası 12 kişi, 40-50 yaş arası 7 kişi, 50-60 yaş arası 1 kişi. Bu faillerin 68'i suçun nedeni olarak "türlü nedenler" seçeneğini belirtirken 6 kişi "düşmanlık ve intikam" maksadıyla suçu işlediklerini belirtmiştir. Bu durum ise darben veya yaralamak suretiyle gerçekleştirilen saldırılar sonucunda düşen çocuğu işaret etmektedir. Fuhuş kastıyla çocuk düşürenlerin sayısı 2'dir. Tecavüz sonucu bir kadının düşük yapmasını sağlayan fail sayısı ise 7'dir⁶²⁶.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, kürtaj konusunun nedenleri incelenirken "servet hırsı" seçeneği hiçbir vakada belirtilmemiştir. Ancak kürtajı gerçekleştiren kimi kişilerin de ücret karşılığı bu işi yaptıkları bilinmektedir. Mesela, Alman vatandaşı olan Madam Ziveld, kürtajı meslek haline getirdiği için Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı edilmiştir⁶²⁷. Diğer yandan darp ve cerh neticesi olarak düşen çocuklarla ilgili kanun hükmü net olsa da, kimi zaman kanunun dışında kararlar verilmiş ve tazminata da hükmedilmiştir. Polislerin darp sonucu bir kadının çocuk düşürmesine sebep olmaları üzerine, Şura-yı Devlet, faillerin maaşlarından kesinti yapılarak kadına ödenmesini tebliğ etmiştir⁶²⁸.

2.2.8. Hırsızlık

Hırsızlık, işlenme şekline veya soyulan mahalle göre cinayet yahut cünha kapsamında değerlendirebilen bir suçtur. Bir hırsızlığın cinayet olarak değerlendirilmesi için aşağıdaki şartlardan birisini veya tamamını taşıması lazımdır: 1) Gece vakti işlenmeli; 2) İki veya daha fazla şahıs tarafından işlenmeli; 3) Faillerden birisi veya bir kaçı silahlı olmalı; 4) Bir ev yahut müstemilatına veya bir

⁶²⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶²⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶²⁷ BOA, BEO 2468/185093; 2480/185971.

⁶²⁸ BOA, DH.MKT 587/19.

odasına, içeride insan olan her türlü mahalle, duvar delerek, merdiven ile aşarak, kapısını kırarak, bir alet ile kilidini açarak, devlet memuru görüntüsünde veya sahte emir göstererek girilmeli; 5) Şiddetli muamele veya silah teşhiri olmalıdır⁶²⁹.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerindeki hırsızlık suçlarının kaydı tutulurken, tüm bu faktörler göz önüne alınmıştır. Olayın niteliğine göre “*geceleyin hırsızlık, geceleyin ve silahlı hırsızlık, geceleyin duvar aşarak hırsızlık, geceleyin duvar delerek hırsızlık, geceleyin ve silahlı olarak duvar delerek hırsızlık*” gibi tanımlamalar yapılmıştır. Aydın vilayetinde gerçekleşen ve vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan bu türden 94 vakanın sancaklara göre dağılımı şöyledir: Saruhan 35, İzmir 26, Denizli 15, Menteşe 13, Aydın 5⁶³⁰.

İzmir sancağında meydana gelen hırsızlık vakaları ağırlık olarak Nif ve Tire kazalarında yaşanmıştır. Vakaların İzmir sancağı içerisindeki dağılımı şöyledir: Nif’te 10, Tire’de 9, İzmir’de 3, Bergama’da 1, Ödemiş’te 3. Tüm vakalarda 47 İslam ve 3 Rum tutuklanırken 25 fail firar etmeyi başarmıştır. İç kesimlerden Bayındır’da ve sahil kazalarında herhangi bir hırsızlık vakası meydana gelmemiştir. İzmir sancağında meydana gelen hırsızlık vakalarında göze çarpan hususlardan birisi muhacirlerin bu suça oldukça fazla karışmasıdır. Vukuat-ı cinaiye cetvellerindeki faillerden pek çoğu “muhacir” lakabını taşıdığı gibi bazıları da Balkanlara özgü isimler taşımaktadır. Örneğin, Muhacir Ferhad oğlu Ahmed⁶³¹, Kıranyo Şaban, Lazoviç Mustafa, Sarınov oğlu İbrahim⁶³², Giritli Kilimci Mustafa, Giritli İbrahim, Giritli Hacı Ali Halilaki, Süleymanzade Miraki, İbrahim Fedonaki⁶³³ gibi. Bu kişilerin suça nasıl karıştıklarına dair herhangi bir bilgi olmasa da, bu konuda iki teori öne sürülebilir. Birincisi, yokluk ve yoksulluk gibi sıkıntıların neden olduğu ve insanın temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir şeyler çalmasıdır. İkincisi ise Osmanlı belgelerinde “servet hırsı” olarak tanımlanmış olan, daha fazla mal ve mülke sahip olma isteğidir. Bu bağlamda muhacirlerin bu maddelerden hangisine

⁶²⁹ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁶³⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶³¹ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁶³² BOA, DH.EUM.MTK 34/9.

⁶³³ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

göre hareket ettiği bilinmemekle beraber, onların genel anlamda çok zor şartlar altında yaşadıkları bilinmektedir⁶³⁴.

Aydın sancağında meydana gelen hırsızlık sayısı 5'tir. Bunlardan 2'si Aydın kazasında, 1 tanesi Çine'de, 2 tanesi ise Nazilli'de meydana gelmiştir. Ayrıca bu üç kazada 1'er adet de gasp vakası yaşanmıştır. Toplam tutuklanan kişi sayısı 9, firar eden fail sayısı ise 3'tür. Faillerin tamamı Müslüman'dır⁶³⁵. Bu suçlardan başka, Aydın'da gerçekleşen iki öldürme vakasının izahatına "hırsızlık neticesi" yazılmıştır. Bu vakalarda, maktulün mü yoksa katilin mi hırsızlık yaparken öldüğü belirtilmemiştir⁶³⁶.

Denizli sancağında gerçekleşen 15 hırsızlık vakasının 14'ü Tavas'ta, 1 tanesi ise Garbikaraağaç'ta gerçekleşmiştir. Tavas kazası, Denizli'nin kriminal bölgesi olarak tanımlanabilir; Denizli sancağında gerçekleşen öldürme, yaralama, kız kaçırma, tecavüz ve hırsızlık gibi cinayet suçlarının en çok meydana geldiği kaza olmuştur. Tavas'taki hırsızlık vakalarında 22 fail tutuklanırken, 13 fail de firar etmeyi başarmıştır. Garbikaraağaç'taki tek vaka için de 1 fail tutuklanmıştır⁶³⁷.

Menteşe sancağında, Muğla'da 3, Bodrum'da 1, Köyceğiz'de 1, Milas'ta 3, Fethiye'de 5 olmak üzere toplam 13 vaka meydana gelmiştir. Bodrum ve Köyceğiz'de gerçekleşen hırsızlıklar da, pencere kırmak suretiyle evlere girilmiş, Fethiye'de ise tamamı gasp olarak nitelendirilmiştir ve tüm mağdurlara şiddet uygulanmıştır. Milas'ta gerçekleşen 2 vakanın faili ise tek bir kişidir ve firar etmek maksadıyla girdikleri evi ateşe vermişlerdir⁶³⁸. Mentese sancağında gerçekleşen vakalarda 17 kişi tutuklanmış, 1 kişi ise firar etmiştir⁶³⁹.

⁶³⁴ Yıldız Arşivi, Y.MTV 190/134.

⁶³⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶³⁶ BOA, DH.EUM.MTK 16/37.

⁶³⁷ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶³⁸ BOA, DH.EUM.EMN 26/29.

⁶³⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Saruhan sancağında toplam 35 hırsızlık vakası meydana gelmiş, 48 İslam ve 9 Rum tutuklanırken 3 İslam firar etmiştir. Hırsızlık olaylarının kazalara göre dağılımı şöyledir: Manisa 5, Akhisar 1, Eşme 1, Gördes 9, Kasaba 7, Kırkağaç 1, Soma 1, Kula 1 ve Salihli 9⁶⁴⁰. Kırkağaç kazasında, vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan tek suç bu hırsızlık vakası olmuştur. Geceleyin bir evin duvarını kırarak içeri giren iki hırsız olayın akabinde tutuklanmıştır. Öte yandan Kula’da gerçekleşen vaka “darp ve hırsızlık” olarak kaydolunmuş ve fail kısmına “*Şerife ve yüzden fazla kadın arkadaşı*⁶⁴¹” yazılmıştır. Bu durum, kadınlardan kurulu bir eşkıya çetesinin varlığına işaret etse de, diğer vukuat-ı cinaiye cetvelleri içerisinde böyle bir çetenin varlığına dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

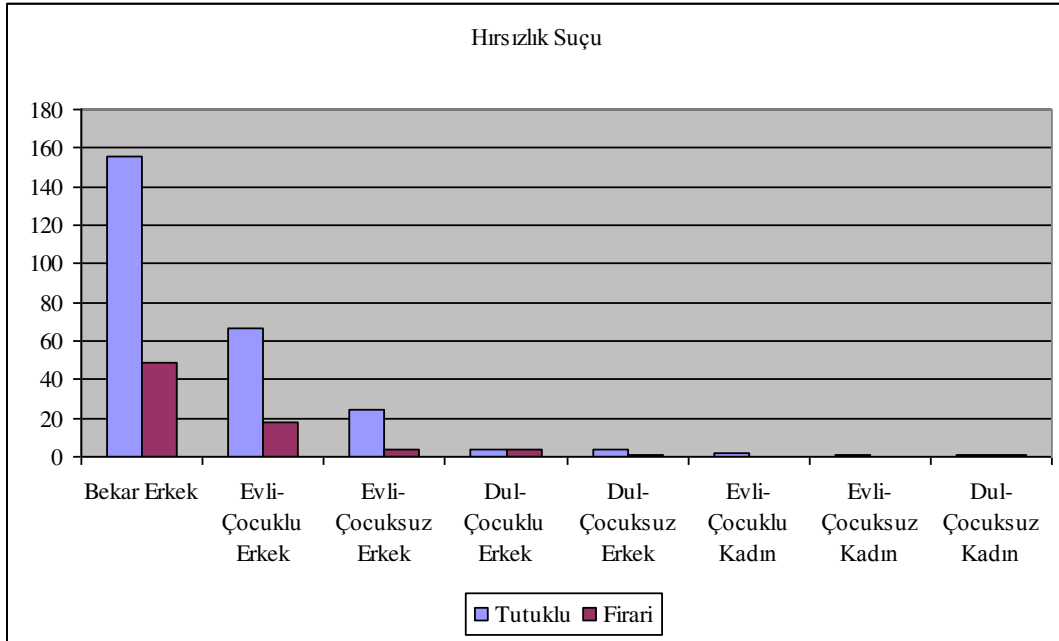
Cinayet statüsünde olan hırsızlık vakaları, ceraim-i umumiye cetvellerinde iki başlık halinde incelenmiştir. Birincisi, “*meskûn mahalde, duvar delerek hırsızlık*”, ikincisi ise “*gece silahlı hırsızlık*”tır. Bu iki suçun ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan toplamı 274’tür ve bu vakalardan 29’u faili meçhuldür. Faili meçhul vakalar hariç olmak üzere, diğer vakalarda tespit edilen fail sayısı 259 tutuklu ve 77 firari olmak üzere toplam 336’dır⁶⁴². Buna göre vaka başına düşen fail sayısı 1,37, aylık hırsızlık ortalaması ise 16,11’dir. Hırsızlık suçlarındaki firar oranı ise %22,92’dir. Bu oranının bu denli yüksek olmasının sebebi, bir gözaltı sisteminin geliştirilmemiş olmasıdır. Yakalanan faillerin isim ve adres bilgileri alındıktan sonra serbest kalmaları, hırsızlığı meslek haline getirmiş kimselerin mahkeme gününe kadar dahi hırsızlık yapmalarını sağlamıştır⁶⁴³.

⁶⁴⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁴¹ BOA, DH.EUM.EMN 57/13.

⁶⁴² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁴³ BOA, ZB 330/98;312/40;330/62; DH.EUM.MKT 2749/8.

Grafik 16: Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁶⁴⁴

Hırsızlık vakalarında failerin %61,01'lik bölümünü bekâr erkekler oluşturmaktadır. 205 bekâr erkek failden 156'sı tutuklanırken 49 kişi firar etmiştir ve buna göre bekâr erkeklerin firar oranı %23,90'dır. Evli-çocuklu erkekler, failer arasında %25,30'luk bir paya sahiptir. 67 tutuklamaya karşılık 18 fail firar etmiştir. Evli-çocuksuz erkeklerin suç içerisindeki oranı %8,33'tür ki, bu rakam, evli-çocuklu erkeklerin 1/3'ü civarındadır. Bu durum çocuk sahibi kişilerin ev geçindirme (zorunluluk) veya çocuklarına iyi bir gelecek hazırlama (servet hırsı) konularında suça iştiraklerinin bir işaretidir. Evli-çocuksuz failerin sayısı 24 tutuklu ve 4 firari olmak üzere 28'dir. Dul-çocuklu failerin oranı %2,38 ve sayıları 4 firari ve 4 tutuklu olmak üzere 8'dir. Dul-çocuksuz erkeklerin sayısı ise 1'i firari toplam 5 kişidir. Hırsızlık vakalarında kadınlar daha düşük bir rol almışlardır. 2 evli-çocuklu, 1 evli-çocuksuz ve 2 dul-çocuksuz olmak üzere toplam 5 kadın suça dâhil olmuştur⁶⁴⁵.

⁶⁴⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁴⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Evli kişilerin hırsızlık suçuna karışmalarının zaruri ihtiyaçları karşılamak veya servet hırsı haricinde, bir diğere nedeni, bu suçun bir meslek haline gelmesidir. Gerek patolojik kökenli kleptomani hastalığı, gerekse çocuk yaşta –değerli yahut değersiz– bir şey çalmanın vermiş olduğu başarı hissi, karakterleri tam oturmamış kişiler üzerinde etkili olabilmekte ve böylece kişi, hırsızlığı kendine bir meslek edinebilmektedir. Bu durum ise, mesleği hırsızlık olan bir kimse için aile kurmak konusunda bir engel teşkil etmemektedir.

Kadınlar içinse durum biraz daha farklıdır. Tek başına hırsızlık yapan kadın genellikle küçük meblağlar çalmak ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamak eğilimindeyken erkekler daha yüksek meblağlar çalıp kolay yoldan zengin olmayı amaçlamaktadır⁶⁴⁶. Diğere yandan, erkeklerle kıyaslandığında, kadınlar daha çok tek başına ve geçici iş birliği ile suç işlerken, büyük çaplı hırsızlıklarda kadınlar, genelde ikinci planda kalmaktadır. Cinsel bir araç olarak kullanılan kadınlar, ya erkeklerin yönettiği suç faaliyetlerinde daha az şüphe çekmeleri veya kolayca bilgi sağlayabilmeleri ve çalıntı malları saklayabilmeleri nedeniyle, suçu saklamada bir araç olarak kullanılmaktadır⁶⁴⁷.

Hırsızlık suçlarında gözaltı ve tutuklu yargılama gibi bir uygulamanın olmaması, hırsızların yakalanıp kimlik bilgileri alındıktan sonra serbest bırakılmalarını sağlıyordu⁶⁴⁸. Özellikle cünha kapsamındaki hırsızlık vakalarında da cezaların yeterli yaptırım gücüne sahip olmaması, hırsızlığı meslek haline getirmiş olanlar üzerinde etkili olmuyor ve bu kişiler cezalarını çektikten sonra tekrar suça yöneliyorlardı. Bu nedenlerle, diğere pek çok suçtan farklı olarak hırsızlık içerisinde sabıkalı faillerin oranı %24,11'dir. Faillerin %75'i ilk defa bir suça karışırken %0,89'luk bir kesin ise hayatını gayrı meşru yollarla kazanan ve devletin "kendisinden her türlü kötülük beklenebilir" şeklinde yaftaladığı kişilerdir. Faillerden

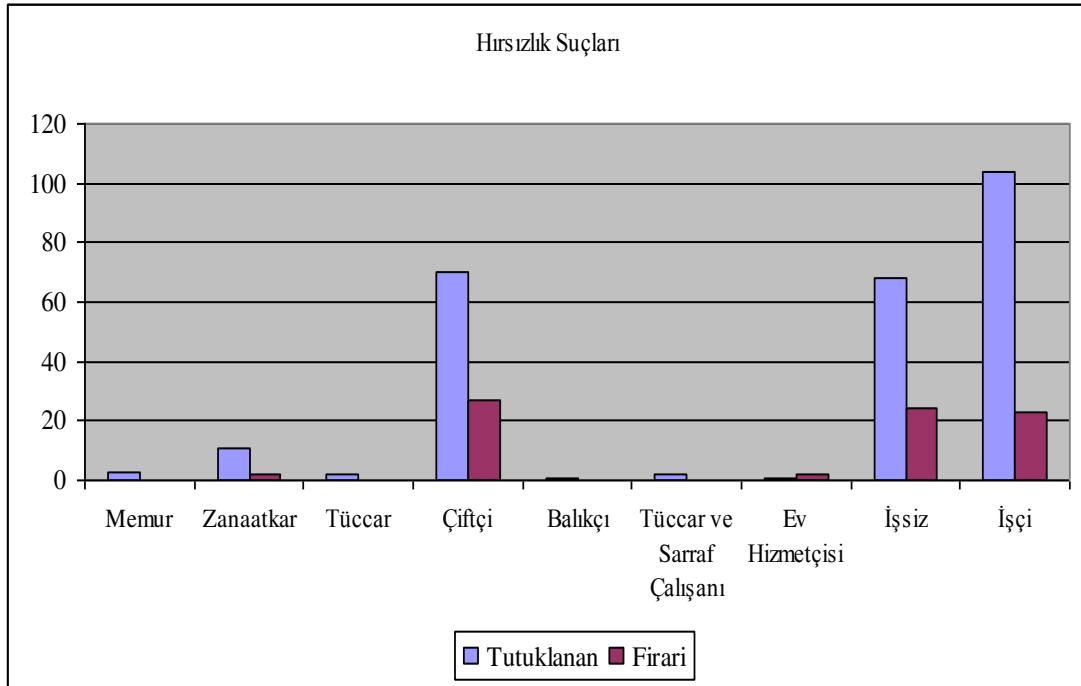
⁶⁴⁶ Margaret Beare, **Women and Organized Crime**, Research and National Coordination Organized Crime Division Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada, Canada 2010, s.26.

⁶⁴⁷ D.J. Steffensmeier, "Organization Properties and Sex-Segregation in the Underworld: Building Sociological Theory of Sex Differences in Crime", **Social Forces**, Vol. 61, Nu:4, 1983, s.1010-1032'den naklen Tülin İçli-Aslıhan Öğün, "Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu" **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, C 25, S 2, Aralık 1988, s.21.

⁶⁴⁸ BOA, ZB 312/19; 312/40; 330/62; 330/98; DH.MKT 2749/8

birinci defa suç işleyenlerin firar oranı %21,43 iken, sabıkalı faillerin firar oranı ise %27,16'dır⁶⁴⁹.

Grafik 17: Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁶⁵⁰

Faillerin mesleki dağılımlarına bakıldığında, diğer pek suçun aksine işçilerin daha fazla bir orana sahip oldukları görülmektedir. Bir tarım ülkesi olan ve nüfusun çoğunluğunu çiftçilerin oluşturduğu Osmanlı Devleti'nde Aydın vilayeti ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan hırsızlık vakalarının %37,35'i işçiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Hırsızlık yapan işçilerin sayısı 127 tutuklu ve 23 firari olmak üzere toplam 150'dir. Çiftçilerin hırsızlık suçu içerisindeki oranı %28,53'dir ve 70 tutuklamaya karşılık 27 kişi firar etmiştir.

İşsizlerin hırsızlık içindeki payları %27,06'dır. İşsiz bir insan için hayatın tam anlamıyla bir sınav haline dönüşmesi sürecinde, bir kısım insanlar, gayri meşru

⁶⁴⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁵⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

yollara saparak hayatını idame ettirmeye çalışabilirdi. Ancak Osmanlı Devletinin sosyal politikaları, işsizlik nedeniyle sokaklarda yatıp kalkan kişileri topluma kazandırmayı amaçladığı için, işsizlerin suçlar içindeki payı, meslek sahibi olanlara kıyasla daha azdır. Zira devlet, “serseri” olarak tanımladığı bu kişileri yakalayıp, bir işe yerleştirmiş ve suçtan uzak tutmaya çalışmıştır⁶⁵¹. Aynı bir suç olarak görülen serserilik konusuna ileride değinilecektir fakat burada belirtmek gerekir ki, göçebe bir hayat sürerek vilayetten vilayete gezen Kıptiler, bu serseri ve işsiz tasnifinin dışında olmakla birlikte, halka sürekli sorun çıkartmışlardır. Kısa süreliğine yerleştikleri bölgelerde hırsızlıklar ve silahlı soygun sayılarında artış görülmüş ve il meclisinde bu konuda kararlara alınarak, Kıptilerin uzaklaştırılması adına kararlar alınmıştır⁶⁵².

Ceraim-i umumiye cetvellerinde bu üç grubun büyük oranda yer kapladığı hırsızlık suçları içerisinde, diğer meslek gruplarının payları şöyledir: tüccar ve sarraf hademeleri %0,59, zanaatkârlar %3,82, ev hizmetçileri %0,88, balıkçılar %0,29 ve son olarak memurlar %0,88⁶⁵³.

Hırsızlık faillerinin %86,31’i Müslüman, %12,80’i Rum, %0,90’i Musevi ve Ermenidir. Müslümanların tutuklanma oranı %79,32 ve firar oranı %19,66’dır. Rumlar içinse durum daha farklıdır. Rum faillerin %55,81’i tutuklanırken, %44,19’u firar etmiştir⁶⁵⁴.

Hırsızların %95,54’ü okuma yazma bilmeyen kişilerden oluşurken, %4,17’si okur-yazar, 1 kişi ise yüksek tahsil sahibidir. Faillerin %68,15’i köyde, %31,85’i ise şehirlerde ikamet ederken suçların %52,92’si şehirlerde gerçekleşmiştir. Kırsal alanda gerçekleşen suçların oranı %47,08’dir. Şehirli faillerin firar oranı %15,89, köylü faillerin firar oranı ise %25,76’dır. Şehirde meydana gelen hırsızlık suçlarının 80’i pencere, kapı kırmak suretiyle gerçekleşirken, 49’u silahlı olarak yapılmıştır.

⁶⁵¹ BOA, DH.EUM.KADL 15/13;19/12; 13/16; DH.EUM.THR 12/56;13/13-A; DH.HMŞ 21/106.

⁶⁵² Anadolu, 14 Şubat 1327.

⁶⁵³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁵⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Buna karşılık kırsal alanda gerçekleşen silahlı soygun sayısı 70, pencere, kapı kırmak suretiyle yapılan hırsızlıkların sayısı ise 75'tir⁶⁵⁵.

Faillerin %51,19'u 20-30 yaş arası kişilerdir. Hırsızlığın, eşkıyalık gibi çeviklik ve güç isteyen bir suç türü olması, özellikle silahsız hırsızlıklarda, failin hızlı hareket edip çabuk bir şekilde suç mahallini terk etmesini gerektirmektedir. Bu nedenle, yoğunluğun bu yaş grubundan olması doğaldır. 30-40 yaş arası kişiler %35,42'lik bir orana, 14-20 yaş arası gençler %9,82'lik bir orana, 40-50 yaş arası kişiler %3,27'lik bir orana, 14 yaşından küçükler ise %0,30'luk bir orana sahiptir⁶⁵⁶.

Hırsızlık faillerinin %44,05'i servet hırsı nedeniyle bu suçu işlemişken, %48,51'lik bir dilim "türlü nedenler" nedeniyle hırsızlık yaptığını belirtmiştir. Servet hırsı, kolay yoldan para kazanmayı ifade ederken, türlü nedenler başlığı altında pek çok konuyu barındırmaktadır. Bunlar içerisinde ise ilk akla gelen ise yoksulluk ve gündelik ihtiyaçlardır. Faillerden %7'lik bir kesim, sarhoşluk, fuhuş ve intikam maksadıyla hırsızlık yaptıklarını ifade etmişlerdir⁶⁵⁷.

2.2.9. Darp ve Yaralama

Yaralama, Osmanlı hukuku içerisinde, failin, mağdurun vücudunda sebep olduğu yaranın büyüklüğüne göre cinayet, cünha veya kabahat olarak tanımlanmıştır. Öldürücü, bir uzvun kopmasına ya da kullanılmamasına neden olan veya kişiyi sakat bırakan, önceden planlanmış veya öldürme maksadıyla saldırıp hafifte olsa bir yaralanmaya olan kişiler, cinayet suçlusu olarak yargılanmıştır. Buna karşılık, hafif yaralanmalar, istemsiz gerçekleştirilen eylemler veya basit darplar, mağdurun vücudunda oluşan cerahatin büyüklüğüne göre kabahat veya cünha sınıfına dâhil edilmiştir.

⁶⁵⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁵⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁵⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan yaralama vakaları, cinayet olan yaralama vakalarıdır ve cünha veya kabahatler bu cetvellere yansımadağı için bu suçlara dair bölgesel bir dağılım verilmeyecektir. Aydın vilayetinde, Saruhan sancağında 86, İzmir sancağında 81, Aydın sancağında 43, Denizli sancağında 14 ve Menteşe sancağında 4 olmak üzere toplam 228 ağır yaralama vakası meydana gelmiştir⁶⁵⁸. Aylık yaralama vakası ortalaması 9,5'dur. Öldürme suçlarında olduğu gibi yaralama vakalarında da, İzmir'den uzaklaştıkça suçların azaldığı görülmektedir.

Yaralama vakalarıyla ilgili olarak vurgulanması gereken önemli bir husus da, bunların azımsanamayacak bir oranı ölümle sonuçlanmıştır. Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansımış olan 228 vakadan 89'unda, yaralı kişi hayatını kaybetmiştir ki, bu rakamlar, yaklaşık %39'luk bir oranı ifade etmektedir. Bu rakamın daha fazla olabileceği düşünülebilir. Şöyle ki, bir aylık zaman dilimi içindeki suçları kapsayan vukuat-ı cinaiye cetvellerinde, hazırlandığı ay içinde meydana gelen ve ölümle sonuçlanan bir yaralama vakası “*cerh ve katl*” yani “yaralama ve ölüm” şeklinde yazılmaktaydı. Ancak, yaralı bir kişinin cetvelin düzenlenmesinden sonraki aylar içerisinde ölmesi durumunda, cetvellere herhangi bir bilgi aktarılmamaktadır. Bu durum nedeniyle, ölüm oranlarının daha çok olabileceği akla gelmektedir.

Ölüm vakalarının bu denli çok olmasının temel nedeni, dönemin tıbbi koşulları ve hastanelerin yaygın olmamasıdır. Öte yandan ulaşım teknolojisinin zayıflığı da ölümlerin artmasında bir diğer faktördür. Özellikle yaralanan kişi kırsal alanda ise gerek hayvan sırtında yapılan taşımacılık, gerekse yolların bozuk oluşu veya hiç olmayışı, ağır yaralı bir insanın vaktini oldukça heba edebilmektedir.

İzmir sancağında gerçekleşmiş yaralama vakalarının kazalara göre dağılımı şöyledir: İzmir merkez kazada 7, Bergama'da 8, Kuşadası'nda 8, Karaburun'da 3, Nif'te 10, Ödemiş'te 20, Tire'de 8, Urla'da 7, Foça'da 2, Bayındır'da 8 vaka olmak üzere toplam 81. Bu vakalarda, 76 Müslüman, 8 Rum ve 1 Ermeni tutuklanmış, 7 Müslüman ve 2 Rum firar etmiştir. 25 vakanın ise faili tespit edilememiştir.

⁶⁵⁸ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Yaralanan 88 kişiden 35 tanesi hayatını kaybetmiştir⁶⁵⁹. İzmir sancağında meydana gelen yaralama olaylarının aylık ortalaması 3,37'dir.

Aydın sancağında meydana gelen 43 yaralama vakasında 42 İslam ve 4 Rum olmak üzere 46 kişi yaralanmış, bu kişilerden 7'si hayatını kaybetmiştir. 51 Müslüman ve 4 Rum fail tutuklanırken, 2 Müslüman ve 2 Rum firar etmiş, 7 vakanın da faili tespit edilmemiştir. Bu vakaların kazalara göre dağılımı şöyledir: Aydın merkez kazada 9 vaka, Çine'de 22 vaka, Bozdoğan'da 4 vaka, Karacasu'da 2 vaka, Nazilli'de 3 vaka, Söke'de 2 vaka⁶⁶⁰. Görüldüğü üzere Aydın sancağında meydana gelmiş vakaların yarısı Çine'de meydana gelmiştir. Bu vakalarda 3'ü Rum olmak üzere 25 kişi yaralanmış, yaralılardan sadece 1 kişi hayatını kaybetmiştir. Çine'de gerçekleşen yaralama hadiselerinden 4 tanesinin nedeni olarak “aşiretler arası çatışma” gösterilmiştir⁶⁶¹.

Denizli sancağında meydana gelen yaralama vakalarından 5 tanesi Tavas'ta gerçekleşmiştir. Bu vakalar için 8 kişi tutuklanmıştır. Yaralanan 5 kişiden 1'i hayatını kaybetmiştir. Çal'daki 6 vakadan 1 tanesi ölümlü sonuçlanmış ve 8 fail tutuklanmıştır. Garbikaraağaç'ta ise 3 vaka için 8 kişi tutuklanmıştır. Denizli sancağında meydana gelen vakalardaki tüm failer ve mağdurlar Müslüman'dır⁶⁶².

Menteşe sancağında, Marmaris'te 2 ve Milas'ta 2 olmak üzere toplam 4 yaralama vakası meydana gelmiştir. Marmaris'te meydana gelen vakalarda fail ve mağdur Rum'dur. Yaralanan kişilerden 2'si de hayatını kaybederken, faillerden de 1

⁶⁵⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁶⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁶¹ BOA, DH.EUM.MTK 58/2.

⁶⁶² BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

tanisi firar etmiştir. Milas'ta meydana gelen vakalarda ise failer ve mağdurlar Müslüman'dır. 2 fail de tutuklanmıştır⁶⁶³.

En fazla yaralama vakasının meydana geldiği yer olan Saruhan sancağında vakaların kazalara göre dağılımı şöyledir: Manisa merkez kazada 21, Kasaba'da 14, Akhisar'da 9, Alaşehir'de 3, Demirci'de 5, Eşme'de 1, Gördes'te 7, Kula'da 11, Salihli'de 10, Soma'da 4 olmak üzere toplam 85 vaka. Bu vakalarda 77 İslam, 9 Rum, 1 Ermeni, 1 Bulgar ve 1 Yahudi olmak üzere toplam 89 kişi yaralanmıştır. Yaralılar arasından 43 kişi hayatını kaybetmiştir. Hiçbir vakanın faili meçhul kalmadığı Saruhan sancağında 97 İslam, 6 Rum ve 1 Ermeni tutuklanmış, 21 İslam ve 3 Rum firar etmeyi başarmıştır⁶⁶⁴.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, darp ve yaralama vakaları kayıt altına alınırken, suçun türüne bakılmaksızın yani cinayet, cünha veya kabahat ayrımı yapılmaksızın yazılmıştır. Bu nedenle basit yara ve bereler dahi bu cetveller içerisinde darp ve yaralama başlığı altına alınmıştır. Bu durum ise cinayet kapsamında olan yaralama vakalarının ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde kapladığı yerin öğrenilmesini imkânsız hale getirmektedir. Bu türden vakaların ceraim-i umumiye cetvellerindeki adedi 4973'tür ve 38 vakanın faili tespit edilememiştir. Toplam fail sayısı 494'ü firari olmak üzere 6068 kişidir ve failerin %8,14'ü firar etmiştir⁶⁶⁵. Buna göre Aydın vilayetinde meydana gelen darp ve yaralama vakalarının aylık ortalaması 292,52'dir. Vaka başına düşen fail sayısı ise 1,22'dir.

Kimliği tespit edilmiş faillerin medeni durumlarına göre failer içerisindeki oranı, sayısı ve firar oranı şöyledir (bk. Grafik 18): Bekâr erkek %48,81, 2962 fail, firar oranı %9,45; evli-çocuklu erkek %29,53, 1792 fail, firar oranı 6,92; evli-çocuksuz erkek %7,04, 427 fail, firar oranı %5,39; dul-çocuklu erkek, %2,69, 163

⁶⁶³ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁶⁴ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁶⁶⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

fail, firar oranı 3,68; dul-çocuksuz erkek %1,50, 91 fail, firar oranı 12,09; bekâr kadın, %1,77, 108 fail, firar oranı %9,62; evli-çocuklu kadın %6,18, 375 fail, firar oranı %7,20; evli-çocuksuz kadın %1,32, 80 fail, firar oranı %2,50; dul-çocuklu kadın %0,69, 42 fail, firar oranı %27,27; dul-çocuksuz kadın %0,46, 28 fail, firar oranı %7,69⁶⁶⁶.

Tablo 16⁶⁶⁷: Darp ve Yaralama Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımları⁶⁶⁸

Failin Mesleği	Tutuklanan Fail Sayısı	Firar Eden Fail Sayısı	Genel Ortalama İçindeki Payı (%)	Firar Oranı (%)
Memur	125	1	2,08	0,79
İlim Adamı (Avukat, Eczacı, Doktor vb.)	6	1	0,12	-
Tüccar	44	3	0,77	6,38
Çiftçi	2.183	280	40,59	11,37
Balıkçı	14	1	0,25	-
Sarraf	-	-	-	-
Zanaatkâr	887	227	15,06	2,95
Kira Geliriyle Geçinen Kimse	30	4	0,56	-
İşçi	1.468	112	26,04	7,09
Denizci (Kaptanı, Kayıkçı ve Tayfa)	24	-	0,40	-
Tüccar ve Sarraf Çalışanı	28	-	0,46	-
Ev Hizmetçisi	71	7	1,29	8,97
İşsiz	694	58	12,39	7,71
TOPLAM	5574	494	100	8,14

⁶⁶⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁶⁷ Bazı meslek gruplarında, fail sayısının azlığı bir ortalama almak adına şaşırtıcı ve yanıltıcı olabileceğinden bu gibi meslek grupları için firar ortalaması belirtilmemiştir.

⁶⁶⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Darp ve yaralama suçu faillerinin mesleki dağılımlarına bakıldığında, diğer pek çok suç içerisinde olduğu gibi bu suçta da nüfusun büyük çoğunluğu oluşturan ve ziraatla geçimini sağlayan kişilerin ön planda oldukları görülmektedir. Ziraatla meşgul kişilerin failer içerisindeki oranı %40,59'dur. İşçiler, failer içerisinde %26,04'lük bir yer işgal etmektedir. Zanaatkârların oranı %15,06, işsizlerin oranı %12,39, memurların oran %2,08, ilim adamlarının oranı %0,12, tüccarların oranı %0,77, balıkçıların oranı %0,25, kira geliriyle geçinen mülk sahiplerinin oranı %0,56, denizcilerin oranı %0,40, tüccar ve sarraf hademelerinin oranı %0,46 ve ev hizmetçilerinin oranı %1,29'dur.

Darp ve yaralama suçuna karışmış olan faillerden %91,56'lık bir dilim ilk kez bir suça karışmışken %7,28'i sabıkalı, %0,51'i zanlı, %0,64'ü ise mazanne-i sû olarak tanımlanmış ve kendisinden her türlü kötü hareketin beklenebileceği kişilerdir. Öte yandan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar faillerin de %81,47'sini oluşturmaktadır. Ermenilerin oranı %1,33, Bulgarların oranı %0,08, Rumların oranı %12,87, Musevilerin oranı %0,92, Osmanlı tebaasından olan diğer milletlerin oranı ise %0,82'dir. Osmanlı tebaası dışındaki faillerin dağılımında ise Yunanlar %1,85, Avrupa devletlerinden olan kişiler ise %0,66'lık bir paya sahiptir. Avrupalı faillerin sayıları şöyledir: Alman 5 fail, Fransız 7 fail, İngiliz 9 fail, Avusturyalı 7 fail, İtalyan 11 fail, Yunan 110 fail⁶⁶⁹.

Osmanlı nüfusunun yaklaşık %90'a yakın bir kısmı okuma yazma bilmemekle⁶⁷⁰ beraber, darp ve yaralama suçlarına karışmış failer için bu oran %78,96'dır. Failerin %20,98'i okuyup yazmak bilirken, %0,07'lik bir kesim ise yüksek tahsil sahibi kişilerdir. Köylü failerin oranı %47,13, şehirli failerin oranı %52,49, ikametgahı olmayan failerin oranı ise %0,38'dir. Suçların ise %56,58'i şehirlerde, %43,42'si ise kırsal alanda gerçekleşmiştir⁶⁷¹.

⁶⁶⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁷⁰ Akyüz, **agm.**, s.21.

⁶⁷¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Faillerin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir (bk. Grafik 19): 14 yaşından küçük %1,37; 14-20 yaş arası %18,67; 20-30 yaş arası %50,40; 30-40 yaş arası %22,38; 40-50 yaş arası %6,10; 50-60 yaş arası %0,94; 60-70 yaş arası %0,13; 70 yaşından büyük faillerin oranı %0,02'dir⁶⁷².

Darp ve yaralama vakalarının nedenlere göre dağılımına bakıldığında (bk. Grafik 20) faillerin %1,62'si servet hırsı nedeniyle bu suçta karıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, gasp olaylarını ifade etmektedir. Mesela, Şubat 1914 cetveline yansıyan bir vakada Bozdoğan'da Mehmed ve Abdi isimli iki kişi, geceleyin ve silahlı olarak Halil oğlu Veli'nin yolunu kesmişler, beş buçuk lirasını, gümüş saatini ve revolverini gasp ederek Halil oğlu Veli'yi yaralamışlardır⁶⁷³. Bir diğer vakada 3 Temmuz 1912 tarihinde Kasaba'da, Postacı Mustafa Efendi'nin evine zorla giren 2 kişi, karısına tecavüz edip yaraladıktan sonra evdeki altınları alarak kaçırmaya çalışmışlardır⁶⁷⁴.

Faillerden %14,04'ü, suçun nedeni olarak "düşmanlık ve intikam" demişlerdir. Buna benzer bir örnek, faili meçhul kalsa da 25 Temmuz 1913 tarihinde Tirede gerçekleşmiştir. Hekim Çelebi mahallesinde ikamet eden Hacı Mehmed, akşam namazı dönüşü evine dönerken, pusuya düşmüş ve kolundan yaralanmıştır⁶⁷⁵.

Darp ve yaralama faillerinden %1,24'ü suçun gerekçesi olarak "aşk" demişlerdir. Aşk, nedeniyle işlenen yaralama vakasına bir örnek 11 Şubat 1914 tarihinde Bozdoğan'da reji kolcularından İsmail bin Mehmed'in talip olduğu kızın, Arnavut Necib'e verilmesi üzerine, reji kolcusu Arnavut Necib'i vazgeçirmek için ona revolver ile saldırmış ve tehlikeli bir şekilde yaralamıştır⁶⁷⁶.

Tecavüz nedeniyle gerçekleşen darp ve yaralama vakalarının oranı %0,56'dır. Bu oran, daha önce incelenmiş olan tecavüz vakalarıyla kıyaslandığında gerçek dışı görünmektedir. Zira ceraim-i umumiye cetvellerine göre Aydın vilayeti içerisindeki

⁶⁷² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁷³ BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

⁶⁷⁴ BOA, DH.EUM.EMN 24/3.

⁶⁷⁵ BOA, DH.EUM.EMN 54/3.

⁶⁷⁶ BOA, DH.EUM.MTK 35/8.

aylık tecavüz ortalaması 53,70'tir. Darp ve yaralama suçlarında ise yalnızca 34 fail tecavüzü bir neden olarak göstermiştir. Tecavüz suçunun aynı zamanda insan bedenine karşı işlenmiş bir suç olması sebebiyle, tecavüz vakalarında gerçekleşen yaralama vakalarının daha yüksek olması gerekmektedir. Ancak ceraim-i umumiye cetvellerinin tek suç üzerinden hareket etmesi nedeniyle bu rakam düşük kalmıştır.

Faillerin %15,75'i vukuatların nedeni olarak "sarhoşluk" gerekçesini ifade ederken, %7,99'u da "meyhanede çıkan tartışma" demişlerdir. Fuhuş ve eğlence sırasında yaşanan vakaların oranı %1.65'tir. 8 Nisan 1914 tarihinde meydana gelen bir vakada hayat kadınları ile pazarlık eden ve reddedilen Zenci Hasan Ali, Sarıoğlu Ahmed, İnceoğlu Abdullah oğlu Mustafa, Acemoğlu Ali, Hasan oğlu Bayram ve Mehmed adındaki kişiler, olaya nasıl dâhil olduğu bilinmeyen Kocalı Murat oğlu Süleyman ve Bayındırlı Hacı Musa oğlu Mustafa'yı yaralamışlar, ardından kadınları zorla olay yerinden götürmüşlerdir⁶⁷⁷.

"Türlü nedenlerle" gerçekleşen vakaların oranı %57,15'tir. Türlü nedenler olabilecek vakalara dair ilk örnek bir nefsi müdafaa vakasıdır. 31 Mayıs 1913 tarihinde Tire'de, Kavaklıoğlu Abdullah, önünü keserek saatini ve parasını gasp etmek isteyen Kocabıyıkıoğlu Asker Tevfik'i yaralamıştır⁶⁷⁸. Bu durum bir suç olmakla birlikte cezai bir işlem gerektirip gerektirmediğine mahkemelerde karar verilmektedir. Zira kişi, kendi nefesine, ırzına veya malına yönelik bir saldırıda, eğer bir başka kurtulma çaresi yoksa saldırganı öldürmesi veya yaralaması halinde suçlu bulunmaz. Ancak bir başka kurtulma çaresi varken, yaralama veya öldürme gerçekleşirse, bu durumda nefsi müdafaa aşılmış olur⁶⁷⁹. "Türlü nedenler" seçeneğini ifade eden vakalara bir diğer örnek ise 30 Haziran 1913 tarihinde, hayvan otlatma meselesinden başlayan tartışma sonucu gerçekleşmiştir. Tarlasına giren büyük baş hayvanlara kızan Hafız İbrahim, hayvanların sahibi Gezekçi oğlu Zekeriya'ya çıkışmış ve akabinde revolver kurşunuyla yaralanmıştır⁶⁸⁰.

⁶⁷⁷ BOA, DH.EUM.MTK 77/10.

⁶⁷⁸ BOA, DH.EUM.EMN 102/1.

⁶⁷⁹ Mustafa Avcı, **Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2004, s.107.

⁶⁸⁰ BOA, DH.EUM.EMN 58/26.

Ceraim-i umumiye cetvellerinin gerekçeleri arasında gösterilmese de, türlü nedenler arasında sayılabilecek bir diğer faktör de, kutsal değerlere karşı yapılan hakaretlerdir. Lisan-ı fezahat olarak Osmanlı ceza hukukunda yer alan bu durumda fail, gerekirse sürgün cezası dahi alabilmekteydi. Gayrimüslimler ve Müslimler arasındaki tartışmalar esnasında, özellikle, İslamiyet, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed, Osmanlı Devleti veya sultanları ile ilgili olarak bir kişinin hakaret etmesiyle derhal bir kavga başlamakta veya hükümet yetkilileri devreye girerek hakaret eden kişiyi tutuklamaktaydı⁶⁸¹.

2.2.10. Sahte Para Basmak ve Piyasaya Sürmek

Osmanlı kanunlarına göre, Osmanlı sikkelerinin veya Avrupa paralarının taklidini yapmak, düşük ayarlı olan paraları piyasaya sürmek veya bu yöntemlerle Osmanlı parasının değerini düşürmek bir cinayet suçudur. Sahte para basan kişiler “*kalpazan*”, bu paraları piyasaya süren kişiler ise “*kalb akçe sürücüsü*” olarak tanımlanmıştır.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine sahte para basmak konusunda herhangi bir vaka yansımamıştır. Bu nedenle, Aydın vilayetinin hangi kazalarında bu suçun işlendiği tespit edilememektedir. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı ise 1’i fail meçhul olmak üzere 23’dür. Faili tespit edilmiş olan 22 vaka için 23 kişi tutuklanmış 5 kişi firar etmiştir⁶⁸².

Faillerin sayıca az olması, bu suç için genel bir ortalama çıkartılmasına izin vermemektedir. Mevcut faillerin medeni durumları şöyledir: 16 bekâr erkek, 12 evli-çocuklu erkek, 1 evli-çocuksuz erkek ve 2 evli-çocuklu kadın. Bu faillerden 26 kişi ilk defa bir suça karışmışken, 2 kişinin önceden sabıkası bulunmaktadır. Neredeyse bütün cinayet suçları içerisinde –nüfus yoğunluğuna endeksli olarak–, çiftçiler ön plana çıkarken, madeni para basma konusunun el yeteneği ve beceri istemesi

⁶⁸¹ BOA, BEO 1223/91671; 1223/91676; 1223/91690; 1223/91692; 1223/91695; 1224/91750; 151/11270.

⁶⁸² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

nedeniyle faillerden 9 kişi zanaatkârdır. Diğer faillerden ise 7 kişi işsiz, 1 kişi ev hizmetçisi, 1 kişi tüccar, 3 kişi çiftçi, 2 kişi sarraf, 4 kişi işçi ve 1 kişi tüccar ve sarraf hademesidir⁶⁸³.

Sahte para basmak için öncelikle kuyumculuk, metal bilgisi ve aynı zamanda el yeteneği gerekmektedir. Kuyumcu imal tezgâhı şarttır. Sikke basımı için gerekli olan ateş, ege, kezzap, zımpara, baskı makinesi, cila ve yıldız gibi malzemeler kuyumcu atölyelerinde mevcut olduğu için, sahte para basmak isteyen kişi, ya bir kuyumcu ya da altından anlayan bir zanaatkâr olmalıdır. Öte yandan, paranın imalinden sonra piyasaya sürülmesi içinse herhangi bir bilgi birikimine ihtiyaç yoktur. Bu nedenle, yukarıda belirtilen meslek gruplarından, kuyumculuk veya zanaatkârlıkla ilgili olan kişilerin kalpazan olma ihtimali yüksektir. Diğer meslek gruplarından olan kişilerin ise piyasaya para sürmeye veya elindeki paranın sahte olduğunu bildiği halde bunu kullanmaya kalkışan kişiler olduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Faillerin 12'si Müslüman, 13'ü Rum ve 3'ü de Ermeni'dir. Müslümanlardan 2, Rumlardan ise 3 kişi firar etmiştir. Rum ve Ermenilerin sarraflıkta maharetli ve bu meslek içinde daha etkin oldukları düşünüldüğünde, mevcut faillerin daha çok kalpazanlık yaptıkları akla gelmekte, kimi arşiv belgeleri de bu durumu doğrulamaktadır⁶⁸⁴. 22 kişi şehirde, 6 kişi kırdaki ikamet ederken mevcut suçların yalnızca 3 adedi kırsal alanda gerçekleşmiştir. 7 fail okuma-yazma bilirken, 21'i bilmemektedir⁶⁸⁵. Okur-yazarlık ve matematik bilgisi bu suç için önemlidir. Hem paraların üzerindeki yazı, rakam, tuğra vb. baskıları oluşturmak için okur-yazar olmak, hem de akçenin –sahte de olsa– değerini belirleyebilmek için matematik bilmek gereklidir. Bu bilgileri taşımayan bir kişi, altının milyem⁶⁸⁶ ayarlarını

⁶⁸³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁸⁴ BOA, HR.MKT 213/70; 236/57; 261/26; 263/44; 269/7; A. }MKT.MVL 97/36; MVL 815/60.

⁶⁸⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁸⁶ Milyem, altının 1 gram bazında değerini ifade bir kuyumculuk terimidir. Saf altının işlenebilme ve dayanabilme özelliği düşük olduğu için altına hem bu özellikleri kazandırmak, hem de renk katmak adına bazı metaller eklenir. Örneğin, 1 kg 24 ayar altın içerisinde 995 gram altın, 5 gram ise (gümüş ya da bakır) altına sertliğini veren madde bulunmaktadır. Buna göre 24 ayar altının milyemi 0.995

yaparken hata yaparsa, üretmek istediği zayıf akçe yerine, çok daha kıymetli bir akçe üretebilir yahut ürettiği sahte paranın milyemini çok fazla düşürürse, bu kez ortaya çok sert ve bozuk renkli bir akçe çıkar ki, derhal kendisini ele verir. Tüm bu nedenlerden ötürü, tablodaki okur-yazar kişilerin sahte para üretiminde rol aldıkları söylenebilir.

Bu suçun yaşlara göre dağılımına bakıldığında, 14-20 yaş arasında 8 fail, 20-30 yaş arasında 14 fail, 30-40 yaş arası 3 fail, 50-60 yaş arası 2 fail, 60-70 yaş arasında ise 1 fail mevcuttur. Faillerinde 12 kişi suçun gerekçesi olarak “servet hırsı” demişken, 16 kişi “türlü nedenler” ile bu suça karıştıklarını ifade etmişlerdir⁶⁸⁷.

2.2.11. Devlet Malını Çalmak

Devlet malını çalmak; devlete ait olan senet ve paraların işleme konulması sırasında komisyon almak, bu gibi işlerin görülmesi sırasında hediye ve rüşvet kabul etmek; devletin istihdam ettiği işçiler için gönderilmiş paraları işçilere vermeyip veya noksan verip, kendi çıkarına kullanmak; devletin zabıt ve askerler için tahsis ettiği paraları bu kişilere vermeyip veya noksan verip, bu paraları kendi çıkarına kullanmak; devletin ihtiyacı olan mallar için oluşturulan müzayedelere fesat karıştırmak; devlet için satın alınacak olan malın alımı sırasında bilinçli bir şekilde bozuk veya çürük malları almak; zimmetine para geçirmek; askerler için alınacak levazımatı bilinçli bir şekilde eksik veya bozuk almak gibi suçlar, devlet malını çalmak olarak adlandırılmış ve cinayet suçları kapsamına alınmıştır⁶⁸⁸.

Bu suçlardan vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan bir vaka olmamıştır. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 25'tir. Toplam fail sayısı ise 3'ü firari olmak üzere toplam 28'dir. Faillerin 20'si bekâr erkek, 7'si evli-çocuklu erkek,

---

olarak ifade edilir. 22 ayar altının milyemi 0,916; 18 ayar altının milyemi 0,750; 14 ayar altının milyemi 0,585, 8 ayar altının milyemi ise 0,333'dür.

⁶⁸⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁸⁸ BOA, İ.DUİT 78/31.

1'i ise evli-çocuklu kadındır. Faillerin tamamı ilk kez bir suça karışmıştır ve önceden bir sabıkaları yoktur⁶⁸⁹.

Devletin malını çalan faillerin 2'si memur, 22'si çiftçi, 1'i işçi, 1'i ev hizmetçisi ve 1'i de işsizdir. Faillerin 25'i Müslüman, 2'si Rum ve 1'i de Yunandır ve 17 okur-yazara karşılık 11 kişi okuma yazma bilmemektedir⁶⁹⁰. İncelenen suçlar içerisinde, ilk defa bir suçun failleri arasında, okur-yazarların sayısı, okuma yazma bilmeyenlere kıyasla daha yüksektir. Bunun bir numaralı gerekçesi, yukarıda ifade edilen bir suçu işleyebilmek için, öncelikle doğrudan devletle ilişki içerisinde olmak gerekmektedir. Devletle bu türden bir ilişki içinse okuma-yazma bilmek önemlidir.

Faillerden 15 kişi şehirde, 13 kişi köyde ikamet etmektedir. Vakalardan 13'ü şehirde, 12'si kırsal alanda gerçekleşmiştir. Faillerden 21 kişi 20-30 yaş arasında; 4 kişi 30-40 yaş arasında; 1 kişi 40-50 yaş arasında, 1 kişi ise 50-60 yaşları arasındadır. Bu suça karışan faillerden 8 kişi, servet hırsı nedeniyle bu suça karışmışken, 13 kişi türlü nedenlerle, 5 kişi intikam almak maksadıyla, 2 kişi ise fuhuş ve eğlence maksatlı olarak bu karışıklarını ifade etmişlerdir⁶⁹¹.

İslam hukukunda, hırsızlığın cezası olarak el-ayak kesilmesi gibi bir ceza uygulanırken devlet malını çalanlar için bu ceza uygulanmaz çünkü kamu malında az ya da çok bütün Müslümanların hakkı vardır. Bu nedenle bu cezanın uygulanması mubah değildir⁶⁹². Buna örnek olarak verilebilecek bir vaka 1912/1913 yıllarına ait Söke kadı sicilinde görülmektedir. Söke eytam mektebinin masrafını yüksek göstererek 4000 kuruşluk bir parayı zimmetine geçiren görevli hakkında, görevden azil kararı verilmiş ve bir başka cezadan bahsedilmemiştir⁶⁹³. Ancak bu dönemde ikili mahkeme sisteminin uygulanıyor olması nedeniyle, bu kişi hakkında laik mahkemelerde ceza verilmiş olması yüksek olasılıktır. Zira Mayıs 1914 tarihinde

⁶⁸⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁹⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁹¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁶⁹² Coşkun Üçök, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukuku'na Aykırı Hükümler", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 3, S 1, Ankara 1946, s.142.

⁶⁹³ BOA, MŞH.ŞSC Defteri no:8060, s.35

sahtekârlık yaparak zimmetine geçiren bir muhasebe katibi hakkında 1 sene hapis cezasıyla paranın kendisinden tahsiline hükmedilmiş⁶⁹⁴; yine mal sandığından zimmetine para geçiren Mudanya eski mal müdür Osman Nuri Efendi 5 sene müddetle Sinop hapisanesine kalebent olarak gönderilmiş ve zimmetine geçirdiği para kendisinden ve kefillerinden⁶⁹⁵ tahsil edilmiştir⁶⁹⁶.

2.2.12. Sahtekârlık

Sahtekârlık suçu, devlete karşı işlenmiş suçlardan sayılıp, suçun türüne göre cinayet, cünha veya kabahat olarak tasnif edilmektedir. Devlete ait emirnameleri taklit eden, ettiren veya bozan; devlet memurlarının imza ve mühürlerini taklit eden veya ettiren, bu mühürleri yetkileri olmadığı halde kullanan; sahte mühür basan; hazine, mal sandığı ve buna denk belgeleri taklit eden, bozan veya sahtelerini üreterek Osmanlı sınırları içine sokan kimseler cinayet suçlusu olarak yargılanır ve 10 seneden az olmamak üzere kürek veya kalebentlikle cezalandırılırlardı⁶⁹⁷.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine, sahtekârlık suçları dâhil edilmemiştir. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı ise 89'dur. Bu suçlara iştirak eden fail sayısı ise 21'i firari ve tamamı erkek olmak üzere toplam 116'dır. Bu rakamlara göre aylık sahtekârlık suçu ortalaması 5,23'tür. Faillerin medeni durumlarına göre dağılımı şöyledir: 44 bekâr erkek, 63 evli-çocuklu erkek, 9 evli-çocuksuz erkek, 1 dul-çocuklu erkek⁶⁹⁸.

⁶⁹⁴ BOA, DH.EUM.MTK 82/59.

⁶⁹⁵ Osmanlı Devletinin, bu gibi durumlar için geliştirdiği tedbirlerden bir tanesi kefalet sistemidir. Mesleğe girişlerde gösterilen kefiller, kişinin bu gibi bir suça karışması durumunda devreye girmekte ve kefil oldukları kişinin cezasına maddi anlamda ortak olmaktadır. Mesela İzmir Rum Bedelat-ı Askeriya tahsildarı Şehabettin Efendi'nin zimmetine geçirdiği paralar kefillerinden tahsil edilmiştir. BOA, DH.MKT 1244/55. Ziraat Bankası muhasebe katibi Abdullah Nafi Efendinin zimmetine geçirdiği paralar ise yine kendisine kefil olan Aleko ve Hasanağaoğlu'dan tahsil edilmiştir. Kefiller bu duruma temyiz mahkemesinde itiraz etmişlerse de, itirazları kabul edilmemiştir. BOA, DH.MKT 1200/93.

⁶⁹⁶ BOA, DH.MTV 49-2/58.

⁶⁹⁷ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁶⁹⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Sahtekârlık suçu faillerinin %55,17'sini oluşturan 64 kişi tarımla uğraşmaktadır. Diğer meslek gruplarının oranları ise şöyledir: zanaatkârlar %12,07, kira geliriyle geçinenler %0,86, işçiler %10,34, tüccar ve sarraf hademeleri %0,86, işsizler %6,03, memurlar %1,92, tüccarlar ise %3,45. Tüm bu failer içerisinde yalnızca 1 kişinin önceden sabıkası vardır. Diğerlerinin ise ilk defa bir suç işledikleri tespit edilmiştir⁶⁹⁹.

Sahtekârlık yapan failerin 97'si Müslüman, 17'si Rum, 1'i Ermeni ve 1'i de Musevidir. Bu kişilerin %23,28'i okuma-yazma bilirken, %76,72'si okuma-yazma bilmemektedir. Şehirde ikamet eden failerin oranı %48,28; köylerde ikamet eden failerin oranı ise %50,86'dır. 1 failin ikametgâhı yoktur. Buna karşılık şehirlerde işlenen suçların oranı %53,93, kırsalda işlenen suçların oranı ise %46,07'dir⁷⁰⁰. Bu bağlamda, kırsal kesimde ikamet eden kişilerin de sahtekârlık yapabilmek şehirlere geldikleri söylenebilir.

Sahtekârların %55,17'sini teşkil eden 64 fail 20-30 yaş arasındadır. 30-40 yaş arası failerin sayısı 42 ve bu suç içerisindeki oranı %36,21'dir. 40-50 yaş arası failer, 6 kişi ile %5,17, 50-60 yaş arası failer, 1 kişi ile %0,86 ve son olarak 14-20 yaş arası failer 3 kişi ile %2,59'luk bir orana sahiptir.

Sahtekârlık yapan kişilerin %43,10'u servet hırsı nedeniyle bu suçu işlediklerini ifade ederken %53,45'i türlü nedenlerle bu suçu karışmış, %3,45 oranındaki failer ise "ırza tasallut" etmek maksadıyla sahtekârlık yaptıklarını belirtmişlerdir.

Daha fazla paraya, mala ve mülke sahip olmak isteyenlerin en çok izlediği yol genellikle tapu kayıtlarında sahtecilik yaparak arazilerini genişletmek yoluna gitmeleri olmuştur⁷⁰¹. Ayrıca sahte senet ve çeklerle bankalardan para alanlar⁷⁰² olduğu gibi halktan savaş halindeki ülkeye yardım adı altında para toplayan olmuştur

⁶⁹⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁰⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁰¹ BOA, DH.H 9/32; 25/36; 25/65; DH.MUI 46/14.

⁷⁰² BOA, DH.MUI 75/10.

ki, bunun bir örneği de Çin’de yaşanmıştır. Balkan Savaşları sırasında, Çin’in çeşitli şehirlerinde kendilerini Osmanlı askeri olarak tanıtan Şamlı Hacı Mahmud, Kudüslü İbrahim, Bağdatlı Seyid Abdülaziz ve Süleyman adındaki şahıslar, hükümet tarafından görevlendirildiklerini söyleyerek para toplamaya başlamışlardır. Osmanlı hükümeti ise böyle bir görevlendirmenin gerçek olmadığını Çin hükümetine iletmiştir⁷⁰³.

2.2.13. Eşküyaya Yardım ve Yataklık

Eşküyaya çeteleri, Osmanlı halkını tehdit edip, kimi zaman üretimi sekteye uğratsa da, çetelerin istihbarat ve iâşe sorunları, bazı kişiler için çıkar kapısı olmuştur. Gündelik yeme, içme ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılamak için şehirlere inemeyen eşküyaya, bu sorunlarını çözmek adına şehir ve kasabalarda ikamet eden kişileri kullanmaya başlamışlar, bu durum da bazı fırsatçıları meslek sahibi yapmıştır. Diğer yandan konaklamak için köylere gizli ziyaretler düzenleyen eşküyalar, kaldıkları hanelere teşekkür anlamında hediye ve bahşiş bırakmakta, zaten fakir olan halk için bu gibi bahşişler büyük anlam ifade etmekteydi. Takip altındaki eşküyaları, kimi zaman korkudan, kimi zaman bahşiş alabilmek için saklayan hane sahiplerinin bu girişimleri ise kendilerinin de cinayet suçuyla yargılanmalarına neden olmaktadır.

Eşküyaya yardım ve yataklık bir cinayet suçu olsa da, vukuat-ı cinaiye cetvelleri içinde yer bulmamıştır. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı, 1 tanesi faili meçhul olmak üzere toplam 21’dir. Faillerin tamamının erkek olduğu bu suç için 22 tutuklama gerçekleşmiş ve 2 kişi de firar etmeyi başarmıştır. Bu suç işleyenlerden 17 kişi bekâr erkek, 7 kişi ise evli-çocuklu erkektir ve tamamı ilk defa bir suça karışmış ve önceden sabıkası olmayan kişilerdir.

Faillerin 10’u tarımla, 1’i ticaretle meşgulken, kalan 13 kişi işçidir ve bu kişilerin tamamı Müslüman’dır. Faillerin hepsi köylerde ikamet etmekte ve okuma-

⁷⁰³ BOA, BEO 4182/313630; 4195/314598.

yazma bilmemektedir. Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14-20 yaş arası 2 fail, 20-30 yaş arası 16 fail, 30-40 yaş arası 4 fail ve 40-50 yaş arası 2 fail. Suçlular arasında 8 kişi, suçun nedeni olarak “türlü sebepler” seçeneğini belirtirken, 16 fail “servet hırsı” yani eşkıyadan para alabilmek için bu suçu işlediklerini belirtmişlerdir⁷⁰⁴.

Türlü nedenler arasında sayılabilecek hususlardan birisi, hemşericiliktir. Aydın vilayetinin en azılı eşkıyalarından birisi olan Çakırcalı’ya kimi zaman hemşericileri olan Birgi sakinlerinden bazıları yataklık etmiştir. Suçları ortaya çıkanlar ise çeşitli cezalara çarptırılmışlardır⁷⁰⁵. Ayrıca suçun gerekçesi tam olarak net olmasa da, 8 Ağustos 1915 tarihinde, Tire’de göçebe olarak yaşayan 53 kişilik Çepni aşireti, kırdakendilerine rastlayan eşkıyaya konaklamaları için yer göstermeleri ve yardım etmeleri nedeniyle Sivas’a sürülmüştür⁷⁰⁶.

2.2.14. Tüm Cinayet Suçları ve Failleri

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış bütün vakaların ve faillerin görüntüsüne toplu halde bakılacak olursa ilk etapta, meydana gelen toplam 7031 vaka olduğu görülmektedir. Gerçekleşen bu vakalardan 144 tanesi faili meçhul olarak kalmıştır ki, buna göre Aydın vilayetinde meydana gelen faili meçhul cinayet oranı %1,93’dür. Aylık cinayet suçu ortalaması ise 413,58’dir⁷⁰⁷.

Cinayet suçlarının türlerine göre dağılımında (bk. Tablo 17), devlete karşı işlenmiş suçların oranları şöyledir: eşkıyalık %1,57; eşkıyaya yataklık %0,77; devletin iç güvenliğini ihlal %0,36; devlet malını çalmak %0,91; kalpazanlık ve piyasaya sahte para sürmek %0,84; sahtekârlık %3,24 ve rüşvet ise %2,66’lık bir orana sahiptir ki, devlete karşı işlenen suçlar içinde sahtekârlığın en yüksek oranda

⁷⁰⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁰⁵ BOA, BEO 3897/292213; DH.H 14/20; 69/10.

⁷⁰⁶ BOA, DH.EUM.5Şb 80/47; DH.EUM.1Şb 4/31.

⁷⁰⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre devlete karşı işlenen suçların toplamı, bütün cinayet suçlar içerisinde %10,35'lik bir orana sahiptir.

İnsan hayatına yönelik olarak gerçekleşen, öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarının oranları ise şöyledir: planlayarak adam öldürme %9,19; planlamadan adam öldürme %8,75; üst soydan birisini öldürme %1,64, alt soydan birisini öldürme %0,44, öldürmeye teşebbüs %3,86 ve kasıt olmadan ölüme sebebiyet vermek %2,15; kürtaj ve çocuk düşürmek ise %2,22'dir. Öldürme suçlarının diğer cinayet suçları içerisindeki oranı ise %28,25'dir.

Mala yönelik olarak gerçekleşen suçların oranları ise şöyledir: meskûn mahalde duvar aşarak hırsızlık %5,65; gece silahlı soygun %4,34; kundakçılık %1,60'dır. Kundakçılık suçu sonucu doğrudan maldan bir çıkar elde etmeyi sağlamasa da, bir kısım insanların mal ve mülklerinin yakılarak harap edilmesi dolayısıyla, kundakçılık suçu da bu grup altında ele alınmıştır. Mala karşı işlenen suçların oranı %11,59'dur.

Son olarak suçların büyük bir çoğunluğunu namusa ve kadına yönelik olduğu görülmektedir. Tecavüz %19,14; tecavüze teşebbüs %14,15 ve cebren kız kaçırmak %16,51'lik bir orana sahiptir ki, bu suçların genel toplamı %49,80 yapmaktadır. Yani tüm cinayet suçları içerisinde en yoğun olarak işlenen suçlar ırz ve namus güvenliğini tehdit edici suçlardır⁷⁰⁸.

Tüm cinayet vakaları için tutuklanan kişi sayısı 8476'dır ve 1089 kişi de firar etmiştir. Buna göre, cinayet suçu faillerinin %88,61'i yakalanırken %11,39'luk bir kısım firar etmeyi başarmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki, cetvellerin düzenlendiği tarihten sonra bu kişiler yakalandı ise, bu durumda firar oranının daha düşük olma ihtimali de mevcuttur. Bir ay içinde meydana gelmiş vakaları gösteren ceraim-i umumiye cetvellerinde, bir suçun işlendiği andan, cetvelin hazırlandığı ana kadar geçen süre içerisinde (ayın ilk gününden, bir sonraki ayın ilk günlerini kapsayan bir aylık zaman dilimi söz konusudur) failerin yakalanmadığı söylenebilir. Ancak suç, cetvelin hazırlanmasından birkaç gün önce meydana gelmiş ise, bu durumda fail kısa

⁷⁰⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

sürede yakalanmış olsa da, cetveller yazılmış olduğu için, bu durum cetvellere yansımamış olacaktır.

Tüm cinayet suçlarında faillerin büyük çoğunluğunu bekâr erkekler oluşturmaktadır ki (bk. Grafik 21), bu kişilerin toplamı 5290'dır ve failler içerisinde %55,31'lik bir paya sahiptirler. Evli-çocuklu erkekler, %26,83'lük bir oranla, suç işlemede ikinci sırayı almaktadır bu gruptan toplam fail sayısı 2566'dır. Sırasıyla, evli-çocuksuz erkeklerin oranı 632 kişi ile %6,61; dul-çocuklu erkekler 205 kişiyle %2,14, dul-çocuksuz erkekler 140 kişi ile %1,46'lık bir orana sahiptir.

Kadınların oranları ise: bekâr kadınlar 123 kişi ile %1,29; evli-çocuklu kadınlar 436 kişiyle %4,56; evli-çocuksuz kadınlar 87 kişi ile %0,91; dul-çocuklu kadınlar 49 kişi ile %0,51; dul-çocuksuz kadınlar içinse bu oran 37 kişi ile %0,39'dur.

Faillerin medeni durumlarına göre firar oranlarına bakıldığında; bekâr erkeklerden 4590 kişi tutuklanırken 700 kişi firar etmiştir. Buna göre bu gruptaki firar oranı %13,23'tür. Evli-çocuklu erkeklerde ise tutuklama sayısı 2315, firar sayısı 251, firar oranı ise %9,78'dir. Evli çocuksuz erkeklerdeki firar oranı %6,80'dir. 589 fail tutuklanırken 43 fail de firar etmeyi başarmıştır. Dul-çocuklu erkeklerdeki tutuklama sayısı 194, firar sayısı 11, firar oranı ise %5,37'dir. Dul-çocuksuz erkeklerde ise %17,86'lık bir firar oranı vardır. Bu grupta tutuklama sayısı 115, firar sayısı 25'tir. Tüm erkek faillerin firar ortalaması %11,66'dır. Toplam tutuklanan erkek sayısı 7803 ve firari sayısı da 1030'dur.

Bekâr kadın faillerde, 110 tutuklama ve 13 firar gerçekleşmiştir. Buna göre bekâr kadınlar için firar ortalaması %10,57'dir. Evli-çocuklu kadınlar arasındaki firar oranı %6,65'dir ve faillerden 407'si tutuklanırken, 29 kadın kaçmayı başarmıştır. Evli-çocuksuz kadınlar %2,30'luk bir firar oranına sahiptirler ve bu grup dâhilinde 85 tutuklamaya karşılık 2 firar gerçekleşmiştir. Dul-çocuklu kadınlar için çıkartılacak ortalama gerçeği çok yansıtmayacaktır çünkü 40 tutuklamaya karşı 9 firar yaşanmıştır ve bu kadar az sayıda fail olması, bir oran belirlerken hataya sebep olacaktır. Dul çocuksuz kadınlar için de benzeri bir durum söz konusudur. 31

tutuklama ve 6 firar gerçekleşmiştir. Kadın faillerin toplam firar ortalaması, %8,06'dır. 673 kadın tutuklanırken, 59 kişi de firar etmiştir⁷⁰⁹.

Faillerin %91,14'ü ilk defa bir suç işlemiştir ve bu kişilerden 7884'ü tutuklanırken, 972 kişi firar etmiştir. Birinci defa suç işleyenler arasındaki firar oranı %10,98'dir. Buna karşılık, sabıkalıların firar oranı ise %12,57'dir ki, mükerreren suç işleyen kişiler, muhtemelen önceden kaçmayı planlayarak hareket ettikleri için bu değer, birinci defa suç işleyenlere oranla bir nebze daha yüksek olmuştur.

Sabıkalılar, cinayet suçlarında %7,70'lik bir dilime sahiptir. Failler arasında mükerrerlik anlamında bu rakam düşük olarak tanımlanabilir ki, buradan cezaların yaptırım gücünün yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Zira II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkartılan genel af ile pek çok suçlu dışarı çıkmış ve bu kişiler tekrar suç işlemişlerdir ki, bu %7 içinde bu gruptan kimselerin mevcut olduğu da düşünüldüğünde, bu rakam gerçekten azımsanabilir. Özellikle suça teşebbüsten mahkûm olmuş bir kişinin suçu tekrar işleme oranı yükselmektedir ki, nefret kökenli olarak ortaya çıkan suçlarda, fail başarısız olduysa, tekrar denemesi mümkündür⁷¹⁰.

Suçun, gelir dağılımıyla doğrudan bir ilgisi vardır ve ekonomik durum ne kadar kötü ise suça meyillenme o kadar yüksektir⁷¹¹. Osmanlı toplumunun kapitalist topluma olan entegrasyonu ve sanayileşme sürecini yakalayamamış olması, ekonomisini hemen her açıdan alt üst etmiştir. Sanayileşme girişimlerinin tamamlanamaması ve teknoloji üretiminin olmaması mevcut ilkel sanayisini de çökertmiştir. Kırsal nüfus ise uzun yıllar vergi yükü altında ezildiği gibi, askerlik ödevi nedeniyle de kimi zaman topraklarından olmuş ve maddi açıdan hepten zayıflamıştır. Fakirleşen halk arasında ise suçlar artmıştır ki, bu durumu en net ortaya koyabilecek gösterge ise meslek gruplarına göre suçların dağılımı olacaktır (bk. Tablo 18).

⁷⁰⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷¹⁰ F.Maner - vd., "Psikiyatrik Hastalıklar ve Suç", **Düşünen Adam : Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, C 4, S 1, 1991, s.11.

⁷¹¹ Zahir Kızmaz, "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 13, S 2, Elazığ 2003, s.282.

Bu tabloya göre ziraatla meşgul olan faillerin oranı %45,11'dir. Daha sonra sırasıyla işçiler %24,87; zanaatkârlar %12,56; işsizler ise %11,60'lık bir paya sahiptir. Cinayet suçlarında bu meslek grupları ön plandadır ve diğer meslek dallarıyla kıyaslayınca, aralarında oldukça yüksek bir fark vardır.

Cinayet suçları faillerinin meslek gruplarına göre dağılımda beşinci sırayı memurlar almaktadır ve onların da oranı %2,27'dir. Diğerleri ise sırasıyla, ev hizmetçileri, %1,19; tüccarlar, %0,88; kira geliriyle geçinen mülk sahipleri, %0,51; denizci %0,27; tüccar ve sarraf mahdumu, %0,38; balıkçı %0,18; ilim adamları %0,15 ve son olarak sarraflar ise %0,03'lük bir orana sahiptir⁷¹².

Bu suçların gelir dağılımına göre işlenmişlik oranından başka, denizle meşgul olan faillerin suç oranlarının daha az olduğudur. "Denizciler" tasnifi altında, kaptan, tayfa ve kayıkçılar da mevcuttur ki bu meslek grubundaki kişiler, her zaman, yüksek bir gelire sahip olmamakla birlikte, buharlı vapurların kullanıma geçmesinden sonra kayıkçılar, büyük bir kriz yaşamış ve mesleklerini sürdürebilmek adına teknolojik gelişmelerinde karşısında durmak pahasına, zaman zaman vapur iskelelerini basmışlardır. Keza balıkçılar da (iş kapasitelerine göre) yüksek bir gelire sahip değillerdi ancak yine de suç oranlarına bakıldığı zaman son derece düşük olduklarını görülmektedir. Vukuat-ı cinaiye cetvellerinin incelenmesi sırasında da, dağlık kesimlere kıyasla, sahil kesimlerinde suçların daha az olması, denizin insanlar üzerindeki pozitif etkisine bir işarettir.

Faillerin mesleklerine göre firar durumlarına bakıldığında, memurlar arasında cinayet suçu nedeniyle 213 kişi tutuklanmış ve 4 kişi firar etmiştir. Memurların firar ortalaması buna göre %1,84'dür. Doktor, avukat, eczacı, hakim gibi yüksek tahsili mezunu olan ilim adamlarının suça az karışmaları, bir istatistik çıkartılmasına müsaade etmemektedir. Bu meslek grubunda olan 12 failden 2 tanesi firar etmeyi başarmıştır. Tüccarların firar oranı %4,76 ve 80 kişinin tutuklanmasına karşılık, 4 kişi firar etmiştir. Firarlar konusunda devletin genel durumunu bizlere gösterecek olan meslek grubu çiftçilerdir. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaları sebebiyle

⁷¹² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

suçların büyük bölümünün faili konumunda olmaları ve hemen her suçta ön planda olmalarından başka, hem şehirde hem de köylerde ikamet etmeleri nedeniyle, Osmanlı döneminde meydana gelen firar vakalarının ortalaması konusunda net bir ipucu vermektedir. Bu bağlamda, tarımla uğraşan cinayet faillerinden 3680 kişi tutuklanmış, 635 kişi ise firar etmiştir. Buna göre firar ortalaması %14,72'dir ki, cinayet suçları için firar ortalamasının %11,39 olduğunu düşünülürken, tarımsal alandaki firar oranlarının genel ortalamasının oldukça üstünde olduğu görülmektedir.

Balıkçılık yapan cinayet faillerinden 16 kişi yakalanırken 1 kişi firar etmiş, sarraflardan ise firar eden olmamıştır ve 3 fail de yakalanmıştır. Zanaatkarlar arasından tutuklanan fail sayısı 1159 iken, buna karşılık firar eden kişi sayısı 42'dir ve bu rakamlara göre firar oranı %3,50'dir. Cinayet suçlarında, fail sayısı açısından üst sıralarda yer alan işçilerin firar oranı %9,63'dür. 2150 işçi tutuklanırken, 229 kişi de firar etmiştir. Az olarak suça karışan gruplardan kira geliri ile geçimini sağlayan kişilerden 45 kişi tutuklanmış ve 4 kişi firar etmiştir. Denizcilerden 26 ve tüccar/sarraf hademelerinden de 36 failin tamamı tutuklanmıştır. Ev hizmetçiliği yapan faillerden tutuklanan kişi sayısı 103 iken, firar eden sayısı 11'dir ve buna göre bu meslek grubundaki firar oranı %9,65'tir. Son olarak işsiz kimseler arasında 953 tutuklamaya karşılık 157 firari ceraim-i umumiye cetvellerine yansımıştır. Buna göre firar oranı, %14,14'dir⁷¹³.

Tabloya bakıldığında, ziraatla meşgul olan kişilerle düşük gelir grubundan olan zanaatkar, işçi ve işsizlerin birbirine yakın bir oranda suça karıştıkları görülmektedir. Bundaki en büyük sebep ekonomik sorunlardır. Devletin yaşadığı ekonomik çalkantılardan en çok etkilenen gruplardan birisi, doğal bir şekilde tarımla uğraşanlardır çünkü nüfusun çoğunluğunu bu grup teşkil etmektedir. Bu gibi sorunlar, bireyin, toplumsal norm ve değerlere bağlılığını azalttığı gibi, bu kişilerin normal bir yaşantıdan uzaklaşarak sapkınlaşmasına da neden olabilmektedir⁷¹⁴. Öte yandan işsizlik, başlı başına bir bireyin toplumdan dışlanmasına, dışlanmasa bile dışlanmışlık hissine kapılmasına yol açabileceği için yine suçların artmasında önemli

⁷¹³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷¹⁴ Agm., s.282

bir rol oynamaktadır. İşsiz bir birey, işe yaramadığı, yeteneksiz olduğu yahut kendisine ihtiyaç duyulmadığı hissine kapılabileceği gibi aynı şekilde çevresindekilere yük olduğu gibi bir düşünceye kapılabilir ki bu durumlar da bireyin psikolojik yönden sorunlar yaşamasına neden olur⁷¹⁵.

Maddi ve manevi açıdan kendisini tatmin eden bir işe sahip olan birey, vaktini ve enerjisini bu iş için harcayacağından hem suç işlemek davranışı ile ilgilenmez hem de yasal yollardan kendisini gerçekleştirdiği için, gayrimeşru yollara sapma gibi bir ihtiyaç içerisinde olmaz. Bu nedenle, düzenli bir işi olan ve ekonomik sorun yaşamayan bir insanın doğrudan doğruya bir şiddet suçuna karışabilmesi, tersi durumda olan bireylerle kıyaslandığında daha düşüktür.

Ekonomik sıkıntıların suçların artmasındaki bir diğer rol ise göç faktörüdür. İkamet ettiği bir mahalde iş bulamayan yahut kendisine yetecek bir gelire ulaşamayan bir birey, başka bir mahalle göç etmek zorunda kalabilir. Bu durum ise değersel zayıflama, uyum sorunu ve yabancılaşıma gibi sorunlar yaşamasına neden olabilir. Bu sorunlar ise bireylerin suça yönelmesinde etkili olabilmektedir⁷¹⁶.

Aydın vilayetinde, ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan cinayet vakaları içerisinde, nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden Müslüman nüfus ön plana çıkmaktadır. Meydana gelen vakalar içerisindeki faillerin 8104 adedi yani %84.86'sı Müslüman'dır. Rumlardan cinayet suçuna karışanların adedi 1070 kişidir ve failler arasındaki payı %11,20'dir. Ermenilerin oranı %1,07; Bulgarların oranı %0,05; Musevilerin oranı %0,68 iken Osmanlı vatandaşı olan diğer milletlerin oranı ise %0,54'dür.

Cinayet suçlarında faillerin %1,59'unu teşkil eden 152 kişi çeşitli Avrupa devletlerinin vatandaşlarıdır. Avrupalı faillerin dağılımı şöyledir: Alman 5 tutuklu; Fransız 6 tutuklu, 2 firar; İngiliz 9 tutuklu; Avusturyalı 5 tutuklu 2 firar; İtalyan 11 tutuklu, muhtelif yabancı devletlerin tebaasından olanlardan 1 tutuklu; Yunan 105

---

⁷¹⁵ Göst.yer.

⁷¹⁶ Agm., s.283.

tutuklu ve 6 firari⁷¹⁷. Ancak şöyle bir gerçek vardır ki, Osmanlı vatandaşı olan Rumların, bir kısım imtiyazlardan faydalanmak veya Büyük Yunanistan emelleri adına Yunanistan pasaportu taşıdıkları bilinmektedir⁷¹⁸. Yani Yunan olarak kayda alınan bu mücrimlerden bir kısmının da Rum olduğu kanaati oluşmaktadır.

Fırar oranlarına bakıldığında, Müslüman tebaadan olan faillerden 7168 kişi tutuklanırken 936 kişi de firar etmiştir ve firar oranı %11,55'dir. Rumlardaki firar oranı ise yine yaklaşık aynı düzeydedir ve Rumlar arasındaki genel firar ortalaması %11,50'dir⁷¹⁹. Cinayet suçu faillerinin %82,94'ü okuma-yazma bilmezken, %16,98 okur-yazar, %0,08'i ise yüksek tahsil görmüştür. Bu rakamlar, Osmanlı Devleti'ni halkının okur-yazarlık oranını yansıtmamaktadır. Zira okur-yazarlık oranının oldukça düşük olması ve bu kişilerin kimi zaman devlet kademelerinde görev almaları, onları suçtan uzak tutan bir faktör olarak görülmelidir. Bu nedenle bu rakamların, halkın değil faillerin okur-yazarlık oranı olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Okur-yazar failer arasındaki firar oranı %7,57 iken okuma-yazma bilmeyenler arasındaki firar oranı %12,14'dür. Bu bağlamda, okuryazar kişilerden 1501 tutuklamaya karşılık 123 firar varken, okuma yazma bilmeyenler arasında 6970 tutuklamaya karşılık 963 firar vardır. Yüksek tahsil görmüş failer de ise tutuklanan kişi sayısı 6, firari sayısı 2'dir.

Faillerin %55,55'i köylü iken %44,08'i şehirlidir, ikametgâhsızların oranı ise %0,38'dir. Şehirli nüfusun firar oranı %6,57 iken köylüler arasındaki firar oranı %15,00'dir. Elbette bu farkın oluşmasında, şehirlerdeki güvenlik gücü sayısının köy ve kırlara kıyasla çok fazla olması yatmaktadır. Ayrıca bir köylü, kısa süre içinde kaçmasını ve saklanmasını sağlayabilecek orman ve dağlara ulaşabilirken, aynı koşullar bir şehirli için her zaman oluşmayabilir.

Faillerin büyük çoğunluğu köylü olduğu gibi, suç mahalli olarak duruma bakıldığı zaman kırlarda, şehirlere kıyasla daha fazla suç işlendiği görülmektedir

⁷¹⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷¹⁸ BOA, BEO 3286/246417; DH.EUM.3.Şb 14/63.

⁷¹⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

fakat yine de aradaki uçurum çok da büyük değildir. Şehirde meydana gelen vaka sayısı 3768 iken, kırlarda meydana gelen vaka sayısı, 3985'tir. Buna göre oranlar, %48,60 şehir, %51,40 de kırdır⁷²⁰.

Tablo 19: Cinayet Suçu Faillerinin Yaşlarına Göre Dağılımı⁷²¹

Yaş	Tutuklanan	Firari	Cinayet Suçlarındaki Oranı (%)	Firar Oranı (%)
14 Yaşından Küçük	113	5	1,23	4,24
14-20 Yaş Arası	1.595	134	18,08	7,75
20-30 Yaş Arası	4.353	726	53,10	14,29
30-40 Yaş Arası	1.896	207	21,99	9,84
40-50 Yaş Arası	441	11	4,73	2,43
50-60 Yaş Arası	68	6	0,77	8,11
60-70 Yaş Arası	9	-	0,09	-
70 Yaşından Büyük	1	-	0,01	-
TOPLAM	8.476	1.089	100	11,39

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan cinayet suçu faillerinin yaşlara göre dağılımına bakıldığında (bk. Tablo 19), faillerin %53,10'u 20-30 yaş arası kişilerdir ve genç yaşlarda olan insanların suça daha fazla iştirak etmesi olağan görülmelidir. 30-40 yaş arası gençlerin suça karışma oranı %21,99'dur ki, failler içerisinde sayı açısından ikinci sırada bu grup yer alır. Üçüncü sırayı alan yaş grubu 14-20 yaş arası gençlerdir ve failler içerisindeki oranı %18,08'dir. Belgelerin yaş tasnifinin geniş aralıklarla yapılması elbette oranların belli bir yaş grubunda toplanmasını sağlamaktadır ancak 14-20 yaş grubu açısından bakıldığında, 14 yaşındaki fail sayısının oldukça az olması gerektiği gibi bir kanaat oluşmaktadır. Çünkü bu yaş

⁷²⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷²¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

grubu içerisindeki kişiler henüz çocuk addedilecek bir yaşta. Buna karşılık, gençliğin en yüksek fiziki enerjiyi barındırdığı yirmili yaşlara çıktıkça suç işleme potansiyelinin de artacağını düşünmek mantık dışı olmayacaktır. Bu nedenle, 14-20 yaş grubu konusunda, faillerden pek çoğunun 20'li yaşlara yakın kişiler olduğu düşünülmektedir.

14 yaşından küçük failerin oranı %1,23'tür. 40-50 yaş arası failerin oranı %4,73; 50-60 yaş arası failerin oranı %0,77; 60-70 yaş arası failerin oranı %0,09 ve son olarak 70 yaşından büyük olan failerin oranı ise %0,01'dir⁷²².

Cinayet suçlarının nedenlere göre dağılımında (bkz Grafik 22), failerin %50,75'i "türlü nedenler" başlığı altında belirtilen ve içeriği tam olarak anlaşılabilen, suçtan suça farklılık gösterebilen bir kısım nedenler dolayısıyla işlenmiştir. Bunun haricindeki diğer nedenlere bakarsak eğer, servet hırsı suçların %4,67'sinin; ırza tasallut %8,03'ünün; aşk %4,67'sinin, sarhoşluk %11,17'sinin; fuhuş ve eğlence %2,11'inin, meyhanede tartışma %5,34'ünün; düşmanlık ve intikam ise %13,26'sının nedenini teşkil etmiştir⁷²³.

⁷²² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷²³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE AYDIN VİLAYETİNDE MEYDANA GELEN CÜNHA SUÇLARI, KABAHAHLER VE FAİLLERİ

3.1. Osmanlı Ceza Hukukuna Göre Cünha ve Kabahat

1858 tarihli ceza kanunnamesine göre, cünha kapsamındaki suçlar için hapis, sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezaları öngörülmüştür. Cezaların limitleri kanunnameye göre şöyledir: Hapis cezası, devlet hapishanelerinde mahkûmiyet müddeti boyunca tevkif olunmaktır. Bu hapis cezasının müddeti, suçlunun hapse girişinden itibaren yirmi dört saatten başlayarak en fazla üç senedir. Suçlu, bulunduğu yerden bir başka mahale, üç aydan üç seneye kadar sürgün edilmedi. Memuriyetten uzaklaştırma cezası alanlar, görevden üç aydan altı seneye kadar uzaklaştırılır ve bu süre boyunca maaşları kesilir. Memur olmayanlar bu cezaya çarptırılırsa, hak etseler dahi memuriyete alınmazlar.

Kabahat ise uyarı cezası olarak belirlenmiş olan yirmi dört saatten bir haftaya kadar olan hapis cezaları ile 100 kuruşa kadar olan para cezasını gerektiren filleri ifade etmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, Osmanlı hukukunda suçun cinayet, cünha veya kabahat olup olmaması, suçun niteliğinden çok failin aldığı ceza suretiyle belirlenmektedir⁷²⁴.

3.2. Aydın Vilayetinde Meydana Gelen Cünha ve Kabahatler

3.2.1. Yol Tezkeresi ve Pasaport Sahtekârlığı

Osmanlı topraklarında seyahat etmek isteyen yabancı devlet vatandaşları, elçilikler aracılığıyla başvurarak seyahat için emir çıkarttırmakta ve ardından seyahatleri boyunca geçtikleri meskûn mahallerden “yol (mürur) tezkeresi” almak

---

⁷²⁴ BOA, İ.DUİT 78/31.

zorundaydılar. 14 Şubat 1867 yılına kadar yabancı devlet vatandaşları için sadece pasaport yeterliyken, bu tarihten sonra bu iki belgeyi birlikte taşımaları zorunlu hale getirilmiştir. Pasaportsuz seyahat eden bir kişi “serseri” olarak tanımlanır ve sürgün edilebilirdi. Osmanlı vatandaşları içinse yol tezkeresi, seyahat etmek için yeterliydi⁷²⁵.

Yol tezkeresinde, seyahat edecek kişinin adı ve lakabı, yola çıktığı mahalden varacağı mahalle dair bilgiler yer aldığı gibi kişiye dair eşkâl de bulunmaktadır. Yaş, boy, sakal-bıyık rengi, göz rengi, ayırt edici özellikler (yara izi, ben, siğil vb.) gibi. Elleriindeki tezkereleri geçtikleri meskûn mahallerde yetkililere onaylatmak zorunda olan yolcular, eğer bu işlemi gerçekleştirmezlerse ceza alabilirlerdi. Bunun dışında, bir başkası adına düzenlenmiş tezkereyi kullanmak, sahte tezkere düzenlemek, imza ve mühürlerde sahtekârlık yapmak cünha suçları kapsamında cezalandırılmaktaydı.

Aydın vilayeti ceraim-i umumiye cetvellerine, bu suç ile ilgili olarak 30 vaka yansımış ve 32 kişi tutuklanmıştır. Bu kişilerin 18’i bekâr erkek, 14’ü evli-çocuklu erkektir ve faillerin tamamı ilk defa suça karışan kişilerdir. Mesleki dağılımları şöyledir: 4 fail memur, 3 fail çiftçi, 3 fail zanaatkâr, 11 fail işçi, 8 fail denizci, 1 fail tüccar ve sarraf hademesi, 2 fail işsiz.

Faillerin milletlere göre dağılımında, pek çok suçun aksine ve Aydın vilayeti nüfus dağılımıyla ters orantılı olarak, gayrimüslim faillerin daha fazla suça karıştıkları görülmektedir. 32 failden 7’si Müslüman, 14’ü Rum, 3’ü Ermeni, 7 tanesi muhtelif, gayrimüslim Osmanlı tebaasındandır. 1 fail ise Yunanistan vatandaşıdır⁷²⁶. Pasaport ve yol izinlerinin uygulamaya koyulmasının temel nedeni, Rumların isyancı ve ayrılıkçı fikirleri nedeniyle, Osmanlı topraklarına çok sayıda casus yollamalarını engellemektir.⁷²⁷ Bu sebepten, faillerin çoğunun gayrimüslim olması olağandır zira bu düzenleme, gayrimüslimlerin faaliyetlerini önlemeye yöneliktir.

⁷²⁵ Hamiyet Sezer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl) **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 21, S 33, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2003, s.114; Mürur tezkereleri ile ilgili nizamnameler için ayrıca bk. Musa Çadırcı, “Tanzimat Dönemi’nde Çıkarılan Men’i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri”, **Belgeler**, C XV/19, Ankara 1993, s.169-181.

⁷²⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷²⁷ Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C 12, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1301, s.13-14

Yol izni ve pasaport sahtekârlığı yapan faillerin 11’i okur-yazar iken, 21 fail okuma-yazma bilmemektedir. Şehirlerde ikamet eden fail sayısı 19, köylerde ikamet eden fail sayısı ise 13’tür. Suçluların sahtekârlık yaptığı mahaller ise çoğunlukla şehirlerdir. Suçların 25’i şehirde, 5 tanesi ise kırsal alanda gerçekleşmiştir. Faillerden 2 tanesi 14-20 yaş aralığında, 15’i 20-30 yaş aralığında, 12’si 30-40 yaş aralığında ve 3’ü de 40-50 yaş aralığındadır. İlginç olarak faillerin tamamı, “türlü nedenlerle” bu suça karıştıklarını ifade etmişlerdir⁷²⁸. Bu durum, memurların hangi sebeplerle bu suça iştirak ettikleri sorusunu doğurmaktadır. Devlet memurları, kendilerine ait olan belgelerde mi sahtecilik yaptılar, yoksa bir başkasının seyahati sırasında yaptıkları sahteciliğe mi ortak oldular bilinmemektedir.

Pasaport ve mürur tezkeresi konusunda yapılan sahtekârlıklarda İzmir önemli bir merkezdi zira başta Bulgarlar olmak üzere, Osmanlı sınırlarında rahatça hareket etmek isteyen kişiler, sahte pasaportları İzmir’den temin etmişlerdir⁷²⁹. Bunun yanında casusluk faaliyetinde bulunmak isteyen Yunan subayları, sahte tezkere ve pasaportlarla İzmir’e sızmaya çalıştıkları gibi⁷³⁰, Yunan elçiliğinin düzenlediği sahte pasaportlarla, Batı Anadolu’da ikamet eden Rumlar da Yunanistan’a göç etmişlerdir⁷³¹.

3.2.2. İğfal

İğfal suçu, tecavüz suçundan farklı olarak cebren değil, gaflete düşürmek suretiyle gerçekleştirilen ve bakire bir kıza yönelik ırza tasallut fiillerini ifade etmektedir. Suçun cinayet değil de, cünha kapsamında değerlendirilmesinin temelinde de mağdurun kendi isteğiyle ilişkiye girmesi yatmaktadır. Ancak hadiseyi “zina”dan ayıran özellik, mağdurun kandırılmasıdır ki, burada en çok rastlanan

⁷²⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷²⁹ BOA, DH.SYS 74/2.

⁷³⁰ BOA, DH.SYS 74/2

⁷³¹ BOA, DH.KMS 18/22.

yöntem, evlilik vaadidir⁷³². Bunun yanında iğfalın ertesinde kızları fuhuşa sürüklemek de bir diğer yöntemdir⁷³³.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan iğfal suretiyle ırza tasallut vakalarının sayısı 132, fail sayısı ise 153'tür. Buna göre aylık ortalama 7,76'dır. Suç başına düşen fail ortalaması ise 1,15'dir. Faillerin medeni durumlarına bakıldığında, ortaya şöyle bir dağılım çıkmaktadır: Bekâr erkeklerin oranı %75,16 (115 fail), evli-çocuklu erkek %12,42 (19 fail), evli-çocuksuz erkek %5,23 (8 fail), dul-çocuklu erkek %0,65 (1 fail), bekâr kadın %3,27 (5 fail), evli-çocuklu kadın %1,96 (3 fail), evli-çocuksuz kadın %0,65 (1 fail), dul-çocuksuz kadın %0,65 (1 fail)⁷³⁴.

Modern hukukta, bu tür ırza tasallut suçları tanımlanırken, aktif sujenin pasif sujeye karşı giriştiği cinsel birleşmelerden bahsedilmektedir. Aktif suje ise daimi olarak erkektir. Ceraim-i umumiye cetvellerinde, kadın faillerin rolüne ilişkin bir bilgi yoktur. Kadın faillerin, bir erkeği (yahut bir çocuğu) hile yoluyla kandırarak mı iğfal ettiği, yoksa erkeğin giriştiği bir vakaya ortak mı olduğu anlaşılammamaktadır. Bahsi geçen kadınların suçun ortağı olduğu durumlarda, mağdurun kaçmasına, yardım çağırmasına, hareket etmesine, direnç göstermesine engel olan kişiler olabileceği gibi, faile gözcülük etmeleri de muhtemeldir ki, bu türden eylemler dahi, Osmanlı hukukunda failin alacağı cezayla aynı şekilde cezalandırılmaktadır.

Faillerin %92.81'i ilk defa bir suça karışırken, 11 failin önceden sabıkası vardır. Mesleki dağılıma göre nüfusun çoğunluğu oluşturan ve ziraatla meşgul olan kesim bu suç içerisinde de faillerin %51,63'ünü oluşturmaktadır. Diğer faillerin mesleki dağılımları şöyledir: %1,31 memur, %0,65 tüccar, %0,65 ilim adamı, %9,15 işsiz, %1,31 ev hizmetçisi, %1,31 tüccar ve sarraf hademesi, %0,65 denizci, %13.73 işçi ve %19,61 zanaatkâr⁷³⁵.

⁷³² BOA, DH.H 69/22.

⁷³³ BOA, DH.MKT 1231/44.

⁷³⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷³⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Faillerin 133'ü Müslim, 10'u Rum ve 1'i de Yunanistan vatandaşıdır. Bu kişilerin %84,31'i okuma-yazma bilmezken, %15,03'ü okuryazardır. 1 fail de yüksek tahsil görmüştür. Faillerin 85'i (%55,56) köylü, 68'i (%44,44) şehirli olmasına karşın suçların gerçekleşme alanı olarak şehirlerde gerçekleşen vakaların adedi 67, köylerdeki vakaların adedi ise 65'dir⁷³⁶. Bu durumda, köylerde gerçekleşen vakalarda, şehirlerdeki vakalara kıyasla daha fazla kişinin suça iştirak ettiği anlaşılmaktadır.

İğfal suçunu işleyen failerin %61,44'ü 20-30 yaş arasındadır. Failerin %13,73'ü 30-40 yaşları arasında, %19,61'i 14-20 yaşları arasında, %1,96'sı 40-50 yaşları arasında, %11,31'i 50-60 yaşları arasındadır. 1 fail ise 14 yaşından küçüktür⁷³⁷.

Suçun nedenlere göre dağılımında, failerin %35,29'u asıl amacının ırza tasallut olduğunu, %11,11'i aşk nedeniyle bu suça karıştığını, %15,69'u sarhoşluk etkisiyle bu suçu işlediğini, %7,84'ü maksadının fuhuş olduğunu, %3,92'si intikam almak maksadında olduğunu belirtirken failerin %24,84'ü türlü nedenlerle bu suçu işlediğini ifade etmiştir⁷³⁸.

3.2.3. Yanıcı Madde İmal ve Dağıtım

1858 Ceza Kanunnamesinin 166. maddesinde, yanıcı ve patlayıcı madde imal ve dağıtım ile ilgili suçlar belirlenmiştir. 1911 yılında yapılan değişikliklerden sonra bu suç şöyle tanımlanmıştır: Her kim ki, ruhsat almaksızın Osmanlı Devleti içerisinde barut ve sair yanıcı madde ve yasaklı silah ve bunlara mahsus fişek imal eder; yabancı devletlerden bu maddeleri Osmanlı Devletine getirir veya bu maddelerin kaçakçılığına girişirse; veyahut Osmanlı Devleti içerisinde bir mahalden

⁷³⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷³⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷³⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

başka bir mahalle bu maddeleri getirirse, ilgili kanuna muhalefetten yargılanacaktır⁷³⁹.

Ceraim-i umumiye cetvellerine bu suçla ilgili olarak yansıyan vaka sayısı 1 tanesi faili meçhul olmak 27'dir. 24 kişi tutuklanmış ve 2 kişi de firar etmiştir. Bu kişilerin 11'i bekâr erkek, 16'sı evli-çocuklu erkek, 1 kişi ise evli-çocuksuz erkektir. Tüm failler ilk defa bir suça karışmışlardır ve önceden bir sabıkalari yoktur. Faillerin mesleki dağılımları şöyledir: 1 kişi ev hizmetçisi, 2 kişi ilim adamı, 7 kişi tüccar, 5 kişi çiftçi, 3 kişi işçi ve 8 kişi de zanaatkâr. Firar eden 2 fail, ilim adamıdır ki, bu 2 kişi aynı zamanda Müslüman'dır.

Faillerin diğer özelliklerine bakıldığında, 11'i Müslüman, 10'u Rum, 1'i Ermeni, 1'i muhtelif Osmanlı tebaasından, 3'ü ise Yunandır. 13 fail okuma-yazma bilirken, 13 kişi de okuma yazma bilmemektedir. İstatistiklerin ilim adamı olarak tanımladığı firarilerin yüksek tahsil almadıkları anlaşılmaktadır. Patlayıcı üretim ve dağıtımı yapan faillerin yalnızca 4'ü köyde ikamet etmektedir. Suçların, 22'si şehirlerde gerçekleşirken, yalnızca 5'i köyde gerçekleşmiştir. 14-20 yaş arası fail sayısı 3, 20-30 yaş arası fail sayısı 9, 30-40 yaş arası fail sayısı 9, 40-50 yaş arasındaki fail sayısı 7'dir.

Patlayıcı madde imal ve dağıtımı yapan kişilerin 12'si para kazanmak amacıyla bu işi yaptıklarını belirtmişken, 2 kişi sarhoşluk etkisiyle, 12 kişi ise türlü nedenlerle suç işlediklerini belirtmişlerdir⁷⁴⁰. Ancak, faillerin cemaatlere göre dağılımlarına bakıldığında, Osmanlı devleti içerisinde en fazla isyancı ve ayrılıkçı faaliyet yürüten Rum, Ermeni ve Yunan faillerin varlığı dikkat çekmektedir ki, bu durum suçun temel nedeni olarak bu tip isyancı faaliyetleri akla getirmektedir.

⁷³⁹ BOA, İ.DUİT 79/10.

⁷⁴⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.4. Tehdit

1858 Ceza kanunnamesinde tehdit suçu açıklanırken, failin tehdit ettiği hususun niteliğine göre suç tasnif edilmiştir. Örneğin fail, mağduru öldürmekle, yaralamakla, tecavüz etmekle vb. tehdit ederse, bu durumda suçun türü cinayet olacaktır ve failin alacağı ceza da cinayet suçlarına verilen cezalardan olacaktır; eğer ki, fail, mağduru darp etmek veya rezil etmek gibi hususlarda tehdit ederse, bu durumda suçun türü, cünha veya kabahat olmaktadır.

Aydın vilayetinde meydana gelmiş ve ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış tehdit vakası sayısı 152'dir ve bunlardan 2 vaka faili meçhul kalmıştır. Bu suçları işlemiş fail sayısı ise 8'i firari olmak üzere toplam 205 kişidir. Buna göre aylık tehdit suçu ortalaması 8,94; vaka başına düşen fail ortalaması ise 1,34'tür.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarında, bekâr erkeklerin oranı %55,61'dir. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %32,68, evli-çocuksuz erkeklerin oranı %6,34, dul-çocuklu erkeklerin oranı %2,93, dul-çocuksuz erkeklerin oranı %0,49, bekâr kadınların oranı %0,49, evli-çocuklu kadınların oranı %0,49, evli-çocuksuz kadınların oranı ise %0,98'dir. Bu faillerin %93,63'ü ilk defa bir suça karışmışken, %6,37'si sabıkalıdır⁷⁴¹.

Faillerin mesleki dağılımında, en büyük oran ziraatla meşgul olanlara aittir (%39,02) ve toplam 80 fail bulunmaktadır. İşçi fail sayısı 59'dur ve bu suç içerisinde işçilerin oranı %28,78'dir. %19,51'lik bir orana sahip olan zanaatkâr fail sayısı 40; işsizlerin oranı %5,37, memurların oranı %3,90'dır. İlim adamlarından, balıkçılardan ve kira geliriyle geçinen mülk sahiplerinden bu suça karışan kişilerin sayısı 2, ev hizmetçiliği yapan kişilerden suça karışan sayısı ise 1'dir⁷⁴².

Tehdit suçunu işleyen faillerin mensubu oldukları cemaatlere göre dağılımında, doğal bir şekilde Müslüman nüfus ön plana çıkmaktadır ve bu suç içerisinde %76,59'luk bir orana sahiptirler. Rumların oranı %19,51, Ermenilerin oranı %1,95,

⁷⁴¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁴² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Yunanların oranı %1,46, Musevilerin oranı %0,49'dur. Faillerin %76'sı okuma-yazma bilmezken %24'ü okur-yazardır. Şehirli faillerin oranı %54 ve şehirde gerçekleşen suçların oranı %55'tir. Aynı orantıda köylü faillerin oranı %46 ve kırsal alanda gerçekleşen suçların oranı ise %45'tir⁷⁴³.

Tehdit suçunu işleyen faillerin yaşlara göre dağılımında 20-30 yaş arasında bulunan kişilerin oranı %54,15'tir. 30-40 yaş aralığındaki faillerin oranı %27,80, 14-20 yaş aralığındaki faillerin oranı %15,61'dir. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere sosyal hayatın içinde en fazla olan kişiler suçların içerisinde de en fazla paya sahiptirler. Yaş arttıkça ise suça katılım düşmektedir ve 40 yaşın üzerinde bulunan yalnızca 5 fail tehdit suçuna karışmıştır.

Faillerin suç işleme nedenlerine bakıldığında faillerin %62,44'ünün "türlü nedenlerle" suç işlediğini belirttikleri görülmektedir. Öte yandan özel nedenlerle suç işleyenlerin oranı toplam %37,56'dır. Bunların dağılımı ise %20,98 düşmanlık ve intikam, %6,34 sarhoşluk, %3,90 servet hırsı, %0,98 ırza tasallut, %1,46 aşk veya kadın meselesi, %1,95 fuhuş ve eğlence, %2,93 ise meyhanede yapılan tartışmalardır⁷⁴⁴

3.2.5. Korkutmak Amacıyla Silah Çekmek

Korkutmak amacıyla silah teşhir etmek, nefsi müdafaa harici durumlarda, bir suç teşkil etmektedir ve cünha sınıfındadır. Silah teşhiri hırsızlık ve gasp için yapılırsa cinayet suçudur. Ayrıca ikinci bir suç maksadı olmaksızın silah teşhiri esnasında tehdit etmek, silah ateşlemek için gibi hadiseler meydana gelirse bu durumda da suç cünhadan cinayete geçmektedir ve failin öldürmeye teşebbüsten yargılanması söz konusudur.

⁷⁴³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁴⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 3'ü faili meçhul, 741 silah teşhiri vakası meydana gelmiştir ki, bu durum halkın yüksek oranda silahlı olarak dolaştığını göstermektedir. Yine bu cetvellerde darp ve cerh suçunun neden bu kadar yüksek olarak gerçekleştiği de daha net olarak anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, halkın silahsızlanmasını sağlamak amacıyla, revolver, martini ve winchester gibi bir takım silahların taşınmasını ve ülkeye sokulmasını yasaklamasına rağmen⁷⁴⁵ yine de başarısız olduğu ceraim-i umumiye cetvellerinden anlaşılmaktadır.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımında bekâr erkekler, %57,90'lık bir orana sahiptir. Bekâr erkeklerden 412 kişi tutuklanırken 81 kişi firar etmiştir ve buna göre bekâr erkeklerin firar oranı %16,43'dür. Evli-çocuklu erkek, cinayet suçlarındaki gibi yine evli-çocuksuz erkeklerden oldukça yüksek bir oranda bu suça karışmışlardır. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %30,42 iken evli-çocuksuz erkeklerin oranı %7,78'dir. 224 evli-çocuklu erkek tutuklanırken 34'ü firar etmiştir ve bu gruptaki firar oranı %13,18'dir. Evli-çocuksuz erkeklerden 64 kişi yakalanmış ve 2 kişi firar etmeyi başarmıştır. Dul-çocuklu erkeklerden silah teşhiri nedeniyle tutuklanan kişi sayısı 8, firari sayısı 2; dul-çocuksuz erkeklerden tutuklanan sayısı ise 10'dur. Kadınlardan bu suçu işlemiş olan 13 kişi vardır ve bunlardan 7'si evli-çocuklu kadın; 5'i bekâr kadın, 1'i ise dul-çocuksuz kadındır. Kadınların bu suç için toplam oranları 1,54'dür⁷⁴⁶.

Silah teşhiri suçunu işlemiş olan kişilerin %91,76'sı ilk defa suça karışmıştır ki, yukarıda bahsedildiği üzere, bu sonuç dahi başlı başına halkın büyük oranda silahlı olarak dolaştığının göstergesidir. Aslında, kırsaldaki eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunluğu, ülkenin siyasi ve sosyal durumu düşünüldüğünde silah taşımak çok da sıradışı karşılanmamalıdır. Zira dağlarda gezen eşkıya sık sık adam kaçırmakta, soygunlarda bulunmakta ve hiç olmazsa askerlerin takibinden kaçmakta olan şakiler, köylerde kimi evlere baskın niteliğinde ziyaretlerde bulunarak saklanmaktaydılar. Kadınların ırz ve namus güvenliği ise devlet tarafından değil, bizzat kendileri tarafından karşılanmaya çalışılmıştır ki, ceraim ve vukuat cetvellerinde vakaların

⁷⁴⁵ BOA, DH.MKT. 1496/65; Namlusu 15 santimden uzun ve çapı dokuz milimetre ve daha fazla olan silahlar yasak kapsamındadır BOA, İ.DUİT 78/31.

⁷⁴⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

sayısı ise bu konuda ipuçları vermektedir. Halkın bir kısmı korunma maksatlı olarak, diğer bir kısmı ise suç işleme maksatlı olarak silahlanmakta ve en ufak bir tartışmada dahi silahına sarılmaktan geri durmamaktaydı. İlk defa suç işleyenlerin oranının yüksek olması, bunun bir işaretidir.

Sabıkalılar, bu suç içinde %7,88'lik bir dilime sahiptir. Faillerden 1 kişi zanlı, 2 kişi ise kendisinden her türlü kötülük beklenebilecek kimselerdendir. Birinci defa suç işleyen kişilerden 669 kişi tutuklanmış, 111 kişi ise firar etmiştir ve bu kişilerin firar oranı %14,23, sabıkalıların firar oranı, %14,93'tür. Bu cünha için gerçekleşen firar vakalarının oranı, cinayet suçlarındaki %11,39'luk oranın oldukça üstündedir.

Korkutmak amacıyla silah teşhir edenlerin %82,12'si İslam; %13,18'i Rum; %1,29'u Ermeni, %0,82'si Musevi; %0,35'i muhtelif Osmanlı tebaasından olan kişiler; %0,12'si Fransız; %2,12'si Yunan'dır⁷⁴⁷. Bu konuda hatırlatmada bulunmak şarttır ki, buradaki suç, "korkutmak kastıyla silah teşhir etmek" suçunun faillerinin oranıdır ve yukarıda belirtildiği üzere, bu oranlardan Türklerin %80'i silahlıdır gibi bir anlam çıkartmak hatalı bir sonuca varmak olacaktır.

Silah teşhiri suçunda, diğer pek çok suçtan farklı olarak okur-yazar olanlarının %20 seviyelerinde olduğu görülmektedir ki, suçun failleri arasında yüksek sayıda Rum'un olması bu rakamı yükseltmektedir. Müslümanların okur-yazarlık oranının düşüklüğü ve Rumların eğitim konusuna oldukça önem verdikleri düşünüldüğünde oranların bu şekilde olması şaşırtıcı değildir.

Suç işleyenlerin ikametgâhlarına göre dağılımında, köylüler ve kentliler arasında yüksek bir farkın olmadığı görülmektedir. Faillerin %51,41'i köylü iken, %48,24'ü şehirli, %0,35'i ise ikametgâhsız kişilerdir. Bu kişilerin firar oranları ise şehirli için %4,88 ve köylüler içinse %23,11'dir. Köylü suçlular arasında firar oranının bu kadar yüksek olmasının sebebi, özellikle kırsal kesimde güvenlik güçlerinin az sayıda olmasından ve suçtan zamanında haber alamamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, özellikle kırsalda hareket eden eşkıyanın giriştiği soygun ve benzeri eylemleri, silahsız veya silah teşhir etmeden

⁷⁴⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

gerçekleştirdiğini düşünmek anlamsız olacaktır. Ancak, ceraim-i umumiye cetvelleri, suçun niteliklerini net olarak yansıtmadığından dolayı, yol keserek soygun yapan ve bu soygun esnasında silah teşhir eden veya bir kişiyi öldüren eşkiyanın ayrı ayrı satırlarda gösterilip gösterilmediği konusu net olmadığı için, bu suç içerisinde, eşkiyanın rolü soru işareti olarak kalacaktır.

Korkutmak amacıyla silah teşhir edenlerin yaşlara göre dağılım oranları ve tutuklu, firar sayıları ile firar oranları şöyledir⁷⁴⁸: 14 yaşından küçük: 4 tutuklu, failer içerisindeki payı %0,47; 14-20 yaş arası: 116 tutuklu, 16 firar, failer içerisindeki payı %15,53, firar oranı %12,12; 20-30 yaş arası: 405 tutuklu, 100 firar, failer içerisindeki payı %59,41, firar oranı %19,80; 30-40 yaş arası 171 tutuklu, 4 firar; failer içerisindeki payı %20,59, firar oranı %2,29; 40-50 yaş arası, 30 tutuklu, 1 firar, failer içerisindeki payı %3,65; 50-60 yaş arası 3 tutuklu, failer içerisindeki payı %0,35.

Bu suçun, düşük oranlarda bir başka suçu gerçekleştirmek maksadıyla meydana geldiği görülmektedir. Şöyle ki, servet hırsı ile silah teşhir eden failerin oranı %1,53'tür ki, buradan, suçun bir çıkar elde etmek amacıyla gerçekleştiği kanaati oluşmaktadır. Bu servet hırsı ile bir soygundan bahsediliyor olması büyük olasılıktır. Tecavüz etmek maksadıyla silah çekenlerin oranı da %0,59'dur. Tecavüz ve kız kaçırmaların oldukça yüksek olduğu bir bölgede, bu suçların bu kadar düşük oranlarda silah zoruyla gerçekleşiyor olması pek de mümkün görünmemektedir. Zira vukuat-ı cinaiye cetvellerinin incelendiği bölümler hatırlanırsa, birkaç vakada soygun, tecavüz ve öldürme veya yaralama vakalarının aynı anda meydana geldiğini görülmektedir. Burada ise ırza tasallut etmek maksadıyla silah çekenlerin sayısı yalnızca 5 olarak kayıtlara yansımıştır.

Tecavüzlerin meydana gelmesi esnasında çoğu zaman, fiziksel olarak zayıf ve güçsüz olan kadına karşı, daha güçlü olan erkeğin veya erkeklerin fiziki güçleri galip gelse de, kimi zaman da bıçak ve silah çekmek de olağan karşılanmalıdır. Silah

⁷⁴⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

teşhiri suçunun bu kadar yüksek olması da, halkın pek çoğunun silahlı (bıçak veya ateşli silah) olarak dolaştığının bir göstergesidir.

Silah teşhiri suçlarında, faillerden %19,53'ü sarhoşluk, %3,88'i de meyhanede gerçekleştirdikleri tartışmalar neticesinde silahlarına sarılan kimselerdir. %14,94 düşmanlık veya intikam maksadıyla, %1,06 aşk veya kadın meselesi yüzünden, %1,53 ise fuhuş ve eğlence esnasında silahlarını çekmiştir. Kalan %56,94'lük dilimde ise failer türlü nedenler bu suçu meydana getirmişlerdir⁷⁴⁹.

3.2.6. Hakaret ve İftira

Ceraim-i umumiye cetvellerinde hakaret suçları iki başlık halinde incelenmiştir. Birincisi “*Şetm ve hakaret ve iftira*”dır. Diğer suç ise “*zemm ve kadh*” olarak isimlendirilmiştir. “*Şetm*”, kelime anlamı olarak “sövmek (küfür etmek)” anlamına gelmektedir⁷⁵⁰. İslam hukuku'na göre, bir kişinin annesine, karısına karşı hakarete bulunmak tazir⁷⁵¹ cezasıyla cezalandırılırdı ancak bir kişinin hakaret davası açabilmesinin tek koşulu, hakarete uğrayan kişinin hakaret edene yine aynı şekilde cevap vermemesiydi. Eğer ki karşılıklı bir hakaret varsa, bu durumda, hakaret eden tazir edilemezdi⁷⁵². 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre bir kimseye ahlak dışı söz söylemek veya hakaret etmek cünha suç olarak belirtilmiştir⁷⁵³.

İftira konusunda, ceza kanunnamesinde, bir kişiye işlemediği halde bir suç isnat etmek veya yalan söyleyerek halkın o kişiye karşı nefret hislerine sahip olmasını sağlayacak sözleri söylemek, kâğıda dökmek veya neşretmek; bundan başka bir kişiye bir suç isnat ettikten sonra, kişinin bu konuda masum olduğunu ispatlaması durumunda, iftirayı atan kişinin, isnat ettiği suçlardan doğacak cezayı çekeceği belirtilmektedir. Ancak, bu yollarla bir suçu ortaya çıkarmak ise bir suç unsuru teşkil

⁷⁴⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁵⁰ Devellioğlu, **a.g.e.**, s.992.

⁷⁵¹ Hadd cezaları dışında kalmış ve sınırları Kur'an-ı Kerim'de belirlenmemiş, zaman göre değişiklik gösteren ve kanun koyucuların uygulama alanındaki cezalardır.

⁷⁵² Mehmet Salih Erkek, “18. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, yıl:1, Sayı 2/1, Temmuz 2009, s.54.

⁷⁵³ BOA, İ.DUİT 78/31.

etmemektedir⁷⁵⁴. Buna açıklamak gerekirse, eğer ki bir kişi, başka bir kişiyi alenen veya neşriyat kanalı ile bir suçla itham ederse (öldürme, rüşvet, hırsızlık vb.) ve iddialara muhatap olan şahıs, suçsuz olduğunu ispat ederse bu durumda iftirayı ortaya atan kişi, o şahsı hangi suçla itham ediyorsa, beyan ettiği suçun cezasıyla cezalandırılır. Mesela, kişiyi rüşvet almakla itham etti ise ve şahıs suçsuzluğunu ispatladıysa, bu durumda iftira atan kişi rüşvet cezasıyla yargılanır.

İslam Hukuku'nda, iftira ile ilgili olarak “kazf” konusu vardır. Kuran-ı Kerim'de “*dört tanık göstermeksizin namuslu bir kadını zina ile suçlandıranlara seksen değnek vurulacaktır*⁷⁵⁵” denilmektedir. Fıkıhçılar bu hükme erkekleri de dâhil ederek, dolaylı veya doğrudan direkt yüzüne karşı zina suçu isnat eden kişi bunu 4 şahitle ispat etmek zorundadır. Eğer ki, bu iftira kişinin yüzüne karşı değil de arkasından konuşmak şeklinde gerçekleştirilse bu durumda dedikodu sınırlarını aşmadığı için herhangi bir cezaya tabii değildir. Ayrıca, iftiraya maruz kalan kişi, kazf konusunda şikâyetçi olmazsa, bu durum da İslam Hukuku'na göre bir cezaya tabii değildir⁷⁵⁶.

Bir kimseyi, suç olmayan veya hakaret içermeyen cümlelerle kötülemek ve halkın tepki ve hakaretine maruz bırakacak şekilde aleyhinde sözler sarf etmek ise “*zemm*” suçunu teşkil etmektedir. Zemm suçu bugünkü manada dedikodu yaparak karalamak anlamına gelmektedir. Ceraim-i umumiye cetvellerinde “*zemm ve kadh*” olarak birlikte ele alınmış olan suçla ilgili olarak 25 Mayıs 1911 yılında Meclis-i Ayan şöyle bir düzenlemeye giderek suçla ilgili cezaları tekrar düzenlemiş ve zemm ve kadh suçunun oluşması için gereken şartları tanımlamıştır⁷⁵⁷.

Tüm bu suçlar, ceraim-i umumiye cetvelleri içerisinde iki ayrı başlık halinde verilmiş olsa da, kişinin şahsiyet, namus, şan ve şeref gibi kavramlarına yönelik suçlar olması nedeniyle birlikte verilecektir ve Aydın vilayetine ait olan ceraim cetvellerinde meydana gelen küfür ve hakaret vakası sayısı 351'dir ve bunlardan 4 tanesinde fail tespit edilememiştir. İftira vakası ise 62 adettir. Bu suçlar için tespit

⁷⁵⁴ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁷⁵⁵ **Kuran-ı Kerim**, “Nur Suresi”, 4. Ayet.

⁷⁵⁶ Üçok, “İslâm Ceza Hukuku'na Aykırı Hükümler”, s.136.

⁷⁵⁷ BOA, İ.DUİT 79/10.

edilen fail sayısı ise 463 tutuklu ve 18 firari olmak üzere toplam 481 kişidir. Faillerin %3,82'si firar etmeyi başarmıştır⁷⁵⁸.

Hakaret, iftira ve dedikodu suçları için faillerin medeni durumlarına göre dağılımları şöyledir (bk. Tablo 20). Hakaret, iftira ve dedikodu suçlarında –diğer pek suçun aksine– bekâr erkekler değil, evli-çocuklu erkekler ön plana çıkmıştır ve bu içerisindeki oranları %42,25 olmuştur. Buna karşılık bekâr erkekler %39,49'luk bir orana sahiptir. Evli-çocuksuz erkekler %7,01; evli-çocuklu kadınlar %6,58; evli-çocuksuz kadınlar ise %1,49'luk bir orana sahiptir. Hem cinayet suçlarında, hem de buraya kadar incelenen diğer suçlar da dikkatleri çektiği üzere, gerek erkek gerekse de kadınlarda, evli-çocuklu olanların suça daha çok karıştıkları görülmektedir.

Gerek ülkenin sosyo-ekonomik durumu gerekse halk üzerinde oluşan stres, özellikle düşük gelire sahip kitleler üzerinde önemli etkiler bırakmış ve toplumun alt tabakaları suça doğru itilmiştir. Her suç için olduğu gibi – özellikle stres patlamalarının hakaretlerle ön plana çıktığı – bu suç için de mesleki dağılımlara bakıldığında, özellikle alt gelir grubundan olan kitlelerin daha fazla suça karıştığı görülmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunun ziraatla meşgul olması, doğal olarak bütün suçlarda çiftçilerin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Hakaret ve iftira vakalarının %38,05'i bu kişiler tarafından meydana getirilmiştir. Diğerleri içinse oranlar sırasıyla şöyledir: memur %3,53; ilim erbabı %0,62; tüccar %4,99; balıkçı %1,66; zanaatkâr %16,42; kira geliriyle geçimini sağlayanlar %1,25; işçi %17,88; denizci %0,62; tüccar ve sarraf hademesi %0,83; ev hizmetçisi %1,25; sarraf %0,21; işsiz %12,88⁷⁵⁹.

Hakaret ve iftira suçları, cünha kapsamında olmasına ve cezaların daha düşük olmasına rağmen yine de bu suçları işleyenler büyük oranda ilk defa bir suça karışmıştır ki, bu kişilerin oranı %96,88'dir. Sabıkalıların bu suça karışma oranı ise %2,91'dir. Bu rakamları açıklarken şunun belirtilmesi gerekir ki, özellikle öldürme, darp ve yaralama suçlarında, eğer ki karşılıklı bir kavga ve tartışma ortamı varsa

⁷⁵⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁵⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

burada hakaretlerin söz konusu olmaması düşünülemez, ancak buradaki vakaların ne kadarının bu cetvellere yansıdığı konusu bir soru işareti olarak kalmıştır bu nedenle burada belirtilen hakaretlerin ikinci bir suçla doğrudan bağlantılı olup olmadığı konusunda bir yorum yapılamamaktadır.

Faillerin %77,13'ü İslam dinine mensupken %17,67'si Rum, %1,25'i Ermeni, %1,46'sı Musevi, %0,62'si muhtelif Osmanlı tebaası, %1,25'i İranlı, %0,21'i Alman ve %0,42'si de Fransızdır. Bu suç için okur-yazarlık oranı diğer suçlarla kıyaslandığında oldukça yüksektir ve %24,95 oranlarındadır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %74,64'tür ve faillerden 2 kişi yüksek tahsil görmüştür. Hakaret ve iftira faillerinde köylü-kentli ayrımı yüksek değildir ve şehirli oranı %48,44, köylülerin oranı ise %51,56 iken vakaların %56,17'si şehirlerde, %43,83'ü ise kırsalda meydana gelmiştir⁷⁶⁰.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük: 1 tutuklu, failer içerisindeki oran %0,21; 14-20 yaş arası: 41 tutuklu, failer içerisindeki oran %8,52; 20-30 yaş arası: 249 tutuklu, 14 firari, failer içerisindeki oran %54,68; 30-40 yaş arası: 138 tutuklu, 5 firari, failer içerisindeki oran %29,73; 40-50 yaş arası: 24 tutuklu, failer içerisindeki oran %4,99; 50-60 yaş arası: 8 tutuklu, failer içerisindeki oran %1,66; 60-70 yaş arası: 1 tutuklu, failer içerisindeki oran %0,21⁷⁶¹.

Faillerin, suçu işleme nedenlerinin dağılımı ise şöyledir: %0,21 ırza tasallut, %2,79 servet hırsı, %6,44 sarhoşluk; %0,62 meyhanede münazara, %20,58 düşmanlık ve intikam, %69,65 türlü nedenlerdir⁷⁶².

⁷⁶⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁶¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁶² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.7. Devlet Memuruna ve Askerlere Hakaret

Ceraim-i umumiye cetvelleri, devlet memuru ve askerlere karşı yapılan hakaret suçunu ayrı bir başlıkta ele almıştır. Doğaldır ki, özellikle vazife başında olan bir memura karşı yapılacak olan hakaretler, sivil bir vatandaşa karşı yapılan hakarettten daha ağır bir yaptırımla cezalandırılacaktır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan ve Aydın vilayetinde meydana gelen devlet memuruna ve askerlere hakaret vakaları, tebaanın birbiri arasındaki hakaret vakalarına kıyasla oldukça yüksek denilebilir. Hakaret ve iftira vakalarının sayısı 351 iken, devlet memuruna karşı yapılan hakaret vakalarının sayısı 574'dür. Bu vakaların arasındaki farkın büyük olmasının sebebi, doğal olarak şikâyetlerdir. Görevdeki bir devlet memuruna karşı yapılan hakaret direkt olarak kanuni yaptırıma tabi tutulabileceği, buna karşın vatandaşlar arasındaki hakaretlerin ise çoğu zaman duymazdan gelinebileceği yahut bürokrasi ve mahkemelerle uğraşmamak adına şikâyet edilmeyeceği aşikârdır. Bu nedenle, sivil vatandaşlar arasındaki hakaret davalarının cetvellerine yansıyandan çok daha fazla olduğunu bu vesile ile belirtmekte fayda vardır. Vatandaşlar arasındaki hakaret davalarının ortalaması aylık 20,64 iken, devlet memurlarına karşı yapılan hakaretlerin aylık ortalaması 33,76'dır. Faillerden 649 kişi tutuklanmış, 48 kişi ise firar etmiştir. Buna göre suç başına düşen fail ortalaması 1,21'dir.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, %51,22'sini bekâr erkeklerin, %36,01'ini ise evli-çocuklu erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Diğer gruplar ise yaklaşık %13'lük bir paya sahiptir. Faillerin maden durumlarına göre rakamsal dağılımları şöyledir: bekâr erkek, 341 tutuklu, 16 firari; evli-çocuklu erkek, 225 tutuklu, 26 firari; evli-çocuksuz erkek, 49 tutuklu, 4 firari; dul-çocuklu erkek: 6 tutuklu; dul-çocuksuz erkek: 4 tutuklu; bekâr kadın, 3 tutuklu, 1 firari; evli-çocuklu kadın, 13 tutuklu, 1 firari; evli-çocuksuz kadın, 4 tutuklu; dul-çocuklu kadın, 3 tutuklu; dul-çocuksuz kadın, 2 tutuklu⁷⁶³.

⁷⁶³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Faillerin %89,54'ü ilk defa suça karışan kimselerken %9,60'ı sabıkalı, %0,72'si zanlı, %0,14'ü ise her türlü kötülüğe meyilli olan kimselerdir. Birinci defa suç işleyen kimselerden 583 kişi yakalanırken 42'si firar etmiş, sabıkalılardan 61 kişi yakalanırken edilirken 6 kişi firar etmiştir.

Devlet memuruna hakaret eden kişilerden %6,02'si yine devlet memurudur. Diğer meslek gruplarının yüzdelik dağılımı ise şöyledir: %0,29 ilim adamı, %2,29 tüccar, %21,20 çiftçi, %0,29 balıkçı, %0,14 sarraf, %22,06 zanaatkâr, %0,43 kira geliriyle geçinen kişiler, %28,65 işçi, %2,15 denizci, %0,43 tüccar ve sarraf hademesi, %1,58 ev hizmetçisi ve %14,47 işsiz. Görüldüğü üzere hemen her meslek grubundan az ya da çok birileri bu suçu işlemiş ve devlet memuruna karşı hakaret etmiştir. Bir şekilde toplumun her kesiminde az ya da çok devletten yahut devlet memurlarından olan rahatsızlıklarını hakaret ederek göstermiştir.

Faillerin %80,14'ü Müslüman tebaadandır ve İslamlar arasından 583 kişi tutuklanırken 15 kişi firar etmiştir. %12,86 Rum, %1,26 Ermeni, %0,80 Yahudi, %0,34 Muhtelif Osmanlı tebaası, %0,11 İranlı, %3,79 Yunan, %0,23 İngiliz, %0,11 Avusturyalı, %0,23 İtalyan ve %0,11'de İtalyan tebaasından olan kişiler bu suça karışmış ve Osmanlı memurlarına veya askerlerine hakaret etmişlerdir.

Bu suç içerisinde faillerin %31,23'ü okur-yazar, %68,05'i okuma yazma bilmeyen kişilerken %0,72'si de yüksek tahsil görmüştür⁷⁶⁴. Köylülerin oranı %28,08, şehirlilerin oranı %71,20 ve ikametgâhsız olarak yaşayanların oranı ise %0,72'dir. Hakaret vakalarının meydana geldiği alanlar açısından da şehirler %81,36 ve kırlar %18,64'lük bir orana sahiptir. Memurların çoğunlukla şehirlerde ikamet etmeleri, doğal bir şekilde, cürmün çoğunlukla şehirlerde meydana gelmesini sağlamıştır. Okuryazarların oranının yüksekliği ve suçların şehirlerde meydana gelmeleri ise bürokratik kargaşa içinde insanların devlet memurlarıyla karşı karşıya geldiğini ve hadiselerin bir tartışmaya yöneldiğini işaret etmektedir.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük: 1 tutuklu, failler içerisindeki oran %0,14; 14-20 yaş arası: 88 tutuklu, failler içerisindeki oran %12,61;

⁷⁶⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

20-30 yaş arası: 334 tutuklu ve 30 firari, failer içerisindeki oran %52,15; 30-40 yaş arası: 167 tutuklu ve 14 firari, failer içerisindeki oran %25,93; 40-50 yaş arası: 44 tutuklu ve 4 firari, failer içerisindeki oran %6,88; 50-60 yaş arası: 15 tutuklu, failer içerisindeki oran %2,15; 60-70 yaş arası: 1 tutuklu, %0,14.

Devlet memurlarına yönelik suçların nedenlerine göre dağılım oranları şöyledir: failerin %0,72'sini teşkil eden 5 kişi servet hırsı; 1 kişi (%0,14) ırza tasallut; 257 kişi (%36,82) sarhoşluk; 14 kişi (%2,01) meyhanede tartışma; 4 kişi (%0,57) fuhuş ve eğlence esnasında; 36 kişi (%5,16) düşmanlık ve intikam; 381 kişi (%54,58) ise türlü nedenlerle hakaret etmişlerdir⁷⁶⁵.

3.2.8. Mahkûm Kaçırarak, Suçlulara Yardım ve Yataklıkta Bulunmak

Osmanlı hapisanelerinin pek çoğunun kargir ve derme çatma yapılardan oluşması, yapı malzemelerinin çok zayıf olması ve pek çok firar olayında gardiyanların da parmağının olması firarları kolaylaştırmıştır. Delici ve kesici alet temin etmek çoğu zaman kaçmak için yeterli olmuştur fakat akıbetlerinden korkan pek çok insan da, firar edebilecekken etmemeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti, firar sonrası suçlu takibatını kolaylaştırmak amacıyla tek tip elbise uygulamasını da getirmiştir⁷⁶⁶.

Bu suç, Osmanlı hükümeti tarafından tevkif edilmiş kimselerin, görevli memurların hataları ve kayıtsızlıkları veya kasıtları ile kaçmalarına sebebiyet vermeleri; görevli memur olmadığı halde tevkif olunmuş bir kişinin firarına yardım eden kişiler; firar etmiş olan ya da suç işlediği için kaçmakta olan bir kişinin saklanmasına veya silahlanmasına yardım eden kişiler ile görevli memur olduğu halde rüşvetle bir kimsenin firarına meydan veren kişilerin dâhil olduğu suçları ifade etmektedir.

⁷⁶⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁶⁶ Ufuk Adak, **XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.74-76.

Ceraim-i umumiye cetvellerine bu konuda yansıyan vaka sayısı 28'dir ve herhangi bir faili meçhul vaka kayda geçmemiştir. Buna karşılık, suça karışan kişi sayısı ise 38'dir. Faillerin medeni durumlarına göre rakamsal dağılımları şöyledir: bekâr erkek, 12 tutuklu, 6 firari; evli-çocuklu erkek, 11 tutuklu; evli-çocuksuz erkek, 3 tutuklu, dul-çocuksuz erkek, 1 tutuklu; evli-çocuklu kadın, 2 tutuklu; dul-çocuklu kadın, 2 tutuklu; dul-çocuksuz kadın, 1 tutuklu⁷⁶⁷.

Tamamı ilk defa suça karışan faillerden 8 kişi memur, 5'i firari olmak üzere 11 kişi çiftçi, 1'i firari 5 zanaatkâr, 1 kira geliriyle geçinen mülk sahibi, 8 işçi, 1 denizci ve 4 işsizdir. Mensubu olduğu milletler ise şöyledir: 5'i firari olmak üzere 25 kişi İslam; 1'i firari olmak üzere 12 kişi Rum milletinden, 1 kişi ise muhtelif Osmanlı milletindedir. Okur-yazar sayısı 11 iken, okuma yazma bilmeyenleri sayısı 27'dir ve firarilerin tamamı okuma-yazma bilmeyen kişilerdendir⁷⁶⁸.

Faillerden, şehirli olanlardan 28 kişi tutuklanırken 2 kişi firar etmiştir, köylülerden ise firari ve tutuklu sayısı 4'tür. Faillerin büyük çoğunluğunu şehirliler oluşturmasına rağmen suç mahalli olarak vakaların 16'sı şehirde, 12'si ise kırdaki yerlerde gerçekleştirilmiştir.

Mahkum kaçırma ve cinayet suçlularını korumak suçlarını işleyen kişilerin yaşlara göre rakamsal dağılımları şöyledir: 14-20 yaş arası 1 tutuklu; 20-30 yaş arası 10 tutuklu, 2 firari, 30-40 yaş arası 12 tutuklu, 4 firari; 40-50 yaş arası 5 tutuklu, 50-60 yaş arası 4 tutuklu⁷⁶⁹.

Bu suçun meydana gelme gerekçelerinde ise faillerden 1 kişi meyhanede münazara nedeniyle bir failin firarına sebebiyet verirken, 37 kişi ise türlü nedenlerle bu suçu işlediğini belirtmiştir⁷⁷⁰.

⁷⁶⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁶⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁶⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁷⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.9. Yetkisiz Resmi Görev İcra Etmek

Bu suç, izin ve yetkisi olmaksızın askeri veya mülki bir yere giriş yapmak yahut askeri veya mülki bir görevi icra etmek; devlet tarafından kendisine verilen ya da izin verilen bir nişan olmadığı halde, nişan takmak; devlet memurlarına özgü kıyafetleri giymek; sahte bir şekilde evrak veya damga veya mühür düzenlemek ile sahte evrak neşretmek suçlarını içermektedir⁷⁷¹. Ancak fail, bu suçları sahtekârlık yapmak için işlerse bu durumda suç cünhadan çıkıp bir cinayete dönüşmektedir.

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen vaka adedi 148'dir ve ilginç bir şekilde bunların 126'sı aynı ayın cetveline yansımıştır ve bu faillerden 124 kişi firaridir. Toplam fail sayısı ise 150'dir. Buna göre, bu suç için firar oranı %82,66'dır ki, bu durum elbette istisnai bir faaliyet sonucu meydana gelmiştir.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakacak olursak, 1'i firari olmak üzere 15 bekâr erkek; 9'u tutuklu, 124'ü firari olmak üzere 133 evli-çocuklu erkek; 1 evli-çocuksuz erkek; 1 evli çocuklu kadın. Bu faillerden 1 kişi, suç töhmetiyle zanlı iken, kalanların tamamı ilk defa suça karışan kimselerdir.

Faillerden 5 kişi memur, 6'sı tutuklu olmak üzere 131 kişi çiftçi, 5 kişi zanaatkâr; 1 kişi kira getiren mülk sahibi; 5 kişi işçi, 1 kişi ev hizmetçisi ve 2 kişi işsiz. Faillerden tutuklanan bir kişi Museviyken, diğerlerinin tamamı Müslüman tebaadandır ve içlerinde okuma yazma bilenlerin sayısı yalnızca 13'tür. Bu kişilerin de tamamı tutuklanmıştır. Şehirli sayısı 19 tutuklu ve 6 firar olmak üzere 25'tir. Geri kalan 125 failin tamamı köylüdür ve vakaların 129'u kırlarda gerçekleşmiştir⁷⁷².

Faillerin yaşlara göre dağılımı ise şöyledir:14-20 yaş arası 1 fail tutuklu; 20-30 yaş arası 15 fail tutuklu; 30-40 yaş arası 8 fail tutuklu, 125 firar; 40-50 yaş arası 1 fail tutuklu⁷⁷³.

⁷⁷¹ BOA, İ.DUİT 79/10.

⁷⁷² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁷³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Faillerden 2 kişi servet kazanmak hırsı, 4 kişi sarhoşluk, 1 kişi fuhuş, 1 kişi meyhanede ettiği münazara, 3 kişi düşmanlık ve intikam, 139 kişi ise türlü nedenlerle bu suça karışmıştır⁷⁷⁴.

3.2.10. Kasıtsız Adam Yaralama

Bir kişiyi, kasıt olmaksızın yaralamak veya uzuvlarından bir veya birkaç tanesini kasıtsız bir şekilde kesmek vakası ceraim-i umumiye cetvellerine 94 defa yansımıştır ve bunlardan 2 tanesi fail meçhul kalmıştır. Bu suçu işleyen faillerin tamamı erkektir ve bunların medeni durumlarına göre dağılımı şöyledir: 66 bekâr erkek, 23 evli-çocuklu erkek, 8 evli-çocuksuz erkek ve 1 dul-çocuklu erkek olmak üzere toplam 98 kişidir. Bu kişilerden 2 kişi hariç tamamı ilk defa bir suça karışırken, 2 kişi de sabıkalı kimselerdendir. Faili meçhul kalan vakalar hariç, diğerlerinde mücrimler tutuklanmıştır ve herhangi bir firar yaşanmamıştır.

Faillerin diğer özelliklerine bakıldığında, 2 fail memur, 7 fail çiftçi, 16 fail zanaatkâr, 71 fail işçi ve 2 fail işsizdir ve mesleki olarak bu kişilere baktığımızda çeşitli iş kazalarının meydana gelmesi muhtemel görülmektedir. Faillerden 60'ı Müslüman, 31'i Rum, 1'i Ermeni, 1'i Musevi, 1'i muhtelif Osmanlı tebaası, 2'si Yunan ve 1'i de çeşitli yabancı devlet tebaasındandır. 34 okur-yazara karşılık 64 fail okuma yazma bilmemekte; faillerin 67'si şehirde ikamet ederken 31'i ise köylerde yaşamaktadır. Suç mahalli olarak da 82 şehir ve 12 kır kaydolunmuştur.

Faillerden 14 yaşından küçük olan 1 kişi, 14-20 yaş arası 21 kişi, 20-30 yaş arası 37 kişi, 30-40 yaş arası 27 kişi, 40-50 yaş arası 9 kişi, 50-60 yaş arası 2 kişi ve 60-70 yaşları arasında da 1 kişi vardır. Bu suçun işleme nedenlerine bakacak olursak 2 fail aşk, 4 fail sarhoşluk, 3 fail düşmanlık ve intikam nedeniyle suç işlerken, 139 kişi türlü nedenlerle bu cürme dâhil olmuştur⁷⁷⁵.

⁷⁷⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁷⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.11. Fuhuşa Teşvik ve Alenen Ahlakdışı Eylem Gerçekleştirmek

Osmanlı saray kültürü içerisinde müzik ve dans (raks) her ne kadar özdeşleştirilip saray eğlencelerinin bir parçası olsa da⁷⁷⁶, halk arasında harem/selam anlayışının sürdürülmesi nedeniyle, özellikle umuma açık eğlencelerde, kadınların yerini erkek dansçıların almasını sağlamıştır. Halka açık alanlarda, kadın oynatmak “fuhuşiyata tahrik” ettiği gerekçesiyle Osmanlı hukukunda cünha suçu olarak tanımlanmıştır. Fuhuşa teşviğin iki boyutu vardır. Birincisi, bugünkü anlamıyla “zinaya itmek” ve para karşılığı ilişkiye girilmesini sağlamak; ikincisi ise alenen, ahlak dışı eylemlerle insanları özendirmektir. Alenen gerçekleştirilen eylemler de aynı zamanda yine fuhuş olarak tanımlanmıştır ki, vukuat-ı cinaiye cetvellerinde sıkça karşılaşılan “bağ, bahçe gibi yerlerde kadın oynatmak fiilleri” de bu kapsama girmektedir⁷⁷⁷.

Ancak, olayın fuhuş boyutuna bakıldığında, bu durumun tamamen devletin yaşadığı felaketlerin halka yansımından kaynaklandığı görülür. Özellikle uzun savaşlar esnasında kocasını askere gönderen veya savaşlar nedeniyle dul kalan kadınlar, kendi hayatlarını idame ettirmek konusunda oldukça büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar, kendilerine miras yoluyla intikal eden arazilerde çalışarak hayatlarını idame ettirebilseler de, şehirlerde yaşayan kadınlar için hayat şartları çok da kolay olmamıştır. Büyük oranda kocalarına bağımlı bir şekilde yaşayan kadınların herhangi bir meslek öğrenmek ve icra etmek konusunda yeterli donanıma sahip olmamaları, kocalarının yitirmelerinin ardından hayata tutunabilmelerini zorlaştırmıştır. Bu andan itibaren çalışmak isteyen kadınların yapabileceği işler ise sınırlı idi. Dokumacılık, çamaşırcılık ve ev hizmetçiliği gibi konularda iş bulabiliyor olsalar da, devletin yaşadığı çöküşe paralel olarak gelişen ahlâki çöküş onları da etkilemiştir. Zira zaman zaman bu meslekler, fuhuş için bir paravan olmaktadır⁷⁷⁸. Devlet geçim sıkıntısı nedeniyle fuhuşa yönelen kadınları

⁷⁷⁶ Şeyma Ersoy, **Osmanlıda Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Köçekler, Çengiler**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.32.

⁷⁷⁷ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁷⁷⁸ Aydın Yetkin, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi”, **Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2011, S 6, Konya 2011, s.22-23.

askeri dikimhanelerde görevlendirmeye⁷⁷⁹ veya memleketlerine yollamaya çalışsa⁷⁸⁰ da bu türden uygulamalar Anadolu'nun her bölgesinde etkili olmamış ve Osmanlı hükümeti yine cezai müeyyideleri arttırarak fuhuşu durdurmaya çalışmıştır⁷⁸¹.

Kadınların cinsel obje olarak görülmesindeki bir diğer etmen ise ceza hukukunda zina eden kadına ölüm cezası dahi uygulanabilirken, erkeğin aynı cezaya çarptırılmaması yatmaktadır. Tecavüz suçlarının da, modern ceza kanunnamelerinin ilanından önce, zina cezasıyla cezalandırılması, erkek üzerindeki yaptırım gücünü kırıyordu. Her ne kadar Tanzimat'ın ilanından yirmi beş yıl kadar sonra bu anlayışa karşı çıkan bir feminist hareket ortaya çıksa da⁷⁸², yine de hukuki anlamda Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar somut adımlar atılmamıştır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine 2 tanesi faili meçhul olmak üzere 331 vaka kaydolunmuştur. Buna göre tespit edilen fuhuşa teşvik suçunun Aydın vilayetindeki aylık ortalaması 19,47'dir. 331 vaka için tespit edilen fail sayısı ise 85'i kadın olmak üzere toplam 602'dir ki vaka başına fail sayısı 1,81'dir. Bu durum ise pek çok vakada insanları fuhuş yapmaya zorlayan veya alenen ahlaksız eylemlerde bulunan kişilerin çoğunlukla birden fazla kişi halinde bu suçu işlediklerini göstermektedir.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımları (bk. Grafik 23) rakamsal olarak şöyledir: bekâr erkek 251 tutuklu ve 20 firari olmak üzere 271 kişi; evli-çocuklu erkek 90 tutuklu ve 4 firari olmak üzere 94 kişi; evli-çocuksuz erkek tamamı tutuklanmış 31 kişi; dul-çocuklu erkek 28 tutuklu ve 3 firari olmak üzere 31 kişi; bekâr kadın 11 tutuklu fail; evli-çocuklu kadın 25 tutuklu fail; evli-çocuksuz kadın 10 tutuklu fail; dul-çocuklu kadın 11 tutuklu fail; dul-çocuksuz kadın 25 tutuklu ve 3 firari olmak üzere 28 kişidir.

Faillerden 428 kişi (%83,59) ilk defa suça karışırken, 79 kişi (%15,43) sabıkalı, 2 kişi zanlı ve 3 kişi de suç işlemeye meyilli olan kişilerdendir. Sabıkalı oranı ve kötülüğe meyilli kişilerin varlığı, kadınların bu işi meslek haline getirerek buradan

⁷⁷⁹ BOA, DH.EUM.THR 48/36.

⁷⁸⁰ BOA, DH.EUM.THR 59/41.

⁷⁸¹ BOA, DH.EUM.THR 58/48; DH.İD 89/2.

⁷⁸² Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Tanzimatta İctimaî Hayat", **Tanzimat 2**, MEB Basımevi, İstanbul 1999, s.651.

para kazanmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Fuhuşa teşvik ve alenen ahlaksız fiiller gerçekleştirmek, buraya kadar incelenen suçlar içerisinde, yüksek mükerrerlik oranına sahip suçlardan bir tanesi olmuştur.

Hemen her meslek dalından failler cetvellere yansımıştır ama yine de faillerin büyük çoğunluğu tarım kesimindedir ve oranları %42,38'dir. Diğer mesleklerin dağılımı ise şöyledir: memur %1,95; ilim erbabı %1,76; tüccar %0,20; sarraf %0,39; zanaatkâr %9,38; ashab-ı akar %0,39; işçi %23,24; ev hizmetçisi %3,32; işsiz %16,99. Kadınlı, danslı ve müzikli eğlence düzenleyen bu kişilerin ortak özelliğine baktığımız zaman, çoğunlukla fiziksel güç isteyen ve düşük gelire sahip olan meslek gruplarının ön plana çıktıkları görülmektedir.

Faillerin %93,75'i İslam, %5,47'si Rum, %0,20'si Musevi, %0,39'u Yunan ve %0,20'si de İranlıdır. Faillerin %8,20'si okur-yazarken %91,80'i okuma-yazma bilmeyen kişilerdir ve failler içerisinde 274 kişi (%53,52) köylerde ikamet ederken, 238 kişi (%46,48) şehirlerde ikamet etmektedir. Suç mahalli olarak da kırlarda meydana gelen vaka oranı %57,70 ve şehirlerde meydana gelen vaka oranı ise %42,30'dur.

Fuhuşa tahrik ve alenen ahlaksız fiil suçlarında faillerin %59,77'si 20-30 yaş arası kimselerdendir. 14 yaşından küçük olan 1 fail, 14-20 yaş arası 110 fail (%21,48), 30-40 yaş arası 87 fail (%16,99), 40-50 yaş arası 8 fail (%1,56) vardır.

Bu suçun nedenlere göre dağılımına bakıldığında, servet hırsı %2,34; ırza tasallut %14,06; aşk %10,55; sarhoşluk %2,15; fuhuş ve eğlence %35,55; düşmanlık ve intikam %2,54; türlü nedenler bu suçu işleyenler ise %32,81'lik bir orana sahiptir⁷⁸³. Nedenler arasında servet hırsı seçeneğinin %2,34'lerde olması, faillerden pek azının bu işi mesleğe dönüştürürken, fuhuş ve eğlence seçeneğinin %35'lerde olması, fuhuşu özendirmek suçundan ziyade ulu orta gerçekleştirilen ahlaksız fiilleri işaret etmektedir. Bu ahlaksız fiiller ise vukuat-ı cinaiye cetvellerinde rastlanan, "kadın oynatmak" eğlencesidir.

⁷⁸³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.12. Gençlere Tacizde Bulunmak ve Ahlaksızlığa İtmek

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, “*gençlere sarf-ı endazlık etmek*” ismiyle belirtilmiş olan bu cünha suç, genç kimselere tacizde bulunmak suçuyla beraber, gençleri “kötü yola ve ahlaksızlığa itmek” fillerini kapsamaktadır.

Cetvellere yansıyan 140 vakada 154 kişi tutuklanırken, 5 kişi firar etmeyi başarmıştır. Bu doğrultuda bu suçun aylık olarak meydana gelme ortalaması 8,23’tür. Gençlere sarkıntılık eden faillerden 103 tutuklu ve 5 firari olmak üzere toplam 108’i bekâr erkek, 42’si evli-çocuklu erkek, 8’i evli-çocuksuz erkek ve 1’i de evli-çocuklu kadındır.

Faillerden 153’ü ilk defa suçta karışırken 6 kişi sabıkalıdır. Mesleklere göre faillerin dağılımı şöyledir: 7 kişi memur, 4 kişi ilim erbabı, 29 kişi çiftçi, 43 kişi zanaatkar, 2 kişi kira getiren mülk sahibi, 47 kişi işçi, 1 kişi denizci, 1 kişi tüccar ve sarraf hademesi, 1 kişi ev hizmetçisi, 23 kişi de işsizdir.

Müslüman fail sayısı 126, Rum fail sayısı 20, Ermeni fail sayısı 6, Musevi fail sayısı 2, İranlı fail sayısı 1 ve Yunan fail sayısı 4’tür. Faillerden 61 kişi okuma-yazma bilmekte 98 kişi ise bilmemektedir. Şehirli sayısı 116 ve köylü sayısı ise 43’tür. Vakaların ise 117’si şehirlerde gerçekleşirken, 23’ü kırlarda meydana gelmiştir.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük 1 tutuklu, 14-20 yaş arası 45 tutuklu, 20-30 yaş arası 67 tutuklu ve 5 firari, 30-40 yaş arası 36 tutuklu, 40-50 yaş arası 4 tutuklu, 50-60 yaş arası 1 tutuklu. Bu kişilerin suç işleme nedenleri ise %1,89 servet hırsı (3 kişi), %18,87 ırza tasallut (30 kişi), %20,13 aşk (32 kişi), %19,50 sarhoşluk (31 kişi), %7,55 fuhuş ve eğlence (12 kişi), %4,40 düşmanlık ve intikam (7 kişi), %27,67 türlü nedenlerledir. (44 kişi)⁷⁸⁴.

⁷⁸⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.13. Yalancı Şahitlik

Hukuki işlerde ve davalarda yalancı şahitlik yapmak, cinayet, cünha ve kabahat tasniflerine dâhil olan bir suçtur. Bunu belirleyen faktör, hangi konuda yalan beyan verildiğine göre değişmektedir. Yani bir kişi, cinayete konu olan bir davada yalancı şahitlik yaptıysa ve bu durum ortaya çıktıysa, işlenen cinayetin zanlısıymışçasına yargılanmakta, eğer cünha veya kabahate müteallik olan suçlarda yalan beyan veriyse bu durumda yine işlenen suçunun cezasına çarptırılmaktadır. Ancak yalan ifade veren kimse, bu iş için para aldıysa suçun türü ne olursa olsun bu durumda rüşvet almış bir kişi gibi yargılanmakta yani cinayet zanlısı olmaktadır⁷⁸⁵. 1911 yılında, bu konuyla ilgili olarak kanunda bir tadilat yapıldı ve yapılan ilave ile masum olduğunu bizzat bildiği halde, yalan şahitlik ve sahte deliller ile bir kişiye suç isnat etmenin bir haftadan üç seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı kanunnamenin 213. maddesine ikame edildi. Ancak bu yalan şahadetle ilgili olduğu kadar iftira maddesiyle de alakadar olduğundan, bu tadilat ceza kanunnamesinin ikinci babın altıncı faslında yer alan iftira suçlarıyla ilgili olarak düzenlenmiştir⁷⁸⁶.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 47 yalan şahadet vakası vardır ve bu vakalarla ilgili olarak 55 kişi tutuklanırken 6 kişi firar etmeyi başarmıştır. Faillerden 2'si firari olmak üzere 41 kişi bekâr erkek; 4'ü firari olmak üzere 15 kişi evli-çocuklu erkek; 1 kişi evli-çocuksuz erkek; 2 kişi evli-çocuklu kadın; 1 kişi evli-çocuksuz kadın; 1 kişi dul-çocuklu kadındır.

Faillerden 1 kişi hariç tamamı ilk defa suç işlemiştir ve mesleki dağılımları şöyledir: 1 tüccar, 51 çiftçi, 2 zanaatkâr, 4 işçi ve 3 işsiz. Faillerin büyük çoğunluğu müslümandır ve sadece 1 Rum bu suça karışmıştır.

Faillerin 5'i okur-yazarken 56 kişi okuma yazma bilmemektedir ve firarilerin tamamı okuma yazma bilmeyen köylülerdir. Şehirlilerin sayısı ise 15'tir. Köylü sayısı ise 40 tutuklu ve 6 firari olmak üzere 46 kişidir. Suçlarda köylüler ağırlıklı olmasına rağmen, suçun meydana geldiği mahal açısından olaya bakıldığında, vakalardan 23'ü şehirde, 24'ü ise kırlarda gerçekleşmiştir. Buradan çıkartılması

⁷⁸⁵ İ.DUİT 78/31.

⁷⁸⁶ İ.DUİT 79/10.

gereken iki muhtemelen sonuç bulunmaktadır. Birincisi, köylü faillerin bu suçlu kirlarda işlerken çoğunlukla birden fazla kişi olmaları, ikincisi ise köyde ikamet eden faillerin bu suçlardan bir kısmını şehirlerde gerçekleştirdikleridir.

Yalancı şahitlik suçlarında faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14-20 yaş arası 6 fail, 20-30 yaş arası 26 fail, 30-40 yaş arası 24 fail, 40-50 yaş arası 5 fail. Yalancı şahitlik suçlu faillerinden 1 kişi servet hırsı nedeniyle, 1 kişi ırza tasallut etmek amacıyla, 6 kişi düşmanlık nedeniyle ve 53 kişi ise türlü nedenlerle bu suçlu karışmıştır⁷⁸⁷. Servet hırsı nedeniyle suç işleyenlere, Kastamonu'da kurulan bir şirket örnek olarak verilebilir. Ceza sistemindeki boşluğu değerlendirmeye çalışan bazı kişiler, insanları, kendilerine bir kısım suçlar isnat etmekle tehdit ederek fidye talebinde bulunmuşlar ve yalancı şahitliği bir meslek haline getirmişlerdir⁷⁸⁸. Düşmanlık ve intikam maksadıyla gerçekleşen yalancı şahitlik vakalarına verebilecek örnekler ise şöyledir: Lefkoşeli Halil'i ihrak faili göstermek maksadıyla yalancı şahitlik yapan Arif Efendi, kürek cezasına⁷⁸⁹; bir handa asılmış olan bulunan Kozna isimli şahsın kendisini astığı anlaşıldığından, hancı aleyhinde yalancı şahitlik yapan Cerne'nin küreğe konulmak üzerine Vidin'e gönderilmesine⁷⁹⁰ hükümlenmiştir.

3.2.14. Dolandırıcılık

Dolandırıcılık suçlu, hile ve kandırmak yoluna başvurarak bir kişinin sahip olduğu mal, mülk ve nakit vb. gibi kıymetli olan metanın bir başkası tarafından ele geçirilmesidir⁷⁹¹. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 163 dolandırıcılık vakası vardır ve bu suçlu ilgili olarak 167 kişi tutuklanırken 9 kişi firar etmiştir. Buna göre Aydın vilayetindeki aylık ortalama 9,58'dir.

⁷⁸⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁸⁸ Yıldız Arşivi, Y.PRK.BŞK 24/44; BOA, DH.EUM.AYŞ 15/36.

⁷⁸⁹ BOA, A.}MKT.MVL 118/38;

⁷⁹⁰ BOA, A.}MKT.MVL 131/68.

⁷⁹¹ BOA, İ.DUİT 78/31.

Dolandırıcılık suçu işleyen faillerden bekâr erkek sayısı 74 tutuklu ve 5 firari olmak üzere 79 kişidir ve failler içerisinde %44,89'luk bir orana sahiptirler. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %47,73'dür ve 81 tutuklamaya karşılık 3 evli-çocuklu erkek firar etmeyi başarmıştır. Evli-çocuksuz erkeklerin oranı 6 kişi ile %3,41; dul-çocuklu erkeklerin oranı 4 kişi ile %2,27; bekâr kadınların oranı 1 tutuklu ve 1 firari olmak üzere 2 kişiyle %1,14 ve son olarak dul-çocuksuz kadınların oranı ise 1 kişi ile %0,57'dir⁷⁹².

Faillerin mesleki durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında hemen her meslek grubundan birkaç kişinin bu suça karıştığı görülmektedir. Dolandırıcılık yapan memur sayısı 3; avukat, doktor, eczacı, akademisyen gibi ilim erbabından olan fail sayısı 2; tüccar sayısı 3; ziraatla meşgul olan faillerin sayısı 58; işsiz sayısı 42; sarraf sayısı 1; zanaatkâr sayısı 29; kira geliriyle geçinen kişi sayısı 1; işçi sayısı 32; denizci sayısı 1; tüccar ve sarraf mahdumlarının sayısı ise 3'tür.

Dolandırıcılardan 129'unun ilk defa bir suça karıştığı tespit edilirken 38 kişi sabıkalı, 3 kişi ise şüpheli konumundadır. Okur-yazar sayısı 64, yüksek tahsil görmüş olan fail sayısı ise 1'dir ve geriye kalan 111 kişi okuma-yazma bilmemektedir. Şehirde ikamet eden faillerin sayısı 114, köylerde ikamet edenlerin sayısı 58 ve ikametgâhsız olanların sayısı ise 4'tür. Faillerden 58'inin köylerde ikamet etmesine karşın, köyde gerçekleşen vaka sayısı 39'dur ki, buradan çıkarılması gereken sonuç, ya faillerin şehirlere gelerek dolandırıcılık yaptığı yahut köylerde birden fazla kişinin dolandırıcılık suçunu gerçekleştirdiğidir. Öte yandan şehirlerde meydana gelen vaka sayısı da 124'tür⁷⁹³.

Milletlere göre dağılımına bakıldığında faillerden 129 kişi İslam, 38 kişi Rum, 3 kişi Ermeni, 3 kişi Musevi ve 1 kişi de muhtelif Osmanlı tebaasındandır. Avrupa ülkesi tebaasından olanların sayısı ise 1 Rus ve 1 Yunan olmak üzere 2'dir. Yaş gruplarına göre dağılımı ise şöyledir: 14-20 yaş arası 12 tutuklu fail; 20-30 yaş arası

⁷⁹² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁹³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

77 tutuklu ve 5 firari olmak üzere 82 fail; 30-40 yaş arası, 65 tutuklu ve 4 firari olmak üzere 69 fail; 40-50 yaş arası 9 tutulu fail; 50-60 yaş arası 4 tutuklu fail.

Dolandırıcılardan, 67 vakanın servet hırsıyla gerçekleştiği görülmektedir. Irza tasallut için dolandırıcılık yapanların sayısı 2, fuhuş ve eğlence maksatlı dolandırıcılık yapanların sayısı 4, meyhanede çıkan tartışma nedeniyle dolandırıcılık yapan kişi sayısı 1, düşmanlık ve intikam maksatlı olarak hareket edenlerin sayısı 4 ve türlü nedenlerle dolandırıcılık yapan kişi sayısı ise 98'dir⁷⁹⁴.

3.2.15. Adi Hırsızlık

Önceki bölümde, gece meskûn mahalde duvar delerek, duvar aşarak, kapı-pencere kırarak veya silahlı olarak girişilen hırsızlıkların cinayet oldukları konusuna değinilmişti. Cünha olan hırsızlık vakalarının oluşması için gereken şartlar ise 1858 Ceza Kanunnamesi'nde şu şekilde belirlenmiştir: 1) Geceleyin, iki veya daha fazla kişi tarafından, insan oturur bir mahalde yahut mabette olmalı; 2) Gündüz vakti, insan oturur mahal olmasa dahi aleni veya gizli silah olmalı; 3) Görevli bir hizmetkâr, hizmet ettiği efendisinden, efendisinin hanesine gelmiş bir kişiden yahut efendisine refakaten gitmiş olduğu bir mahalden bir şey çalmalı; 4) Hancı, lokantacı, arabacı, kayıkçı ve benzeri esnaf, kendilerine emanet edilen eşyanın bir kısmını yahut tamamını çalmalıdır. Bir hırsızlık, bu belirtilen unsurlardan birisini veya bir kaçını taşıyorsa bu durumda cünha sınıfı içerisine girer. Diğer yandan hırsızlık amacıyla emlak ilamatlarının yerini değiştirmek, anahtar taklidiyle ve kilit açmak suretiyle hırsızlık yapmak ve zorla senet ve tahvil imzalattırmak da bu suçuna kapsamın içerisindedir⁷⁹⁵.

Bunun haricinde, arabacı, kiracı ve kayıkçı gibi nakliyat sektöründe çalışan kişilerden, naklettikleri yiyecek içeceklerden çalar ve çaldıklarının yerine, vücuda zararlı bir madde koyarlarsa, bu durumda yine 3 sene müddetle hapis cezasına

⁷⁹⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁹⁵ İ.DUİT 78/31.

çarpıtılacaklardır. Ancak, yiyecek-içeceğin içine koyduklar madde vücuda zararsız bir şey olursa, bu kez suç, 1 seneye kadar hapis ve para cezasının gerektirmektedir.

Adi hırsızlık tasnifi içerisinde, zirai ürün ve mahsul hırsızlığı da bulunmaktadır. Bu suç, aslen kabahat olmakla beraber, cezanın müddeti, hırsızlığın niteliğine göre değişmektedir. Eğer ki, biçilmiş ve koparılmış mahsullerden çalarsa, mal sahibinin zararı ödetildikten sonra 24 saatten 3 aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Ancak, bu gibi bir hırsızlık, birkaç kişi tarafından, geceleyin ve çeşitli nakliyat araç gereçleriyle (hayvan, araba vs.) gerçekleşirse, bu durumda ceza 1 seneye kadar çıkabilmektedir. Eğer mahsuller, hala ekili ise ve birkaç kişi tarafından, torba, küfe veya nakliyat araçlarıyla hırsızlık gerçekleşirse, bu durumda yine 24 saatten, 3 aya kadar hapis cezası ön görülmektedir.

Hırsızlık yapmak üzere, anahtar taklit edenler ve kapı açacak bir araç-gereç yapanlar 3 aydan 1 seneye kadar hapis cezasına çarpıtılırken, eğer çilingir esnafından birisi bu suçu işlerse, bu durumda suç, cinayete dönmekte ve suçlu kişi, süreli olarak kürek cezasına çarpıtılmaktadır.

Aydın vilayetine ait olan ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 69'u faili meçhul olmak üzere 3201'dir. Aylık adi hırsızlık suçu ortalaması ise 188,29'dur. Toplam fail sayısı 3313 tutuklu ve 205 firari olmak üzere toplam 3518'dir. Buna göre her ay 206 kişi adi hırsızlık suçu işlemiştir.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında (bk. Tablo 21), adi hırsızlık gerçekleştirmiş kişilerin %56,14'ünün bekâr erkekler oldukları görülmektedir. Diğer pek çok vaka içerisinde olduğu gibi adi hırsızlık suçunda da bekâr erkeklerden sonraki sırayı evli-çocuklu erkekler almıştır ve bu grubun oranı %26,64'tür. Geri kalan medeni gruplar, bu suç içerisinde %17,22'li bir pay sahiptir ve kadınların suç içerisindeki oranı %6,43'tür. Adi hırsızlık suçlarında firar oranı ortalaması %5,83 iken dul-çocuksuz erkeklerin firar oranı %11,43, bekâr erkeklerin ise %6,78'dir ve ortalamanın üzerinde sadece bu iki grup bulunmaktadır⁷⁹⁶. Tablodan anlaşılacağı üzere failerin büyük çoğunluğu erkektir ve adi hırsızlık suçlarında bütün

⁷⁹⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

cinsiyetlerden failler mevcuttur. Elbette, fakir veya fakirleşen ülkelerde hırsızlıkların görülmesi ve artması olağan bir şeydir. Kadın, erkek ve çocuklar günü kurtarmak adına çalabilir veya daha üst bir refah seviyesine ulaşmak için hırsızlığı meslek edinebilir. Cinayet statüsündeki hırsızlık suçlarında da belirtildiği üzere, kadınlar genellikle bu tip suçlarda ikincil rollerde bulunmakta veya tek başlarına iseler gündelik ihtiyaçlarını karşılamak adına hırsızlık yapmaktadırlar. Erkekler ise daha uzun vadeli planlar doğrultusunda zenginliğe ulaşmak maksadıyla hırsızlık suçunu işlemektedirler.

Adi hırsızlık suçlarında, faillerin %85,90'ı ilk kez suç işleyen kişiler; %12,79'u sabıkalı kişiler; %0,40 suçun zanlısı konumunda olanlar ve %0,91'i de mazanne-i sû olarak tanımlanmış ve suça meyilli olan kişilerdir.

Faillerin mesleki dağılımı (bk. Grafik 24), hemen her meslek grubundan az ya da çok kişinin bu suça karıştığını göstermektedir. Halkın büyük çoğunluğunun ziraatla meşgul olmasına rağmen, bu suç içerisinde, çiftçiler, işçiler ve işsizler ön plana çıkmıştır ki, en yüksek oran %29,53 ile işçilerdedir. Çiftçilerin oranı %26,95 ve işsizlerin oranı %23,05'dir. Bu meslek gruplarından sonra en yüksek oran zanaatkârlara aittir ve bu grubun suç içerisindeki oranı %14,38'dir. Diğer faillerin adi hırsızlıklar içindeki mesleklerine göre oranları şöyledir: Memurlar %0,68; ilim adamları %0,03; tüccarlar %0,37; balıkçılar %0,34; kira geliriyle geçinen mülk sahipleri %0,11; denizciler %1,39; tüccar ve sarraf hademeleri %1,11; ev hizmetçileri %2,05⁷⁹⁷.

Milletlere göre dağılımda, nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve gayrimüslim unsurlara kıyasla daha fakir bir grubu teşkil eden Müslümanlar, doğal olarak ön plandadır ve %78,34'lik bir orana sahiptirler. Rumların oranı %15,78; Ermenilerin %2,39; Musevilerin %1,42; Muhtelif Osmanlı milletinden olanların oranı %0,57; Rusların oranı %0,03; İngilizlerin oranı %0,03; Avusturyalıların oranı %0,14; İtalyanların oranı %0,09 ve Yunanların oranı ise %1,22'dir. Müslüman faillerden

⁷⁹⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

2583 kişi tutuklanırken 173 kişi firar etmiştir ve buna göre firar oranı %6,28'dir. Rumlardan ise 528 kişi tutuklanırken 27 kişi firar etmiştir ve firar oranı %4,86.

Adi hırsızlık suçu faillerinden okuma-yazma bilenlerin oranı %17,37, okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %82,60'tır ve faillerden yalnızca 1 kişi yüksek tahsil görmüştür. Failler arasında, şehirlilerin sayısı 1951 tutuklu ve 101 firari olmak üzere toplam 2052; köylülerin sayısı 1319 tutuklu ve 103 firari olmak üzere 1422 ve ikametgâhsızların sayısı ise 45'tir. Vakaların %66,60'ı şehirlerde gerçekleşirken, %33,40'ı kırlarda gerçekleştirilmiştir. Ancak şehirli köylü oranına baktığımızda faillerin %58,33'ünün köylü olduğunu görmekteyiz. Buradan çıkan sonuç, köylü hırsızların kimi zaman şehirlere gelerek burada hırsızlık yaptığıdır⁷⁹⁸.

Adi hırsızlık suçu faillerinin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük 139 tutuklu fail ve failler içerisindeki oran %3,95; 14-20 yaş arası 714 tutuklu, 41 firari fail, failler içerisindeki oran %21,46; 20-30 yaş arası 1457 tutuklu, 106 firari fail ve failler içerisindeki oran %44,43; 30-40 yaş arası 735 tutuklu ve 45 firari fail, failler içerisindeki oran %22,71; 40-50 yaş arası 196 tutuklu fail ve 12 firari fail, failler içerisindeki oran %5,91; 50-60 yaş arası 46 tutuklu fail ve failler içerisindeki oran %1,31; 60-70 yaş arası 19 tutuklu fail ve failler içerisindeki oran %0,54; 70 yaş ve üstü 8 tutuklu fail ve failler içerisindeki oran %0,23⁷⁹⁹.

Nedenlere göre hırsızlık suçların dağılımında, faillerin %33,68'si servet hırsı nedeniyle; %0,85'i fuhuş ve eğlence nedeniyle; %0,20 aşk nedeniyle; %1,82'si sarhoşluk nedeniyle; %0,34'ü meyhanede münazara nedeniyle; %3,75'i düşmanlık ve intikam nedeniyle; %0,17'si ırza tasallut etmek nedeniyle; %59,18'i ise türlü nedenlerle hırsızlık yaptıklarını belirtmişlerdir⁸⁰⁰.

⁷⁹⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁷⁹⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸⁰⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.16. Yankesicilik

Ceraim-i umumiye cetvellerinde bu suç, “*yankesicilik ve ahzlık*” olarak adlandırılmış ve birlikte kaydedilmiştir. “*Yankesicilik*” suçu, el çabukluğuyla bir kimsenin cebinden, kesesinden, cüzdanından vb. nakit ya da değerli eşyaların alınması suçunu oluştururken “*ahzlık*” ise yine el çabukluğu veya kalabalık yardımıyla bir dükkân veya haneden, sahibinin haberi ve izni olmaksızın bir malın veya paranın alınıp götürülmesidir. Günümüz hukuk literatüründe “*ahzlık*” eylemi doğrudan hırsızlık başlığı altında incelenmektedir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan ve Aydın vilayetinde meydana gelen yankesicilik vakası sayısı 13’ü faili meçhul olmak üzere 325’tir ve faili tespit edilmiş olan 312 suç için 356 kişi tutuklanmış, 15 kişi ise firar etmeyi başarmıştır⁸⁰¹. Buna göre aylık vaka ortalaması 19,11’dir.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %69 oranında bekâr erkeklerin varlığı görülmektedir ve evli-çocuksuz kadınlar hariç her gruptan kadın ve erkek bu suça az da olsa karışmıştır. Evli-çocuklu erkeklerin oranı ise %21,83’tür ki, geriye kalan %10’luk dilim ise diğer gruplar tarafından paylaşılmaktadır.

Faillerden 255 kişi ilk defa suç işlerken 115 kişi sabıkalı, 1 kişi ise suç işlemeye meyilli olarak tanımlanmış kişilerdendir. Sabıkalıların oranı, bu suç içerisinde %30’ları bulmaktadır ki, bu durum suçun çok yüksek bir mükerrerlik oranına sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Faillerin tekrar suça yeltenmelerindeki temel neden, hırsızların, yankesicilerin ve gaspçıların yakalandıkları takdirde sadece ikametgâh alınarak salıverilmeleri ve hatta sabıkalı ve mazanne-i sû olarak tanımlanmış olan ve suça her zaman meyilli olan kimselerin ise haklarında herhangi bir işlem yapılmayarak serbest bırakılmalarıdır. Bu durumdan şikayetçi olan Zaptiye Nezareti, Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği bir layiha ile bu kişilerin gözaltına alınmaları gerektiği belirtilmiştir. Aynı belgede ayrıca, bu gibi

⁸⁰¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

insanların zabtiyeleri ve askerleri tehdit etmekte olduklarını, sürgün edilseler dahi, geri gelerek şehre ve memurlara sorun çıkardıklarından bahsedilmiştir⁸⁰².

Yankesicilerin mesleki dağılımlarında (bk. Grafik 25) işsizlerin ön planda oldukları görülmektedir ki, bu durum, işsiz bazı kimselerin yankesiciliği meslek haline getirdiklerinin bir göstergesidir. %38,81 orana sahip olan işsizler, muhtemel olarak, geçimleri bu yolla sağlama gayretine girişmişlerdir. Diğer meslek gruplarının yankesicilik suçu içerisindeki oranları şöyledir: memur %0,81, tüccar %0,81, çiftçi %24,53, sarraf %0,27, zanaatkâr %9,43, işçi %23,18, denizci %0,27, tüccar ve sarraf mahdumu %0,81, ev hizmetçisi %1,08.

Suçlulardan 12'si firari olmak üzere 254 kişi Müslüman'dır. Rum fail sayısı, 85 tutuklu ve 2 firari olmak üzere 87'dir. Ermeni fail sayısı 2, Musevi fail sayısı 15, muhtelif Osmanlı milletinden olan fail sayısı 1, Avusturyalı 1, İtalyan 1 ve Yunan fail sayısı 9 tutuklu ve 1 firari olmak üzere 10'dur. Aydın vilayeti içerisinde nüfusun yaklaşık %80'lik kesimini oluşturan Müslüman tebaanın oranı bu suç içerisinde yaklaşık %68'dir ki, bu durum da, bu türden hırsızlıklar içerisinde gayrimüslimlerin, diğer suçlara kıyasla daha fazla rol aldıkları söylenebilir.

Faillerden okuma yazma bilenlerin oranı %16,17, okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %83,83'tür. İkamet durumuna göre faillerin %67,65'i şehirli, %28,30'u köylü ve %4,04 ikametgâhsızdır. Suçlar ise %73 oranında şehirlerde gerçekleşmiştir.

Yankesicilerin yaşlara göre suç içerisindeki oranları şöyledir: 14 yaşından küçük %1,89; 14-20 yaş arası %23,45; 20-30 yaş arası %50,13; 30-40 yaş arası %20,22; 40-50 yaş arası %3,77; 50-60 yaş arası %0,27; 60-70 yaş arası %0,27. Faillerden 170 kişi servet hırsı nedeniyle, 1 kişi sarhoşluk etkisiyle, 1 kişi fuhuş ve eğlence nedeniyle, 8 kişi düşmanlık veya intikam almak maksadıyla suç işlediğini belirtirken, 191 kişi ise türlü nedenler bu suçu işlediklerini ifade etmişlerdir⁸⁰³.

⁸⁰² BOA, ZB 330/98; 312/19; 312/40; 330/62; DH.MKT 2749/8.

⁸⁰³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.17. Adıyven Hayvan Hırsızlığı

Cünha kapsamında olan hayvan hırsızlığı, 1858 Ceza Kanunnamesi'nin 224. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: Her kim at vesair yük ve araba ve binek hayvanatını ve kezalik davar olarak adlandırılan büyük ve küçük hayvanatı veya dalyanlarda bulunan balıkları ve göllerde olan sülükleri çalarsa bir aydan bir seneye kadar hapis ile cezalandırılır ve çalınan hayvan hala duruyorsa aynen sahibine iade edilir. Eğer durmuyorsa bedeli ödetilir⁸⁰⁴. Bu cezaların yaptırım gücü zaman zaman Osmanlı hükümeti tarafından sorgulanmış ve engellemeyen vakalar nedeniyle, cezaların şiddetinin arttırılması tartışılmıştır.⁸⁰⁵

Aydın vilayeti ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan hayvan hırsızlığı vakası 450 adettir ve 6 vakanın faili meçhuldür. 424 kişi hayvan hırsızlığı nedeniyle tutuklanırken 155 fail firar etmeyi başarmıştır ve bu suç için firar oranı %36,55'tir. Bu rakamlara göre Aydın vilayetinde, aylık ortalama 26,47 hayvan hırsızlığı vakası meydana gelmektedir⁸⁰⁶.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarında, bekâr erkekler ve evli-çocuklu erkekler ön plandadır. Bekâr erkeklerden 250 kişi yakalanırken 103 kişi firar etmiştir ki, bu grup için oldukça yüksek bir firar oranı mevcuttur. Evli-çocuklu erkeklerden ise 138 tutuklamaya karşılık 41 firari vardır. Evli-çocuksuz erkeklerdeki tutuklanan fail sayısı 36, firari sayısı 1; bekâr kadınlarda firari sayısı 1; evli-çocuklu kadınlar için firar sayısı 1; ve dul-çocuklu kadınlar için tutuklu sayısı 1'dir. Kadın faillerden 2 tanesi firar etmiş ve yalnızca bir tanesi yakalanmıştır. Bu kişilerin %80,45'i ilk defa bir suça karışırken %19,03'ünün daha önceden sabıkası bulunmaktadır. %0,52'lik bir oranı teşkil eden 3 kişi ise, suça meyilli olan kimselerdendir⁸⁰⁷.

⁸⁰⁴ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁸⁰⁵ BOA, BEO 3824/286754; DH.MUI 97-1/33; DH.MKT 2736/4.

⁸⁰⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸⁰⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Hayvan hırsızlarının mesleki dağılımlarına bakıldığında, faillerin %42,83'ünün ziraatla meşgul olduğunu görülmektedir ki, bu kişilerin işlerinde kullanılmak üzere hayvan çaldıkları düşünülebilir. İşsizlerin hayvan hırsızlığı oranı %22,80; işçilerin %30,05; zanaatkarların %3,45; denizcilerin %0,52; ev hizmetçisi ve tüccarların oranı ise ayrı ayrı %0,17'dir. Firar eden kişiler arasında ziraatla meşgul olanların oranı %67'dir ve bu kişilerin sayısı 104'tür. Faillerin %98'i Müslüman'dır ve içlerinden sadece 20 kişi okuma-yazma bilmektedir. %84,80 oranında köylü hayvan hırsızına karşılık %15,20 oranında şehirli vardır ve suçların da %77'si kırsal alanda meydana gelmiştir.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük, 3 tutuklu ve failler içerisindeki oran %0,52; 14-20 yaş arası, 40 tutuklu, 10 firari, failler içerisindeki oran %8,61; 20-30 yaş arası, 250 tutuklu, 124 firari, failler içerisindeki oran %64,37; 30-40 yaş arası, 126 tutuklu, 20 firari, failler içerisindeki oran %25,47; 40-50 yaş arası, 5 tutuklu, 1 firari, failler içerisindeki oran %1,03.

Hayvan hırsızlığı vakalarının nedenlere göre dağılımında hırsızların %49,91'ini teşkil eden 289 fail, türlü nedenlerle; %44,05'ini teşkil eden 255 kişi servet hırsı nedeniyle; %4,66'sını teşkil eden 27 kişi düşmanlık ve intikam nedeniyle hayvan çaldığını belirtirken %1,38'lik bir kesimi oluşturan 8 kişi ise ırza tasallut nedeniyle hayvan hırsızlığı yaptıklarını belirtmiştir. Buradaki ırza tasalluttan anlaşılan durum, hayvanların ırzına geçilmesi hadisesidir⁸⁰⁸.

3.2.18. Emniyeti Suiistimal

Emniyeti suiistimal suçları, bir kişinin güvenini, zaafını veya ihtiyacını kullanarak, elinden mal, mülk veya nakdini almak suçlarını kapsamaktadır. Ayrıca, bir kimse tarafından teslim olunmuş olan eşya ve nakdin alınması, emanet edilmiş mühürlü veya mühürsüz senet, tahvil gibi resmi evrakların kişinin güvenini suiistimal

⁸⁰⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

ederek farklı bir şekilde doldurulması gibi hususlarda bu suç kapsamında değerlendirilmektedir⁸⁰⁹.

Ceraim cetvellerine yansıyan 182 vaka vardır ve bunlardan 2 tanesinde fail tespit edilememiştir ve suçun aylık gerçekleşme ortalaması 10,70'tir. 205 fail tutuklanırken 5 kişi firar etmeyi başarmıştır. Faillerin medeni durumlarına göre dağılım oranları şöyledir: %38,86 bekâr erkek, %46,45 evli-çocuklu erkek, %9 evli-çocuksuz erkek, %2,37 dul-çocuklu erkek, %0,95 bekâr kadın; %1,42 evli-çocuklu kadın, %0,47 evli-çocuksuz kadın ve %0,47 dul-çocuklu kadındır ve faillerden sadece 3 kişi sabıkalıdır⁸¹⁰.

Nüfusun büyük çoğunluğunu çiftçiler oluştursa da bu suç içerisinde zanaatkârlar, çiftçilerden daha yüksek bir oranda bulunmuşlardır. Faillerin mesleki dağılımları şöyledir: Memur, 15 kişi, ilim adamı 3 kişi, tüccar 4 kişi, çiftçi 49 kişi, sarraf 1 kişi, zanaatkâr 68 kişi, kira geliriyle geçinen 2 kişi, işçi 39 kişi, denizci 4 kişi, tüccar ve sarraf hademesi 11 kişi, ev hizmetçisi 4 kişi ve işsiz 11 kişi

Emniyeti suistimal faillerinin %71,56'sı Müslüman tebaadandır. Rumların oranı %18,96, Ermenilerin oranı %3,32, Musevilerin oranı %4,27, Yunanların oranı %0,95, Avusturyalı ve İtalyanların oranı ise ayrı ayrı %0,47'dir. Bu kişilerden %35,07'si okuryazarken %64,93'ü okuma yazma bilmemektedir. Faillerin %64,93'ü şehirde, %35,07'si köylerde ikamet etmektedir ve suçların meydana geldiği yer olarak ise 141 vaka şehirlerde meydana gelirken 41 vaka kırlarda gerçekleşmiştir⁸¹¹.

Faillerin yaşlara göre dağılımı şöyledir: 14 yaşından küçük, 11 kişi, 14-20 yaş arası 25 kişi, 20-30 yaş arası 97 kişi, 30-40 yaş arası 63 kişi, 40-50 yaş arası 12 kişi, 50-60 yaş arası 3 kişi. Emniyeti suistimâl suçlarında 49 fail servet hırsı nedeniyle, 1 fail ırza tasallut etmek amacıyla, 1 fail aşk nedeniyle, 1 fail sarhoşluk nedeniyle, 2

⁸⁰⁹ BOA, İ.DUİT 78/31.

⁸¹⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸¹¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

fail fuhuş ve eğlence amacıyla, 3 fail düşmanlık ve intikam almak maksadıyla ve 154 fail de türlü nedenlerle bu suçu işlemiştir⁸¹².

3.2.19. Kumar ve Piyango Oynatmak

Osmanlı ceza hukuku, kumar oynamayı ve oynatmayı yasakladığı gibi, piyango düzenlemek de yasalarla suç kabul edilmiştir ancak bu konuda kimi kurum ve kuruluşlar, devletten izin alarak piyango düzenlemişlerdir. Aslında Osmanlı Hükümeti, piyangolar konusunda sık sık kendisiyle çelişkiye düşmüş ve kimi zaman piyangoları tamamen yasaklarken, kısa bir süre sonra bazı bölgelerde yapılması için tekrar izin vermiştir⁸¹³. Verilen bu izinler, sadece kendi kurumları için değil aynı zamanda cemaatlere ait olan mabetleri kapsar şekilde düzenlenmiştir⁸¹⁴. Piyangolar vasıtasıyla devlet binaları onarıldığı gibi, ayrıca hazineye de para girmiş ve buradan da bir gelir elde edilmiştir⁸¹⁵. Pek çok piyango isteği, Osmanlı yönetiminden olumlu yanıt aldığı gibi, pek çoklarını da hazineye olan para girişine rağmen reddedilmiştir⁸¹⁶.

Hayır işleri için düzenlenen piyangolar esnasında, kimi kişi ve dernekler, fiyatları farklı göstererek kendilerine de para aktarmış, tespiti durumunda ise hükümet, bu farkı müsadere etmiştir. Mesela İzmir Sanayi Mektebi ve Musevi mektepleri namına düzenlenen piyangolardaki paraların bir kısmının Ermeni Komitelerine ve Alliance Israelite cemiyetine verildiği anlaşılmıştır⁸¹⁷. Piyango

⁸¹² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸¹³ 15 Kasım 1857 tarihinde piyangolar tamamen yasaklanmış, buna karşılık 18 Aralık 1857 tarihinde “sadece Beyoğlu ve Galatada satılması ve gelirinin kaldırım tamirinde kullanılması” şartıyla tekrar serbest bırakılmıştır. BOA, A.}MKT.NZD 241/96; 243/33. 14 Eylül 1860 tarihinde piyangolar zararlı oldukları gerekçesiyle men edilirken 1890’dan itibaren bütçe açıklarının kapatılması, tadilat ve tamirat gibi kimi faaliyetler için tekrar piyangolara izin verilmiştir. Konuyla ilgili örnekler için bk. BOA, A.}MKT.NZD 324/47; BOA, BEO 2732/204836; 2481/186007; 2945/220857; 3706/277913; 3773/282966; 3896/292171; BOA, DH.MUİ 1-4/82;

⁸¹⁴ BOA, DH.MKT 2419/58; 1658/140; 1674/70; 1665/130; 1445/86; 1436/15;

⁸¹⁵ BOA, BEO 3470/260236; 2887/216468;

⁸¹⁶ BOA, BEO 1575/118125; 2308/273031; DH.MKT 1758/55; 1769/49; 2128/51; 2148/84; 2192/47; 2197/67; 337/42.

⁸¹⁷ BOA, BEO 2735/205105.

düzenleyen bazı kişiler de, gösterdikleri sayıda bileten çok daha fazla miktarda bilet satarak daha yüksek kazanç elde etmişlerdir⁸¹⁸.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan suçlar, bu gibi dolandırıcılıklardan farklı olarak, devletten izin ve ruhsat almadan piyango düzenleyen, kumar oynatan ve oynayanlara dair suçları içermektedir ve Aydın vilayetine ait olan ceraim-i umumiye cetvellerine bu konuyla ilgili olarak yansıyan vaka sayısı 180'dir. Bu rakama göre Aydın vilayeti içerisindeki aylık ortalama 10,58'dir ve 215 kişi tutuklanırken 1 kişi firar etmeyi başarmıştır.

Faillerin %59,26'sı bekâr erkek, %32,41'i evli-çocuklu erkek, %7,41'i evli-çocuksuz erkek ve %0,92 dul erkektir. Bu kişilerden 183'ü ilk defa bir suçta karışmışken, 1'i firari 32 kişi sabıkalı, 1 kişi ise her türlü suçta işlemeye meyilli olan kimselerdendir⁸¹⁹.

Kumar oynatma ve piyango düzenleme suçlarında faillerin mesleki durumlarına göre dağılımı şöyledir: 1 fail memur, 1 fail tüccar, 32 fail çiftçi, 2 fail balıkçı, 78 fail zanaatkâr, 39 fail işçi, 1 fail tüccar veya sarraf hademesi, 62 fail de işsizdir. Bu durum daha çok kumar oynamak ve oynatmakla ilgili olmalıdır zira piyango düzenlemek zamanın şartları içerisinde çok daha zordur. Çünkü piyango düzenleyebilmek için biletlerin satılması ve pek çok kişinin bulunacağı bir toplantıyla beraber piyangoya ait rakamların belirlenmesi gerekmektedir. Bu durum her açıdan risk içermektedir ve mevcut faillerin mesleki dağılımlarına bakıldığında, bu işe uygun bir meslek göze çarpmamaktadır.

Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan İslam nüfus, bu suç için %61,11 gibi düşük bir oranda kalmıştır. Rumların oranı %32,41, Ermenilerin oranı %1,39, Musevilerin oranı %2,78 ve Yunanların oranı ise %2,31'dir. Faillerden okur-yazarların oranı %21,76. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %78,24'tür ve faillerin %84,72'si de şehirlidir. 171'i şehirlerde meydana gelirken, 9'u ise kırlarda yaşanmıştır.

⁸¹⁸ BOA, BEO 2555/191599.

⁸¹⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Kumar oynayan, oynatan veya piyango düzenleyen faillerin yaşlarına bakıldığında, büyük oranda 20-30 yaş arası kimseler görülmektedir ve bu yaş grubundan 119 kişi tutuklanırken 1 kişi firar etmiştir. 14-20 yaş arası 15 fail, 30-40 yaş arası 63 fail, 40-50 yaş arası 17 fail 60-70 yaş arasından da 1 fail tutuklanmıştır. Kumarhane ve piyango suçlarında faillerden 87'si servet hırsı, 5'i aşk dolayısıyla ve 124'ü ise türlü nedenlerle bu suçu işlediklerini belirtmişlerdir⁸²⁰.

3.2.20. Serserilik

1909 yılında çıkartılan bir kanunla, serserilik suç sayılmış ve çalışmaya kudreti olduğu halde en az iki aydır çalışmayan, bu süre zarfında herhangi bir zanaatla meşgul olmayan ve iş bulmak için herhangi bir teşebbüste bulunduğunu ispatlayamayıp sağda solda dolanan kişiler serseri olarak tanımlanmıştır. Toplam 9 madde olan bu kanunun 5-7'inci maddeler, serseri addedilen kişinin işe başvurma koşullarından bahsederken 8. maddede, hizmetinden firar veya imtina veya bir sene içinde mükerrer olan kişiler, yakalandıkları takdirde, üç aydan bir seneye kadar sürgün edileceklerine hükmolunmaktadır⁸²¹. Uygulamalar da kanunun belirttiğinden çok farklı olmamış serseri addedilen kişilerden pek çoğu nafia ve maden hizmetlerinde çalışmak çeşitli mahallere sevk edilmişlerdir⁸²². Bir kısım mükerrer serseriler ise ya memleketlerine gönderilmiş yahut sürgün edilmişlerdir⁸²³.

Serserilikle ilgili meydana gelen vaka sayısı 112'dir. 135 fail mevcuttur ve bunlardan 8 kişi firar etmiştir. Serserilerden 120'si bekâr erkek, 10'u evli-çocuklu erkek, 1 kişi evli-çocuksuz erkek, 1 dul-çocuksuz erkek, 2 evli-çocuklu kadın ve 1 kişi de dul-çocuksuz kadındır. Serserilik yapmış olan faillerden 17 tanesi sabıkalı kişilerdir ve tamamı yakalanmıştır. Mesleki dağılımlarına bakarsak, 2 kişi ziraatla

⁸²⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸²¹ **Düstur**, II. Tertip, C I, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1329, s.169-171.

⁸²² BOA, DH.EUM.KADL 15/13; 19/12; 13/16; DH.EUM.THR 12/56; 13/13-A; DH.HMŞ 21/106.

⁸²³ BOA, DH.EUM.EMN 72/23; DH.EUM.KADL 14/43; DH.MUİ 93/4; ZB 405/54; 481/114.

meşgul, 6 kişi zanaatkâr, 11 kişi işçi, 1 kişi ev hizmetçisi ve 115 kişi de işsizdir⁸²⁴. Meslek sahibi failler, en az 2 aydır kendi mesleğini icra etmeyen kişileri ifade etmektedir.

Serserilik yapanlardan 19 kişi okur-yazarken 2 kişi de yüksek tahsil görmüştür. Ancak mesleki dağılımına geri döndüğünde, belirtilen meslekler içerisinde, yüksek tahsil gerektiren bir grup göze çarpmamaktadır. Bu durumda, okur-yazar ve yüksek tahsil gören kesimin, direkt olarak serseri değil, fakat mürur tezkiresi olmadan seyahat etmelerinden dolayı “serseri” addedilerek yakalandıkları düşünülebilir. Diğer bir olasılık ise faillerden yüksek tahsil görenlerin herhangi bir suç dolayısıyla memuriyetten atıldıkları ve böylece işsiz kalarak “serseri” olduklarıdır.

Faillerden 99 kişi İslam, 31 kişi Rum, 2 kişi Ermeni, 1 kişi Musevi ve 2 kişi de Yunan’dır. 71 kişi şehirde, 43 kişi köyde ikamet ederken, 21 kişinin ikametgâhı yoktur. Buna karşılık serserilerin tespit edildikleri yerlerden 98’i şehir ve 14’ü de kırsal alandır. Yani nerede ikamet ederse etsin, faillerin çoğunlukla şehirlere gelerek buralarda yaşamaya çalıştıkları söylenebilir.

Serserilerin yaş grupların göre dağılımlarına bakıldığında, 14 yaşından küçük 1 kişi; 14-20 yaş arası 28 kişi, 20-30 yaş arası 83 kişi; 30-40 yaş arası 19 kişi; 40-50 yaş arası 2 kişi ve 50-60 yaş arasında da kişi mevcuttur.

Sebeplere göre serserilik vakalarına baktığımızda, faillerden 8 kişi servet hırsı, 1 kişi aşk, 4 kişi sarhoşluk, 10 kişi fuhuş, 1 kişi meyhanede münazara 111 kişi ise türlü nedenlerle bu cürmün içerisinde yer almıştır⁸²⁵. Elbette faillerle ilgili özel durumlar belgelere yansımadağı için kimlerin gerçekten serseri olduğu, kimlerin pasaportsuz veya tezkeresiz seyahat ettikleri konusu soru işareti olarak kalmaktadır.

⁸²⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸²⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

3.2.21. Sarhoşluk

İslam Hukuku'na göre içki içmek, yalnızca Müslümanlar için bir suçtur ve Osmanlı Devleti içerisinde de gayrimüslim tebaa için bir suç teşkil etmemiştir. Ancak onlar da, umuma açık olan yerlerde sarhoş bir şekilde dolaşamazlardı ve bu durum, “sarhoşluk” adı ile bir suçtu. Osmanlı hukukunu laikleştirme çabaları içerisinde kanunlar maddeleri, milletlere göre değişiklik göstermeden herkes için eşit hale getirildi. 1858 tarihli ceza kanunnamesininin 265. maddesinde sarhoşluk ve içki satışıyla ilgili kurallar belirlendi. Buna göre, umuma açık olan yerlerde sarhoş olarak dolaşmak; 18 yaşını doldurmamış kişilere içki satmak, ikram etmek veya o kişi farkında olmadan içirmeye çalışmak; sarhoş olan bir kişiye içki satmaya veya ikram etmeye devam etmek; meyhane işleten veya çalışanlar için, kendisini idare etmeye muktedir olmayan bir müşteriyi korumak için tedbir almadan sokağa salmak veya çıkmasına izin vermek; bu şekilde sokağa salınan veya bırakılan sarhoş kişinin hasta olması gibi durumlar sarhoşluk başlığı altında suç olarak belirlenmiştir.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan vakalar, doğrudan doğruya sarhoş olarak umuma açık mahallerde gezmek kabahatini işleyen faillere dair olan vakalardır ve cetvellere yansıyan sarhoşluk vakası adedi 1242'dir ve toplamda 1558 kişi bu suça karışmıştır⁸²⁶. Buna göre aylık sarhoşluk vakalarının gerçekleşme ortalaması 73,05'dir. Gerek cinayet, gerekse cünha ve kabahatlerde işlenen suçların adedine ve fail sayısına bakıldığında, 1558 kişilik fail sayısının aslında oldukça düşük olarak algılanması gerekmektedir. Zira adi hırsızlık suçu için 3508 fail cetvellere yansımıştır. Bu açıdan bakınca, hırsızlık olaylarının sarhoşluk vakalarına göre çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak ters açıdan da olaya bakıldığında, hırsızlık suçlarında, mağdur olan kişi soyulduktan sonra güvenlik güçlerine şikâyetçi olur ve eğer hırsız gördüyse, güvenlik güçleri olayın peşini bırakmayarak hırsız kovalar yahut daha sonra ele geçirebilir. Böyle bir durum sarhoşluk suçları için pek de mümkün değildir. Zira şikâyet anında sarhoş olan kişiler yakalanmadıysa, güvenlik güçlerinin olayın takibini yapması güçleşir, sarhoş olan kişiler de ertesi günü olayı yalanlayabilir. Bu nedenlerle fail sayısının bu rakamlardan oldukça yüksek

⁸²⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

olduğu düşünülebilir. Yine de özellikle diğer cürümlerle kıyaslandığında alkol tüketiminin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Sarhoşluk kabahatinde, faillerin neredeyse tamamı erkektir ve 5 kadın hariç, ceraim-i cinaiye cetvellerine yansıyan kadın olmamıştır ki, buradan çıkacak sonuç, kadınların büyük oranda alkol kullanmadıklarıdır. Sarhoş olarak tespit edilmiş faillerin medeni durumlarına göre dağılımına bakıldığında (bk. Grafik 26), faillerin %60,40'ı bekâr erkek, %29,27'si evli-çocuklu erkek, %7,12'si evli-çocuksuz erkek, %1,99'u dul-çocuklu erkek, %0,90'ı dul-çocuksuz erkek, %0,32'si kadındır ki, bunlardan 2 tanesi bekâr kadın, 3 tanesi ise dul-çocuklu kadındır. Faillerin %88'i ilk defa bir suça karışırken, %9,14'ü önceden sabıkalı, %0,79'u şüpheli, %1,38 ise suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş kimselerdendir⁸²⁷.

Faillerin mesleklerine göre dağılımında (bk. Grafik 27) 4 grup ön plana çıkmaktadır. Bunlar ziraatla meşgul olanlar, zanaatkârlar, işçiler ve işsizlerdir. Bu gruplar aynı zamanda toplumun çoğunluğunu temsil etmektedirler. Rakamlarla açıklanacak olursa, sarhoşluk suçunu işleyen kişilerin mesleki dağılımları şöyledir: memurlar 40'ı yakalanmış ve 2'si firari olmak üzere 42 kişi; doktor, eczacı, avukat gibi mesleklerle uğraşan ilim erbaplarından tamamı yakalanmış 5 kişi; tüccarlardan tamamı yakalanmış 14 kişi; ziraatla meşgul olanlardan 345 yakalanmış ve 19 firari olmak üzere toplam 364 fail kişi; balıkçılardan tamamı yakalanmış 6 fail; sarraflardan yakalanmış 1 fail; zanaatkârlardan 355'i yakalanmış ve 14'ü firar etmiş 369 fail; kira geliriyle geçinen mülk sahiplerden 14'ü yakalanmış ve 1'i firar etmiş olan 15 kişi; işçilerden 10'u firari olmak üzere toplam 545 kişi; denizcilerden tamamı yakalanmış 12 fail; tüccar ve sarraf hademelerinden tamamı yakalanmış 7 fail; ev hizmetçilerinden tamamı yakalanmış 6 fail ve son olarak işsizlerden 1'i firari olmak toplam 172 fail⁸²⁸.

Nüfusun çoğunluğunun ziraatla meşgul olduğu bir ülkede, zanaatkâr ve işçi olan faillerin oranı, zirailere göre yüksektir. Bunun nedenlerinden birisi, şehirlerde

⁸²⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸²⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

köylere kıyasla daha kolay içki temin edilmesi ve şehirlerde sarhoşların tespitinin daha kolay yapılmasıdır. Ziraatla meşgul olanların çoğunlukla taşrada ikamet ettikleri düşünüldüğünde, buralarda düzenli olarak güvenlik güçlerinin olmaması nedeniyle suçların tespiti daha geç ve yavaş yapılmaktaydı.

Sarhoşluk suçlarında, failerin %77,73'ü Müslüman'dır. Rumların oranı %18,29, Ermenilerin oranı %0,90, muhtelif Osmanlı milletinden olanların oranı %0,77'dir. Yabancı devlet tebaasından olanların oranı da %1,60 civarındadır ki, bunların da %1,22'si Yunandır. Burada ayrıca vurgulamak gerekir ki, bu oranlar, içki içme oranları değil, sarhoş yakalanma oranlarıdır. Sarhoşluk kabahati faillerinin %21,44'ü okur-yazar, %78,50'si ise okuma-yazma bilmeyen kişilerdir. Cetvellerdeki faillerden 1 kişi yüksek tahsil görmüştür. İkamet durumlarına göre dağılımda ise failerin %85,11'i şehirli, %14,57'si köylü iken 5 kişi ikametgâhsızdır ve suç mahalli konusunda şehirlerin oranı %96,46 ve kırların oranı ise %3,54'dür⁸²⁹.

Sarhoş bir şekilde yakalanan failerin yaşlara göre dağılımında (bk. Grafik 28), failerin yarısından biraz fazlasının 20-30 yaş arası kişiler olduğu görülmektedir. Yine de 14-20 yaş arası olan failerde bu sarhoşluk tablosunda %18,49'luk bir dilime sahiptir. 30-40 yaş arası failerin oranı %24,07'dir ve sarhoşluk suçlarında oran olarak bu yaş grubu ikinci sırayı almaktadır.

Nedenler açısından, 5 kişi aşk dolayısıyla, 1 kişi de meyhanede yaptığı tartışma nedeniyle sarhoş dolaştığını belirtmiştir. 49 kişi türlü nedenlerle sarhoş olduğunu ifade ederken 1503 kişinin sarhoş olma nedeni sarhoşluktur⁸³⁰.

3.2.22. Çeşitli Cünha Suçları ve Kabahatler

Ceraim-i umumiye cetvellerinde, pek çok cinayet, cünha ve kabahat cürümleri ayrı ayrı başlıklar halinde tablolanırken, cetvellerin en son başlığı daimi olarak

⁸²⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸³⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

“*muhtelif cünha ve kabahatler*” şeklinde düzenlenmiştir ve burada cetvellerde başlıklar halinde gösterilmeyen cünha ve kabahat faillerinin istatistikleri belirtilmiştir. Ceraim-i umumiye cetvellerinde ayrıca verilmesine rağmen, vaka ve fail sayısı son derece az olan, “usul ve nizam harici hapis”, “tarihi eserleri tahrip etmek”, “mühür kırmak ve emanet eşya ile resmi evraklara ihanet”, “zararlı meşrubat dağıtım”, “çocuk değiştirmek ve kaçırmak”, “telgrafla haberleşmeyi ihlâl” suçları da bu başlık altında verilecektir.

Muhtelif cünha ve kabahatler başlığı altında gösterilen vaka sayısı 33’ü faili meçhul olmak üzere toplam 4252’dir. Bu suçlar için 5022 kişi tutuklanırken, 253 kişi firar etmiştir ve firar oranı %4,80’dir. Buna göre çeşitli basit suçlar ile kabahatlerin Aydın vilayetindeki aylık gerçekleşme ortalaması 250,11’dir. Suç başına düşen fail ortalaması ise 1,24’tür⁸³¹.

Faillerin medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında (bk. Tablo 22) faillerin %50’sini bekâr erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Evli-çocuklu erkeklerin oranı %31,28 iken diğer gruptaki failer, suçların %20’sinden daha az oranında görülmektedir. Diğer bazı suçlara olduğu gibi, burada da dikkat çeken faktör, evli-çocuklu kadınların, diğer kadınlara ön planda olması hatta dul-çocuksuz erkeklerden dahi daha fazla suça karışmalarıdır. Gerek cinayet olsun, gerekse cünha ve kabahat olsun çocuğu olan bir insanın çocuğu olmayanlara göre suç işleme oranı oldukça yüksek görülmektedir.

Suçluların, suça tekrar bulaşma oranına bakıldığında, faillerin %92,40’ının ilk defa bir suça karıştığı görülmektedir. Sabıkalı olanların oranı %6,92, zanlıların oranı %0,34 ve suç işlemeyi kendine âdet edinmiş olan kişilerin oranı ise %0,34’tür⁸³².

Faillerin mesleki dağılımlarında (bk. Tablo 23), suçların üç meslek dalı etrafında şekillendiğini görülmektedir: ziraat, zanaatkârlık ve işçilik. Bunların yanında, işsizler de, cünha ve kabahat suçlarında %11 oranında suça karışmışlardır ki, bu gruplar,

⁸³¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸³² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

nüfusun da çoğunluğunu oluşturmaktadır. Tablodaki en belirgin özellik ise faillerin gelir durumuna göre dağılımlarıdır ve gelir düştükçe suçun arttığı görülebilmektedir. Tarımla uğraşanlar, işçiler, zanaatkârlar ve işsizlerin gelirleriyle (istisnalar hariç tutulmak kaydıyla), ilim adamları, gemi kaptanı, sarraf ve tüccar gibi daha yüksek gelire sahip olan meslek grupları arasındaki farkın tabloda bu denli yüksek olmasının tek nedeni, gelir dağılımı arasındaki eşitsizliktir⁸³³.

Bu kişilerin milletlere göre dağılımlarına bakıldığında (bk. Tablo 24) şu oranlar görülmektedir: Müslüman faillerin oranı %70,82, Rum faillerin oranı %20,59, Ermenilerin oranı %2,64, Bulgarların oranı %0,11, Musevilerin oranı %1,54, çeşitli Osmanlı tebaasından olanların oranı %1,35, Rusların oranı %0,02, Almanların oranı %0,11, Fransızların oranı %0,09, İngilizlerin oranı %0,08, Avusturyalıların oranı %0,13, İtalyanların oranı %0,23, Amerikalıların oranı %0,04, İspanyolların oranı %0,09, İranlıların oranı %0,02, Yunanların oranı %2,10, diğer devlet tebaasından olanların oranı %0,04.

Nüfusa oranla, doğal olarak muhtelif suçlarda da, Müslümanlar ön plana çıkmaktadır ve Rumlar, cünha ve kabahat suçlarında yaklaşık %20'lik bir orana sahiptir. Ermenilerin nüfusu Batı Anadolu için çok yüksek olmasa da Musevilere kıyasla çok daha fazla suça karışmışlardır. Yabancı devlet vatandaşları arasında en çok suç işleyen kesim doğal olarak Yunanlardır. Daha önce de vurgulandığı üzere aslında bu kişilerin pek çoğu, Yunanistan pasaport sahip Anadolu Rumlar yüksek ihtimal dâhilindedir.

Çeşitli suçlara karışan kişilerin %23,77'si okur-yazar, %0,25'i yüksek tahsil görmüş kişilerken %75,98'i okuma-yazma bilmemektedir. Rakamlarla ifade edilecek olursa, 1254 okur-yazar, 13 yüksek öğrenim görmüş, 4008 okuma-yazma bilmeyen

---

⁸³³ Ceraim cetvellerinde ayrı başlık altında verilmesine rağmen vaka ve fail sayısının oldukça az olmasından bu başlıkta değerlendirirken suçlardan birisi olan "Usul ve Nizam Harici Haps" maddesindeki bir detaydan bahsedilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin belirlemiş olduğu kurallar dışında, mücrimlerin tutuklanması ve tevkif edilmesi konusundaki faillerin tamamı devlet memuru değildir. Şöyle sıralamak gerekirse, bu suç için failler, Memurin 13 kişi, ilim adamı 1 kişi, zirai 11 kişi, balıkçı 1 kişi, zanaatkâr 2 kişidir. Buradan anlaşılıyor ki, yerli halktan bazı kişiler, bir suça şahit oldukları zaman doğrudan müdâhil olmakta ve suçluları tevkif edebilmektedir. Aslında bu durum sosyal düzen açısından anlamlı olmakla beraber, kanımızca, pek çok darp ve yaralama olayına neden olduğundan bu gibi davranışlarda bulunan kişiler hakkında adli takibat başlatılmaktadır.

fail mevcuttur. Okur-yazarların firar oranı, %3,11 iken okuma-yazma bilmeyen kişilerin firar oranı %5,31'dir.

Muhtelif cünha ve kabahat faillerinin %66,77'si şehirlerde, %32,53'ü köylerde ikamet etmekte, %0,70'lik bir kesim ikametgâhsız olarak yaşamaktadır. Şehirde yaşayan kişilerin firar oranı %4,23, köyde ikamet eden kişilerin firar oranı ise %6,06'dır. Faillerin %66'sı şehirlerde ikamet ederken, şehirde meydana gelen vakaların oranı %74,20'dir. Buna karşılık kırlarda meydana gelen vakaların oranı %25,80'dir⁸³⁴. Buradaki farkın büyük olmasından sebep, pek çok vakada, bir suçun birden fazla kişi tarafından işlenmesidir. Mesela köylerde meydana gelen bir vaka 4 kişi tarafından işlenmişse, doğal olarak köylü sayısı ve oranı artmaktadır. Bu durum da, ikamet/suç mahalli arasında farklara neden olmaktadır. Öte yandan, köylerde ikamet eden bazı kimselerin şehirlerde işlenen suçlara karışması da bu farkın oluşmasına neden olmaktadır.

Muhtelif cünha ve kabahat suçu faillerinin yaşlara göre dağılımı şöyledir (bk. Grafik 29): 14 yaşından küçük: 88 tutuklu, 12 firari, failler içerisindeki oran %1,90; 14-20 yaş arası: 965 tutuklu, 68 firari, failler içerisindeki oran %19,58; 20-30 yaş arası: 2241 tutuklu, 148 firari, failler içerisindeki oran %45,29; 30-40 yaş arası: 1237 tutuklu, 21 firari, failler içerisindeki oran %23,85; 40-50 yaş arası: 402 tutuklu, 4 firari, failler içerisindeki oran %7,70; 50-60 yaş arası: 71 tutuklu, failler içerisindeki oran %1,35; 60-70 yaş arası: 15 tutuklu, failler içerisindeki oran %0,28; 70 yaş ve üstü: 3 tutuklu, failler içerisindeki oran %0,06⁸³⁵.

Suçların nedenlere göre dağılımında, "türlü nedenler" en çok belirtilen seçenek olmuştur ve oranı %75,64'tür. Sırasıyla diğer nedenlere ait oranlar şöyledir: %2,18 servet hırsı, %0,61 ırza tasallut, %0,36 aşk, %12,76 sarhoşluk, %1,63 fuhuş ve eğlence, %1,42 meyhanede tartışma, %5,40 düşmanlık ve intikam⁸³⁶.

⁸³⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸³⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸³⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Adi ve basit suçların, failer tarafından tekrarlanabilme ihtimali daha yüksektir ki, günümüzde yapılan pek çok araştırma göstermektedir ki, erkeklerin suç işleme potansiyeli kadınlara göre yüksektir ve mükerrerlik anlamında ise erkek olmak büyük oranda suçun tekrar işlenebileceğinin riskidir⁸³⁷. Mükerrerliğin diğer önemli unsuru ise erken yaşta suça karışmaktır. Ceraim-i umumiye cetvellerinde, cinayet suçları faileri içerisinde yaklaşık %11’lik bir dilimin ve cünha ve kabahatler içinse yaklaşık %20 oranındaki dilimin 20 yaşın altında olan faillerden olduğu görülmektedir, ki bu rakamlar azımsanamayacak rakamlardır. Ancak, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasal koşullar insanları erken olgunlaştırmış olması, faillerin erken suça karışmasında etkili olmuştur. Zira türkülere dahi destansı bir tarzda konu olmuş olan “onbeşliklerin” muharebelere katılması da, toplumun erken olgunlaşmak zorunda olduğunun trajik bir ispatı olmuştur. Çocuk yaşta, ülkenin siyasi durumuyla ilintili olarak suç işleyen kişilerin tekrar suça karışmaları ise büyük oranda mala yönelik suçlarda ortaya çıkmaktadır⁸³⁸. Hırsızlık, gasp, yankesicilik, adi hırsızlık suçlarına aslında eşkıyalık suçunu da eklemek mümkündür. Devlet tarafından zulüm gördüğü düşüncesiyle eşkıya olanlarla, siyasi amaç taşıyan çete mensubu olarak dağlarda faaliyet gösteren çetecileri kapsam dışında bırakırsak, -Çakırcalı örneğinde olduğu gibi- pek çok eşkıyanın maddi açıdan refaha ulaşmak amacıyla yol kesip soygun yaptığını söylenebilir. Bu kişilerden pek çoğunun da iflah olmaz tutumları ve eşkıyalıktan başka bir iş yapabilecek durumda olmamaları nedeniyle tekrar tekrar suç işlemeleri mümkündür. Bu durumda yine mala karşı işlenen suçlarda mükerrerliğin daha yüksek ihtimal olmasını sağlamaktadır. Zira adi hırsızlıktaki sabıkalı oranının %12; hayvan sirket edenlerin de %19’lardaki sabıka oranı da bu teorileri kuvvetlendirmektedir.

Özellikle mala karşı işlenen suçların kronik bir hal almasında ailenin de yadsınamaz bir rolü vardır. Ailelerdeki sapkınlık yahut suça meyilli olma özelliği, çocukların da suça itilmesinde bir etken olduğu gibi, mahkûm ebeveynlerin çocuklarının da suç işleme potansiyelinin yüksek olduğu sosyal bir gerçektir⁸³⁹.

⁸³⁷ Zahir Kızmaz, “Mükerrer Suçlulukla İlişkili Değişkenler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 17, S 2, Elazığ 2007, s.233.

⁸³⁸ **Agm.**, s.235.

⁸³⁹ **Agm.**, s.237.

SONUÇ

Levant Company'nin, 16. yüzyılda, Osmanlı ile yapılan ticarete merkez olarak İzmir'i seçmesinden sonra, İzmir ve çevresindeki şehirler zamanla büyüüp gelişmiştir. Batı Anadolu'nun zengin tarım ürünlerinin Avrupa'ya açıldığı nokta olan İzmir limanı sayesinde, bölgenin sosyal ve fiziksel yapısı değişime uğramış, ticarete ve tercümanlıkta yetenekli olan Rumlar, dokumacılıkta kendilerine rol kapmış olan Yahudiler ve uluslararası ticaretin Avrupalı patronları, bölgeye göç etmeye başlamıştır. Böylece Aydın vilayeti, karmaşık bir sosyal yapıya sahip olmuş, 20. yüzyıla girerken, nüfusun yaklaşık %80'ini Müslümanlar, %15'ini Rumlar, %5'ini de diğer unsurlar oluşturmuştur.

Uluslararası piyasada oldukça rağbet gören üzüm, incir, pamuk, kurutulmuş meyveler, meyan kökü gibi ürünler, bölge ihracatının temelini oluşturmasına rağmen, kapitülasyonlar, zorunlu askerlik görevi ve vergilerin 6/7'sinin ziraat kesimin üzerine yüklenmesi gibi faktörler, üreticilerin bu gelirlerden en az pay alan kişiler olmasını sağlamıştır. Özellikle Türkler, bu uluslararası ticaret içerisinde sadece üretim rolünü üstlenmiş ve daha fazla gelir getiren nakliyat, aracılık, satış ve deniz taşımacılığında yer alamamıştır. Buna karşılık dili ve diniyle Avrupa devletlerinin sempatisini toplamış, üstlendikleri tercümanlık vazifesiyle elde ettikleri "beratlar" ile kapitülasyonlardan faydalanmış ve bedel-i askeriye ödeyerek uzun bir askerlik görevinden muaf tutulmuş Rumlar ise bu çıkmazdan kurtulmuşlardır. Bir ticari mala üretimden tüketim aşamasına kadar, hemen her süreçte, muhakkak bir Rum'un eli dokunmuştur. Böylece Rumlar gün geçtikçe zenginleşmiş, buna karşılık devletin bekasını koruma görevini üstlenmiş olan Türkler ise fakirleşmeye ve topraklarını kaybetmeye başlamıştır.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın milli burjuva yaratma çabaları, başlarda olumlu sonuçlar vermiş ve 113 yerli şirket faaliyete başlamıştır. Ancak, kapitülasyonlar ve teknoloji üretiminin olmaması bu şirketlerin pek çoğunun kısa ömürlü olmasına neden olmuştur. Yabancı devlet vatandaşları daha ucuza hammadde temin edebilirken, Osmanlı vatandaşları pahalı yoldan ilerlemek zorunda kalmış ve yüksek sermaye sahibi Avrupalılarla rekabet edememişlerdir. Diğer yandan inşa edilen

fabrikalar, teknoloji geliştirmekten yoksun oldukları için kuruldukları gibi kalmışlar ve makineler eskidikçe üretim zayıflamış, yine zarar etmeye başlamışlardır.

Aydın vilayetinin sosyal, ekonomik ve zirai yapısını şekillendiren İzmir şehri, aynı zamanda idari merkez olması dolayısıyla da kalabalık ve karmaşık bir nüfus yapısına sahipti. Uluslararası ticarete Anadolu'nun en önemli merkezlerinden birisi olması nedeniyle, hareketli bir sosyal hayata da sahne oluyordu. Ancak bu hareketlilik, adlı anlamda da kendisini göstermiştir. Suç cetvellerine göre, Aydın vilayetinin en çok suç işlenen kenti İzmir'dir ve İzmir'den uzaklaştıkça suçların sayısında bir azalma görölmektedir. Sınırları içerisinde, başkentten ve Anadolu'nun doğusundan gelen ana yolları barındıran, İzmir'den önceki son mola yeri olan Manisa merkezli Saruhan sancağı ise suç sıralamasında daimi olarak ikinci sırayı almıştır. Anayollar üzerinde bulunmayan ve deniz ve ormancılığa dayalı bir ekonomik hayata sahip olan Menteşe sancağı ise suçların en az meydana geldiği mahal olmuştur. Özetle, adlı vakalar, ana yol güzergâhlarında, nüfusu kalabalık olan kentlerde ve ticari hayatın yoğun olarak yaşandığı yerlerde daha çok meydana gelmiştir.

Balkan Savaşlarının yaşandığı yıllarda, savaşın tarafı devletler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmışsa da, Aydın vilayetinde Rumlar ve Bulgarlarla Türkler arasında etnik bir çatışma meydana gelmemiş ve gündelik yaşam sürmeye devam etmiştir. Hükümet, 1913 yılına kadar sıkıyönetim (örfi idare) ilan etmeden otoritesini sürdürmeye devam etmiştir. Ancak gerek çıkar amaçlı, gerekse siyasi amaçlar taşıyan eşkıya çetelerinin varlığı nedeniyle sıkıyönetim ilan edilmiş ve çetelerle yapılan mücadelenin şiddeti arttırılmıştır. Buna karşılık, bireysel suçlar işlenmeye devam etmiş ve Aydın vilayetinde 17 aylık zaman diliminde 144'ü faili meçhul olmak üzere, (basit vakalar olabilecek) darp ve yaralama suçları dâhil, toplam 7031 cinayet suçu meydana gelmiştir. Buna göre, cinayet suçlarının aylık işlenme ortalaması 413,58'dir. Sancak başına düşen cinayet suçu ortalaması ise aylık 82,71'dir.

İşlenen suçların türüne bakıldığında, devletin kötü gidişatına, gelir dağılımındaki adaletsizliğe ve yaşanan savaşlara rağmen, devlete karşı işlenen

suçlardan eşkıyalık, eşkıyaya yataklık, devletin iç güvenliğini tehlikeye sokmak, devlet malını çalmak gibi suçların, diğer suçlara oranla %3,31 oranında meydana geldiği görülmektedir. Bu oran, aynı zamanda, devlete karşı gelişen tüm hoşnutsuzluğa rağmen, Osmanlı tebaasının devletine sadakatle bağlı olduğunun da bir işaretidir ki, bu dönemde ayrılıkçı veya soyguncu eşkıya çetelerinin varlığı dışında, özellikle Müslüman Osmanlı tebaası tarafından, Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen herhangi bir başkaldırı da olmamıştır. Maddi çıkar elde etmek amacıyla gerek devlete, gerekse şahsa karşı işlemem suçların oranı ise %18,33 dolaylarındadır. Bu oran, hem hırsızlık, rüşvet, kalpazanlık gibi yollarla çabuk zengin olmak isteyen kişilerin gerçekleştirdiği suçları ifade ederken, hem de fakirlik ve yoksulluk nedeniyle hırsızlık yapan kişilerin işlediği suçların oranını işaret etmektedir.

Cinayet suçlarında durumun vahameti, kadınlara karşı işlenen suçlarda kendisini göstermektedir. Meydana gelen cinayet vakalarının %19,14'ü tecavüz, %14,15'i tecavüze teşebbüs ve %16,51'i de zorla kız kaçırmadır. Kadına karşı girişilen vakaların toplam oranı, cinayet suçları içerisinde, %49,80'dir ki bunun anlamı, ağır suçların neredeyse yarısının mağdurunun kadınlar olduğudur. Vilayet içerisinde aylık ortalama 26,6 kadın kaçırılmakta ve 53,7 kadın ise tecavüze uğramaktadır. Kadına karşı işlenen suçlardaki ironi, ataerkil Osmanlı toplumunda, şehir hayatında kadınların ikinci plana atılmalarıdır. Ev hizmetçiliği, dokumacılık gibi meslekler dışında ekonomik hayatta pek rol alamamış kadınlar, kent hayatında sadece ev hanımıdır. Buna karşılık köylerde, neredeyse bütün yük kadınların üzerindedir ve zirai üretim büyük oranda kadınların elindedir. Kırsal kesimin ıssızlığı ve tarla, bağ, bahçe, orman vb. benzeri faktörlerin yarattığı görünmezliğin üzerine, erkeklerin askerlik nedeniyle uzaklaşması da kadını yalnız ve savunmasız bırakmıştır. Bu nedenle meydana gelen tecavüz vakalarının %65,39'u, cebren kız kaçırmaya vakalarının ise %76,38'i kırsal alanlarda gerçekleşmiştir.

Öldürme vakaları, toplam cinayet suçları içerisinde %28,25'lik bir yer kaplamaktadır. Bu vakaların %9,19'u zehirlemek, pusu kurmak, suikast düzenlemek şeklinde işlenen önceden planlanmış öldürmeler iken %8,75'i ise planlamadan, meydana gelen bir tartışma veya kavga sonucu ortaya çıkan öfke patlamaları veyahut

nefsi müdafaa neticesinde gerçekleşen öldürmelerdir. Aydın vilayetinde aylık ortalama 36 öldürme yaşanmıştır ve bu rakam, savaş koşullarına, eşkıyalık faaliyetlerine, adalet sistemindeki aksaklıklara rağmen azımsanabilecek bir rakamdır.

Aydın vilayetinde gerçekleşen cinayet vakalarında, toplumun çoğunluğunu oluşturan çiftçilerle birlikte düşük gelir grubuna dâhil olan işçi, zanaatkâr ve son olarak işsizler ön plana çıkmaktadır ki tüm bu grupların cinayetler içerisindeki oranlarının toplamı yaklaşık %94'tür. Denizciler, tüccarlar, memurlar, hizmetçiler, sarraflar, mülk sahipleri gibi daha yüksek gelir grubuna dâhil olan, ancak nüfus içerisinde de düşük bir paya sahip olan kesim ise %6'lık bir oranda cinayet suçu işlemiştir.

Aydın vilayetinde nüfusun yaklaşık %80'ini oluşturan Müslüman halk, suçlar içerisinde de büyük oranda yer almışlardır ve tüm cinayet suçlarındaki oranları %84,86'dır. Nüfus içerisinde yaklaşık %15'lik bir yer kaplayan Rumlar ise rüşvet, yol tezkeresi ve pasaport sahtekârlığı, yanıcı ve patlayıcı madde imal ve dağıtımı, emniyeti suiistimal, piyango ve kumar oynatmak, serserilik suçlarında, nüfus oranlarına kıyasla daha fazla yer almıştır. Her ne kadar bu suçlar, çok yüksek oranlarda da meydana gelmemiş olsa da, Rumların genel anlamda, iki nedenle suça karıştıkları söylenebilir; Osmanlı Devleti'ne karşı olmak ve maddi çıkar elde etmek. Zira belirtildiği üzere, pasaport ve yol tezkeresi konusunda, Rum ve Yunanların Osmanlı Devleti'nde yürüttüğü casusluk faaliyetleri nedeniyle kanunlar çıkartılmıştı. Yanıcı ve patlayıcı madde imalleri ise devlete karşı girişilecek bir başkaldırının alameti olmuştur.

Suçla mücadelenin başarıyla yürütülüp yürütülmediğinin göstergelerinden birisi, suçun mükerrerliğidir. Hukuken verilen cezaların yaptırım gücünün düşük olması durumunda suçlu, ya tekrar suça yönelir yahut işlenen suçlar, başkalarına da örnek olarak suçlar engellenemez bir boyuta gelir. Ağır suçlar olarak tanımlanan cinayet suçlarında, sabıkalı faillerin suça tekrar karışma oranı %12,57'dir. Bu oran yüksek olarak tanımlanabilecek bir rakamdır ancak II. Meşrutiyet'in ilanını müteakiben çıkartılan genel af kanunu ile pek çok suçlu salıverilmiştir. Böylece suçun tekrarı oranı, olması gerekenden daha yüksek oranlara ulaşmıştır. Cünha

suçları ve kabahatler içinse ortalama olarak %8,48'lik bir mükerrerlik oranı vardır. Daha düşük cezaların uygulandığı cünha suçlarında, failerin cezalarını çektikten sonra büyük oranda suça tekrar yönelmedikleri anlaşılmaktadır. Ancak, dolandırıcılık (%22,75), adi hırsızlık (%12,79), yankesicilik (%31,08), hayvan hırsızlığı (%19,03) gibi suçlarda tekrar oranı, ortalamanın oldukça üzerindedir ki, özellikle yankesicilik ve hırsızlığın bir meslek haline getirilmesi, bunun yanında failerin yakalandıktan sonra mahkeme güne kadar salıverilmeleri suçun mükerrerlik oranının yükselmesine katkı sağlamaktadır.

Son olarak söylenebilir ki, hukuken laikleşme ve 1858 tarihli ceza kanunnamesi üzerinde, özellikle 1911 ve 1913 yıllarında yapılan tadilatlar, suçla mücadele açısından başarılı olmuştur. Ancak yaşanan savaşlar, kırsal alandaki jandarmanın dikkatinin çoğunlukla eşkıya üzerinde olması ve her köyde yeterli bir jandarma gücünün olmaması nedeniyle, suçu engellemekten ziyade, suçlu takibi konusunda başarı sağlanmıştır. Suçluların yakalanıp yargılanması vesilesiyle, yaptırım gücü yüksek kanun maddeleri, suçun tekrar ortaya çıkmasını engellemiştir. Böylece Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı'nın en önemli vurgularından birisi olan "can, mal, ırz ve namus güvenliğinin" sağlanması ile hukuk önünde eşitlik ilkelerini samimiyetle uygulayarak, dönemin sosyal ve siyasal şartları içerisinde maksadına ulaşmak noktasında başarı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bab-1 Ali Evrak Odası: 151/11270; 1223/91671; 1223/91676; 1223/91690; 1223/91692; 1223/91695; 1224/91750; 1575/118125; 2308/273031; 2468/185093; 2480/185971; 2481/186007; 2555/191599; 2732/204836; 2735/205105; 2787/21; 2887/216468; 2945/220857; 3145/235814; 3146/235883; 3159/236917; 3186/238914; 3286/246417; 3292/246893; 3306/247882; 3307/248008; 3308/248079; 3312/248337; 3320/248997; 3322/250839; 3346/258421; 3353/251449; 3355/251618; 3405/255346; 3419/256362; 3470/260326; 3472/260364; 3485/261303; 3516/263656; 3522/264084; 3522/264108; 3525/264326; 3525/264375; 3538/265316; 3562/267150; 3565/267307; 3622/271618; 3659/274362; 3693/276963; 3706/277913; 3722/279121; 3762/282106; 3773/282966; 3824/286754; 3865/289859; 3896/292171; 3897/292213; 3979/298401; 3979/298423; 3985/298809; 4034/302502; 4037/302763; 4038/302847; 4040/302931; 4041/303013; 4061/304559; 4066/304923; 4112/308357; 4113/308471; 4181/313507; 4182/31360; 4195/314598; 4293/321915.

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı: 6/34.

Sadaret Meclis-i Vâlâ Evrakı: 97/36; 118/38; 131/68.

Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı: 241/96; 243/33; 324/47.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 1. Şube: 4/31.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 2. Şube: 7/57.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 3. Şube: 4/34; 8/29; 9/52; 13/74; 14/63; 29/5; 29/34.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 5. Şube: 4/39; 18/17; 32/23; 80/47.

Dahiliye Nezareti Emniyet Şubesi Takibat-ı Adliye Kalemî: 7/29; 10/34; 44/63.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Asayiş Kalemî: 13/70; 15/36; 31/99.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Emniyet Kalemi: 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 72/23; 99/1; 102/1; 109/32; 115/43; 116/33.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Kısım-ı Adli: 14/43; 15/13; 19/12; 13/16.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü: 80/79.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti: 3/17; 4/43; 6/38; 8/56; 12/54; 16/37; 18/8; 20/25; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 54/14; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 68/29; 71/20; 73/44; 74/10; 76/30; 77/10; 82/59.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Tahrirat Kalemi: 12/56; 13/13-A; 48/36; 58/48; 59/41; 88/75; 88/77; 94/58; 106/17.

Dahiliye Nezareti Hukuk Kısım: 9/32; 13/31; 13/44; 14-1/20; 14/2-03; 14-2/32; 14/16; 14/20; 25/36; 25/65; 69/10; 69/14; 69/22.

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği: 21/106.

Dahiliye Nezareti İdari Kısım: 28-2/31; 61-2/17; 61-2/37; 75-1/42; 75/7; 89/2; 94-2/47; 94/47; 112-1/20; 118/2; 201-2/1.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti: 18/22; 19/62; 19/73.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi: 337/42; 587/19; 1200/93; 1209/42; 1231/44; 1236/5; 1244/55; 1248/60; 1261/22; 1284/85; 1286/19; 1286/75; 1436/15; 1445/86; 1496/65; 1573/68; 1658/140; 1665/130; 1674/70; 1758/55; 1769/49; 2128/51; 2148/84; 2192/47; 2197/68; 2392/89; 2419/58; 2614/20; 2619/24; 2623/56; 2628/65; 2628/85; 2631/61; 2653/84; 2658/85; 2714/10; 2736/4; 2749/8; 2816/26; 2821/19; 2821/71; 2843/6; 2843/89; 2852/93; 2853/87; 2859/97; 2877/62; 2879/1; 2883/93; 2910/43; 2913/78.

Dahiliye Nezareti Mütenevvia Kısım: 41/11; 49-2/58; 53/29.

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi: 1-4/82; 2-3/17; 2-3/61; 2-75/15; 13-2/42; 40-1/33; 46/14; 63/43; 75/10; 89/20; 93/4; 97-1/33.

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım: 74/2.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi: 41/119; 41/136; 41/166; 41/167; 41/180; 41/206; 41/236; 41/260-1; 42/216; 42/222; 44/185; 54/416; 55/81; 62/169; 63/51; 63/299; 64/168; 65/138; 72/156; 75-2/7; 91/225; 93/71; 465/19; 473/65.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi: 213/70; 236/57; 261/26; 263/44; 269/7.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım: SYS 84/57.

Dosya Usulü İradeler Tasnifi: : 78/31; 79/10.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi: 93/113; 102/3; 103/23.

Meclis-i Valâ Riyâseti: 815/60.

Meşihat Şeriyeye Sicil Defterleri: 8332, Tire Ekbelge 1; 8332 İzmir 41/2; 8333; 8060.

Zabtiye Nezareti: 312/40; 330/62; 330/98; 312/19; 405/54; 481/114.

Yıldız Arşivi

Kâmil Paşa Evrakı, Yıldız Esas Evrakı'na Ek: 29/2817; 31/3052; 36/3538.

Mütenevvi Maruzat: 190/134; 301/131.

Yıldız Perakende, Askeri Maruzat: 242/21.

Yıldız Perakende, Arzuhâller ve Journaller: 46/19; 54/88.

Yıldız Perakende, Mabeyn Başkitâbeti: 24/44.

Salnameler, Bütçeler ve Zabıtlar

1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: 64.
Sene, Matbaa-i Ahmed İhsan, Dersaadet 1326.

Aydın Vilayeti 1331 Senesi Adî Hususi Bütçesi, Aydın Vilayeti Matbaası, İzmir 1331.

Aydın Vilayeti 1331 Senesi Fevkalâde Hususi Bütçesi, Aydın Vilayeti Matbaası, İzmir 1331.

İbrahim Câvid, **Aydın Vilâyet Salnamesi R.1307/H.1308**, haz. Murat Babuçcuoğlu vd., TTK Basımevi, Ankara 2010.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, C I, İctima 2, 28 Kanun-ı Evvel 1325.

Salih Zeki, Mehmet Refet, **Nevsâl-i İktisad: Aydın Vilâyet-i Celilesinin Ahvâl-i Tabiye, Ziraiye, Ticariye ve İktisadiye vesair Ahvâlinde Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus Nevsâl-i İktisad**, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1330.

Salname-i Vilâyet-i Aydın, 1313 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 24, Vilâyet Matbaası.

Salname-i Vilâyet-i Aydın, 1323 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 24, Vilâyet Matbaası.

Salname-i Vilâyet-i Aydın, 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 25, Vilâyet Matbaası.

Gazeteler

Ahenk

Anadolu

Köylü

İttihad

Takvim-i Vekayi

Kitaplar

AKGÜNDÜZ, Ahmet, **İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları**, OSAV Yayınları, İstanbul 2009.

AKYILDIZ, Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkezi Teşkilâtında Reform**, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

ALPAT, Levent, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Şenocak Yayınevi, İzmir 2010.

ARUNDELL, F.V.J., **Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia**, Vol.II, Publisher: Richard Bentley, London 1834.

AVCI, Mustafa, **Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2004.

BAYKARA, Tuncer, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

BEARE, Margaret, **Women and Organized Crime**, Research and National Coordination Organized Crime Division Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada, Canada 2010.

BORA, Siren, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, Gözlem Yayınevi, İstanbul 1995.

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**, İmge Kitabevi, 16. Baskı, Ankara 2012.

By An American, **Sketches of Turkey in 1831 and 1832**, J & J Harper Press, Newyork 1833.

Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C 12, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1301.

Cevdet Paşa, **Tezâkir 1-12**, C 1, Yay. Cavid Baysun, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1991.

Cevdet Paşa, **Tezâkir 13-20**, C II, Yay. Cavid Baysun, TTK Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1991.

DAVIS, Richard Harding, **The Rulers of the Mediterranean**, Newyork 1894.

DEMİRBAŞ, Mehmet Ali, **Rees Köşkü, Levanten Malikanesinde Eğitim Fakültesine**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2010.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 25. Baskı, Ankara 2008.

Düstur, II. Tertip, C 1, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1329.

DURAL, Halil, **Bize Derler Çakırca, 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005.

ELDEM, Vedat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, TTK Basımevi, Ankara 1994.

FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, çev. Neyyir Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011.

FOWLER, George, **Turkey, or, a History of the Origin, Progress and Decline of The Ottoman Empire**, London 1854.

FRANKAGIS-SYRETT, Elena, **18. Yüzyılda İzmir'de Ticaret (1700-1820)**, çev. Çiğdem Diken, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2006.

FRANKLAND, Charles Colville, **Travels to and from Constantinople in the Years 1827-1828**, Vol. I, London 1829.

GARNETT, Mary Jane, **The Turkish People: Their Social Life, Religious Beliefs and Institutions and Domestic Life**, Methuen and Co. London 1909.

GEZGİN, İsmail, **Tarih Boyunca Çeşme**, Şenocak Yayınları, İzmir 2009.

GİRGİN, Atilla, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Yayımevi, İstanbul 2001.

GOFFMAN, Daniel, **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, çev. Ayşen Anadolu vd. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

GÜRAN, Tevfik, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)**, TTK Basımevi, Ankara 1989.

_____, **Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914**, TC Başbakanlık DİE, Ankara 1997.

_____, **Osmanlı Malî İstatistikleri ve Bütçeler 1841-1918**, TC Başbakanlık DİE, Ankara 2003.

İbrahim Peçevi, **Tarih-i Peçevi**, C 1, Matba-i Amire, Dersaadet 1866.

İNALCIK, Halil - D. Quataert., **An Economic and Social History of The Ottoman Empire 1300-1914**, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

İzmir 1876 ve 1908 (Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir), çev. Engin Berber, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2008.

JORGA, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer Epçeli, C 5, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

KARAMURSAL, Ziya, **Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler**, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1989.

KARPAT, H.Kemal, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kur'an-ı Kerim

MAC FARLANE, Charles, **Constantinople in 1828. A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces: With a Account of the President State of the Naval and Military Power, and of the Resources of The Ottoman Empire**, 2nd Edition, Saunders and Otley, London 1829.

MAC FARLANE, Charles, **Turkey and Its Destiny**, Vol.I, Lee and Blanchard, Philedelphia 1850.

MCCARTHY, Justin, **Osmanlı Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfusu**, Gnkur Basımevi, Ankara 1995.

MUMCU, Ahmet, **Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devleti'nde Rüşvet – Özellikle Yargıda Rüşvet –**, İnkılâp Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2005.

NAHUM, Henri, **İzmir Yahudileri**, çev. Seval Vali, İletişim Yayınevi, İstanbul 2000.

NASSAU, W. Senior, **A Journal Kept in Turkey and Greece, in the Autumn of 1857 and the Begining of 1856**, Longman, Brown, Green, Longsmans & Roberts, London 1859.

NEWTON, C.T., **Travels & Discoveries in The Levant**, Vol.I, Day & Son, London 1865.

NEZİHİ, Raif, **İzmir'in Tarihi**, haz. Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2001.

ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınevi, 8. Baskı, İstanbul 2001.

ÖKÇÜN, Gündüz, **Osmanlı Sanayi 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki**, TC Başbakanlık DİE, Ankara 2003.

ÖNDEŞ, Osman, **Asıl Efendiler, Levantenler**, Şenocak Yayınları, 2. Baskı, İzmir 2010.

ÖZBALKAN, Müslim - İrik, O., **Tarih Ülkesi Aydın Yerel Tarih Araştırmaları Rehberi**, Aytağ Yayınları, Aydın 2003.

PAMUK, Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2005.

PINAR, İlhan, **Efsanelerdeki İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2002.

RAMSAY, W.M, **The Historical Geography of Asia Minor**, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

ROLLESTON, George, **Report on Smyrna**, London 1856.

SLADE, Adolphus, **Turkey, Greece and Malta**, Vol. I, Saunders and Otley, London 1837.

_____, R. N. Lieut, **Records of Travels in Turkey, Greece, &c. And of a Cruise in The Black Sea, with The Capitan Pasha, in The Years 1829, 1830 and 1831**, Vol. I, Saunders and Otley, London 1833.

SONYEL, Salâhi R., **Minorities and The Destruction of The Ottoman Empire**, TTK Basımevi, Ankara 1993.

SÜRGEVİL, Sabri, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2009.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Ankara 1976.

ŞENOCAK, Bülent, **Levant'ın Yıldızı İzmir-Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler**, Şenocak Yayınları, 3. Baskı, İzmir 2008.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, 16. Baskı, İstanbul 2007

The Ottoman Empire: The Sultans, The Territory, and The People, The Religious Tract Society, (Tarihsiz).

The People of Turkey: Twenty Years Residence Among Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians, Publisher: John Murray, Vol.I, London 1878.

QUATAERT, Donald, **Sanayi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü**, İletişim Yayınevi, İstanbul 1999.

ULUSOY, M.Çağatay, **XVII. Asır'da Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul 1944.

URQUHART, David, **Turkey and Its Resources: Its Municipal Organization and Free Trade; The State and Prospects of English Commerce in The East, The New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions**, Saunders and Otley, London 1833.

YERASİMOS, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, çev. Babür Kuzucu, Gözlem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1980.

YETKİN, Sabri, **Ege'de Eşkıyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2003,

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınevi, 20. Baskı, İstanbul 2006.

Bildiriler ve Makaleler

AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, C 8-12, S 14-23, Ankara 1975, s.51-61.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “1274/1858 Tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men’i-i İrtikab Kanunnamesi”, **Belleten**, C LI, S 199, (Nisan 1987’den Ayrı Basım), TTK Basımevi, Ankara 1987, s.153-203.

AKTEPE, Münir, “Çeşme”, **İA**, C 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.287-288.

AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C 1, S 2, 2011, s.9-22

ANT, Metin, “Tanzimat ve Meşrutiyet Tiyatrosu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C IV, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1608-1622.

ARIKAN, Gülay, “Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 14, S 1-2, Ankara 1997, s.1-24.

_____, “Kırsal Kesimde Kadın Olmak”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 5, S 2, Ankara 1988, s.1-16.

ARIKAN, Zeki, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ”, **Belleten**, C LIV, S 209, Ankara 1990, s.121-177.

_____, “1909 Ayvalık Hadisesi”, **Belleten**, C LXXV, S 272, Ankara 2001, s.159-189.

ARSLAN, Ali, “Türkiye’de Rum Basımı”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, AİİT Enstitüsü Dergisi, S 3, Yıl 2, İstanbul 2003, s.49-104.

ASLAN, Taner, “II. Meşrutiyet Dönemi İşçi Hareketleri ve Bu Hareketlerin Meydana Getirdiği Sorunlar Üzerine Bir Deneme”, **OTAM**, S 25, Bahar, Ankara 2009, s.33-65.

_____, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, **Akademik Bakış**, C 25, S 5, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2009, s.41-59.

BAILEY, Frank Edgar, “Palmerston ve Osmanlı Reformu 1834-1839”, **Tanzimat – Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, haz. H. İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınları, 2. Baskı, s.217-257.

BARNES, H.B. – N.K. Teeters, “İlkel Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, çev. Devrim Aydın, Yıl 69, S 4, Ankara 2011, s.161-176.

BAŞARAN Mehmet, –A.S. Haykıran, “Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 12, S 22, Balıkesir 2009, s.155-164.

BAYKARA, Tuncer, “Bodrum”, **İA**, C 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.247-249.

_____, “Denizli”, **İA**, C 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.155-159.

BERBER, Engin, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti’nde İç Güvenlik Sorunu”, **Askeri Tarih Bülteni**, S 28, Yıl 15, ATASE Yayınları, Şubat 1990, s.61-84.

_____, “The Strike of the Izmir Port Workers: The Domine Effect of a Labour Movement in the Second Constitutional Era”, **International Journal of Contemporary Economies and Administrative Science**, Vol.I, Issue 2, 2011, s.141-164

BEYRU, Rauf, “Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşımı ve Trafik Düzeni”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.7-23.

BİBER, Ahmet Emre, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dünya Sistemine Eklemlenme Süreci ve Azgelişmişliğin Evrimi”, **Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi**, C 6, S 1, www.insanibilimler.com 2009, s.27-44, (ET: 03/07/2011, 14:05).

BOZKURT, Gülnihâl, “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış”, <http://tarihvedenedeniyet.org/e-kutuphane/makaleler/> ,s.540-574, (ET: 09/07/2011, 23:57).

CHİHA, Nédjib H., “Osmanlı Devletinde Gayrimenkul Mülkiyeti Bakımından Yabancıların Hukuki Durumu”, çev. Halil Cin, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 25, S 1-4, Ankara 1967, s.246-274.

ÇADIRCI, Musa, “Tanzimat Dönemi’nde Çıkarılan Men’i Mürur Tezkiresi ve Pasaport Nizamnameleri”, **Belgeler**, C XV, S 19, Ankara 1993, s.169-181.

ÇAHA, Ömer – M. Lütfullah Karaman, “Civil Society in the Ottoman Empire”, **Journal of Economic and Social Research**, Vol.8, Nu.2, Fatih Üniversitesi, İstanbul 2006, s.53-81.

ÇELEBİCAN, Gürgân, “Türkiye’nin Toprak Düzeni”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 27, S 1, Ankara 1970, s.139-167.

ÇIKIŞ, Şeniz, “ ‘ Modern Konut’ Olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar”, **METU JFA**, Vol.26, Nu.2, Ankara 2009, s.211-233.

ÇOLAK, Melek, “Milas Yahudileri ve Eğitim: Talmud Tora’dan Alliance Israelite Universelle’e (1851-1934)”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 21, S 1 Ankara 2004, s.231-247.

DAŞDEMİR, Latif, “Osmanlı Dönemi Türk Finans Sisteminde Sorunlar ve Gelişmeler”, **Türkler**, C 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.391-405.

DEMİR, Tanju, “Bir Tereke, Yetmiş Denizlili”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 24, S 38, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2005, s.131-144,

_____, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumpanyaları”, **OTAM**, S 17, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2005, s.85-103.

DEMİREL, Fatmagül, “Osmanlı Devleti’nde Tuz Gelirlerinin Düyun-ı Umumiye’ye Devredilmesinden Sonra Tuz Kaçakçılığı”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, S 1, Yıl 1, İstanbul 2002, s.147-156.

DÖNMEZER, Sulhi, “Çocuk Düşürme ve Düşürtmenin Dünü ve Bugünü”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C 50, S 1-4, İstanbul 1984, s.3-11.

DÜLGER, İbrahim, “Irza Geçme Suçunun Tarihsel Gelişimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 6, Konya 2000, s.81-104.

DYKSTRA, Robert R., “Guns, Murder, and Plausibility Can Historians Trust The LaFree Hypothesis”, **Historical Methods: A Journal of Quantative and Interdisciplinary History**, Vol.43, Nu.4, Taylor & Francis Group, October-December 2010, s.181-184.

EMECEN, Feridun, “Akhisar”, **İA**, C 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.236-237.

_____, “Alaşehir”, **İA**, C 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.342-343.

_____, “Bergama”, **İA**, C 5, TDV Yayınları İstanbul 1992, s.492-495.

ERDOĞAN, Dilşen İnce, “Banditry and Desertion in the Western Anatolia During The First World War”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 50, Güz 2012, s.429-447.

EREM, Faruk, “Suçlu-İnsan Psikolojisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 1, S 4, Ankara 1944, s.506-524.

ERKEK, Mehmet Salih, “18. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl 1, S 2/1, Temmuz 2009, s.52-60.

FAROQHİ, Suraiya, “İzmir”, **Historic Cities of the Islamic World**, Editor: Clifford Edmund Bosworth, MA, USA 2007, s.218-221.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Tanzimatta İctimaî Hayat”, **Tanzimat 2**, MEB Basımevi, İstanbul 1999, s.619-659.

FRANGAKIS-SYRETT, Elena, “Western and Loyal Entrepreneurs in İzmir in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.77-92.

GÖKMEN, Ertan, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Alaşehir’de Tarım ve Hayvancılık”, **Gazi Akademik Bakış**, C 3, S 6, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.213-236.

_____, “Batı Anadolu’da Çekirge Felâketi (1850-1915)”, **Belleten**, C LXXIV, S 269, Nisan 2010, s.127-180.

GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “Denizli Sancağı’nda Meydana Gelen Asayiş Olayları (1914-1920)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 34, Konya 2013, s.195-217.

GÜLSOY, Ufuk, “Cizye’den Vatandaşlığa: Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni”, **Türkler**, C 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.82-92

_____, “Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muâfiyet Vergisi: Bedel-i Askeri (1855-1909)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S 37, İstanbul 2002, s.93-118.

GÜNEŞ, Günver, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Aydın’da Basın Yayın Hayatı”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 26, S 41, Ankara Üniversitesi, DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2007, s.21-58.

_____, “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir’de Tiyatro Yaşamı”, **OTAM**, S 18, Ankara 2005, s.151-170.

GÜRBÜZ, Ali Kemal, “Osmanlı İmparatorluğunda Demiryollarının Rolü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 2, S 3, Balıkesir 1999, s.169-193.

GÜRSAKAL, Gürsu Galip, “Osmanlı ve Büyük Güçlerin Askeri Harcamalarına Karşılaştırmalı Bir Bakış (1840-1900)”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C 4, S 7, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.115-131.

GÜRSEL, Seyfettin, “Osmanlı Dış Borçları”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C III, İletişim Yayınevi, İstanbul 1985, s.672-687.

GÜRSOY, Melih, “İzmir Sanayinin Geçmişi ve Bugünü”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.123-133.

İÇLİ, Tülin, “Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Faktörlerin Önemi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 4, S 2, Ankara 1987, s.21-45.

_____ - Ögün, A., “Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**, C 25, S 2, Aralık 1988, s.17-32.

İLGİN, Abdulkadir, “Batı Anadolu’nun Dünya-Ekonomiyle Bütünleşme Sancıları ve Gayrimüslim Tebaanın Rolü (1876-1908)”, **Bellekten**, C LXXI, Ankara 2007, s.99-157.

KAL’A, Ahmet, “Osmanlı Esnafı ve Sanayisi Üzerine Yapılan Çalışmalarla İlgili Genel Bir Değerlendirme”, **TALİD**, C 1, S 1, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s.245-266.

KASABA, Reşat, “İzmir”, **Doğu Akdeniz’de Liman Kentleri (1800-1914)**, çev. Gül Çağalı Güven, Editör: Çağlar Keyder vd. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s.1-22.

KAYA, Alp Yücel, “19. Yüzyıl İzmir’inde Tüccarlar ve Esnaf veya ‘Hacıağalar, Beyler ve Frenkler’”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Esnaf ve Ticaret**, drl. Fatmagül Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s.79-103.

KEÇİCİ, Ayşe Değerli, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 7, S 1, Gaziantep 2008, s.44-53.

KELEŞ, Erdoğan, “Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler (1839-1858)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 24, S 38, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2005, s.259-280.

KEYDER, Çağlar, vd., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Liman Kentleri – Bazı Tarihsel Perspektifler”, **Doğu Akdeniz Liman Kentleri (1800-1914)**, çev. Gül Çağalı Güven, Editör: Çağlar Keyder vd. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s.121-155.

KIZMAZ, Zahir, “Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 13, S 2, Elazığ 2003, s.279-304.

_____, “Mükerrer Suçlulukla İlişkili Değişkenler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 17, S 2, Elazığ 2007, s.227-249.

_____, “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 16, S 2, Elazığ 2003, s.279-304.

KOÇ, Bekir, “Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, C 6, S 2, Gaziantep 2007, s. 36-50.

KONAN, Belkıs, “Osmanlı Devleti’nde Çocuk Düşürme Suçu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 57, S 4, Ankara 2008, s.319-335.

KÜÇÜK, Cevdet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”, **Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler**, Ankara 13-14 Mart 1985, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1994, s.13-23.

KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat, “İzmir Ticaret Odası İstatistiklerine Göre XX. Yüzyıl Başlarında İzmir’de Ticaret”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1994, s.25-58.

MANER, F - vd. “Psikiyatrik Hastalıklar ve Suç”, **Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, C 4, S 1, 1991, s.6-13.

MARDİN, Şerif, “Yeni Osmanlılar ve Siyasi Fikirleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C VI, İletişim Yayınevi, İstanbul 1985, s.1698-1701.

METE, Zekâi, “Muğla”, **İA**, C 30, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s.377-381.

MINATO, Wendy – vd, “Social Norms and Natural Resource Management in a Changing Rural Community”, **Journal of Enviromental Policy & Planning**, Vol.12, Nu.4, Routledge Publishs, London 2010, s.381-403.

MUTAF, Abdülmecit, “Teorik ve Pratik Olarak Osmanlı’da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar”, **Turkish Studies**, International Periodical Fort The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.3/4, Nu.10, Summer 2008, s573-597.

NİRÜN, Nihat, “Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı”, **Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Dergisi**, C 5, Ankara 1967, s.131-151.

OBAN, Raziye, “Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 22, Konya 2007, s.337-356.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 15, S 26, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 1991, s.253-260.

ÖĞÜN, Tuncay, “Osmanlı Devleti’nde Müsadere Uygulamaları”, **Osmanlı**, C 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.371-383.

ÖNSOY, Rifat, “Tanzimat Dönemi Sanayileşme Politikası 1839-1876”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 2, S 2, Ankara 1984, s.5-12.

_____, “Tanzimat Döneminde İktisadi Düşüncenin Teşekkülü”, **Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler**, Ankara 13-14 Mart 1985, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1994, s.91-96.

ÖZGÜN, Cihan, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir’in Aydın Sancağı ile Ticari İlişkileri”, **2. Ulusal İktisat Kongresi 20-22 Şubat 2008, DEÜ İktisat Bölümü, İzmir-Türkiye**, s.1-20.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 51, S 3, Ankara 2002, s.65-84.

ÖZTEL, Muharrem, “Osmanlı Devleti’nde Sosyoekonomik Yapısıyla Öne Çıkan Vilayet ve Sancakların Kamu Maliyesindeki Yeri ve Önemi (1325-1327/1909-1912)”, **Maliye Dergisi**, S 160, Maliye Bakanlığı, Ankara 2001, s.204-227.

ÖZTÜRK, Mustafa, “Osmanlı Döneminde İskat-ı Ceninin Yeri ve Hükümü”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 1, S 1, Elazığ 1987, s.199-208.

SARC, Ömer Celâl, “Tanzimat ve Sanayiimiz”, **Tanzimat 1**, MEB Basımevi, İstanbul 1999, s.423-440.

SAYGILI, Arıkan Tarık, “Impacts of Wrong Financial Decisions on Collapse of an Emire: The Ottoman Case”, **African Journal of Business Management**, Vol.3, Issue 4, www.academicjournals.org/AJBM_2009, 15.11/2011, 20:33, s.151-159.

SEZER, Hamiyet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 21, S 33, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2003, s.105-124.

SHILO, Margarit, “Self-Sacrifice, National-Historical Identity and Self-Denial: The Experience of Jewish Immigrant Women in Jerusalem, 1840-1914”, **Women’s Historical Review**, Vol.11, Issue 2, Publishing by Routledge, London 2002, s.201-230.

SOYLUER, Serdar, “XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı’nın İdari ve Nüfus Yapısı”, **ÇTTAD**, C V, S 13, Güz 2006, s.109-135.

SÖNMEZ, Ali, “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 25, S 39, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2006, s.199-219.

SUVLA, Refii Şükrü, “Tanzimat Döneminde İstikrazlar”, **Tanzimat 1**, MEB Basımevi, İstanbul 1999, s.263-288.

ŞİMŞEK, Fatma – vd., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)”, **The Journal of International Social Research**, C 2, S 6 Kış 2009, s.593-609.

TABAK, Serap, “İzmir’de II. Meşrutiyet Döneminin Başlarında İç Siyaset”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C XX, S 2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2005, s.113-132.

TEKELİ, İlhan, “Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü”, **Üç İzmir**, YKY Yayınları, İstanbul 1992, s.125-141.

TELCİ, Cahit, “Aydın Livası’nın Nüfusu Hakkında H.1261/1845 Tarihli Bir Defter”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 21, S 1, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006, s.165-198.

TEMEL, Mehmet, “1916 Yılında İtilâf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum

Eşkiyasının Yol Açtığı Zararlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 5, S 1, Balıkesir 1998, s.77-90.

_____, “Balkan Savaşı’nda Yunanistan’ın El Koyduğu Osmanlı Gemileri ve Alınan Karşı Önlemler” **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl 4, S 7, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, İstanbul 2005, s.107-116.

_____, “I. Dünya Savaşı Yıllarında Muğla’daki Ekonomik ve Kalkınma Faaliyetleri”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, S 21, Güz 2008, s.163-180.

TEZCAN, Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, **Aile ve Toplum**, C 2, S 6, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 2003, s.41-48.

TOPRAK, Zafer, “Osmanlı Devleti’nde Para ve Bankacılık”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C III, İletişim Yayınevi, İstanbul 1985, s.760-770.

TUNALI, Ayten Can, “Tanzimat Döneminde Ordu-Halk İlişkilerine Dair Bazı Gözlemler”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 23, S 36, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2004, s.237-249.

_____, “Aydın Vilayeti Umumi Meclisi’nin 1909 Yılı Kararları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 26, S 42, Ankara Üniversitesi, DTCF Tarih Bölümü, Ankara 2007, s.127-140.

ÜÇÖK, Coşkun, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukuku’na Aykırı Hükümler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 3, S 1, Ankara 1946, s.125-146.

QUATAERT, Donald, “Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri”, **Tanzimat – Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, haz. H.İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu, Phoenix Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2006, s.479-487.

VEINSTEİN, Gilles, “The Ottoman Jews: Between Disorted Realities and Legal Fictions” **Mediterranean Historical Review**, Vol.25, Issue 1, London 2010, s.54

YETİM, Fahri, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 25, Konya 2001, s.290.

YETKİN, Aydın, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Ahlâk Bunalımı: Fuhuş Meselesi”, **Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2011, S 6, Konya 2011, s.21-54.

YILDIRIM, İsmail, “Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918), **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 11, S 2, Elazığ 2001, s.313-326.

YILMAZ, Mehmet, “Balkan Savaşları’ndan Sonra Türkiye’den Yunanistan’a Rum Göçleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 10, Konya 2010, s.13-38.

Tezler

ADAK, Ufuk, **XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti’ndeki Hapishaneler**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006.

ARSLAN, Bahar, **II. Meşrutiyet Dönemi’nde Aydın Vilayeti’nde Güvenlik**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2008.

BİLGİ, Nejdet, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1996.

BUDAK, Lütfi, **19. Yüzyılın Ortalarında Çine’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (Temettuat Defterine Göre)**, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2007.

ERSOY, Şeyma, **Osmanlıda Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Köçerler, Çengiler**, (İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

KAYMAKÇI, Bircan, **Menteşe Sancağı’nın Taşrahi Yöneticileri: Âyan Aileleri Çavuşzâdeler – Milaslızâdeler**, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2010.

KIRPIK, Cevdet, **Osmanlı Devleti'nde İşçiler ve İşçi Hareketleri (1876-1914)**, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2004.

KİŞİ, Raziye, **II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında (1908-1911) İzmir'de İktisadi Hayat**, (Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1990.

ÖZDEMİR, Mustafa, **275 Nolu Söke Şer'iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi**, (Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2009.

ÖZGÜN, Cihan, **İzmir ve Artalanında Tarım Üretim ve Ticareti (1844-1914)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2011.

SOYTÜRK, Selçuk, **Marmaris Şer'iyye Sicillerine Göre H.1303-1329/M.1885-1911 Tarihleri Arasında Marmaris'te Sosyo-Ekonomik Hayat**, (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2004.

SÜRGEVİL, Sabri, **1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1984.

TELCİ, Cahit, **XX. Yüzyılın Başlarında (1900-1930) Karaburun**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1992.

VAROL, Özge, **II. Abdülhamit Dönemi'nde Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Kuruluşu ve İşleyişi**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ) Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

YAPUCU, Olcay Pullukçuoğlu, **Aydın Sancağı, 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)**, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2006.

TABLOLAR

Tablo 1: II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Bütçesi (1906-1915)⁸⁴⁰

Mali Yıl (H.)	Gelir Miktarı	Gider Miktarı	Bütçe Açığı	Bütçe Açığının (-) Giderlere Oranı (%)
1322 (1906/7)	2.290.492.108	2.536.456.561	-245.964.453	-17,60
1324 (1908/9)	2.364.954.844	2.868.712.914	-503.758.070	-17,90
1325 (1909/10)	2.507.896.200	3.053.954.572	-546.058.372	-27,10
1326 (1910/11)	2.601.501.100	3.569.378.397	-967.868.297	-21,40
1327 (1911/12)	2.847.739.100	3.623.318.487	-775.579.387	-12,00
1328 (1912/13)	3.051.415.854	3.467.667.170	-416.251.316	-4,10
1330 (1914/15)	3.260.699.078	3.401.200.396	-140.501.318	-24,70

---

⁸⁴⁰ Güran, **Osmanlı Malî İstatistikler Bütçeler**, s.9

Tablo 2: H. 1308 (1891) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu⁸⁴¹

Cemaat İsmi	Toplam	Yerli		Yabancı	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İslam	1.118.496	556.000	543.829	14.628	3.539
Rum	195.341	96.029	91.591	6.895	916
Ermeni	13.940	6.603	6.461	816	60
Bulgar	426	-	-	388	138
Katolik	876	424	452	-	-
Yahudi	22.273	11.418	10.753	71	31
Protestan	153	76	77	-	-
Latin	1050	586	464	-	-
Yabancılar ve Uyuğu Şüpheli Olanlar	55.743	18.231	19.071	9.505	8.935
TOPLAM	1.408.387	689.867	672.698	32.203	13.619

⁸⁴¹ İbrahim Câvid, **Aydın Vilâyet Salnamesi R.1307 / H.1308**, s.374.

Tablo 3: H. 1313 (1895) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu⁸⁴²

Cemaat İsmi	Toplam	Yerli		Yabancı	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İslam	1.184.876	586.817	577.499	14.904	5.156
Rum	223.004	108.868	103.461	7.919	1.756
Ermeni	15.341	6.925	6.968	1.321	127
Bulgar	1.249	378	168	579	124
Katolik	987	441	471	75	-
Yahudi	25.589	12.746	12.629	173	41
Protestan	113	66	74	-	-
Latin	1.421	773	622	25	-
Yabancı ve Uyuğu Şüpheli Olanlar	55.935	27.610	28.291	23	11
TOPLAM	1.507.515	744.624	730.657	25.019	7.215

⁸⁴² **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, 1313 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.541.

Tablo 4: H. 1323 (1905/1906) Tarihinde Aydın Vilayeti Nüfusu⁸⁴³

Cemaat İsmi	Toplam	Yerli		Yabancı	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İslam	1.314.989	646.439	644.443	18.404	5.703
Rum	267.997	131.113	127.573	7.625	1.686
Ermeni	16.408	7.176	7.454	1.529	249
Bulgar	979	372	174	305	128
Katolik	1.067	400	522	110	35
Yahudi	30531	15.021	15.164	228	118
Protestan	252	101	92	19	40
Latin	1.689	867	805	12	5
Yabancılar ve Uyruğu Şüpheli Olanlar	55.645	27.393	28.252	-	-
TOPLAM	1.689.557	828.882	824.479	28.232	7.964

⁸⁴³ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, 1323 Sene-i Hicriyesine Mahsus, s.402.

Tablo 5: H.1323 (1905/1906) Tarihinde İzmir Sancağı Nüfusu⁸⁴⁴

Kaza İsmi	İslam	Rum	Ermeni	Musevi	Diğer	Toplam
İzmir	77.732	71.662	7.885	19.996	50.092	227.367
Bayındır	21.746	4.195	282	51	-	26.274
Bergama	62.723	9.397	877	495	3.585	77.077
Çeşme	4.489	36.555	-	172	55	41.271
Foçateyn	3.621	13.325	23	101	481	17.551
Karaburun	6.247	8.387	-	-	-	14.634
Kuşadası	9.480	7.586	96	185	534	17.881
Menemen	16.579	6.083	120	294	716	23.792
Nif	18.201	4.651	2	-	-	22.854
Ödemiş	62.080	4.852	1.148	-	-	68.080
Urla	7.891	16.977	17	338	2.166	27.389
Tire	40.701	3.600	35	2.060	-	46.396
Toplam	331.490	187.270	10.485	23.692	57.629	610.566

⁸⁴⁴ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s.109, 117, 122, 129, 138, 146, 156, 161, 168, 175, 181.

Tablo 6: H. 1323 (1905/1906) Tarihinde Aydın Sancağı Nüfusu⁸⁴⁵

Kaza İsmi	İslam	Rum	Ermeni	Bulgar	Musevi	Diğer	Toplam
Aydın	71.428	6.115	284	-	2.177	159	80.163
Çine	49.458	360	327	-	-	-	50.145
Karacasu	18.179	188	-	-	-	119	18.486
Nazilli	45.559	2.593	323	-	204	-	48.679
Söke ⁸⁴⁶	41.468	14.162	?	-	335	?	55.965
Toplam	226.092	23.418	934	-	2.716	-	253.438

⁸⁴⁵ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s.198, 208, 219, 225.

⁸⁴⁶ Aydın Vilayet Salnamesi içinde nüfus kayıtları kimi tutarsızlıklar göstermektedir. Sancak ve kazaların tek tek tanıtımları ve nüfus tablolarının verilmesi esnasında verilen rakamlarla, genel toplam arasında bir kısım hatalar mevcuttur. Yine de bu nüfus tablosu temel alınarak, Söke nüfusu ayrıca verilmemiş olmasına rağmen genel toplamdan, diğer kazaların nüfus oranları çıkartılmış böylece Söke nüfusu elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak, Ermeni nüfusu ayrı ayrı verilirken Aydın Sancak Merkezi için 284, Çine için 327 ve Nazilli için 323 kişi olarak gösterilmiş ve bunların toplamı 934 olmasına rağmen, Aydın Sancağı'nın genel nüfusu verilirken, tabloda toplam ermeni nüfusu 814 olarak yazılmıştır. Böylece Söke'de kaç adet Ermeni yaşadığını tam olarak salnamelere bakılarak tespit edilememektedir. Benzeri durum "diğer" olarak adlandırılan ve içerisinde yabancı ülke vatandaşlarını da barındıran sütun için de geçerlidir. Ancak Karpat'ın verdiği 1831 tablosuna baktığımız zaman Söke nüfusu için: 14.114 İslam, 8.175 Rum, 59 Ermeni olarak toplam 22.348 kişi ortaya çıkmaktadır ki, Muhtemel nüfus artışı ve göçler doğrultusunda Söke'deki tahmini nüfus yukarıda belirtildiği gibidir. Fakat Söke'de çeşitli işler yapan (Forbes ve Whittall gibi) kimi Levantenlerin burada kalıcı olarak ikamet edip etmedikleri konusu bu tablo dâhilinde ortaya çıkmamaktadır; 1831 Aydın nüfusu için bkz. Karpat, **a.g.e.**, s.259-260.

Tablo 7: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Denizli Sancağı Nüfusu⁸⁴⁷

Kaza İsmi	İslam	Rum	Ermeni	Bulgar	Musevi	Diğer	Toplam
Denizli	38.245	2.199	649	-	28	10	41.131
Buldan	31.127	-	-	-	-	-	31.127
Çal	53.180	155	-	-	-	99	53.434
Garbikaraağaç	47.838	418	-	-	-	2	48.258
Tavas	56.677	-	-	-	-	-	56.677
Saray	28.178	1.024	35	-	15	-	29.525
Toplam	255.245	3.796	684	-	43	111	259.879

⁸⁴⁷ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s.238, 244, 248, 261, 266. Vilayet salnamesi, Sarayköy kazasının genel nüfus bilgilerini içermemektedir. Buna karşılık, tek tek diğer kazaların nüfus bilgilerini verdiği gibi, sancağın toplam nüfusunu da aktarmış ve Sarayköy kazasının nüfusu, toplam nüfustan çıkartılarak hesaplanmıştır.

Tablo 8: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Saruhan Sancağı Nüfusu⁸⁴⁸

Kaza İsmi	İslam	Rum	Ermeni	Bulgar	Musevi	Diğer	Toplam
Manisa	77.698	18.433	2.599	-	1.776	677	101.183
Akhisar	24.402	5.528	405	-	203	-	30.538
Alaşehir	31.858	3.025	-	-	-	-	34.883
Demirci	36.800	58	3	-	55	-	36.916
Eşme	21.236	-	-	-	-	-	21.236
Gördes	35.576	717	-	-	-	-	36.293
Kasaba	23.864	2.916	436	-	1.048	-	28.264
Kırkağaç	18.437	3.311	888	107	-	99	22.842
Kula	29.447	3.152	-	-	117	-	32.716
Salihli	25.511	916	57	-	41	-	26.525
Soma	20.532	1.598	-	-	-	-	22.130
Toplam	345.361	39.654	4.388	107	3240	776	393.526

Tablo 9: H.1323 (1905/1906) Tarihinde Menteşe Sancağı Nüfusu⁸⁴⁹

Kaza İsmi	İslam	Rum	Ermeni	Musevi	Diğer	Toplam
Muğla	39.100	1.646	-	-	250	40.996
Bodrum	13.352	2.801	-	120	109	16.382
Marmaris	14.621	747	-	-	-	15.368
Megri (Fethiye)	27.714	5.547	7	7	273	33.547
Milas	24.569	890	-	-	452	25.911
Toplam	119.356	11.631	7	127	1.084	132.204

⁸⁴⁸ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s.281, 287, 295, 303, 309, 316, 321, 327, 336, 343, 348.⁸⁴⁹ **Salname-i Vilâyet-i Aydın**, H.1323, s. 357, 362, 375, 382, 387.

Tablo 10: 1909 Yılında Aydın Vilayetinde Tahıl Ekimi (Dönüm)⁸⁵⁰

Yer	Toplam	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır + Darı	Diğer
Aydın	561.927	116.590	188.260	55.645	30.093	164.509	6.830
Denizli	1.496.722	775.000	512.696	2.776	31.368	130.524	44.358
İzmir	665.757	263.200	287.765	15.404	10.600	69.176	19.792
Manisa	1.184.527	513.304	395.571	6.196	53.379	113.940	102.137
Muğla	840.044	253.803	178.485	107.550	67.175	190.486	42.545

Tablo 11: 1913 Yılında Aydın Vilayetinde Tahıl Ekimi (Dönüm)⁸⁵¹

Yer	Toplam	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır + Darı	Diğer
Aydın	443.379	115.407	180.068	51.660	10.160	71.084	15.000
Denizli	559.085	289.900	217.250	2100	-	49.835	-
İzmir	461.434	162.299	229.519	10.548	4.789	53.986	-
Manisa	907.241	340.476	478.340	1.904	16.010	65.811	4.700
Muğla	367.025	109.672	97.673	35.354	9.300	6.433	114.593

⁸⁵⁰ Güran, **Tarım İstatistikleri**, s.30-31.⁸⁵¹ Güran, **age.**, s.87-88.

Tablo 12: 1909 Yılında Aydın Vilayeti'nde Tahıl Üretimi (Ton)⁸⁵²

Yer	Toplam	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır + Darı	Diğer
Aydın	86.435	16.914	30.418	5.240	3.853	28.555	1.455
Denizli	174.055	85.873	64.381	203	4.595	14.018	4.985
İzmir	108.481	43.783	51.857	1.738	1.388	7.015	2700
Manisa	117.452	53.303	44.302	377	3.226	6053	10191
Muğla	113.107	41.866	17.284	24.526	18.989	24.601	4.830

Tablo 13: 1913 Yılında Aydın Vilayeti'nde Üretimi (Ton)Tahıl⁸⁵³

Yer	Toplam	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır + Darı	Diğer
Aydın	73.782	20.673	31.514	9.376	958	10562	699
Denizli	101.477	38.075	58.613	162	-	4.627	-
İzmir	122.671	40.775	66.265	1.733	1.773	12.125	-
Manisa	139.823	57.936	73.893	270	340	7.153	231
Muğla	29.732	1.774	11.905	4.518	604	1189	9.742

⁸⁵² Güran, *age.*, s.32-33.⁸⁵³ Güran, *age.*, s.89-90.

Tablo 14: Vukuat-ı Cınaiye Cetvellerine Göre Adam Öldürme Suçunun Kazalara Göre Dağılımı⁸⁵⁴

Kaza Adı	Öldürülen Kişi Sayısı	Faillerin Cemaatlere Göre Dağılımı			Faili Meçhul Vaka Sayısı	Vakalara Göre Fail Ortalaması*
		İslam	Rum	Diğer		
İzmir Merkez	54	37	28	2	6	1,24
Bergama	26	33	3			1,50
Çeşme	6		22			3,66
Kuşadası	22	27	21		3	2,18
Karaburun	13	1	2		3	4,33
Nif	19	16	11		4	1,42
Ödemiş	34	58	5			1,85
Seferihisar	6	2	3		2	1,20
Tire	23	20	1		7	1,09
Urla	25	2	4			4,16
Foçateyn	6	1	7			1,16
Menemen	11	18	2	1	1	1,90
Bayındır	14	16	3		2	1,35
Aydın Merkez	37	46	9		3	1,48
Bozdoğan	8	19				2,00
Çine	24	26			5	1,08
Karacasu	4	5				1,25
Nazilli	10	19				1,9
Söke	24	14	19			1,37
Denizli Merkez	8	9				1,12
Buldan	14	22				1,57
Çal	16	21			2	1,31
Garbikaraağaç	10	21				2,1
Tavas	16	25				1,56
Sarayköy	1	2				2,00
Manisa	51	56	14		11	1,37
Akhisar	18	19	2			1,16
Alaşehir	15	14	5		1	1,26
Demirci	8	8			1	1,00
Eşme	7	4	2		1	0,85
Gördes	14	17	1			1,28
Kasaba	12	13	2		1	1,25
Kırkağaç						
Kula	14	31			3	2,21
Salihli	17	10			12	0,58
Soma	7	15			1	2,14
Muğla	4	12				3,00
Marmaris	2		2			1,00
Bodrum	5	15				3,00
Köyceğiz	1	3				3
Fethiye	5	9				1,8
Toplam	611	686	168	3	69	1,40

⁸⁵⁴ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

* Faili meçhul cinayetlerdeki toplam fail sayısı bilinemediği için bu ortalama içerisine dahil edilmemiştir.

Tablo 15: Tecavüz Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁵⁵

Failin Medeni Durumu	Tecavüz		Tecavüze Teşebbüs		Failer İçindeki Oranı (%)	Firar Oranı (%) ⁸⁵⁶
	Tutuklu	Firari	Tutuklu	Firari		
Bekâr Erkek	415	86	318	41	74,33	14,77
Evli-Çocuklu Erkek	71	20	59	5	13,40	16,13
Evli-Çocuksuz Erkek	30	3	27	8	5,88	16,18
Dul-Çocuklu Erkek	4	-	12	1	1,47	5,88
Dul-Çocuksuz Erkek	12	3	6	8	2,51	37,93
Bekâr Kadın	3	1	1	2	0,61	-
Evli-Çocuklu Kadın	7	1	6	-	1,21	-
Evli-Çocuksuz Kadın	-	-	1	-	0,09	-
Dul-Çocuklu Kadın	5	-	-	-	0,43	-
Dul-Çocuksuz Kadın	-	-	-	1	0,09	-
TOPLAM	547	114	430	66	100	15,56

⁸⁵⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸⁵⁶ Cinsiyet ve medeni durum gibi ayrılan tasniflerde, bazı failerin sayılarının az ve bir ortalama almak için yetersiz olması nedeniyle firar oranları, yüzde (%) olarak hesaplanmamıştır.

Tablo 17: Cinayet Suçlarının Türlerine Göre Dağılımı⁸⁵⁷

Suçun Türü	Faili Belli Olan	Faili Meçhul Olan	Toplam	Oran (%)
Devletin İç Güvenliğini İhlal	10	-	10	0,36
Yol Kesme ve Eşkivalık	41	2	43	1,57
Rüşvet	73	-	73	2,66
Planlayarak Adam Öldürme	212	40	252	9,19
Planlamadan Adam Öldürme	218	22	240	8,75
Öldürmeye Teşebbüs	101	5	106	3,86
Üst Soydan Birisini Öldürme	43	2	45	1,64
Alt Soydan Birisini Öldürme	12	-	12	0,44
Tecavüz	524	1	525	19,14
Tecavüze Teşebbüs	382	6	388	14,15
Zorla Kız Kaçırarak	453	-	453	16,51
Kundakçılık	43	1	44	1,60
Kürtaj	60	1	61	2,22
Hırsızlık	147	8	155	5,65
Gece Silahlı Hırsızlık	98	21	119	4,34
Kasıt Dışı Adam Öldürme	58	1	59	2,15
Kalpazanlık	22	1	23	0,84
Devlet Malını Çalmak	25	-	25	0,91
Eşkivalaya Yardım ve Yataklık	20	1	21	0,77
Darp ve Yaralama ⁸⁵⁸	4.973	38	5.011	-
Sahtekârlık	89	-	89	3,24
TOPLAM	6.887	144	7.031	2,05

⁸⁵⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸⁵⁸ Darp ve Yaralama suçlarında basit darp vakalarının varlığı, cinayet ortalamaları açısından rakamların büyük oranda değişmesine yol açacağından genel ortalama içerisinde değerlendirilmemiştir.

Tablo 18: Cinayet Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁸⁵⁹

Meslek	Tutuklanan	Firari	Suçlar İçerisindeki Oram (%)	Firar Oram (%)
Memur	213	4	2,27	1,84
İlim Adamı (Avukat, Eczacı, Doktor vb.)	12	2	0,15	-
Tüccar	80	4	0,88	4,76
Çiftçi	3.680	635	45,11	14,72
Balıkçı	16	1	0,18	-
Sarraı	3	-	0,03	-
Zanaatkâr	1.159	42	12,56	3,50
Kira Geliriyle Geçinen Kimse	45	4	0,51	-
İşçi	2.150	229	24,87	9,63
Denizci (Kaptanı, Kayıkçı ve Tayfa)	26	-	0,27	-
Tüccar ve Sarraı Çalışanı	36	-	0,38	-
Ev Hizmetçisi	103	11	1,19	9,65
İşsiz	953	157	11,60	14,14
TOPLAM	8.476	1.089	100	11,39

⁸⁵⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Tablo 20: Hakaret Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımları⁸⁶⁰

Failin Durumu	Medeni Durumu	Karalama ve Zina İftirası		Küfür, Hakaret ve İftira		Failin Suç İçindeki Oranı (%)	Failin Firar Oranı (%)
		Tutuklu	Firari	Tutuklu	Firari		
Bekâr Erkek		22	3	157	9	39,71	%6,28
Evli-Çocuklu Erkek		34	-	167	2	42,20	%0,99
Evli-Çocuksuz Erkek		2	-	29	2	6,86	-
Dul-Çocuklu Erkek		-	-	8	-	1,66	-
Dul-Çocuksuz Erkek		-	-	3	-	0,62	-
Bekâr Kadın		-	1	1	-	0,42	-
Evli-Çocuklu Kadın		6	1	25	-	6,65	-
Evli-Çocuksuz Kadın		1	-	6	-	1,46	-
Dul-Çocuklu Kadın		1	-	1	-	0,42	-
TOPLAM		66	5	397	13	%100	%3,82

⁸⁶⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Tablo 21: Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁶¹

Medeni Durum	Tutuklanan	Firari	Firar Oranı (%) ⁸⁶²	Failler İçerisindeki Oran (%)
Bekâr Erkek	1.841	134	6,78	56,14
Evli-Çocuklu Erkek	8.225	42	4,84	24,64
Evli-Çocuksuz Erkek	260	12	4,41	7,73
Dul-Çocuklu Erkek	102	6	5,56	3,07
Dul-Çocuksuz Erkek	62	8	11,43	1,99
Bekâr Kadın	58	-	-	1,65
Evli-Çocuklu Kadın	84	2	2,33	2,44
Evli-Çocuksuz Kadın	33	1	-	0,97
Dul-Çocuklu Kadın	20	-	-	0,57
Dul-Çocuksuz Kadın	28	-	-	0,80
Toplam	3.313	205	5,83	100

⁸⁶¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

⁸⁶² Bazı medeni durumlar dâhilindeki firar oranlarının az sayıda kişi tarafından meydana getirilmiş olmasından ötürü, bir ortalama çıkartmak hataya sebebiyet vereceği için, bazı gruplar dahilinde firar oranları belirtilmemiştir.

Tablo 22: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁶³

Failin Medeni Durumu	Tutuklanan Fail Sayısı	Firar Eden Fail Sayısı	Firar Oranı (%)	Failler İçerisindeki Oran (%)
Bekâr Erkek	2.508	167	6,24	50,71
Evli-Çocuklu Erkek	1.585	65	3,94	31,28
Evli-Çocuksuz Erkek	345	11	3,09	6,75
Dul-Çocuklu Erkek	168	5	2,89	3,28
Dul-Çocuksuz Erkek	115	5	4,17	2,27
Bekâr Kadın	44	-	-	0,83
Evli-Çocuklu Kadın	125	-	-	2,37
Evli-Çocuksuz Kadın	31	-	-	0,59
Dul-Çocuklu Kadın	32	-	-	0,61
Dul-Çocuksuz Kadın	69	-	-	1,31
TOPLAM	5.022	253	4,80	100

⁸⁶³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Tablo 23: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Mesleki Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁶⁴

Failin Mesleği	Tutuklanan Fail Sayısı	Firar Eden Fail Sayısı	Firar Oranı (%)	Failer İçerisindeki Oran (%)
Memur	113	3	2,59	2,20
İlim Adamı (Avukat, Eczacı, Doktor vb.)	17	-	-	0,32
Tüccar	73	9	10,98	1,55
Çiftçi	1.498	87	5,49	30,05
Balıkçı	18	-	-	0,34
Sarraf	2	-	-	0,04
Zanaatkâr	1.194	68	5,39	23,92
Kira Geliriyle Geçinen Kimse	48	2	4,00	0,95
İşçi	1.343	55	3,93	26,50
Denizci (Kaptanı, Kayıkçı ve Tayfa)	52	-	-	0,99
Tüccar ve Sarraf Çalışanı	40	1	2,44	0,78
Ev Hizmetçisi	62	2	3,13	1,21
İşsiz	562	26	4,42	11,15
TOPLAM	5.022	253	4,80	100

⁸⁶⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

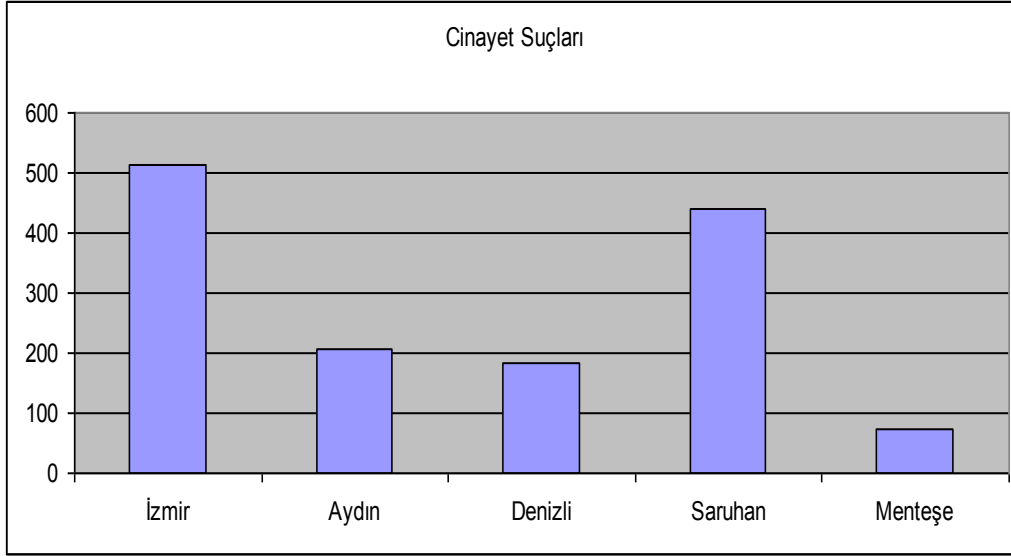
Tablo 24: Çeşitli Cünha ve Kabahat Faillerinin Milletlerine Göre Dağılımı⁸⁶⁵

Millet	Tutuklu	Firari	Failler İçindeki Oran (%)	Firar Oranı (%)
İslam	3.514	222	70,82	6,31
Rum	1.065	21	20,59	1,97
Ermeni	134	5	2,64	3,73
Bulgar	6	-	0,11	-
Musevi	79	2	1,54	2,53
Muhtelif Osmanlı Tebaası	70	1	1,35	1,42
Rus	1	-	0,02	-
Alman	6	-	0,11	-
Fransız	5	-	0,09	-
İngiliz	4	-	0,08	-
Avusturyalı	7	-	0,13	-
İtalyan	12	-	0,23	-
Amerikan	2	-	0,09	-
İspanyol	5	-	0,09	-
İranlı	1	-	0,02	-
Yunan	109	2	2,10	1,83
Diğer Yabancı Devlet Tebaasından Olan	2	-	0,04	-
TOPLAM	5.022	253	100	5,03

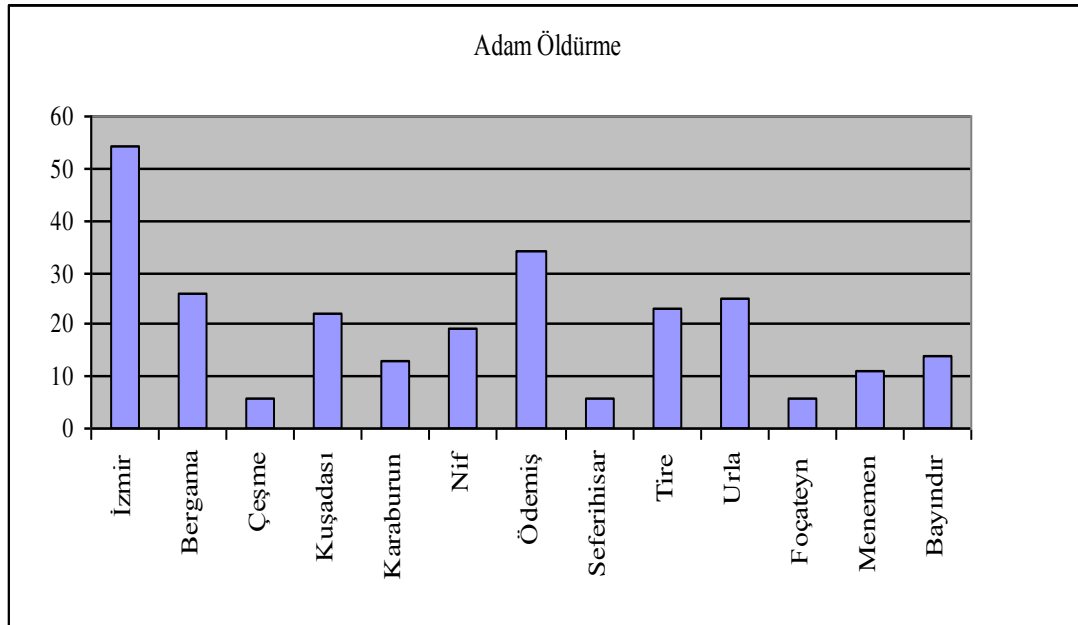
⁸⁶⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

GRAFİKLER

Grafik 1: Cinayet Suçlarının Sancaklara Göre Dağılımı⁸⁶⁶

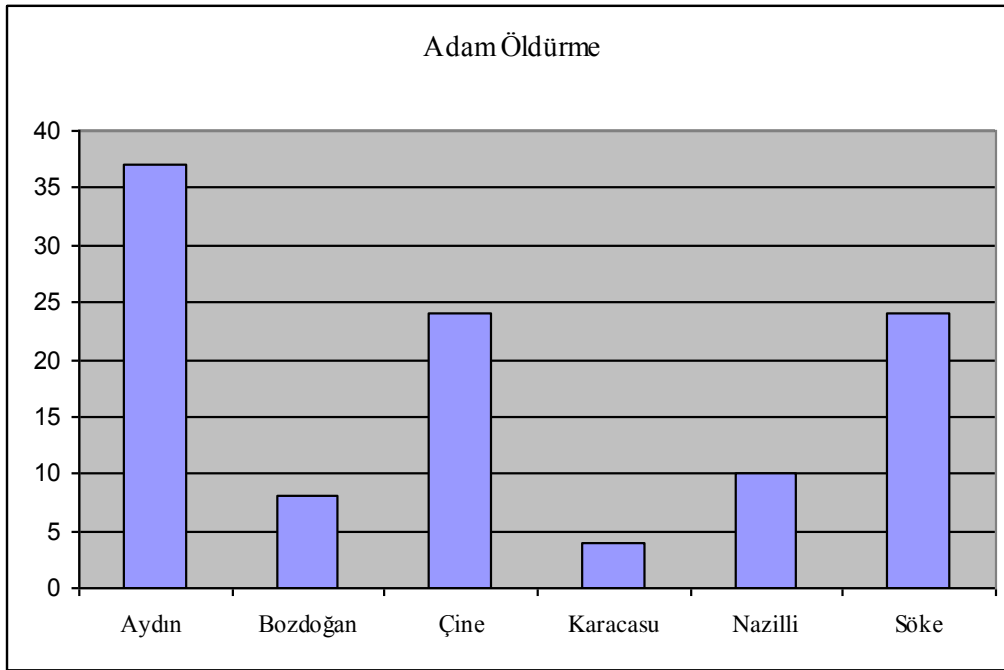
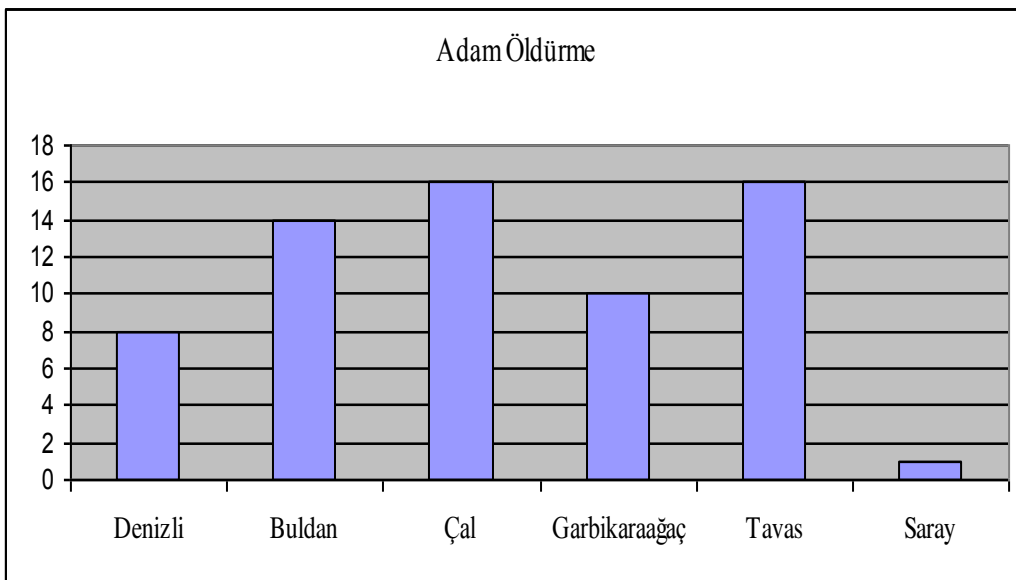

Grafik 2: Adam Öldürme Vakalarının İzmir Sancağı'ndaki Dağılımı⁸⁶⁷

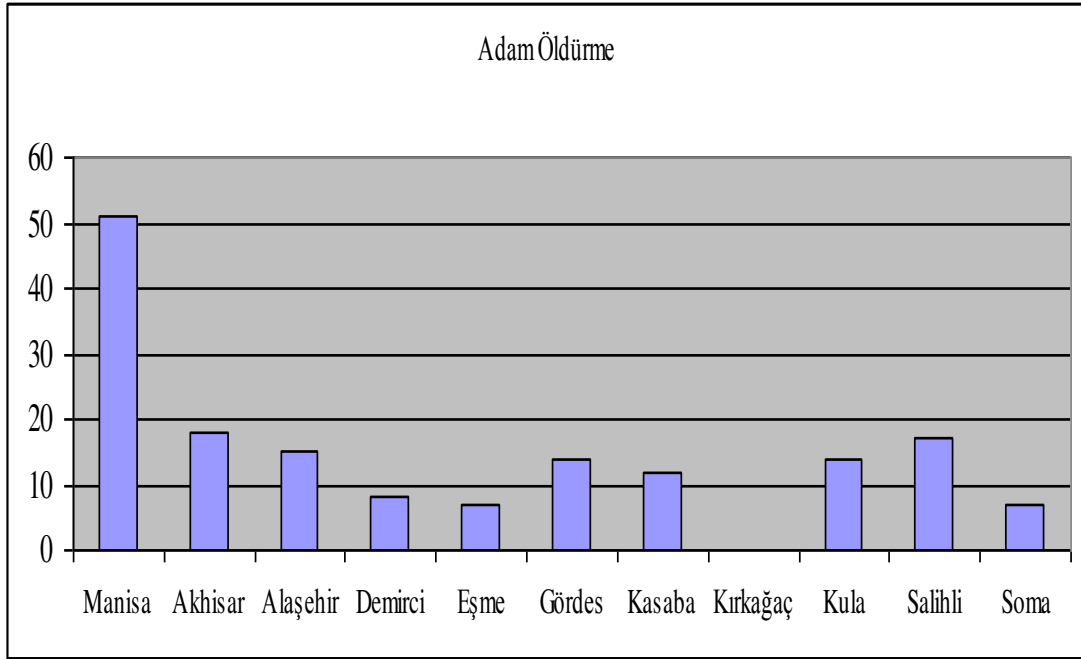
⁸⁶⁶ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁸⁶⁷ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Grafik 3: Adam Öldürme Vakalarının Aydın Sancağı'ndaki Dağılımı⁸⁶⁸**Grafik 4:** Adam Öldürme Vakalarının Denizli Sancağı'ndaki Dağılımı⁸⁶⁹

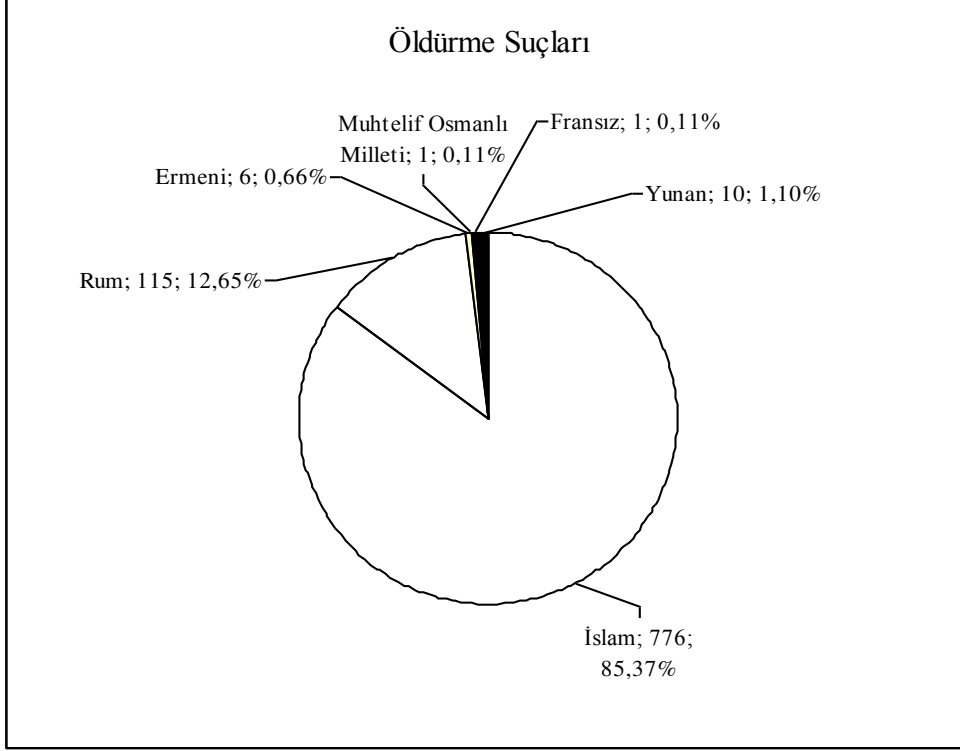
⁸⁶⁸ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

⁸⁶⁹ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Grafik 5: Adam Öldürme Suçunun Saruhan Sancağı'ndaki Dağılımı⁸⁷⁰

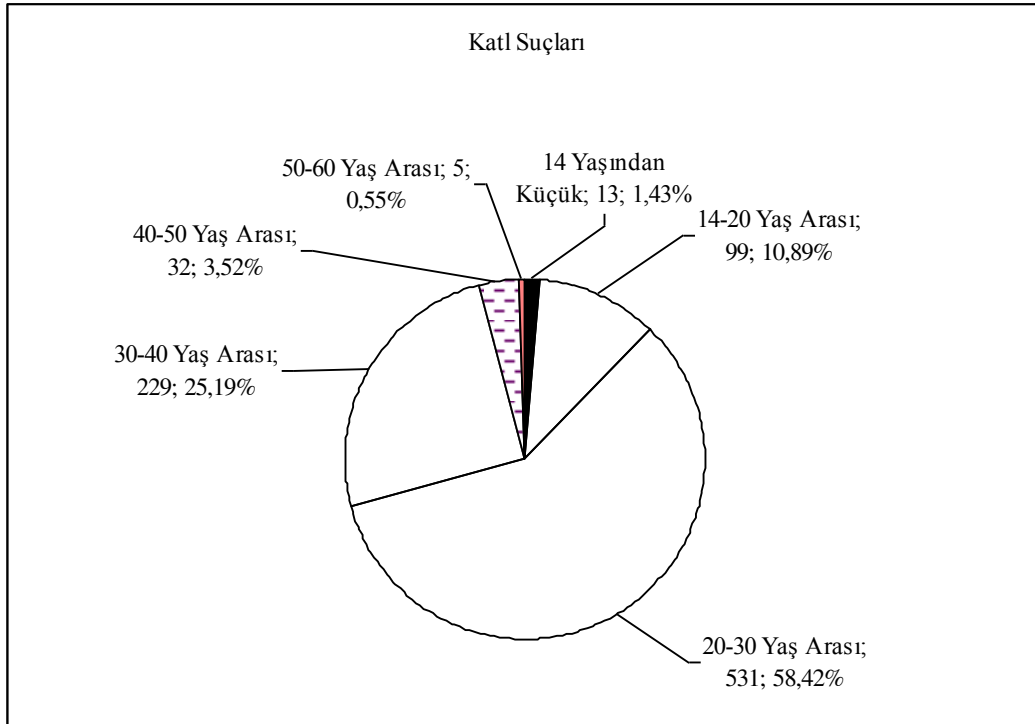
⁸⁷⁰ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Grafik 7: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Suçu Faillerinin Milletlere Göre Dağılımı⁸⁷¹

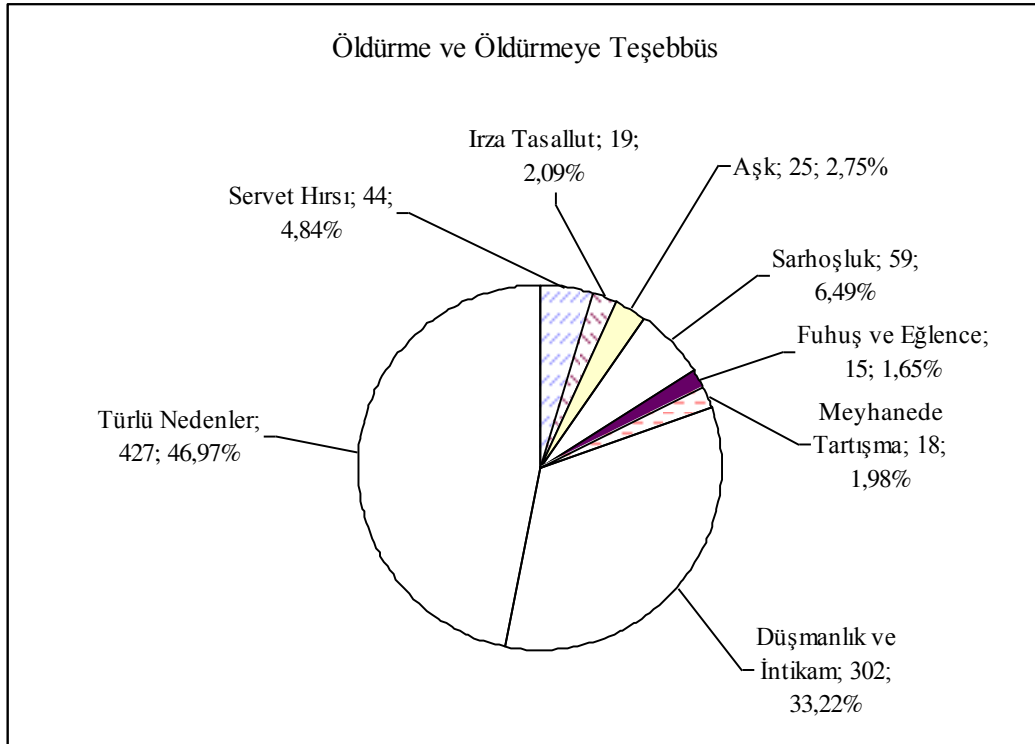
⁸⁷¹ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 8: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Suçu Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁸⁷²

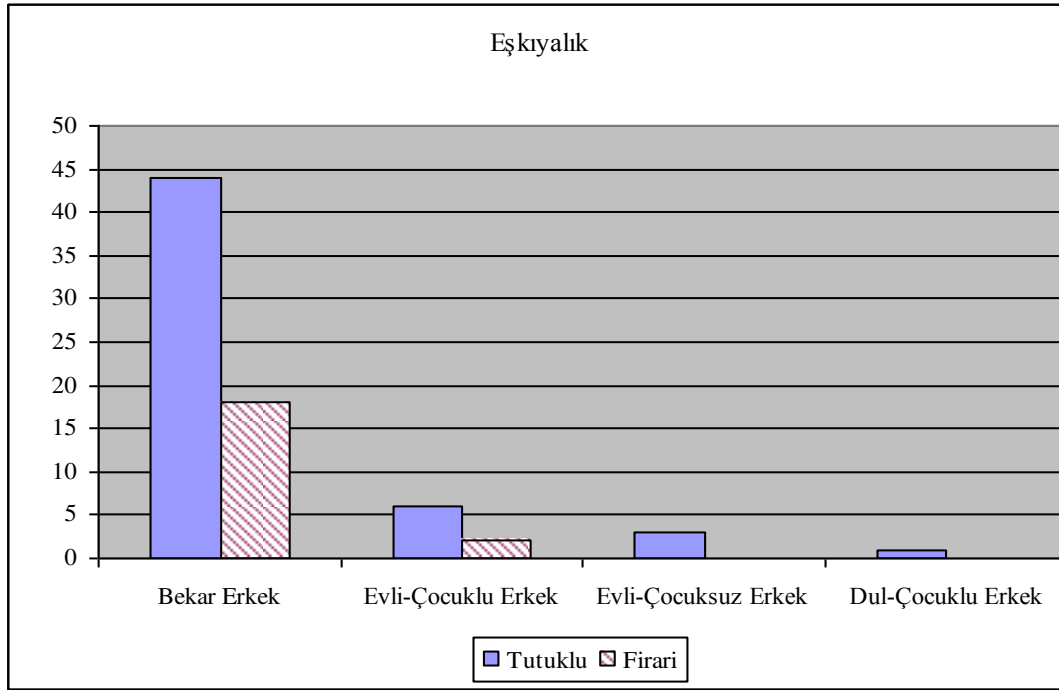
⁸⁷² BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 9: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Suçlarının Nedenlere Göre Dağılımı⁸⁷³

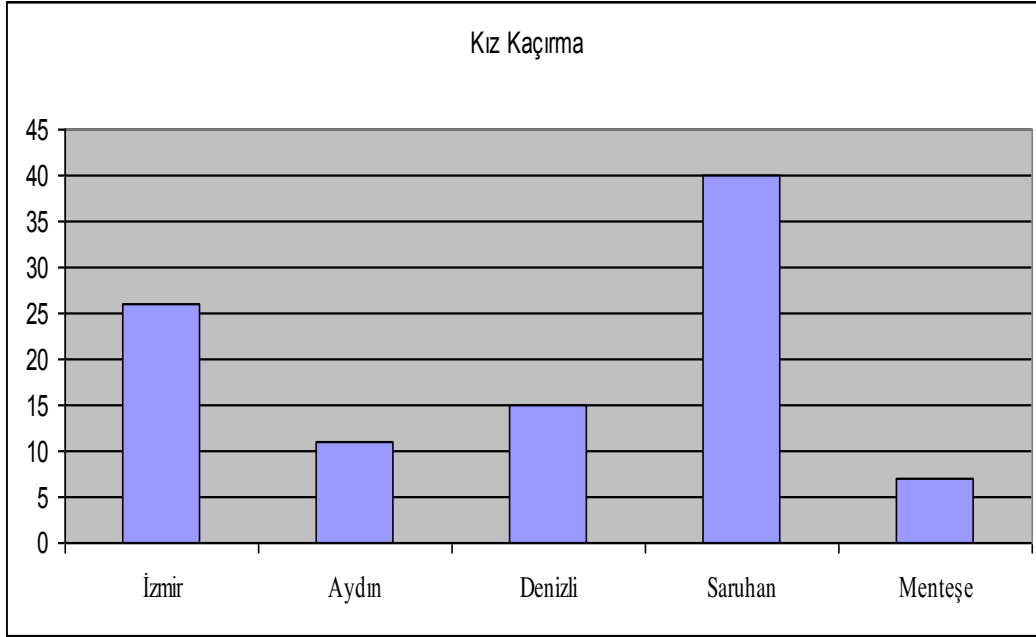

⁸⁷³ BOA, DH.EUM.MTK 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14;73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 10: Eşkiyalık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁷⁴

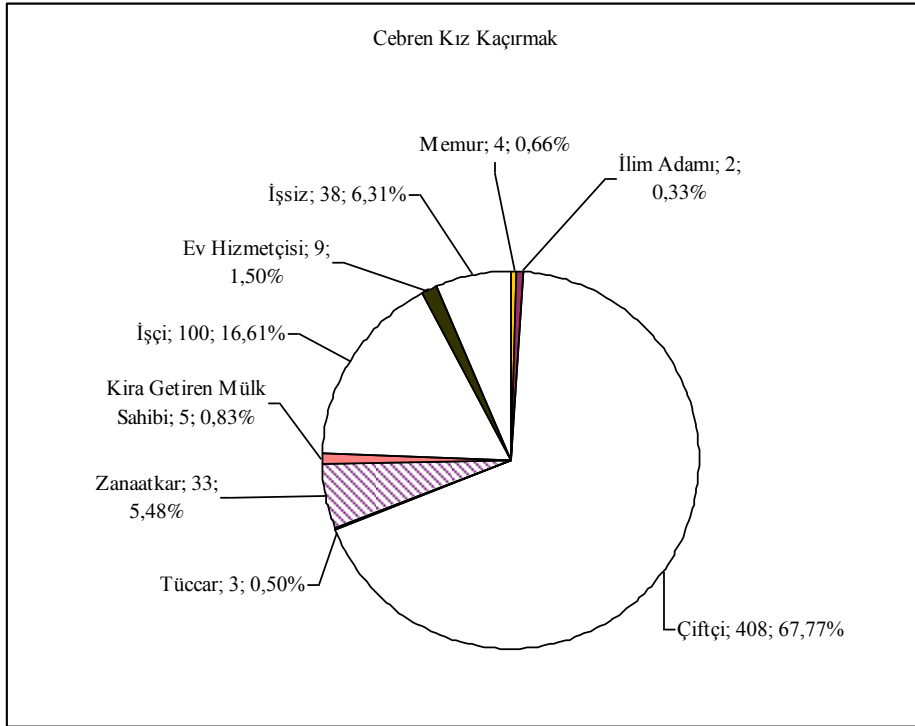

⁸⁷⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29

Grafik 11: Kız Kaçırma Vakalarının Sancaklara Göre Dağılımı⁸⁷⁵

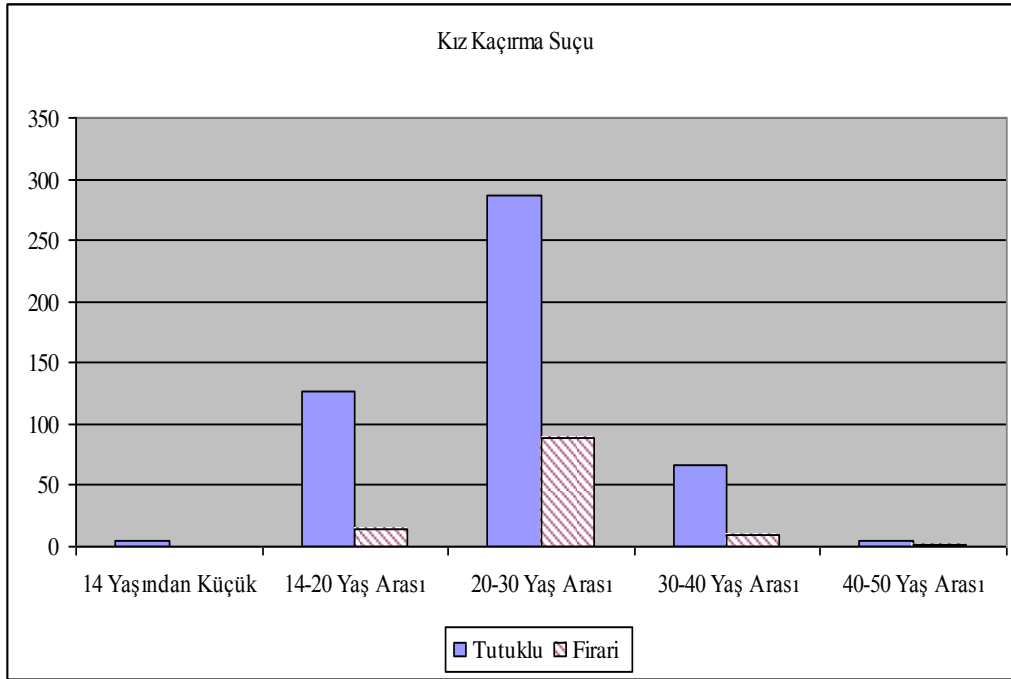
⁸⁷⁵ BOA, DH.EUM.EMN 19/12; 24/3; 26/29; 40/6; 54/3; 57/13; 58/26; 65/22; 99/1; 102/1; DH.EUM.MTK 16/37; 34/9; 35/8; 36/6; 42/7; 43/19; 45/13; 55/12; 58/1; 58/2; 58/8; 61/14; 76/30; 77/10.

Grafik 13: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁸⁷⁶

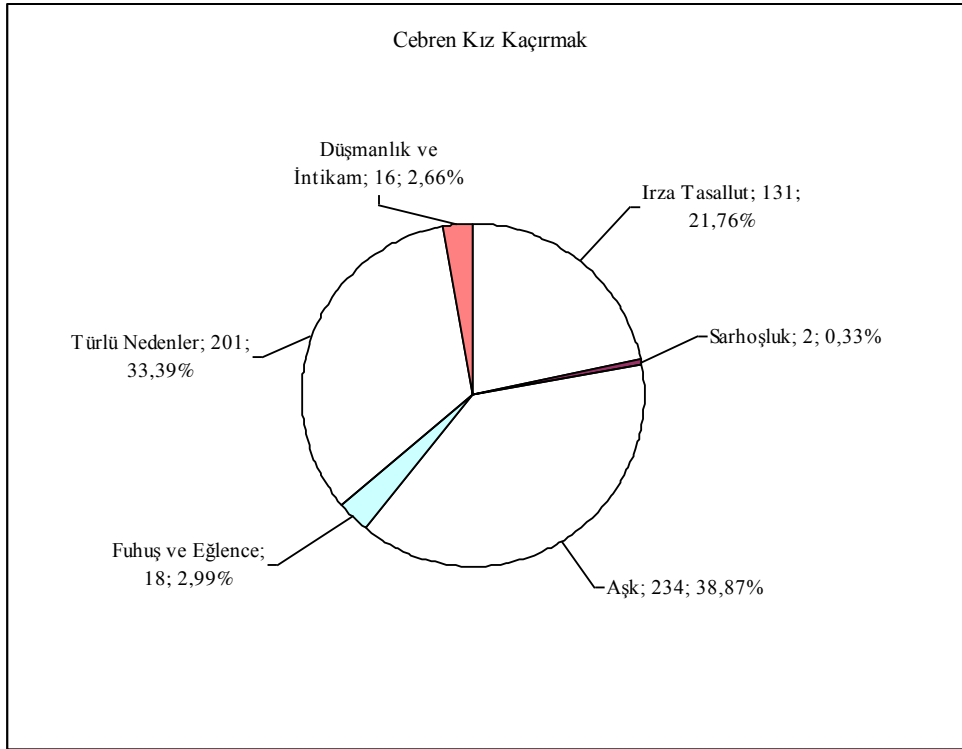
⁸⁷⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 14: Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁸⁷⁷

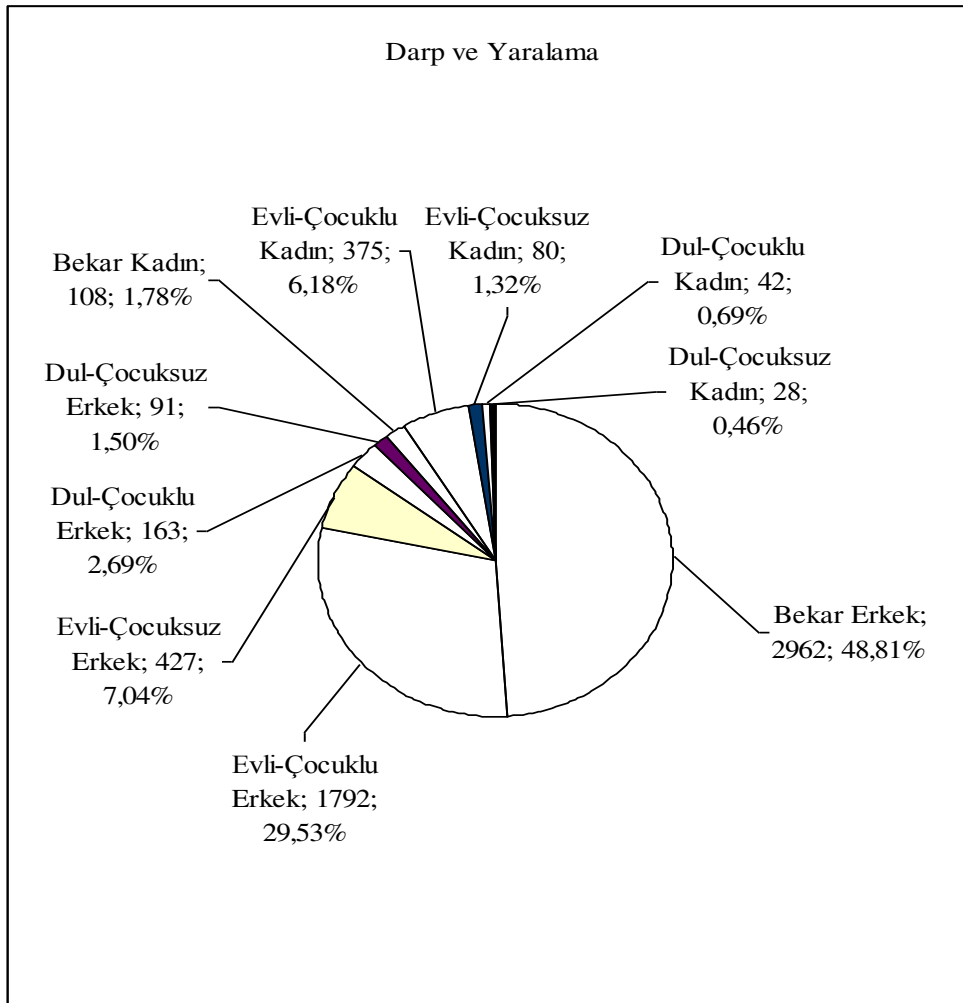

⁸⁷⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 15: Kız Kaçırma Suçunun Nedenlere Göre Dağılımı⁸⁷⁸

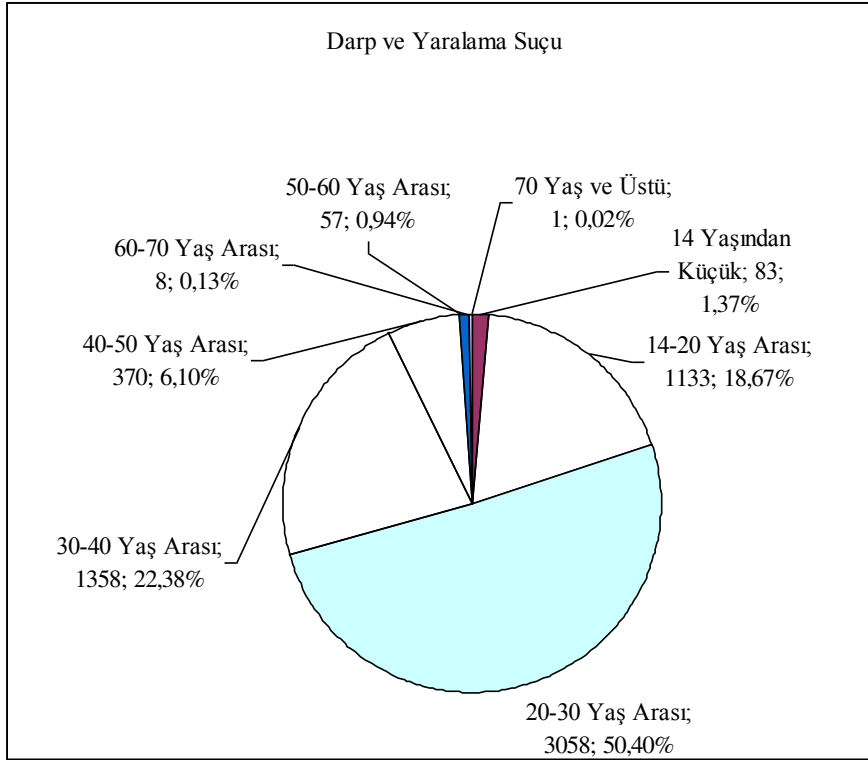

⁸⁷⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 18: Darp ve Yaralama Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁷⁹

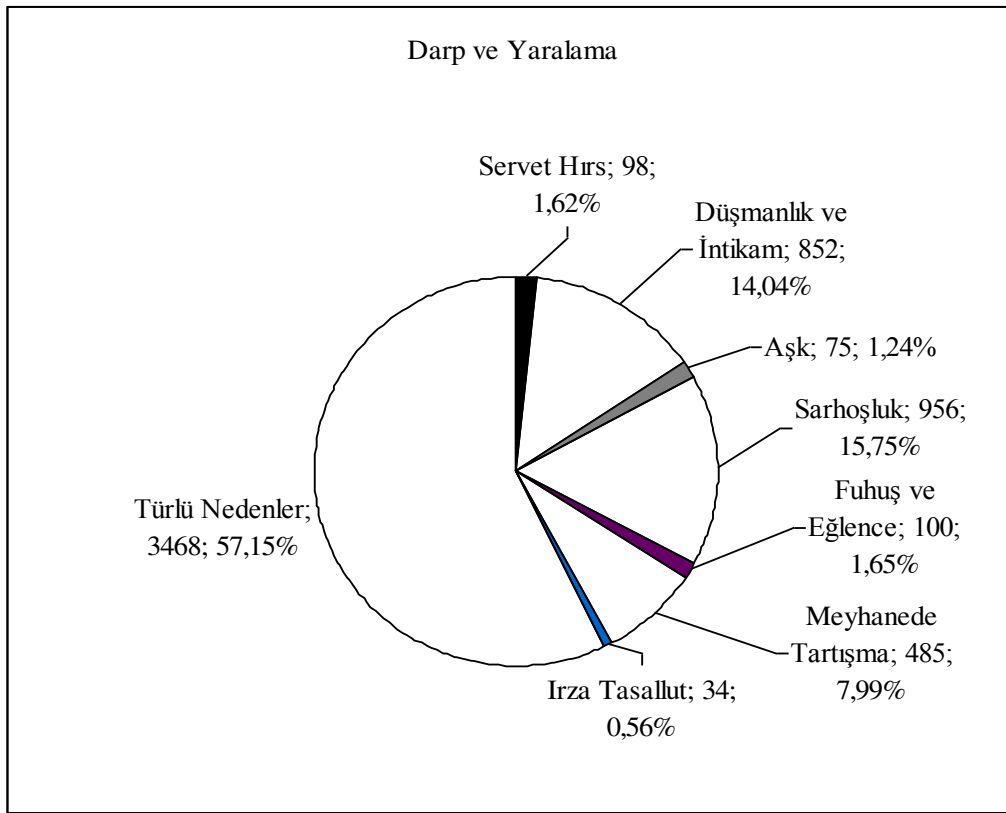
⁸⁷⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 19: Darp ve Yaralama Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁸⁸⁰

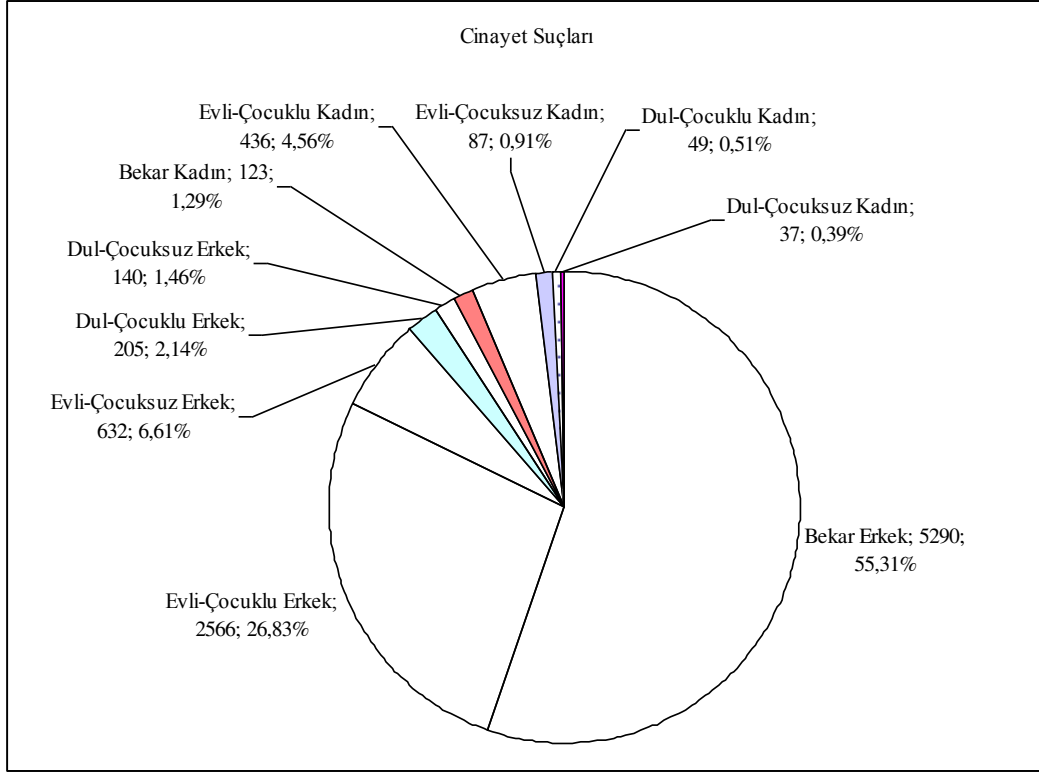
⁸⁸⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 20: Darp ve Yaralama Suçunun Nedenlere Göre Dağılımı⁸⁸¹

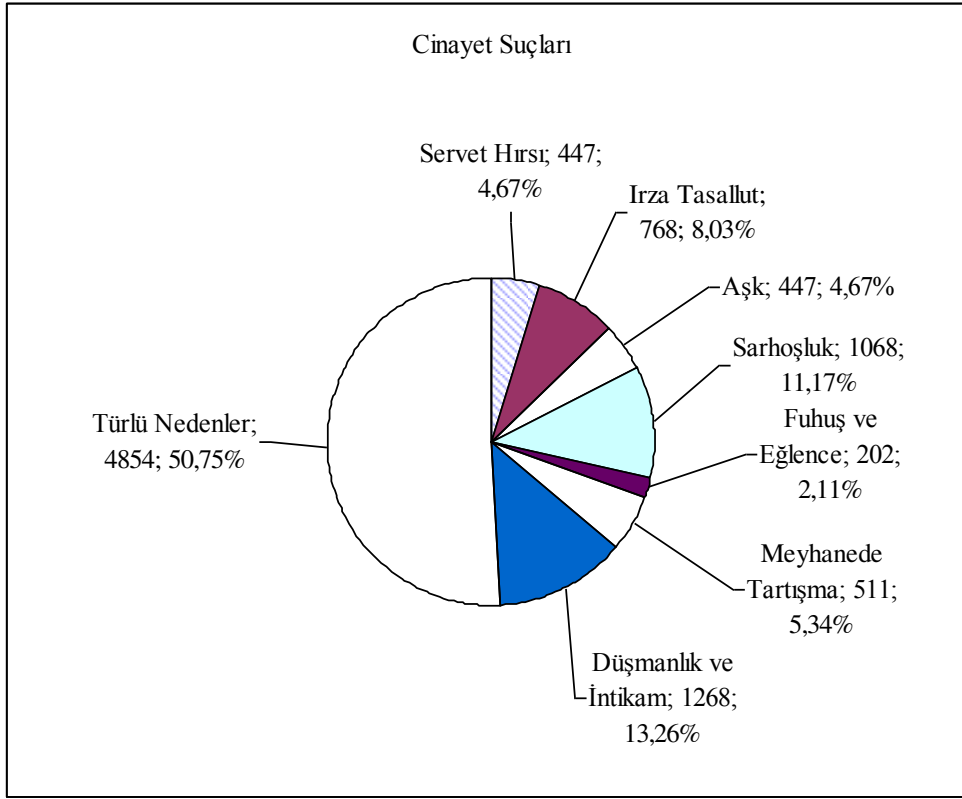
⁸⁸¹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 21: Cinayet Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁸²

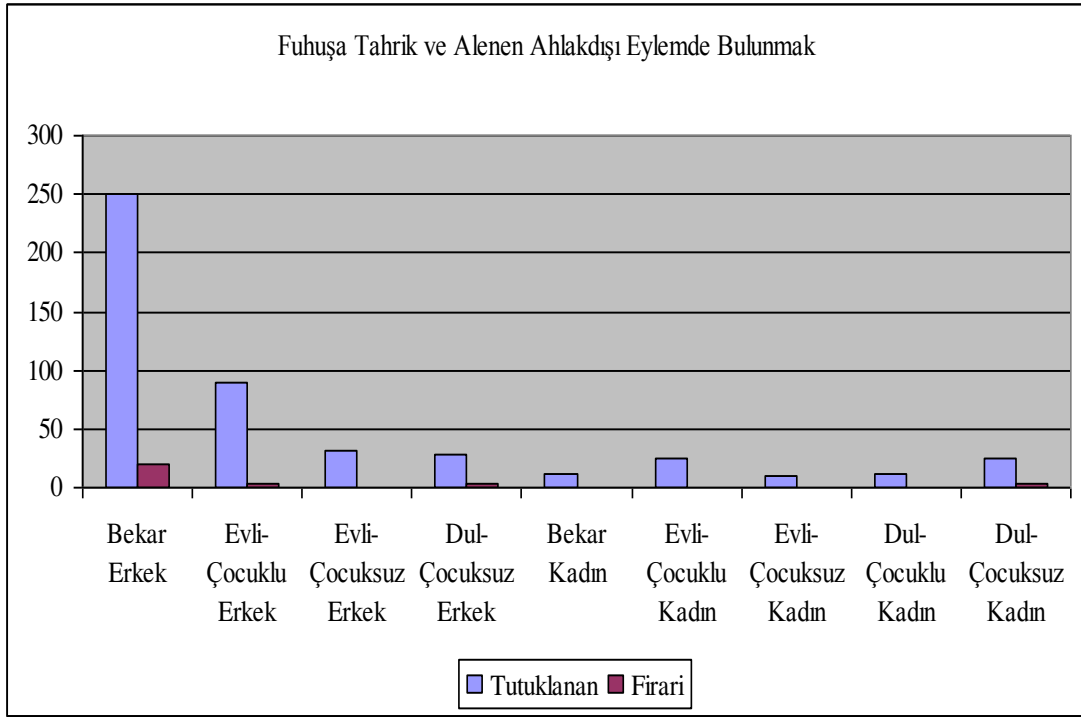

⁸⁸² BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

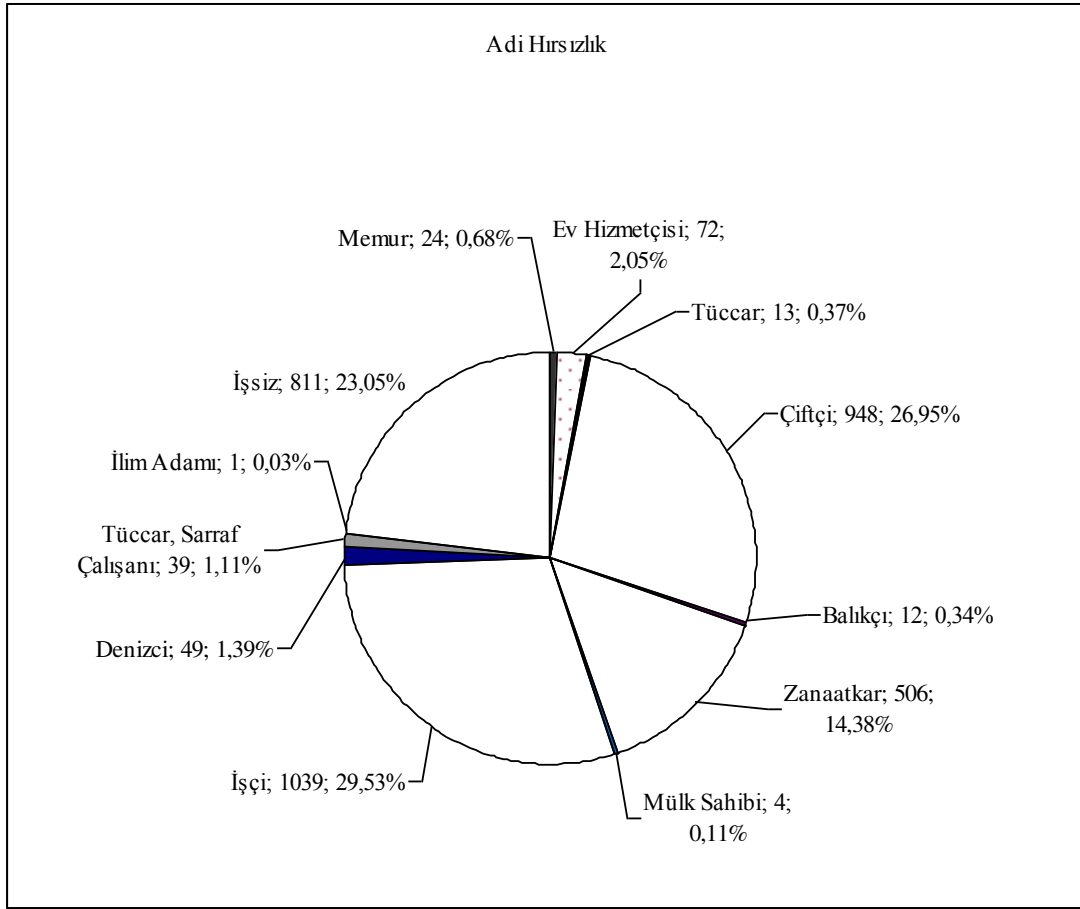
Grafik 22: Cinayet Suçlarının Nedenlere Göre Dağılımı⁸⁸³

⁸⁸³ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

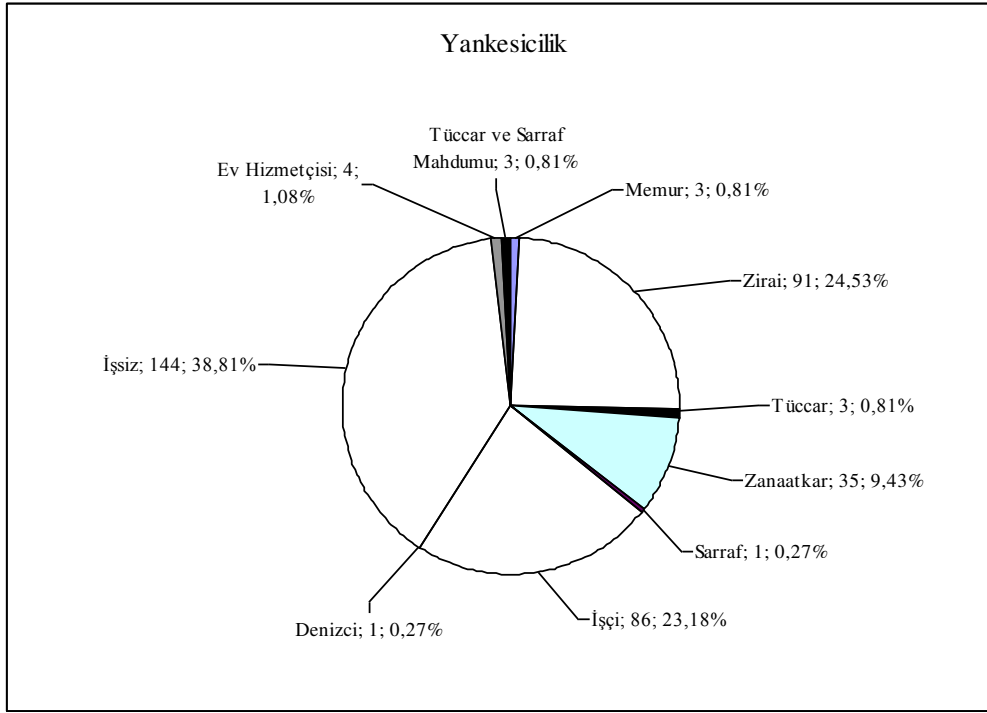
Grafik 23: Fuhuşa Tahrik ve Alenen Ahlakdışı Eylemde Bulunmak⁸⁸⁴

⁸⁸⁴ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 24: Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁸⁸⁵

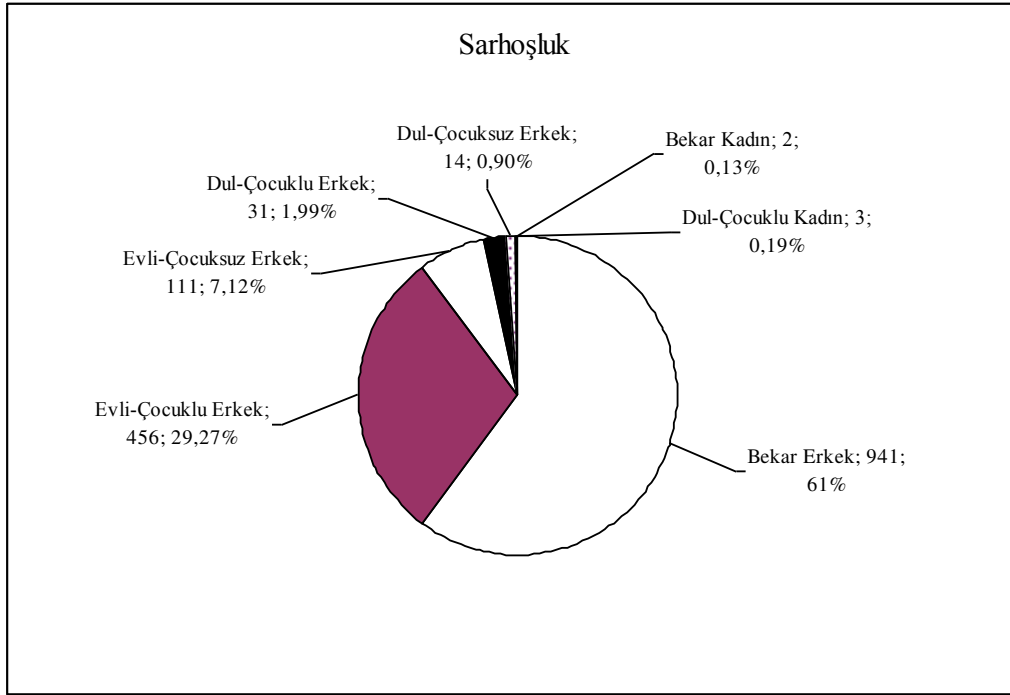
⁸⁸⁵ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 25: Yankesicilik Suçu Faillerinin Mesleklere Göre Dağılımı⁸⁸⁶

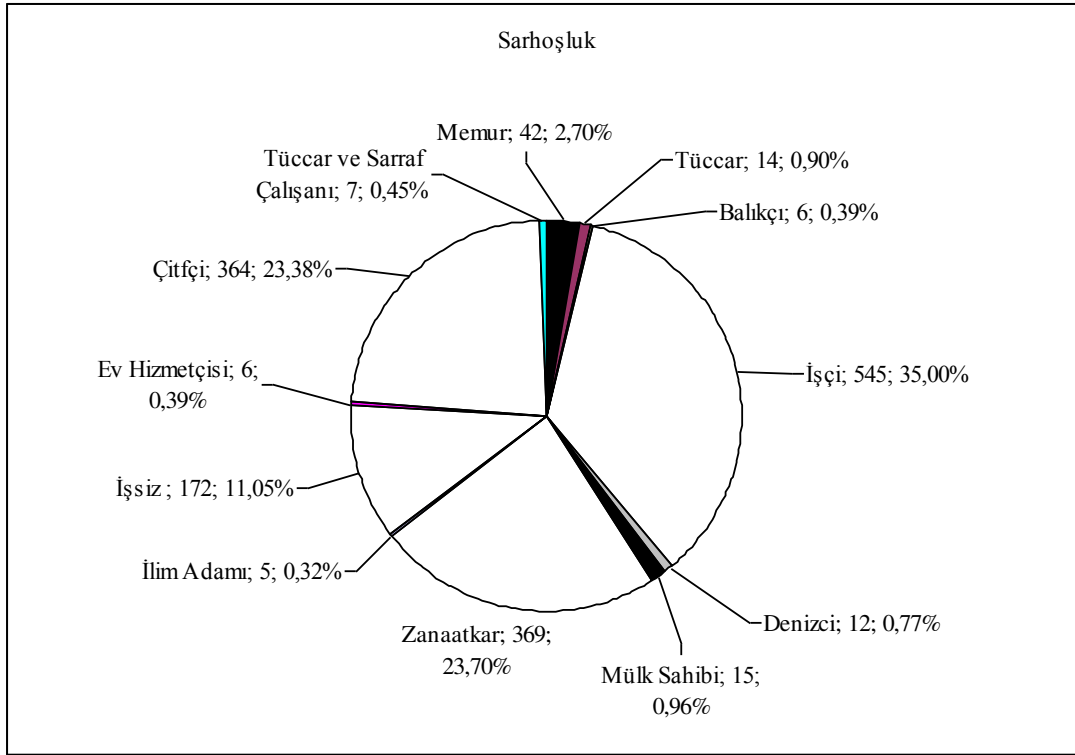
⁸⁸⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 26: Sarhoşluk Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁸⁸⁷

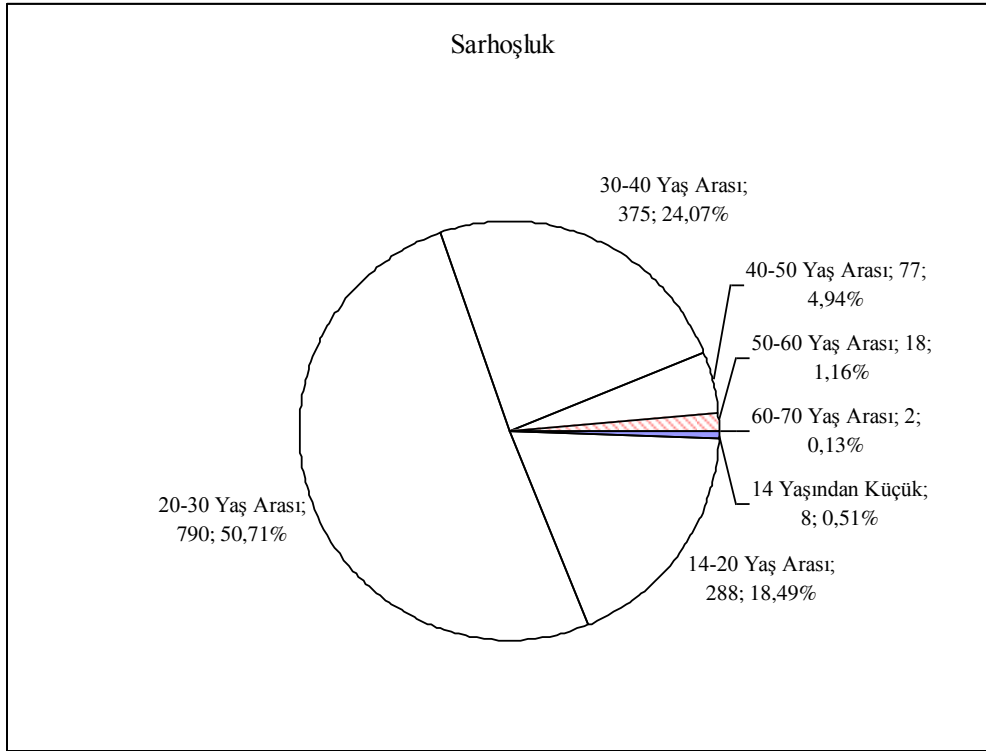

⁸⁸⁷ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

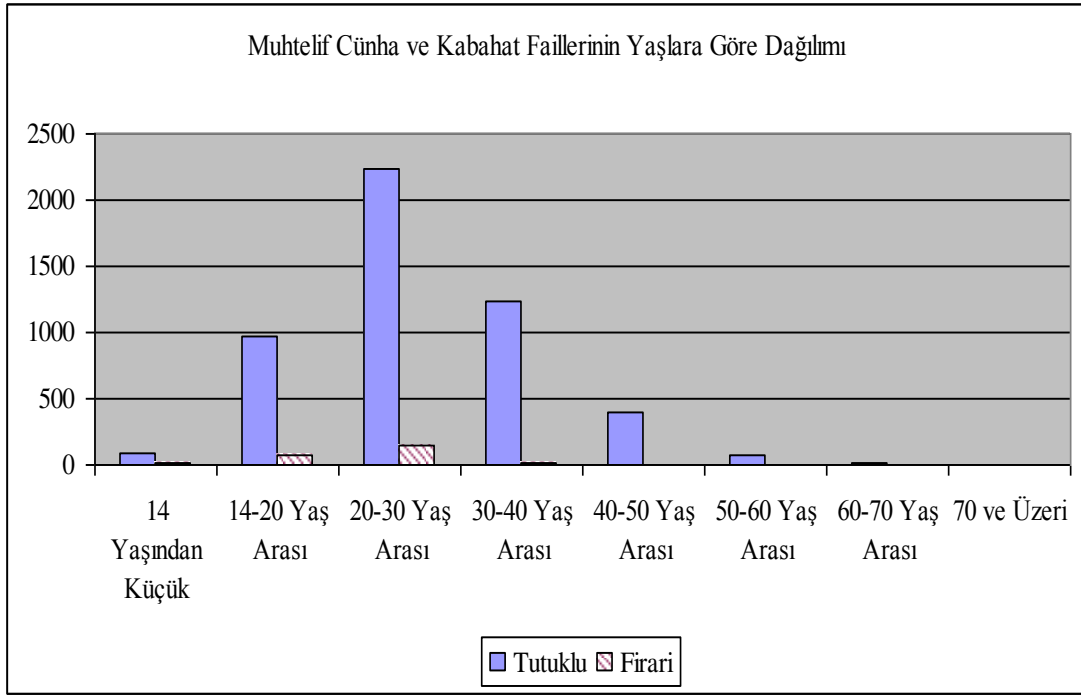
Grafik 27: Sarhoşluk Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁸⁸⁸

⁸⁸⁸ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 28: Sarhoşluk Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁸⁸⁹

⁸⁸⁹ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

Grafik 29: Muhtelif Cünha ve Kabahat Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁸⁹⁰

⁸⁹⁰ BOA, DH.EUM.MTK. 74/10; 6/38; 3/17; 8/56; 18/8; 71/20; 4/43; 54/14; 73/44; 20/25; 68/29; DH.EUM.EMN 109/32; DH.EUM.THR 81/1; 88/75; 88/77; DH.EUM.ADL 10/34; 7/29.

EKLER

Ek 1: Ceraim-i Umumiye Cetveli Örneği – 1. Sayfa

(BOA, DH.EUM.ADL 10/34)

Ek 2: Ceraim-i Umumiye Cetveli – 2. Sayfa

The image shows a detailed handwritten ledger with multiple columns. The headers at the top are written in Ottoman Turkish and include terms like 'مصاريف' (expenses), 'تاسيسات' (establishments), 'مصاريف' (expenses), 'مصاريف' (expenses), 'مصاريف' (expenses), and 'مصاريف' (expenses). The table contains numerous rows of handwritten numbers and text, organized into columns. At the bottom of the page, there is a large grid area with a blue circular stamp and some handwritten text in Ottoman Turkish.

Ek 3: Vukuat-ı Cinaiye Cetveli

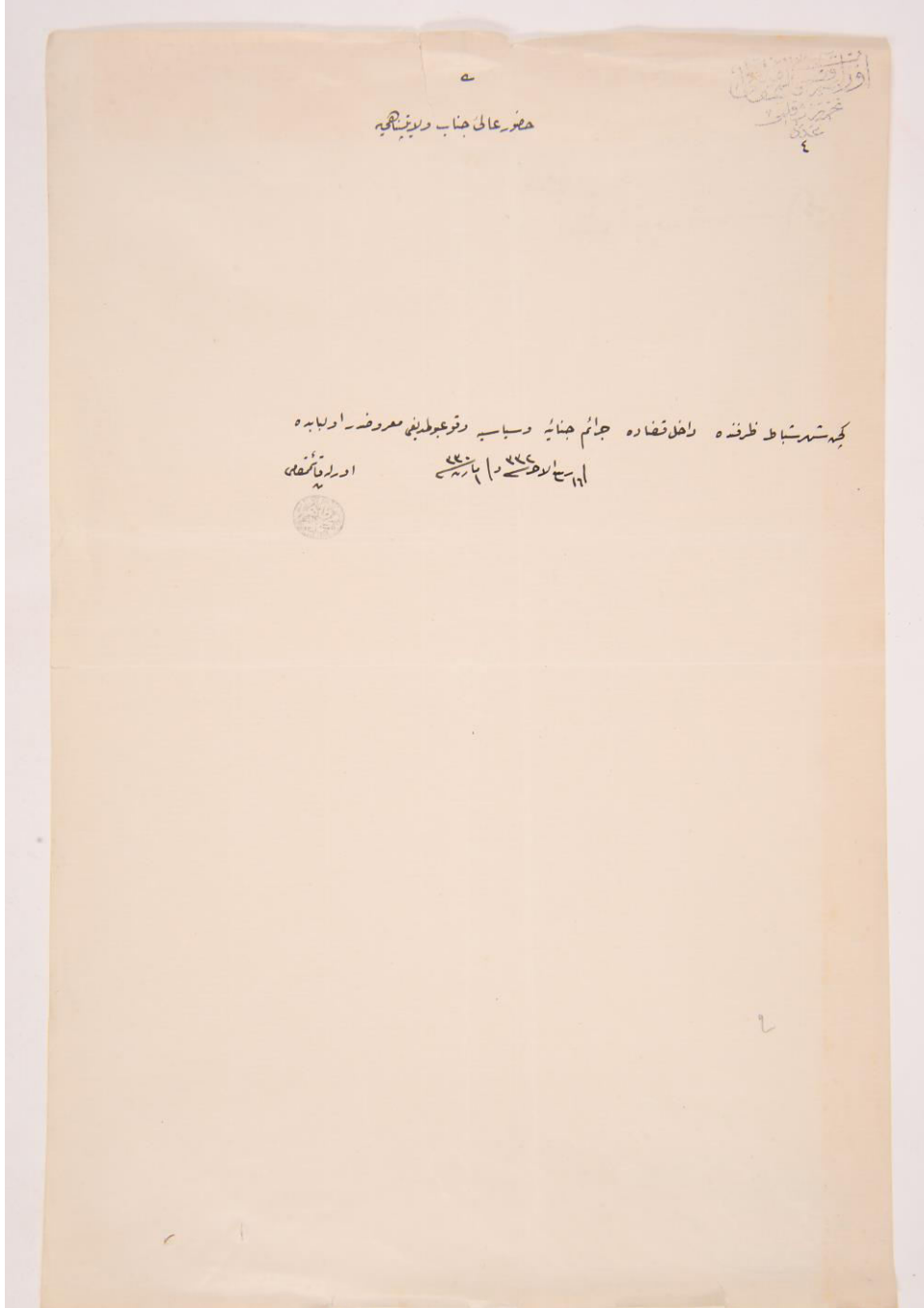
تجدید و ترمیم کتب و نسخ خطی - تصانیف ۱۹۰۹ - سنه ۱۳۲۸ شمسی آذربایجان و تبریز در زمانان جدید

ردیف	عنوان کتاب	مؤلف	تعداد نسخه	تاریخ	ملاحظات
۱	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۲	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۳	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۴	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۵	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۶	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۷	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۸	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۹	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است
۱۰	تفسیر قرآن	میرزا محمد باقر	۱۰	۱۳۲۸	کتاب در دسترس است

تعداد کل نسخ خطی: ۱۰۰
تعداد کل کتب چاپی: ۱۰

(BOA, DH.EUM.MTK 16/37)

Ek 4: Bir ay içerisinde cinayet suçu ve siyasi suç işlenmediğine dair rapor

(BOA, DH.EUM.MTK 16/37)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Fatih ÖZTOP			
Doğum Yeri:	İzmir			
Doğum Tarihi:	01/04/1981			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Çorum Atatürk İlkokulu		Çorum	1993
Ortaöğretim	Buca Burhan Özfatura İ.O.		İzmir/Buca	1995
Lise	Buca Betontaş Lisesi	Sosyal Bilgiler	İzmir/Buca	1998
Lisans	Celal Bayar Üniversitesi	Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	Manisa	2003
Yüksek Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü	Afyonkarahisar	2005
İş Deneyimi:	Celal-Abat İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Tarih Bölümü, Öğretim Görevlisi (2009-2010)			
Yayınlar	<p>Fatih Öztop, Cengiz Poyraz, “Çarlık Rusyası’nın Sömürge ve Asimilasyon Politikaları”, 8. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Celalabat 2010, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.855-864.</p> <p>Fatih Öztop, “1918-1920 Yılları Arasında Ermeniler: Anadolu’ya Geri Dönüşleri ve Doğu Cephesi, ”, 8. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Celalabat 2010, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.879-888.</p> <p>Fatih Öztop, Cengiz Poyraz, “19. Yüzyılda Yabancıların Gözüyle Osmanlı Eğitimi”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, C 2, S 1, www.jret.org, 2013, s. 308-316.</p>			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	<ul style="list-style-type: none"> • Yrd. Doç. Dr. Dursun GÖK (Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi) • Prof. Dr. Harun GÜNGÖR (Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi) 			

	<ul style="list-style-type: none"> • Yrd. Doç. Dr. Yaşar BEDİRHAN (İbrahim Çeçen Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi) • Yrd. Doç. Dr. Cengiz POYRAZ (İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi)
Tel:	0538 931 20 00
E-Posta:	f.oztop35@hotmail.com
Adres	Hürriyet Mahallesi 471 Sokak No: 35/1 Şirinyer Buca/İZMİR